

Pražské
Ghetto

PRAŽSKÉ GHETTO

Milému Otatophilu Cechovi
ve věčná odanosti

J. K. Mann

V Praze, 31. prosince
1904.

PRAŽSKÉ GHETTO

SPOLEČNOU PRACÍ

IGNATA HERRMANNA, D^{RA} JOS. TEIGE A D^{RA} Z. WINTRA

KRESBY OD A. KAŠPARA

———— NÁKLADEM ČESKÉ GRAFICKÉ SPOLEČNOSTI „UNIE“ V PRAZE ————

1902

ČÁST KULTURNĚ-HISTORICKÁ.

VYPRÁVUJE.

DR. ZIKMUND WINTER.

HŘBITOV.

Pražské Město Staré slulo židům od starodávna „matkou v Israeli“, „slavnou osadou Jakubovou“, „slávou Israele, světem rozptýleného“. V Starém Městě Pražském Israel měl své ulice, své ghetto, tu židé ze všeho království měli svoje středisko, tu měli učenou, vysokou školu talmudu, zde byla známost božího Zákona, k zdejší rabinské moudrosti chodivali na poučenou ode všech čtyř světa úhlů a sem židé též donášeli mrtvé své ze všeho království.

Když od císaře Josefa zdviženo s židů znamení tisíciletého opovržení, bohatí rozstěhovali se volně po všech Pražských městech, ghettu zůstal jen chudý žid s chudým křesťanem, ale mrtví zde zůstali pod kameny na zahradě věrně všickni; zůstali na tom místě, kamž do prachu země skládání byli od věků až po r. 1787, kdy nových k nim přikládati zakázáno.

Ghetto se boří, hyne a zmizí na vždy, zahrada mrtvých židů zůstane živa. Jí platíž první naše pozornost a návštěva. Stojí za to ten kus orientu, jenž vyrostl v české Praze.

Tu mezi domy a domečky stísněn jest ten hřbitov lidí za živa opovržených, stísněn tak, že již za starých časů bylo nutno jednu vrstvu pohřbů klásti na druhou, neboť nemohlo se pole náhrobníků rozléhati

do šíře pro němý, ale pevný odpor obytlů lidí živých. Do Josefské ulice (obraz str. 5.) vznáší se hřbitov jako visutá zahrada u výši prvního patra.

A ty domy a domky hřbitovní, což to dnes kontrasty!

Na jedné straně trčí do nebe vysoká, nepěkně úzká kulisa nového paláce umělecko-průmyslového musea, naplněného nádherou i uměním, na druhé straně hledí do hřbitova ze starého ghetta ošumělé, oprýskané, tmavě kouty a rohy chudých domů s okny, při zemi z venčí zamřížovanými. Zamřížovanými asi proto, aby živí sousedé nevskakovali na zahradu mrtvých pokolení israelských.

Možná, že nemají ti sousedé k tomu ani chuti. Byl jsem tu v červnu v jedno nedělské odpůldne, okna těch malých lidí byla otevřena, a viděl jsem lidi po práci týdenní udílené, odpočívající, poléhávající, mlčící. Jeden mladý dělník zhola vyslečený, ruce maje za hlavou, hleděl netečně v nízký strop svého obytl a neuznal nás, mimo okno jeho kráčejících, ani za hodný pohledu. Jeho žena u postele sedící při hrnčku, z něhož na Židovský hřbitov cichorie čpěla, pohleděla na nás, ale zrak její nevlidný mluvil otázku, nač ti lidé sem chodí se dívat a kterak lehce ten šames hosty provázející vydělává.

V takovém živém okolí spí mrtví židé pod kameny.

Jedna ze synagog svými vysokými okny zírá do hřbitova a také špitál židovský přitulil se k hrobům, a to tak, že přivtělil si dřevěnou olhradou hromádku náhrobních kamenů s dojemným úmyslem, aby židé chorobní v samotách svých měli aspoň některé své předky mrtvé u sebe a pro sebe.

K severovýchodní straně hřbitov se snižuje a domky chudé ustupují od zdi hřbitovní, uličku propouštějíce. V té uličce v ono nedělské odpůldne před domy na stoličkách i na prazích posedaly křesťanské ženy a dívky svátečně oděné v kartounových šatkách čistě vyžehlených, ženy zvadlé, dívky bledé a nažloutlé jako vosk. Malé děti polonahé batolily se v prachu smrduté uličky jako vrahci.

Na hřbitově den jásal a plýtlav barvami. Dole při zemi u vysoké trávě, pestrými kvítky tu tam postříkané, slunce kreslilo zlaté pruhy.

Travnatějšího hřbitova nenajdeš nad židovský v Praze. V trávě huňaté les kamenů rozházen, kamenů náhrobníků trojhranných, čtverhranných, velkých, malých, stojících o samotě i po dvou, po třech na sobě spoléhavajících, trčících rovně i skloněných a potácejících se křivými, kapriciosními, malebnými čarami a skupinami.

Většina těch náhrobníků jest stesána z růženého mramoru sliveneckého. Mezi těmi zvetšelými, zvětralými kameny, ba někde i jakoby z nich samých pnou se do výše kmeny a větve starých bezů; kmeny a větve skřívené, okoralé, hrbolaté pnou se jako vyschlé, hranaté, kostlivé ruce starých žen v úzkostech lomící a nad hlavou se spínající.

A což ty stromovité hlavy! V onen jásavý den červnový byly to zelené, svítivé, bezové hlavy chocholaté s bělostnými vějíři sterých květů. Den hořel a bílé talířky bezinek kvetoucích vydávaly po všem prostoru pronikavou ostrou vůni; s nimi tu a tam v tom závodil unylý keř jasmínový. Skrze pitoreskní větve leckde na zvětralé kameny židovských hrobů slunečný paprsk šlehl zlatem a osvětlil staré hebrejské litery, litery, jimiž psáno sinajské desatero, nejstručnější, nejhlubší Zákoník na světě.

Jináč tu dole mezi kameny jest zášeří, tu panují barvy hlubokých tónů. Mohly by to býti i flory hřbitovní melancholie.

Kdo vkročíš sem, zanechej venku své soudy o židech živých nynějších. Zde nevzpomínej, že židovské kapitály se všemi hříchy, jež se jim lépi na paty, světem vládnou, nevzpomínej, že většina židů stojí

po boku lýchů nepřátel tvého národa. S těmi mrtvými taď se smíř! Zde pochováni jsou lidé, s kterými nebylo vždy nakládáno lidsky, lidé, jichž všecek život začasté byl méně jistý než život šťvané zvíře. Na ty židy, co tu leží, hodí se slovo básníkovo:

„Divoký holub má nad hnízdem strop —
Svůj pelech liška — Israel jen hrob.“

Jen hrob byl bezpečné bydlo osady Jakubovy, ačkoliv bouřili lidé, hrubí vojáci loupeživí i sem nejednou přiběhli hrobů židovských přemítat a vyhrabávat.

Hřbitovů židovských ujali se již v XIII. století papežové a králové. Církevní zákonodárství hledělo na židovské náboženství jako na trpěné, jako na pověru lidí méně cenných, a s toho stanoviště papež Innocenc IV. r. 1246 pod klatbou zapovídá zneužívat, umenšovat, urážeti zahradu židovskou.

Na papežovo stanoviště král Přemysl II. postavil se málo let po tom (1254) a dal židům privilej, aby měli na hřbitově pokoj. Od té doby jeden papež po druhém, jeden král po druhém, císař po císaři (Pius II., Karel IV., Václav IV., Vladislav) židy přichraňovali stran klidu hřbitovního.

Proto také sem na hroby ustrašení židé utíkávali se, když bylo nejhůře, když vztekly lid pražský vybíjel jim domy a vraždil nenáviděné plemeno. Častokráte na tom hřbitově pod okny synagogy celou noc vyseděly ženy israelské, hlavy majíce pod příkrytím v smutku a toužice i modlíce se, aby Jahve vysvobodil své vyvolené z vražedlných rukou a posílil muže v obranách.

Sem také muži, zoufající nad obranou, utíkali se a strachem umírajíce večer říkali, kéž by bylo ráno, a ráno žádali, kéž by byl večer, jakož stojí psáno v bibli.

Když uhodilo zlé jednotlivci nebo veškeré osadě, hřbitov býval silnější modlitebnou židům pražským nežli synagoga; zvláště utíkávali se se svým pláčem na hroby rabbinů, od nichž čekána pomoc zázračná. Připomínáme z poslední doby, kdy se na hřbitov ještě pochovávalo, z doby Marie Terezie, když od francouzských vojáků vlečena byla židovka, nevinně z krádeže souzená, na popravu, kterak děti její na hrobech prosily pomoc mateří svojí; a když Marie Terezie uminila si, že všechny židy z Prahy vyžene, tu že na hroby rabbinů na sta děti

Ulice Josefská. Starý hřbitov.

i dospělých se vrhali plácem hlasitým naplňující hřbitov, až se rozléhalo široko daleko za kolik dní.

Kdy vznikl hřbitov nyníjší, nelze s dokonalou jistotou říci. Slavný historiograf pražský Tomek vypravuje, že až do sklonku panování krále Václava IV. († 1419) tu, kde nyní hřbitov, byly křesťanské zahrady, které v husitských bouřích po kusech odprodány byvše posloužily židům za hřbitov. Krátce před rokem 1440 židé začali v nich klásti své mrtvé. Do té doby měli hřbitov jinde; byl za zdmi Starého Města, byl tu, kde do nedávna říkali na Židovské zahradě, mezi ulicí Spálenou a Šírokou. Tu si ho zřídili prý už za dob krále Přemysla II. († 1278). Byl to hřbitov židů netoliko pražských, ale všech po zemi roztroušených.^{*)} Když za Karla IV. zřízeno Nové Město, přestal býti hřbitov „za zdmi“ městskými, byltě pojat v Nové Město a trval tam — bezpochyby k malé radosti křesťanů — až do r. 1478, kdy ho Vladislav král zrušil poznav, že to místo „nesloužilo městu k ozdobě“.

Od té doby pochovávalo se už jen na hřbitově v ghettě, na kterýž konec ještě r. 1526 musil přikoupením nové zahrady býti rozšířen.

To tak jsou fakta zjištěná ze zpráv archivních i z pamětí starých letopisův. Úhrnem vysvitá, že památný a znamenitý hřbitov židovský v té rozloze, jako má dnes, vznikl v době Vladislavské.

Ale vedle těch skutečností zjištěných naskytají se některé možnosti, jež jim neodporuji. Měli-li dle zřejmých zápisů židé v letech 1440—78 hřbitovy dva, možná, že je oba už dávno před tím měli. Z nářků rabínských o vybití židovského města r. 1389 poznáváme, že i hřbitov při tom loupení a vraždění byl přehrabáván. To snad přece spíse se týče hřbitova v ghettě nežli onoho ve Spálené ulici. Dost možná, že pražští židé podle svého zvyku, jež ostatně měli s křesťany společný, pochovávali své mrtvé pražské u sebe, doma, v ghettě; židy odkudkoli z Čech přivezené pochovávali na Židovskou zahradu u Spálené ulice. Když pak jim v tom na Novém Městě překáženo, musili k malému hřbitovu při ghettě přikupovati křesťanské zahrady, a tak se s nimi a se svým rozšířeným hřbitovem dostali do knihy a do archivu.

Kameny samy, pokud mluví, a jich podoba a ozdoba ukazuje, o valném stáří nesvědčí. Jen několik málo jest jich hrubě primitivních, několik jich zřejmě ze století patnáctého, však většinou pocházejí ze sto-

letí mladších. Dekoru pozdní renaissance nebo barokního nacházíš nejvíc. Ovšem neví se, nejsou-li některé starší kameny v spodních vrstvách zakopány. Však řekne-li ti některý nadšený vykladač, že tento náhrobek, pod nímž odpočívá Josua ben Jehuda, jest z r. 942 a tento, náležející ženě, jež slula Schöndl, jest z r. 980 a ty na obou těch náhrobních kamenech zříš okrasu tesané v sedmnáctém století, tož usměješ se a neřekneš nic. Tu kameny mluví pravdu — a lidé lhou.

Jeden ze starých kamenů, jehož nápisu vykladači nechtěli správně rozuměti, trpělivě již od XVIII. století posluhoval historickému klamání. Leží pod ním ostatky Sary, ženy Aronovce Josefa Katze. Nápis na česko vyložený, uved měsíc, v němž Sarah zemřela, di: Běduju; v r. 366 v pátém tisíci byla nám ozdoba naší hlavy urvána! Sara, kteréž paměť u veliké chvále žije, chof Josefa Katze, umřela. Skromna byla a chudým ruku podávala. Řeč její příjemna byla a něžna, bez hanby a hřichu. Toužila po stánku Hospodinově. Byla ochotnou na vše a trvala ve všem, co bylo svato. Své děti vychovávala podle zákona božího.

Těm pěkným vlastnostem Sařiným sic rozuměti bylo dobře, ale ta pátá tisícka zmátla. Vypočítali z ní, že Sara umřela sto let před založením Starého Města, ba že měli byt svůj i hřbitov na těch místech právě 72 let židé dřív, než Čechové přišli do země a praotec stanul na Řípu.

Dnes toho žádný moudrý žid neříká vic; židé za obchodem molí tu v Bojohemu bývati i dříve nežli Slované, ale ten kámen a Sara Katzova nebyly tu dřív.

Z nejstarších zachovaných a památných náhrobníků jest ten, pod nímž r. 1439 pochován rabbi Abigdor Karo. Kámen má ráz gothický, a je zvětřalý tak, že ho dali pod sklo, aby nezahynul docela. Abigdor Karo má pověst světce, k jeho hrobu pouti konány a dosavad o slavnosti Smíření leckterý starověrec si tu zapláče, když byl poslyšel v chrámě Karovu elegii, rabbiho nářek nad vražděním židů a vypálením ghetta r. 1389. Nářek i volání msty boží. „Hospodine,“ Karo volá, „nechť přijde den odplaty! Přijmiž svůj utištěný národ, urovnej mu cestu v tomto zuřivém světě, přiblíž ho k těm veselostím dnům, jež kdys Isaia zvěstoval, pospěš s pomocí a vysvobod nevinnost!“

Hle, tu pod bezem starý náhrobek jiného rabbiho. Je to doktor Gedalia, uložený v zem r. 1486. Jméno toho doktora budí židům upomínku skoro stejně trpkou jako paměť o vybití právě řečeném. Již císař Justinián v VI. století chtěl, aby židům byly talmudské knihy pobrány;

^{*)} Centrální hřbitov židé měli pro své souvěrce z kolika alpských zemí ve Vídni; také londýnský hřbitov byl pro židy z celé Anglie.

Staré náhrobní kameny na Židovském hřbitově.

v Paříži došlo na spálení těch knih r. 1242 — v Praze pobrány v tu zlou dobu, když tu vyučoval rabbi Gedalia. Synagogy o knihy oloupeny. To tak, jakoby se židům život bral.

Vděčné pohnutí pocítiti mohou šťastnější potomci nešťastných předků židovských, rozvažují-li nad kamenem Mordechaje Zemacha Kohena, zesnulého r. 1591. Zase šlo o knihy židovské, a nad to císař Ferdinand I. rozhněvav se na židy „pro jich nešlechtnosti, falše a lichvy“, přísahal že to plemeno vykoření z království a vyžene dočista. Skutečně r. 1557 do osmdesáti centněrů knih posvátných a modlitebních v Praze pobráno a odvezeno, v chrámě předřikávací fíkali modlení po paměti, židé se strachem a nářky chystali se ze země, někteří již šli do vyhnanství. — „Srdce jejich bylo jako srdce ženy v bolestech, volali k Bohu, aby Jahve jim zjednal smilování před obličejem královým.“ Ale na konec knihy vráceny, a když energický Mordechaj Kohen až k papeži Piovi VI. putoval, aby císaře rozvázal přísahy, židé z království vykořenění nebyli, zůstali. Ten smělý Kohen, jenž věděl, kterak s nejvyššími světa pány zacházeti, leží tady pod bezem.

Propleť se, poutniče, hromadou kamenů a postoj u náhrobku, jenž stromem oddělen od kamene Sary Katzovy. Je to náhrobek parádní. Je to hrob Mordechaje Mejsla, jenž sem uložen r. 1601. Jméno prvního kapitalisty své doby, velikého toho věřitele královny komory, připomíná zlatou dobu pražského židovstva. V té poníženosti, v kteréž byli, Meisl přistrojil jim aspoň klid a v ohradě ghelta štědou rukou dal jim některé dary, že potrvaly až do naší doby.

Meisl znal ten šíp, jímž prostřelí se i železné dvěře, znal klíč k srdcím všelijakých pánů vyšších i nižších a nejnižších, kteří při dvoře melancholického krále Rudolfa slovo měli, a ten klíč i šíp byl zlatý.

A Meisl primátor židovský zlatem nešetřil. Také stavům království Českého půjčoval a zavazoval si je. V ghettu dal vydlážditi ulici, postavil dvě synagogy, z nichž jedna jeho jméno má, do chrámů dal vzácné tory, desaterý to zákon, jehož slova božský prorok Mošeh dětem Israele od samého Boha byl předložil; koupil chrámu nádoby a paramenty, jež přes všechno zedření dosavad perlami a zlatem svítí, postavil lázeň židům a špitál, zakládal podnikavé židy, chudé živil, obec uspořádal, že se při volbách představenstva už neprávali vic, a ročně dvě chudé panny, sirotky, vydával s věnem, což do srdcí ženských může se zapsat jako čin něžný.

Poněvadž neměl dětí, zjednal si od císaře privilej svobodné vůle poslední. Umřel a mnoho vzácných pánů dostavilo se k pohřbu židovu i císař poslal za sebe — věc neobyčejná — a hned po pohřbu zlotřilý komorník císařský Lang pobral cenné papíry nebožcovy, a komora královská, pán ze Štemberka, skonfiskovala na půl milionu kop hotových jakožto jmění na krále spadlé. Dědicové velikého finančníka stali se chudasy. Když jeden z nich, Markus Meisl, táhl se k důchodům synagogy svého předka Mejsla, odvolává se na poslední vůli Mordechajovu, v níž stojí, že ten důchod je pro chudé a bídné: vzepřeli se starší židovští proti tomuto chudému a bídnému, a když r. 1674 umřel, ani ho pochovat nechtěli.

Snad tu leží na hřbitově, ale asi bez kamene náhrobního.

Náhrobek ženy Mejslvy, paní Frommet, stojí vedle mužova; je všecek na obou stranách popsán slovy o zásluhách jejích, i to se jí tu k nesmrtelné zásluze počítá, že dala chrámu zlatou číši sto korun těžkou.

Nad hrobem paní Frommet aby se člověk zadumal o ženských povahách. Starý Meisl byl praktický muž a proto nikomu nevěřil. Nevěřil ani svým privilegiím, ani přívětivosti vysokých pánův. Jakoby s jistotou tušil, že po jeho smrti přijdou konfiskovat. Cítě smrt, smluvil se s moudrým rabbim Lowem, kterak zachrániti aspoň část velikých peněz. Ženě Frommet neřekli nic, aby nevyzvonila. Ó rabbinské moudrosti mdlé! Kéž jste pojali paní Frommet do rady!

Podle úmluvy starý Meisl na smrtelném loži poručil své ženě, aby vydala rabbimu peníze „na chudé“. Paní Frommet rázně se vzepřela, že nedá. Umíraje Meisl huboval na ženu, huboval — a přec jí nic nevyštětil — s hubováním odešel do jiných světů — a pání z komory vybrali med z oulu všecek, pokud jiní chytráci se nepřizívali.

Takž tu odpočívá paní Frommet, co nechtěla muže na slovo poslechnouti. — Myslí moudrý rabbi, že povahu ženy zná, a neznal.

Hrob tohoto vznešeného rabbi Judy Löwa nebo Leba, syna Beza-leova, do něhož uložen r. 1609, označen vyšším náhrobkem mistrně pracovaným a sloupkem odděleným ve dvě pole, obě chvalami nebožcovými popsaná. Kámen na vrchu všecek obložen vrchovatě kaménky, jež židé dávají svým mrtvým na výraz uctivosti. Kámen rabbina Löwa nese těch kamének nejvic. Prý žádný cizinský žid, když přijde do Prahy, neopomene navštívit kámen Löwův, a cizí rabbinové tu vylévají slzy hlasitými a zbožnými nářky přes tu chvíli.

Židovský hřbitov.

A jak by ne? Rabbi Juda ben Bezael měl a má pověst širokou. Už za živa byla jeho osoba obtočena mythem skoro zázračným. Židé ho měli za maga, byl jim astronomem a matematikem nad všechny astronomy; vedle učitelského úřadu, jenž mu získal jméno vznešeného nebo vysokého rabbi, zabýval se šťastně i fyzikálními vynálezy; lid v něm viděl čaroděje a tvrdil, že z hlíny utvořil člověka, golema, jemuž čarovným lístkem život dával a odnětím lístku zase brával „v hlínu ho zpět vraceje“. Ten golem vysokému rabbi sloužil. Císař Rudolf pozval si toho maga na Hradčany. Tygo Brahe, astronom, uvedl žida (r. 1592), co sobě říkali, toho prý nikdo nezaslechl. Vedle vysokého rabbi leží žena jeho a hned tu řada kamenů, pod nimiž odpočívají rabbinové školy vysokého rabbi Löwa. Je tu při zdi u cestičky kolem Löwa nemalá kolonie rabbinská.

Či to tu v popředí hřbitovním bílý mramorový náhrobek nádherný? Datum 1628. Aj český lev veliký drží šlechtický erb! Šlechtictví na hřbitově opovržených? Šlechtic a šlechtična „von Treuenberg“. Postoj, poutniče, toť šlechtictví žida Jakuba Šmilea Basseve, dvorského handléře a jeho ženy Hendl.

Jakub došel svého praedikatu urozeného právě v tu dobu, když český národ po nešťastné bitvě na Bílé Hoře byl snižen na nejniže, když dle slov Jeremiášových klesal hloub a hlouběji až do nejspodnější jámy a prostoru, nad čímž věru bylo pláč zdvíhati k horám —

Basseve pomáhal vítězům penězi, půjčkami i dary, za to povýšen, a jeho národu stvrzeny i rozmnoženy svobody. Sám sobě zase pomohl k penězům nejvíc tím, že byl členem společnosti na dělání lehké, špatné mince, jejíž stříbro bylo černé. U toho hrobu pravil jsem ne bez úmyslu špičatého, že tento „Treuenberg“ rozšiřoval lehké tovary na ochuzení

Rabbi XVI. století.

lidu. K tomu odvětil židovský cicerone dobře a stejně špičatě, že kníže Lichtenštejn byl při tom.

Ostatně lehkou pozbyli. Lev Basseve, syn Jakubův, dodávkami vojsku Valdštynovu se tak zavedl, že sesazením generála (1630) udělal — jak tehda říkali — pankrat či falrment. Schudlý ten muž snad tu leží podle matky Hendl a pana otce Jakuba pod lvem českým kamenným.

Tuto kámen z r. 1655. Je pod nim Josef Salomon Megido, řecký žid. Typus, personifikace národa, světem hnaného. Megido narodil se na Kandii, na učení šel do Italie, v Padově byl na škole, učil se astronomii u Galilea, byl v Benátkách, toulal se a psal, knihy sbíral, vrátil se domů na ostrov Kandii, odtud zase pryč, do Egypta, ze země Faraonů do Cařihradu, od Pontu chutě k Polákům, od nich na Rus, na Litvu pak, odtud do Němec, pobyl v Hamburce, odtud pustil se do Basi-leje a naposled přišel do pražského ghetta umřít. Tu leží; snad na konec hodilo se naň slovo básnickovo, že náležel k národu „nohou ušlých, prsou mdlých, jenž neví, kam utéci se, kde stavit nohou svých“.

Nádherná barokní tumba, nedaleko rozložitá jako stavení, s dvěma deskami čelnými a uprostřed jako kamenná rakev, nese datum 1639. Spí pod ní rabbi Šimon Spiro, asketa, jenž čtyřicet let v pražském ghettu spoluvěrcům sloužil, při tom stále trváje na modlitbách a postech, aby zdusil v sobě lidské vášně. Však umělec sochař na čelném kameni náhrobním mezi sloupky a volutami reliefem zobrazil ty vášně symbolicky. Jsou tu dosti živě stesaná dravá zvířata sápadící se na nevinost — a zbožného rabbi figurka v povydaném obraze klečí a modlí se.

Poslední rána židům zasazená před jich osvobozením připíná paměť svoji k jménu primátora Šimona Wolfa Frankla, jehož náhrobek pod

bezy valně vyniká nad hromadu malých drobných kamenů sousedních. Frankl umřel r. 1745, roku velikého pláče a skutečné záhuby lidu israel-ského v Praze. Vždyť rok před tím Maria Teresia vydala dekret, aby žid nížádný nebyl v království. Všickni ven. Císařovna trvala na svém rozhodnutí neústupně, jsouc přesvědčena, že židé drželi s Prusem.

Tenkrát musili z ghetta, byť jen do vesnic okolních, kde tábořili jako cigáni; primátor Frankl se zabil, nechť se snad přežítí hrozného toho spuštění zaviněného, či byl od zoufalých lidí svých zabit? Kámen o tom nic nepraví. Ten jen chválí.

Vzpomínáme, s jakou nádhrou a slávou Frankl začal. Bohatý ten žid byl tak neopatrný, že bohatství, jindy vždy tak úzkostlivě pokrývané, ukázal všem městům Pražským i vyšším stavům tohoto království. Pozval si je na to do ghetta, když narodil se princ Josef (1741), napotomní židův osvoboditel. Křivoňáké, nečisté ghetto snad nikdy tak nebylo ustrojeno sličně a nádherně; židé oblékli se v rozmanitá roucha k barevnému skvělému průvodu, najati jezdcí, zjednána garda pěší, od deseti židovských řezníků nesen praporec těžkého hedvábí, nachový zlatem krumplovaný a nápisem připomínající, že Karel IV. židům prapor povolil před čtyřmi věky; hrály muziky, neseny varhany, při nichž sbor židovských pěvců přes tu chvíli, zastaviv se, pěl hymny, primátor Frankl v průvodě jel na voze knížecí nádhery šesti páry taženém — večer zářil ohňostroj, všechny kouty ghetta i temné jindy osvětleny svěcemi a lampami v radostném vzrušení zažehnutými, banket byl —

To prý se všechno vysokým pánům v diváctvě velmi líbilo, divili se tomu bohatství, jež tu vyloženo na bílý den — to bylo r. 1741, a tři léta po tom, když Rusové z Prahy vytáhli, pražský lid chudý, drozdí to velkoměstské, hladové a nepokojné, přišlo si pro to židovské bohatství s klacky a sekyrami — pak došel z Vídně rozkaz o vyhnání všech židů.

Kterak Frankl, nádherný primátor židovský, měl žiti déle?

Takové všelijaké myšlenky a vzpomínky historické rojily se v hlavě, když kráčel jsem po úzkých zarostlých stezičkách mezi židovskými náhrobníky ovíván jsa ostrou vůní bělostných bezů. Z myšlenek vyrušoval hlas průvodce židovského. Tu upozornil, že ruce na kameni vytesané a vzhůru zdvižené, žehnající, značí hrob některého Aharonovce, kněze; hrozen, že označuje hrob významnaného doktora, konvice povydaná že znamená služebných levitů kněžských, figurka s růžičkou že označení

nevěsty panny tu složené. Jinde cicerone chytil se příležitosti, aby vyložil symboly rozmanitých jmen židovských; zvlášť utkvěl mi v paměti troji druh lvů. „Tento Löwi, co tu leží, byl žid německý, lviček na kameni, vizte, má ocas jediný; tuhle ten Löwi byl zajisté český žid, tedy Leb či Lew, jeť lviček, jeho jméno udávající, s ohony dvěma, je vzat z erbu zemského; tu ten Löwi byl Vlach benátský, jeho lev v kamením štítě, hle, je patrně lev sv. Marka z Benátek.“

Tu zase průvodce ukazuje značky židů násilně pokřtěných, zde při nějakém panáčkoví v rouše řasnatém na kameni náhrobním vypravuje pověst o knězi křesťanském, jenž umíraje vrátil se k židovstvu; tu zase vykládá o řezníkovi židovském a jeho ženě, že se vždy na sobotu oba dávali vážit a kolik naváženo, tolik masa z krámu svého vydávali židům chudým. Minil při tom vykládající a vypravující šammes zcela správně, že by dnes žádný řezník už na tu myšlenku nepřípadl.

Pozorujeme, že řezníků leží tu mnoho. Patrně kvetlo jich řemeslo v Židech. Kameny je chválí i co do obchodu. Na kameni Hešila Mejerova, masaře, r. 1647 vyryto, že tu leží prostý muž, jenž prodával maso věrně, modlil se řádně a proto měl mír věčný.

Dvě jména řezníků se mi v paměť zabodla: Maul a Peischl. Jsou připadna.

Také krejčí židovští počtem znamenitým položení jsou kolkolem židovských výtečníků zcela po demokraticku, jakž se na hřbitov, kdež bohužel jedině jsou lidé si rovni, se sluší. Krejčího znáti po nůžkách, na kameni vrytých. Hle! tu jeden, jehož kámen dí: „V pondělí 11. tevetu 5392 (r. 1632) umřel krejčí Moser, syn lékaře Mordechaj, jehož paměť buď požehnána. Zde odpočívá prostý muž, pravý žid, jenž zákon pečlivě plnil, své řemeslo robil věrně, budiž účasten pokoje věčného!“

Nedaleko krejčího odpočívá pod kamenem švec židovský! Jméno řemeslné „švec“ dostalo se svým českým zvukem hebrejskými literami na kámen, urobený r. 1709. A není to jediný kámen s českým ševcem židovským. Prý jich tu v tom lese kamenném ještě kolik.

Což tady na kameni housličky? Což kytara? I to muzikant žid pod ním odpočívá! Vidím již kolikátého. Na jednom kameni se znakem hudebním čte se, že tu odpočívá Abraham, „láhev to manny“, člen hudební kapely, s níž rád hroudl o sabbath posvátný v chrámě. Tento zbožný hudec není sám lichotivě jmenován „láhví manny“. Ta lichotka opakuje se v nápisech často.

Zastavujeme se u hromádky kamenů. Leží tu lékař židovský Majer,

Mezlova ulice.

Na Františku u sv. Anežského kláštera.

nějaký barbiř (felčar) a žena apotečnice. Patří řemeslem k sobě. Lékařův znak na kameni lev s mečem. Nápis kamene Majerova z r. 1707 vy-
chvaluje, že nebožtík znal lékařské knihy, že řídil se pozorováním moči
a stínu; že uměl hlavu i trup i dvě stě čtyřicet osm oudů hojiti na
opáleniny a zlomeniny a že byl i výborný pomocník při porodech. U ji-
ného lékaře — Salmena — roku 1708 chválí kámen, že neušel pryč,
když zuřil mor.

Starý kámen tu při cestě náleží soudci. Umřel soudce r. 1595,
a kámen dí, že byl spravedlivý správce obce za mnoho let, patnáct let
že rozsuzoval „mezi obřezanými a neobřezanými“; „tu leží po boku
své čisté ženy; nechť zří slávu boží v ráji!“

Aj, co ten ptáček? I toť jméno paní, která pod kamenem spí.
Slula Fogeleva, ptáček (r. 1722).

Tento kámen vedle náleží Lebovi, synu Gersona Katza, tiskaře,
a naříká, že urván byl „lev svého času“, junák jako cedr, šestnáctiletý,
krásný jako měsíc, posvěcený prvorozenstvím, urván morem (r. 1546).
A tady ještě jeden kámen z r. 1647 zle naříká. Leží pod ním mučedník
Aron, jenž byl od drzého zlosyna zavražděn, a pozůstalí prosí, aby krev
jeho smyla hříchy všech.

Zde ukazuje průvodce kameny lidí služebných. Pod jedním leží
Elia Bega (r. 1713) jenž, slouže bohatým, nosíval „k podzelené“, k ži-
dovskému svátku, z dalekého východu ovoce a palmy; pod jiným ka-
menem spí Pessie, služka, zesnulá r. 1630. Kámen o ní zvěstuje, že
sloužila v domě jedenadvacet let, byla rozšafná, moudrá žena, vzácnější
nad zlato a perly; živila se prací rukou svých. — Takž procházel jsem
mezi kameny rabbinů, primasů, řemeslníků, služek a kněží toho podiv-
ného národa bez vlasti, lidí, jimž ani ta hrouda země nenáležela, do
níž složeny jich kosti.

Slova vykladače židovského ztrácela se v hřbitovním tichu, zhouci
den nad zelenými hlavami stromů svítil, tu tam ozýval se flétnový tón
drozdů zamilovaných, tady osušuje se na kameni náhrobním kropená
bílá vzácná noční můra, jež právě z kukly, v hebrejské vydlabané liteře
zapředené, se narodila — život na hrobě — tady na stezičce sedí děti
židovské, děvče děvčeti cop rozplétá — zase život —

Odcházím a venku mezi kouty a rohy chudých domů oprýskaných
v nedělský ten jásavý den na prazích, stupních a stoličkách posedají
tu křesťanské ženy zvadlé a dívky v kartounových šatkách čistě vy-
žehlených, dívky blede i nažloutlé barvy jako vosk kostelních svíček.

Žid z XII. století.

Z D Ě J I N.

Nelze s bezpečností neomylnou říci, kdy židé na pražské půdě sdružili se v obec, kdy sobě zřídili uzavřité ghetto. Bezpochyby jako vše jiné i ta jich obec náboženská, autonomní, sociální zvolna se vyvíjela. Ukončení toho rozvoje v obec padá asi v touž dobu, kdy naši králové i sousední panovníci začali podhradí upravovat a vysazovat za města. To je hrana

XII. a XIII. věku. Také ve Vídni nevyskytuje se židovská obec před XIII. stoletím, ačkoliv židé tvrdili, že na vídeňskou půdu přišli r. 859 po potopě světa,* ba že Vídeň sami založili.*)

Tím není řečeno, že by jednotliví židé, ba skupiny židů dávno před tím v podhradí Pražském nebyli bytovali. Židé za obchodem mohli do Čech docházeti již v době římské; mívali své obchodní stanice a kolonie dřív, nežli Římané, zničivše jim stát, rozehnali je do světa. Od sedmého století byli jakožto obchodníci již po vši západní Evropě známi; ovšem nebyli sami. V téměř řečeném věku daleko chodívali po obchodech také Arabové, Řekové i Slované.

Židé připomínají se u nás mezi kupci poprvé v listině roku 906,

*) Takové báje židé rozšířovali, aby nebyli jímni za přímé potomky těch židů, kteří ukřižovali Krista. Hledali v tom ochranu. Scherer. Die Rechtsverhältn. d. Juden. I. 112,

a první zprávy o Pražském podhradí jsou od žida z téhož X. století. Byl to povědomý Ibrahim Ibn Ja'qúb, žid španělskoafriický, který obchoduje s otroky na svých cestách přišel i do Pražského podhradí. Obchod s otroky dovolen byl židům po veliké říši Francké v kapitularech počátkem IX. věku a zůstal u nich dlouho v oblíbenosti. Ze života svatého Vojtěcha povědomo, že ještě koncem X. věku židé na pražském trhu kupovali a prodávali otroky. Arciže vozili s sebou také jiné zboží; vozili věci byzancké, vyváželi kovy, kožešiny a kdo ví co vše. Že obchodují do Čech solí a vinem, o tom nahodilá zpráva z r. 1057.

V podhradí Pražském, které lze si představit jako velikou ves a snad i jako několik vsí, zajisté již v těch dobách židé se usazovali, aby odtud za obchodem vycházeli a sem se zase vraceli. Za zlato a dary kniže a hradští úředníci žida rádi strpěli i přichránili, také lid náš, i kdyby nebyl měkký slovanský, obchodníkům, kteří ho spojovali se světem a jeho výrobky, v prvních dobách, kdy nebylo domácí soutěže, zajisté neubližoval. Spíš je vítal a hostil.

Židé usazovali se pohromadě. Byla to středověká náchyllost, zvyk, že cizinci stejného národa, stejných zájmův a zaměstnání usazovali se podle sebe. Připomíná se v XI. věku, že židé seděli pod Hradčany v pozdějším Menším městě, seděli pod Vyšehradem v ulici, tu prý zlatem a stříbrem oplývali nejvíc; seděli bezpochyby též na jiných místech půdy pražské, a poněvadž Kosmas hovoří o „starších židov-

ských“, o domech židům vlastních a o škole (synagoga), soud na snadě, že židé i při roztroušenosti své od Botiče až k Vltavě přece měli už za panování Břetislavova, konec řečeného století XI., nějaké středisko, snad pozdější ghetto, náboženskou to obec — kahal, kalioth, z níž pak vyvinula se obec i politická.

Ovšem zůstávali židé i po svém usazení pořád cizinci. Lid domácí s nimi se nemísil. Bylo v tom překážkou hlavně náboženství. Nepřekáželi si u víře nikterak, ale navzájem pokládali ji za pověru. Žid to křesťanu asi často neřikal, v tom byl passivní, neboť jemu nešlo o křesťanství tak, jako o obchod, ale křesťané — ani v ouředních listech — nikdy se tím netajili, že židé jsou bezbožná sekta, hanební, turpes, perversi; vůbec židé pokládáni za méně cenné lidi.

A jakožto méně cenní cizinci, jichž náboženství není výbojné, byli mezi křesťany trpěni, ale vedle tohoto přesvědčení také s nimi zacházeno jako s lidmi pouze trpěnými. Bydlo jejich bylo nejisto. Lze-li věřiti kronikářovi, již r. 1050 šlo o jich vyhnání z Pražského podhradí a již tehdy na ně sváděno, že kradou děti křesťanské pro krev k pověře, k čarům potřebnou, a že otravují studny. Kronikář Hájek dokonce ví, že r. 1059 za knížete Spytihněva židé zapalovali v Praze kostely křesťanské, začez jsou někteří taky spáleni a jiní všickni vyhnáni. Hájek ví, že jim při tom vyhnání skonfiskováno 85.408 hřiven.

Ale za Vratislava, již osm let po tom, jsou tu v podhradí zase a dle kronikáře zase trojí nešlechtnosti. I Dalemil vypravuje, že „židie křesťanské dietky zbichu, a to na ně usvědčichu“. Však kníže prý za to dal je také všecky zbiti a domy jejich rozpleniti.

A divná věc! Opět v málo letech sedí tu židé noví, bohatí tak, že Hilburga, patrno Někyně, choť brněnského knížete Konráda, r. 1091 mohla raditi Břetislavovi, knížeti českému, aby za kořisti netáhl na Moravu, ale aby obral židy doma, pod Vyšehradem. Kníže poslechl, ale ne hned. Věděl as, že mu židé snadno neutekou.

Vznikly křížové vojny. Náboženské nadšení vzplanulo, židům bylo všude hůř. Roku 1096 táhli křížáci někteří Prahou a tu „z dopuštění božího uhodili na židy a je bezděky křtili“.

Když pak židé po odchodě fanatických křesťanů vraceli se zase k víře své, nastalo z toho pohoršení, židům zkáza hrozila, židy posedl strach, začali do Polska a do Uher tajně pryč se bráti. Ale Břetislav II. úkradně stěhování jich r. 1098 zastavil. Od hlavy až do paty kázal je obráti. Kosmas míní, že ani ze zapálené Troje tolik bohatství nebylo

sneseno. Kníže jim při tom vyložil své stanovisko a důvod: Proč prý chcete ubrati zdarma nabytého bohatství? Žádných z Jerusalema nenesli jste s sebou statků; přišli jste sem hubení, hubení se mi klidte, kam chcete. —

A mine málo let, židé jsou tu zas, zbohatnou a r. 1107 kníže Svatopluk je obere. Po příkladě panovníků také lid osmělil se a ovšem proti vůli panovníků, když se mu hodilo, navštívil židy a loupil je. Větší takové vybití židů kronikář připomíná při r. 1187, podotýkáje, že kníže Fridrich se nikterak doptati nemohl, kdo ty židy obral.

Již viděti pravidlo, princip. U židů byl vladařům všem všudy — nejen českým — rezervní fond, záložna, finanční pomoc bezděčná, ale jistá. Vystihl to Palacký známým případným přirovnáním, stále citovaným, že s židy nakládáno jako se včelami, jimž moudrý hospodář ob čas sebere nadbytek medu; při tom arci včely musí býti chráněny, aby mohly sbírat znova. Židé pocítovali, chtěje nechtíce, že jsou sluhý vladařovy komory — servi camerae — dávno dřív, nežli toto jich jméno, po všem Německu platné, čteme v privilegii císaře Fridricha II. z r. 1136 a nežli náš Otakar II. v privilegii z r. 1254 to naznačil, že židé a prospěch z nich náleží jemu, jeho finančnímu úřadu či komoře.

Ovšem v čase klidném židé souviseli s komorou platy, jež platili za ochranu svou, to bylo jich postavení právní, však když panovník uznal za dobré, ozbrojenci vybrali u židů „med“ násilně, a tu židé byli bez ochrany, jako zhola bez práva.

Známo, kterak potom zase med nový nastřádali. Mimo obchod byla to pohodlnější lichva. Lichva to, kterou dnes odsuzujeme, a mimo ni i lichva trochu nevinnější, totiž ta, kterou dnes zoveme úrokem.

Úroky bráti bylo již Aristotelovi nepřírozeno, neoprávněno těžiti beze vši práce z nouze něčtí, ze zápůjčky spotřebné, toť nemravno. Ten názor přijalo křesťanství a zakazovalo bráti úrok či lichvu. Ale potřeba byla silnější nežli zákazy. Lidé si vypůjčovali na lichvu a žid vždy půjčil rád. Na toho se zákazy církevní netáhly. Ten měl privilej lichvy, ten se za úroky nestyděl. Dnešní historickoprávní pojem lichvy jest překročení zákonné míry úrokové, ačkoliv i tento zlý druh lichvy židé od doby nejstarší si oblíbovali, t. j. překročovali sazby. V starých dobách, kapitálem chudých, v nižším tom stupni národohospodářského vývoje, židé stali se svými penězi nezbytnými. Oni žili monopolem lichevným.*)

*) Pojem lichvy a histor. rozvoj její v přednáškách národohospod. prof. dra Bráňa.

Staronová synagoga.

V tom „hříšném“ monopolu vládcové (neuvažující o své spoluvině) nalézali omluvu a důvod, když ob čas ty hříšné židy zase svičkali.

Takž doba přišla, kdy čeští králové z fiskálních příčin začali uvozovati k nám německé obyvatelstvo průmyslné a obchodnické, kdy začali z podhradí tvořiti města. Židům vzešla v německých příchozích co do obchodu soutěž veliká, zůstalo jim sic i potom vždy leccos, čeho se měšťan nedotýkal, hlavně jim zůstávala na dále lichva. Králové viděli se pohnuti změněnými poměry k tomu, aby židům vydali privilegia, zákon. Král Václav I. dal židům právo, jehož text se nezachoval. Za toho krále, tušíme, židé v ghettu se upravili v politickou obec židovskou, a ono právo, na něž se potom Otakar II. odvolává, upravilo poměr židů ku křesťanským měšťanům, stanovilo veřejné poměry mezi nimi samými.

Než si stručně uvedeme zásady povědomého základního privilegia Otakarova, všimněme sobě ještě stručněji, kterak se k židům mělo zákonodárství církevní a světské do té doby.

Podotýkáme jen mimochodem, že nejdrsnější si k židům vedly zákony Mohamedánů. Jakž nová badání ukazují, nikde neproveden rozdíl panujícího náboženství „od nevěřících“ tak ostře jako v islamu; je charakteristické již to, že židé mezi Mohamedány žijící už od VII. století musili žlutou barvou se lišiti. To zjevně odlišení a hanlivou barvu Mohamedané si vymysleli, od nich teprv po mnohých letech křesťané to přijali pro své židy.^{*)}

Křesťanské zákonodárství církevní drželo se myšlenky, že židé i s věrou svojí mají býti trpěni, ale tak, aby nekazili společnost věřících. V první příčině vyšlo na ochranu židů, jich zvyků, hřbitovů, chrámů rozkazů papežských dost; sem spadají též papežské bully ze XIII. věku, jimiž židé očišťují se z obecného nařknutí, že by k svému ritu měli zapotřebí krve křesťanské.

Ochranu církevní arcí neměli židé zadarmo. Že musí platiti desátek církevní, to již r. 1078 jim poručeno církví. V druhé příčině, aby se totiž křesťané jimi nekazili, již ve IV. věku zakazováno křesťanům s židy jísti, vstupovati s nimi v manželství, sloužiti; r. 692 zakázáno křesťanům volati židovského lékaře a jísti macesy židovské.

Praeventivního rázu jest církevní zákaz židům svěřovati úřady (císař Honorius r. 404 vyloučil židy z vojska).

Množství bylo vydáno církevních nařízení, kterak židé se mají chovati ku křesťanům v příčině náboženské. Na příklad ze VI. století jest zákaz, že židé o Veliký týden nesmějí z domu; když se nese svátost, že musí zavírat okna svá; z pozdější doby jest židům zakázáno provozovati obchody v neděli, prodávati maso v křesťanské posty.

Některé synody chtěly tomu, aby židé bydlili od křesťanských kostelů daleko, křesťané aby nebydlili v Židech, aby se nesúčastňovali ani jich rodinných slavností; obecněji znělo církevní pravidlo, že žid křtěný nesmí býti vyděděn, a vrátí-li se do židovství zase, aby byl upálen jako kacíř.

Církev chtěla také staviti škody hospodářské, ze židovské lichvy plynoucí, ale tu bylo její zákonodárství malomocno; co by byl žid a panovníci i církevní desátek si počal bez lichvy židovské: včela musí sbírat, má-li dávat.

Zdá se, že teprv v XIII. věku církev (koncil lateran. 1215) pojala do svých zákonů po vzoru mohamedánském, aby žid lišil se od křesťana šatem, barvou nějak ostudnou.

Z těch a jiných všelijakých nařízení a zákazů církevních světští panovníci většinu přijali do svých zákonů, vedouce si při tom někde přísněji, jinde volněji. Tak známost, že král uherský Ondřej († 1235) s papežem velkou hádku měl právě o to, že úřady svěřoval židům.

U nás stal se žid Jakub Apella za knížete Vladislava až i místodržícím. Byl sic žid křtěný, ale zůstal tajně věren svému náboženství, což ho na konec (1124) zničilo.

Třinácté století se takřka rozsypalo zákony a privilegii židovskými. Je tu v našem nejbližším sousedství veliké privilegium Fridricha II. z r. 1244, dané židům rakouským, privilegium Bely IV. z r. 1251 dané uherským židům; výsada našeho krále Václava I. není dosud povědoma, ale zahrnuta bude v privileji, židům vydaném od nástupce jeho Přemysla II. r. 1254, všickni ti panovníci byli peněz velmi potřebni, i náš „Zlatý“ král Přemysl II., jež zovou Rakušané Ottakher, pro svou nádhru a vojny nemohl ani zamítati pěkné pomoci židovské; dopouštěl ochotně bráti židy i do ouřadů finančních.

Finanční ohledy jsou základní příčinou, že od všech těch panovníků židům dostalo se práv velmi příznivých, že upraveny jich obce, že právně a pevně stanoven židů poměr ku křesťanům. Výsady Ota-

^{*)} Scherer I. c. 29.

kara II. čili Přemysla spoléhají na výsadách Fridrichových, ale jsou židům ještě příznivější v leckterém kuse.*)

Nejdůležitější kus rázu soukromoprávního v tom zákoně židovském jest koncesse, že žid bráti smí úroky na základy, tedy čin křesťanům zapovídaný. Výšku lichvy nebo úroku Otakar neudává jako jiní panovníci, nechává toho na smlouvě obou stran, o to je židům tedy příznivější. Předmět zastavený může býti věc kterákoli — i kradená, jen mokrě a krvavě šaty ne. Žid není povinen zkoumati, odkud věc.

Že tím krádeže podporovány, to jisto a patrné.

Křesťan byl nucen krádežnou zástavu, dověděl-li se o ní, vyplatiti si, když žid přísahou se zpravil, že o krádeži nevěděl. Dle výsady Otakarovy zástava propadala za rok a den; žid mohl ji prodati komukoli.

O svátek židovský žid nebyl povinen zástavu vydati; trest hrozil tomu, kdo by základ vzal od žida násilím. Přísahou žid mohl očistiti se z nařknutí, že zástavu přijal; proti tomu také křesťanovi bylo volno přísahati, že mu žid nic nepůjčil (arci pokud žid neměl svědků). Žid sprostěn vrátiti základ, přísahal-li, že mu shořel nebo byl ukraden.

Trestního práva dotýkala se v Otakarově výsadě hromada zákazů. Tu byly nejprve viny křesťanů proti židům: Kdyby křesťan žida zranil krvavě, platí králi 12 hřiven zlata, raněnému 12 hřiven stříbra a doktora. Kdyby ho zranil ranou suchou, křesťan dá králi 4 hřivny zlata, židu 4 hřivny stříbra a nemá-li jich, ztratí ruku. Zabije-li žida, plat životem a na krále spadne vrahovo jmění. Žid volně smí bráti se zeměmi královými se zbožím, a neplatí více cla než měšťan jiný; mýta z mrtvol židovských, do Prahy vezených, neplatí nic, vynutí-li mýtný od žida mýto, ať trestán jako „predo, qui vulgariter roucher (loupežník) dicitur“, což je opravdu až příliš filosofické.

Násilný útok na hřbitov židovský trestati se měl smrtí a propadením statku; též tak tresce se privilejem Otakarovým, kdyby křesťan ukradl židovi dítě. Žalovati na židy, že se myjí v krvi křesťanské, nebo že ji požívají, mělo se dopustiti jen tehda, když žalobník křesťanský měl k důkazu tři křesťany a tři židy. Při tom Otakar hrozil, nedokáže-li křesťan, ať trpí tím, co žida čekalo, tedy smrtí.

*) Čelakovský: Codex juris munic. I. 5. Jireček: Codex jur. boh. I. 130. Friedericianum a jeho výklad viz u Scherera: Die Rechtsverhältnisse d. Jud. 178. Kópí v Urkundenbuch v. Budweis (I. 65) klade privilegium to spíš v léta 1261—64 nežli 1254.

Kdo hodil na školu židovskou, propadnouti měl dvě hřivny soudci židovskému.

Ostatní kusy Otakarových výsad týkaly se židovského práva veřejného. Otakar upravil židům organizaci, určil kompetenci zvláštních úřadův a soudů nad židy, kteří tím byli vyňati ze soudův a úřadův obyčejných, zvlášť z práva křesťanského rychtáře staroměstského.

Čtoucí chápe, že těmi kusy bylo vlastně ghetto jako politická obec založeno, nebo bylo-li již před tím, teprve výsadou Otakarovou (ne-li Václavovou) jest autonomní obec židovská zákonně upsána a privilegována.

Z těchto výsad patrné, že soudcem nad židy jest vlastně král, vždyť jsou to jeho lidé, sluhové jeho komory. Nechává sobě souditi věci těžké, hrdelné. Za krále může souditi komorník, později podkomorí; v posléze v obyčejných věcech af je soudí soudce od krále jmenovaný, jeho úřední jméno judex judeus, židovský rychtář. Ten byl zeměpanský soudce a byl křesťan! Před jeho stolicí chodil žid s křesťanem v sporech a vinách. Žid s židem měli soud svůj židovský! Soudcem tu byl magister židovský, byl zároveň představeným u věcech správy obecní. Jemu po boku byli starší židovští.

Výsady Otakarovy určovaly, že žid pod trestem musí se před rychtáře stavěti, stanovily, kolik žid pokuty má platiti, soud nad židem že smí býti jen ve škole židovské, leč by žid volán byl před krále; tu také mohl přísahati na thoru, jindy ne. Přísaha méně slavnostní měla se konati u vrat synagogy.

A nejprvnější článek práva Otakarova byl, vede-li se proti židovi důkaz svědky, musí býti mezi svědky žid.

Takž židé nabyli velkým privilejem královským ve svém sídle pražském práva občanského; ale nenabyli ho celého, Otakar i jeho nástupci dávali začasté židům znáti, že jsou osobně nesvobodní, že jsou bez domovského práva, že jsou na vyhánění.

Židé po všem království hlásili se k sobě, u židů pražských byl střed, židé všeho království tvořili politickou korporaci, a vláda králova to ráda viděla, neboť pražští židé byli u finančních věcech pomocnými orgány české komory královy při vybírání platů od židů venkovských, v království roztroušených.

Uvnitř v ghettu židovská autonomie vyvíjela se, rozmanitých orgánů přibývalo, ve svých zdech židé byli pod ochranou výsad královských svobodnější nežli křesťanský lid před zdmi.

Při tom židé shromažďovali v ghettu drahý kov obchodem a lichvou, od krále Otakara privilegovanou. Čím víc židé vydělali, tím větší z toho podíl brala králova komora. Sic také tou dobou již začali vyšší stavové ze židů těžiti, ale to komoře nevadilo. Těžili dva, a komora měla přednost. Ale velikého obdarování židů ten zlý následek byl, že rostla nenávist měšťanů, jimž židé činili soutěž po stránce obchodu; rostlo opovrhování kněží a moralistů, kteří viděli v židovi zhoubného lichváře a přechovavače krádežných věcí. Lid pak městský při středověké zbožnosti své nemohl židům odpustiti, že ukřižovali Krista, proto nenáviděl je čím dál tím víc, a luza městská tušíc poklady v Židech, kdykoliv v neklidné době byla postřehla slabost židovské ochrany, vpadla do ghetta daleko zuřivěji než před tím, aby i ona sobě také nabrala z plného.

Pravda, židé se po každé ráně vzpamatovali zase, ale ta nenávist křesťanů, nejistota jmění, bytu, ba života nemohla nepůsobiti v povahu toho štváného starého národa.

Nástupce Otakara II., jenž byl židům nad míru přízniv, Václav, užíval židovského regálu, to jest, držel židy a požíval z nich výhod klidně až do r. 1296. Tu prý uslyšev, jak jinde židům se děje, kázal židy pražské i venkovské zajmouti, ale neublížil jim na zdraví, než sebral od nich množství zlata a peněz, a sebrav pustil je. Slovem, král zase jednou vybral ouly v pražském ghettě. Příkladů nepotřeboval, byla tu tradice.

Ale příklady povzbuzovaly jej i jeho nástupce. Takž Rudolf, německý král, krátce před tím r. 1286, když židé, zaslechše, že narodil se jim v Syrii mesiáš, strojili se z měst německých, Rudolf chutě jim všecko dal pobrat, tvrdě, že servi camerae náležejí jemu vším svým zbožím a statkem.

A před tím v Anglii Jan Bezzemek i po něm Jindřich III. jednoho dne kázali židy ve všech městech pozavírat i obrati na prospěch prázdné pokladnice královské.

Po Václavovi u nás na časy nejbolestnější ghetto pobouřil toulavý král Jan. Jsme přesvědčeni, že by ten panovník pro svá drahá dobrodružství byl ze židů těžil nad předchůdce i nástupce své, a to nečekaje, až židé dají zvláštní nějakou příčinu. Však kronikáři zapsali o příčinách. Nejprve doneslo se králi žalobně, že židé ochudili měšťany a pány lichvami a falešnými přísahami. Král tedy uložil židům přísahy těžší, a když žalobníci potom mu donesli, že židé užívají křesťanské krve, kostelní věci kradou, lidi otravují, r. 1336 kázal jich kolik v Praze spáliti,

dal ve škole jejich kopati a šťastně našel na tisíce hřiven drahých kovů. Kronikář vypravuje, že z té kořisti dařil král své Němce, což Čechové těžce nesli, vidouce, any peníze vynášejí se ze země.

Dvě léta potom leckde po Čechách židé zbíjeni, ježto prý urazili v Kouřimi tělo Boží; bylo-li v tom i pražské ghetto navštíveno, nevíme. Také nevíme, jak se dařilo pražským židům r. 1348—1349, když byli po půl Evropě vražděni pro černou smrt, jakoby oni tu epidemii morní byli zavínili otravami studní. Za krále Karla IV., slavné paměti, židé měli klid. Král se nedal svěsti příkladem rakouských sousedů svých, Albrechta III. a Leopolda III., kteří dle anglického receptu pro pomoc svoji pokladnici r. 1370 rázem pochyťati dali židy v týž den všechny a vynutili z nich peníze veliké. Karel IV. byl sic toho přesvědčení, jež vyslovil r. 1347, že všickni židé, jsouce v jeho moci a v rukách, tělem i statkem k jeho komoře příslušejí a že s nimi může naložiti po své vůli, nicméně nečinil jim přikrofenství, ani jednou nedal násilím vybrati ghetto, ale spíš hleděl, jsa uvážlivý finančník a chytrý, po dobrém od nich dlužití se a upravit si pravidelný z nich důchod berní. Zajisté přívětivé spojení král měl s bohatým židem Lazarem, jehož dům r. 1366 proměněn v kollej (nedaleko sv. Mikuláše), nově zřízené university. Od toho žida král mnoho si vypůjčoval, za to mu propustil také některé milosti.

Aby správně byly po vši české zemi ode všech židů vybírány berně, tušíme, že Karel IV. to hyl, jenž ustanovil pražského žida za výběrčího této královské berně s rozkazem, aby mu úřady městské pomáhaly všude z židů vybírat. Ovšem byli též úřadové městští povinni na druhou stranu také židům dopomáhati k dluhům, aby se nevymlouvali, že nevědí, odkud berni královskou platiti.

Karel, zakládaje Nové Město, nebránil novým židům, aby se v ně nevstěhovali, ale dosavadní židy chtěl prý pohromadě udržeti v ghettu. Tím se stalo, že při novoměstském hřbitově hned nebo později židé postavili si některý domeček. Roku 1356 Karel stvrdil židům privilej Otakarovu, ale hleděl škody, vycházející z lichvy a z dluhů židovských, všelijak uvést na střidnou střední cestu: ustanovil, že žid dlužníka svého nesmí vězením chovati u sebe, nýbrž u křesťana bez pout; r. 1361 kázal sobě král předložit židovské listy dlužní měšťanů staroměstských, a které v čas neodvedeny, prohlásil za neplatny. Možná, že takové slevení dluhů provedl také jindy.

Při dlužích židovských král fiskalista ovšem pamatoval také na

sebe: nechtěl dopustiti, aby na židy v dluzich spadaly statky křesťanské dědictvím, takové statky nechť právem toho království případnou králi. Že si Karel nechtěl od šlechty dáti vsahovati v židovský regál, to lze souditi z ustanovení krále (v Majestas Carolina), jež praví, že židé, sedící na statcích vladycích, povinni jsou platiti ročně do královny komory; kdo by jim v tom bránil, ten má býti kárán jako protivník velebnosti královské.

Za panování Karlova mrzutější věc židům uložila církev. Synod s arcibiskupem Arnoštem chtěl, jako už před tím bývalo, ale snad v zapomenutí přišlo, aby žid nosil židovský klobouk a židovky aby vlasy s čela ven pod závojem česaly, to obojí pro poznání a odlišení se od křesťanů; mimo to aby židům křesťanky neposluhovaly jako kojné ani jako báby.

Za krále Václava IV., syna Karlova, uhodilo na židy r. 1389 takové zlo a dáda, že na ni vzpomínají v výročních modlitbách až po tu chvíli.

Prameny se shodují v tom, že židé počátkem byli vinni sami.^{*)} Tentokrát zapomněla se jich passivní povaha, některé neuváživce z nich popadl náboženský fanatism. Bylo v Bílou sobotu r. 1389. Kněz kráčel podél ulice židovské se svátostí k umírajícímu člověku. Kráčel, jakož zvyk, s průvodem žáků zpívajících, chlapců zvonících a svíce nesoucích, i lidu, jenž odříkával modlení. V tom židé jali se házetí kamením po svátosti. Dle zmírňujících zpráv židovských byly prý to děti. Ale to mnoho nemění. Děti bývají upřímnější nežli staří. Házejíce, volali: „Co tu nese, není Syn boží, ale modla!“ Když kněz zlořečil, volali prý: „Máš s sebou Boha, ať tě brání!“ Ať volali tak nebo jinak, patrně, že se posmívali cizímu náboženství.

Knězi svátost vyražena z rukou. Hostie se válela po zemi. Kněz sbíral a lid křesťanský pustil se do nezbedníků. Padlo několik pohlavků, židé vskočili do ghetta a tu se čerstvou pomocí uchránili. Tím byl konec. Ale jen ten den. Vinníci jsou zatčeni, však pohoršení, jež učinili, rodilo další následky hrozné.

Nazejtří o Boží hod — byl 22. den židovského měsíce nisanu (18. duben) — kněží v kostelích po vši Praze kázali proti židům. Volali k pomstě. „Nepomstíte-li,“ volali, „pohanění, kteréž se stalo pánu Ježíši,

^{*)} K pramenům vůbec známým přibrali jsme také Jirečkovu zprávu z rukopisu Krakovského.

než rok mine, všichni budete snášeti hanbu!“ Jakýs Johanés — Ješek — přijímám Čtyrhranný, bouří zosnoval tím směleji, anof krále nebylo v městech Pražských; byl v Chlebě. Ješek rozhodil heslo: „Zabme je smrti nejhanebnější, aby snad vrátě se král se svými pomocníky nevyrvál jich z rukou našich!“

Po nešpoře o Boží hod, bylo as v první hodinu večerní, sehnal se lid pražský z mnohých míst, v rukou máje kopí, cepy, obušky, nože; davem vrhli se ke ghettu, byl křik, ječení, pláč, kletby. Židé vraždění na potkání; z domů vyvlékání a zbijení, domy vybíjeny a hned zapalovány, dým valem stoupal z dřevěných domů nešťastného ghetta, plameny skákaly po střechách v uzounkých ulicích sem tam. Židé v zmatku utíkali; utíkali vrahům přímo na nože. Nejednoho žida hodili do hořícího domu zpět. Tepouce židy, jedni zpívali: „Buoh všemohúci!“ Jiní volali: „Běda, kteří jste posmívali se tomu, jehož vzkříšení dnes se oslavuje!“ Vidouce smrt hroznou a téměř jistou, židé zabíjeli se také sami: otcové zbíjeli děti, mužové ženy své. A vždy nové proudy vzteklych lidí se do ghetta hnaly, cestou potkávající mnohé, ani vlekou z města židovského kořisti. Synagogy vyloupeny, jedna dočista ohněm ztrávená, knihy spáleny, hřbitova nešetřeno. Hořelo celou noc. Usmrceno, upáleno na tři tisíce lidu židovského. Některé ženy a děti ochráněny tím, že rychle pokřtěny.

Nazejtří potom došel od podkomořího krále Hulera, obývajícího na Křivoklátě, rozkaz konšelům, aby židy trestali a jmění jim pobrali pro krále. Bezpochyby věděl o vině židů, ale ne o jich zbíjení. Konšelé sháněli tedy v pražských městech ukořistěné zlato a stříbro židovské, a sebrali tak stříbra pět tun. Židům zůstalo z pokladů to, co měli v skrýších podzemních. Král prý se zlobil na konšely, že nepřekazili zničení ghetta a vybití židů, také nerad schválil ono nucené křtění židovských dětí, ale sebrav pět tun stříbra, nestaral se dále o palice a vrahy.

Židům zůstala na paměť toho neštěstí elegie Abigdora Kara a stopy krve na zdi nejstarší synagogy, kterouž krv svých lidí, jež položili za mučenníky, židé schválně se zdi omšelé a uprášené setřítí nedali a nedávají.

Čtvrtý rok po té ráně král Václav IV. židům stvrzuje základní výsady Otakarovy, což svědčí tomu, že židé již zase okřáli. A okřivali i rostli tou měrou ve svém ghettě, že lživý král uherský Zikmund, zajav bratra svého Václava, mohl s úspěchem vyloupiti židy pražské i ven-

kovské, při čemž s něžnou pamětlivostí zrušil v Židech i dlužní listy svých přívrženců.

Když vypukla bouře husitská, vidíme r. 1420 židy, ani pomáhají kopati obranný příkop pod Vyšehradem. Tedy se činí Husitům vhod. A činili se také peněží vhod. Je zápis, že r. 1427 židé pražští dávali obci půlročně 21 kopu grošů českých. Konšelé se jim také odměňovali. Je to v husitské době veliký liberalism, když konšelé staropražští r. 1424 dávají židu Josefu z Chotěboře, obyvateli ghetta, proti Pútovi Vrši moc a právo nad statkem Hornatěk a když r. 1428 konšelským rozkazem Isac judeus mocně uveden rychtářem a dvěma radními pány pro dluh v dům křesťana Petra Duršmida. Byli židé tou dobou s konšely na dobré míře. Jen tím si vykládáme, že židé, majíce k svým židovským přím svůj soud v ghettě, na radní dům staroměstský nesou spor, aby tu byli smířeni, jakož toho příklad r. 1432 mezi Isakem, mistrem školy pražské, Isakem, mistrem v Bydžově, a Saulem, židem pražským.*)

Ale židé nezachovali se v husitské době pražskému lidu. Ten po vzetí a spálení Vyšehradu r. 1421 loupežně navštívil Židy a hned zas rok potom (r. 1422) pro zabítí Želivského, radikálního mnicha, lid vybil radnici, kolleje a jiné domy, beze vší příčiny vybil také ghetto. Takž židé měli v nepokojné době život stále nepokojný. Na samém konci té pohnuté doby, když totiž Jiří vzal r. 1448 Prahu, aby v ní učinil řád, než mohl zabrániti, zase bylo ghetto zloupeno a vybráno od pražské luzy. O důvody nešlo, šlo však jen o vhodnou příležitost. I když r. 1483 byli zbíjeni v Pražských městech konšelé pro své zlé činy, luza vběhla do ghetta a židé dostali též.

Ovšem nebylo tak jen v Čechách. Patnácté století je po půl Evropě věk židovského pronásledování. Od Gibraltaru, kdež je tepal a vyháněl Ferdinand Katolický, až do Slez, kdež jim způsobil vraždění a vyhnání mnich Kapistrán, bylo to jedno souvislé pásmo násilností, jimiž ničeno plémě israelské, pro svou lichvu a bohatstvo nenáviděné.

Právní postavení židův u nás husitskou dobou zhoršilo se. Bylo bezkráleví a protože práva královská k židům sama sebou přecházela na vrchnosti panské a obce městské. Král Ladislav a po něm Jiří přivítali židy zase tuzeji k své komoře, ale urozcení a města nedala se už docela vytlačit z požitků židovských. Mimo to směr husitský byl židům

z náboženských a morálních příčin velmi nepřízniv. Je charakteristické, že r. 1419 sněm chtěl, aby židé nesměli půjčovati na základy, leč by ta zástava byla prve ohledána zvláštními na to úředníky, tím by se prý stalo, že by „krádežové a lúpežové k židům vtoku neměli“, a židé by zahynuli.**)

Práva, řečená Soběslavská, plod to doby husitské, vstavila do svých článků nejeden kus, jenž obmezoval, stěžoval půjčky a lichvy židovské. Takž zakázáno půjčovati na kostelní klenoty; peníze, které žid půjčil, měly býti psány na dvou listech, jeden u žida zůstal, druhý byl dlužníkovi, smrti měl žid býti trestán, chtěl-li víc, než půjčil; půjčil-li na kradenou věc a zapíranou, žid měl darmo vrátiti.

Táž práva husitská přijala z církevních nařízení, že žid musí choditi se znakem svého povrženého stavu.

Kolik z práva Soběslavského proti židům v skutek uvedeno, nevíme. Proti tomu však víme, že nová nadání židé obdrželi r. 1454 od Ladislava krále, zajisté v tom vedeného Jiřím z Poděbrad. Král běře židy v ochranu svou, povoluje, aby žid pro dluhy směl pohnati urozené lidi před zvláštní soud purkrabský na Hrad pražský, směli půjčovati netoliko, jako dosavad, na movité zástavy či základy, ale i na úpisy hypotheční, na nemovitosti. Úrok mohli bráti veliký, jak jim bylo libo, ba po měsíci už směli počítati úroky z úroků nebo rejčarty. Vlastníkem svobodného statku v dluhu propadlého žid ovšem se nemohl dle práva zemského státi, ale mohl nemovitost, nebyla-li do roka vyplacena, se svolením krále držeti až do výplaty, nebo ji prodati.**)

Jiné kusy výsad židovských shodovaly se s privilejem Otakarovým.

Za slabého krále Vladislava věci židů zmotaly se velmi na jich neprospěch. V panstvu a v městech vyrostli regálu královskému neodbytné pijavky. A poněvadž si nedal od krále, v zemi tak často a dlouho nepřítomného, nikdo překážeti, byla zlatá medovina židovská čepována dvěma i více čepy z jednoho sudu najednou. A byl-li jeden výčepník tak mocný, že druhého nepustil, bylo židům stejně zle, neboť ten druhý bral mstu ne nad mocnějším, ale nad židy. A v tomto stavu nepříjemném, jakož uvidíme, ocitlo se konečně pražské ghetto.

Král by byl rád užil regálu sám, byltě pořád bez peněz. Na po-

*) Vše svrchu uvedené v arch. pražsk. č. 2099, 141, 276, 330 vypsál a sdělil dr. Teige.

*) V Arch. č. III. 208 stojí sic: „Krádežové a lúpežové po zemi k Židům by útoku neměli“, ale to je patrně chyba tisku. Rozum je ten, co jsme uvedli nahoře.

**) Čelakovský Č. Č. M. 1898, 392.

Mejzlova ulice.

částku své vlády tedy kryl židy v jich zhoubných lichvách tím, že křesťanským lichvářům překážel. Roku 1484 vypověděl, který křesťan vezme víc než 10%, že je zločinec a půjčka jeho případně králi. Šlechta jsouci nad míru sobeckou, bezpochyby vynutila, že král brzo potom (r. 1490) zakázal židům půjčovati na listy a zápisy; zajisté aby tím zůstaly půjčky na hypothečky v rukou křesťanů.

Když král vyšel ze země, stavové jali se židy nutiti k všelijakým platům; r. 1490 na sněmě usnesli se dokonce o tom, aby žid zastavenou věc kradenou vydal bez zaplacení a nad to aby ještě vlastníkově nahrazoval škodu. Tedy neohlíženo na to, vzal-li žid věc „za svobodnou“, bona fide. Tím bylo židům půjčování na základy stíženo velmi. Když se na některý čas král r. 1497 vrátil do Prahy, ozývali se hlasově o úplném vyhnání židů pro jich lichvy, ale král nedopustil toho. Naopak vydal zřízení, jímž staré výsady židovské nově upravil. Rozumí se, že ta láska zadarmo nebyla. Zřízením tím král dovolil židům půjčovati na základy i na registra purkrabská nebo i městská; úrok aby brali dvakrát větší než křesťané, tedy 20%, nebo když by žid bral tak málo jako křesťan (10%), nemohl by trvati, musil platiti králi a té vrchnosti, které se poručil, a také jest s těžkem který úřad, aby žida pustil prázdná, a konečně musí na něco být žid s ženou a dětmi také živ. Kdy by bylo půjčeno pod pět kop grošů, to žid může z kopy jedné bráti týdně i groš (86%) a víc třeba, jak se smluvi. Jenom toho král nechtěl, aby se hned do jistiny uváděla lichva spolu s rejčerty (t. j. úroky z úroků); neboť tak z mála bylo by mnoho.

Stran věci kradených král obnovil řád starý, že žid není povinen vraceti darmo; odůvodňoval to tím, že by vlastník jinak nedostal se ku kradené věci, zloděj že by nosil jinam, dále. Tu tedy se potýká usnesení sněmu stavovského s nařízením královským. A když král odjel, hejtman zemský Petr Rožmberk vydal s podkomořím nový židům zákaz půjčovati na domy a pozemky pod znamenitou pokutou.

Čtoucí již dobře postřehuje zápas mezi králem a pány, i těmi pány, kteří byli u vlády. Židé tehda poznávajíce situaci, oddávali se v ochranu pánův a rytířův. Vedle židů královských množili se židé „panští“ a „rytířští“. I židé v městech bytující prikazovali se leckterí pánům a rytířům, ale to král r. 1499 zakázal; ať prý jde žid z města, jenž by takový byl a nechtěl krále míti svým pánem.

Stavové židy tiskli dál. Do zemského zřízení, jež r. 1500 tiskem vydáno, vpravili zostřený článek o kradených věcech v Židech zastavo-

vaných. Žid měl upadnouti dokonce v pokutu zlodějstva. Na listy nebo registra půjčovati zakázáno židům.

Teď bylo na městech, chtějí-li se řídit v židovských těch věcech zřízením královským nebo zřízením zemským, jež bylo nezávazné v městech. Na všeckem způsob tohoto rozporu užili nejedni konšelé k tomu, že židy mírnějším praktikováním při půjčkách a základech poddávali sobě, a takž měnili se židé královští v židy „městské“, to jest městu přikázané a oddané. Byli-li konšelé k židům svým poněkud liberálnější, leckde vznikaly zas jiné nesnáze: židé začali se sméleji plésti v živnosti měšťanské, a živnostníci nejedni jali se vydávati heslo o vyhnání židů z města i ze všeho království. Židé platili teď na všechny strany. Platili do komory králi, panským vrchnostem, platili i konšelům městským. Není ke cti tehdejší šlechtě, že i nejvyšší úředníci zemští, na př. nejvyšší hofmistr Vilém z Pernštejna,^{*)} Lev z Rožmitála a j. postranní smlouvy činili s židy o stálé výroční platy slibující, že nebudou židů radou opouštěti. Urození páni byli s židy v líchevních partykách spojeni, což jasně naznačil Bohuslav z Lobkovic v listě Petru Rožmberskému, říká: „Čemu chce ta tak veliká líchevní svoboda? Naši pak, což židů vlastní jest, to sobě osobují, aniž tak činí lidé obecní, jimžby snad mohl odpustiti, ale ti, ježto v zemi jsou nějaké moci a vážnosti.“ V pozdější době kněz Štelcar v Postille své ještě jasněji dí: „Mnohé vrchnosti s židy spolčeny jsou, s nimi od lidí lichvu i partyky berou v penězích i klenotech.“

Pražského ghetta židé byli židy královskými, zavázali se v tu dobu králi k velikému platu ročnímu a měl-li mistr židovský smlouvu s hofmistrem o ročním platě, nelze pochybovati, že také jiní bohatí židé pražští podpláceli pány u vlády na Hradčanech. Proto také páni a rytíři na sněmě r. 1501 chtějíce si užítky z židů pojistiti, usnesli se, že židé mají býti v koruně České trpěti podle práv svých a výsad, jakž bylo za starodávna, a že tudíž nemají býti na budoucí časy ze země tištěni ven. Při tom ochotní pánové a rytíři, jimž bylo na židech kolik set platu, na téměř sněmě obnovili starý řád půjček a lecco příjemného přidali; žid směl zase veřejně půjčovati na listy a registra, pro věc zastavenou, jež byla kradená, neměl být žid trestán, leč věděl, že kradena; stavové také prohlásili, že nemá přečin jediného žida přičítan býti všem; ať vinný žid soudí se a tresce soudcem, nad židy od krále

^{*)} Smlouva s morav. židy. Arch. Č. XVI. 367.

dosazeným, jemuž pomáhají přisedící ze stavů; ostatním židům ať je pokoj.

Zřízení tím měl žid vyňat býti z městského soudu a páni snažili se obsáhnouti židy vedle krále a, pokud to půjde, i nad krále. Však židům v městech neposloužili. Města byla s urozenými v ústavním boji a žid byl bit, byltě při ruce. Měšťan nechtěl k vůli židovi dostavovati se k soudu jinému než svému městskému, žid pak hledal pomoci u soudův a úřadů stavovských, městským nevěře. To byla měšťanům židovská zrada, a žid tedy bit. Nastala leckde krutá pronásledování, loupení židův a vraždy.

Pražskému ghettu hrozil zlý osud. Jeho obyvatelé byli židé královští, boháči z ghetta byli s pány zemskými jedna ruka — městský úřad žárlil, živnostníci popichovali, městský lid se chystal, číhal na popud. Městská rada byla by si ráda přivlastnila nad židy větší moc; neuznávala, že by měli choditi k soudu stavovskému, těžce nesla, když úředník zemský přišel dosadit ghettu rychtáře židovského a správce obecní. V tomto kvašení r. 1502 přijel král z Uher. Obec staroměstských měšťanů ihned křik zdvihla ke konšelům, aby vyžádali si od krále vyhnání všech židů z Prahy. Konšelé váhali. Viděli to při šlechtě, že z vyhnání židů není nic, z usedlých že by mohl býti i v Praze městskému důchodu užitek. Obec však křičela. Konšelé již chtěli jednati s králem o vybytí židů, ale zmeškali. Strhla se z toho bouře proti židům i proti konšelům, a ti jen s těžší uklidnili zlostnou obec.

Za to novoměstská obec roku následujícího snesla se, že žid k nim nesmí za žádnou příčinou. Rozumi se, že židé vidouce v tom snesení velikou své živnosti újmu, honem ke králi poslali, a ten jim vymohl přístup do města Nového, ale s obmezením živnosti: prý nesmějí půjčovati jinak než na základy, lichva ať je týdně z kopy jen tři peníze, o dluh smí křesťan býti pohnán od žida jen k soudu novoměstskému a ne na Hrad, obnošené šaty ne po domech než na trhu žid smí prodávati. Na Starém městě stále šlo židům o byti: obec chtěla jich vyhnání, konšelé chtěli je poddati sobě, chtěli, aby židé pražského ghetta stali se židy „městskými“, staroměstskými a přestali býti výhradně královskými. Povedlo se to konšelům. Stala se ta proměna kdys mezi r. 1501—1514, kterak se stala, to z událostí se spíš jen vycítí než světle pozná. Jisto jest, že židé před r. 1508 několik už let Starému městu platili roční plat. Svědčí žid Gerson onoho roku při knize soudu purkrabského: „To mi jest dobře vědomo, že my židé pražští platíme pánům staro-

městským úrok každý rok nové léto, a ten úrok nebyl jest dán na ten čas, když měl dán býti pánům.“*) To jest ani ne tak pánům, jako spíš nejvyššímu písaři panu Mikuláš z Hořic, jemuž král ze „svého“ úroku na židech pražských nějakou summu již před léty byl zapsal. Roku 1507 nechtěli tedy židé, na něž „páni s Hradu“ asi tiskli, Staroměstským nic dáti. Staroměstští kázali v ghettu zavřít školu, židé nemohli míti modlení. Obec pražská zase nutila konšely, aby židy hnali ven. Koncem dubna rada městská vysílá posly ku králi do Budína. Ten se vytáčí. Konečně oustně slíbí, že vydá majestát na vyhnání židů pražských, ale aby ještě rok byli v ghettu trpíni. Patrně šlo o získání času.***) V máji je obec pohromadě. Poslové oznamují, jako by vyhnání židů ze vsí koruny České bylo jistou věcí. Oznamovali, že „král ráčil k tomu své povolení dáti, aby židé do roka toliko v tomto městě byli a do toho času aby se vystěhovali“. To se obci na radním domě shromážděné líbilo. „Všecka obec k tomu svů vůli dali a na tom ostali, aby se žádný za židy nepřimlouval a pakli by se přimlouval, aby s nimi a podle nich také města prázdno byl.“

Tak čte se v nejstarší knize archivu městského (liber vetustissimus), ale k tomu snesení připsal kdosi: „Pokudž slovou sedláci lidé, potud v Praze zůstanou židé!“

A věru zůstali v Praze zas, jenže jim na onu chvíli nikterak nebylo do žertu. To viděti z toho, že někteří strachem z ghetta se stěhovali přec — ale urození páni je rádi k sobě přijímali. Tím mohli prohlédnouti i ti z konšelů, kteří se křikem obce proti židům dali nahladiti; věřme, že bezpochyby právě v tu kritickou chvíli městská rada židy pohнула, že se jí podrobili. V městské knize je zapsána přísaha starších židovských, „že chtějí spravedlivě činiti nejjasnějšímu králi, purkmistru, pánům“ (t. j. konšelům) atd.***)) Když starší tu přísahu při-

*) Čelakovský Č. Č. Mus. 1898, 447.

**) Král viděl u souseda polského, kterak hojně užítky peněžitě mohou z židů pokladnici královské plynouti. Ovšem nikde jich tolik nebylo jako v Polště a tou dobou nikde tolik mozi neměli, jako tam. Člemeť v Bibl. Pisarzów Polskich v knize Jodoci Decii De Sigismundi regis temporibus vyd. Czeremaka, str. 122, že židé byli tu vážení příliš, sotva kde clo, mýto, daň, aby nebyl žid představen, v těch věcech křesťané jsou židům poddáni, sotva je ze šlechty kdo, aby své domovité věci nedával spravovati židem.

***)) Přísaha je v rukop. arch. měst. č. 994, 83. Tomek ji klade do r. 1514. Čelakovský míní, že patří k r. 1507, ba spíše ještě před ten rok!

sahali konšelům, to již byli v jich područi. Zatím také byli dva židé již v ghettě sebrali s povolením starších a odvedli sporný plat roční, jehož konšelé nechtěli nejvyššímu písaři vydati. Synagoga jim zase otevřena. Ale klid nebyl nikde, také ne v ghettě. Nezapomínejme, že to byla doba prudkých bojů mezi městy a panstvem, při čemž panstvo i slabému králi bralo jedno právo po druhém.

Že se pražské ghetto podalo městu, ač se nezřeklo krále (židé pražští zváni jsou i na dál královskými*), to nemohlo býti králi příjemno, viděl v tom újmu svého důchodu, a panstvu bylo každé posilnění Prahy nemilé, a z něho zvlášť zrádný, hladovitý purkrabí Zdeněk Lev Rožmitalský byl by raději přál důchody z židů pražských sobě. Král tedy zrušil své slovo o majestátě příčinou vyhnání židů a naopak, kázav aby zůstali, dal pražské židy k správě Lvovi Rožmitalskému a ještě dvěma z úředníků zemských. Těm také přikázal pokuty židovské, jež měly dle starých řádů na krále připadávati, tedy důchod, který bylo lze vysoko šroubovati.

Situace v ghettu byla krutá. Městská rada si poddala židy, lakomý a mocný purkrabí poddal si židy, a obec chtěla, aby byli vyhnáni. A židé měli jedinou zbraň. Peníze. Nestačili platiti. Bral král, bral purkrabí; takž se stalo, že r. 1510 král potvrdil židům všechny jich výsady, zova je svými poddanými.

V zápasech stavovských vymohli si r. 1512 Pražané a města na sněmě, že žid smí hnáti k soudu purkrabího toliko o dluhy na listech nebo v registrech; jinak musí žid k soudu městskému. Židé bojice se vždy mocnějšího, poháněli k soudu purkrabovu. Praha a města žalují do toho na sněmě r. 1513; židé nevěděli, co činiti, když tak tuze obě strany o ně stály. Při tom obecný lid ve své nenávisti k židům neutuchal. Proto i dále dal průchod své zlosti r. 1514, když den sv. Filipa a Jakuba nějaký pošetilý žid kamenem zabil pachole křesťanské. Křesťané hnali se s hřmotem do ghetta, a byl strach z krveprolití. Ale konšelé tentokrát židy přichránili. Zbrojenci městští zabránili vpád do ghetta. Do toho také připadl prudký přival a ten lidi rozehnal, pomáhaje zbrojencům. Když pak žid vrah u šibenice na kole zhybnul, mohl lid se spokojiti. Ale jeho zášti urození páni a zemané někteří, městu nepřátelští, užili k tomu, aby Staroměstští byli na útraty židů u krále na cti zmazáni. Proto i dále ponoukali chudinu na židy, ale konšelé

dobře hlídali dávali. Byltě i strach, aby nešla luza ze Židů na kláštery a kupce, a tím strachem židé že konečně ušli zlé návštěvy v ghettě.

Když r. 1515 na sněmě jak tak srovnala se města s panstvem o soudy, hnuto také otázkou o příslušnosti židův a důchodu z nich. Staroměstští též rok, bezpochyby s králem se dohodnuvše, ustanovili o židech nové zřízení, židé pražští neměli míti jiného pána než krále, ale městskému úřadu měli býti a zůstati poddáni. Na pražském ghettě dvojí tíha: jeho obyvatelé byli židy královskými a zároveň městskými; platili do dvou pokladnic. Jen to tu nové a dobré, že odpuzen Lev z Rožmitála, jenž by byl rád pražské židy učinil židy svými, panskými.

Jináč v dotčeném zřízení jsou ustanovení o půjčkách, hlavní to živnosti židovské a hlavním pramenem, z něhož všem svým vrchnostem židé platili. Bylo stanoveno, aby žid pražský půjčoval na základy; s vědomím purkmistra a rady směl půjčiti také na listy, šlo-li o víc, než o 100 kop míšeňských. Však na registra nic. Zvlášť u purkraba nic. Zapiše-li se soused židu na registra v kanceláři nebo u purkraba, není povinen dluhem; a musil-li soused židovi u purkrabských register zaplatiti přec, nechť žaluje u soudu konšelského, žid musí vrátiti peníze a z města se vybrat, protože učinil proti záповědi. Lichvy žid aby více nebral nežli z kopy grošů českých po dvou penizích malých na týden. Aby byla upokojena v městě řemesla a mistři aby neštvali na židy a nenutkali k jich vyhnání, konšelé vstavili do toho řádu r. 1515 některé kusy na ochranu řemesel; židé neměli v trhy křesťanům vkračovat, před brány nechodit překupovat, výrobků jakýchkoli nových holoviti a prodávati nesměli pod propačením toho zboží. Kožichy a jiné oděvy staré žid smí prodávati jen na tarmarce, nebo doma, ne po ulicích v městě. Také kramářům a obchodníkům židé nesmějí škoditi drobným vážením a prodejem koření, látek a cožkoli k tomu podobného. Jak řemeslník, tak obchodník, kdyby v těch přestupcích žida popadli, obdrží pobraného zboží půl, druhá půle bude konšelům. Naposled bylo zakázáno židům, aby falešně přiměšovali lehkou minci slezskou a jinou mezi peníze kutnohorské a pak ještě nařizeno, aby chodili v kuklách a pláštích pod pokutou 2 grošů českých.

Takž na pohled všecko se spokojilo, a v tom spokojení to trvalo židům a jich pražskému ghettu ani ne celý rok. Roku 1516 hořel dům bohatého žida Munky nedaleko sv. Mikuláše, a lid pražský při tom vybil hned domů několik. Ukázal tedy svoje mínění.

V máji téhož roku král Vladislav umřel a páni na sněmě, nave-

*) „Královští židé jsúc v Praze“. Z kopíálu litoměř. Čelakovský Č. Č. Mus. 98, 417.

Nová škola v Josefské třídě.

deni jsouce od purkraba, prohlásili, že Pražané drží židy proti právu a spravedlnosti. Židé pražští že náležejí obdarováním královským purkrabovi. A týž ještě rok, aby míra byla plná, ožila konkurenční zášť pražských řemesel a obchodníků, kteříž, jsouce zajisté také trápeni krutými lichvami židovskými, vnesli do obce návrh, aby dle králova kdysi slibu židé byli z Prahy vyhnáni.

Konšelé klonili se tentokrát k návrhu obecnímu. Jak by ne? Sněm chce, aby ghetto bylo purkrabovo, tedy odpověď k tomu bude židy vyhnati. Ale nedošlo k vyhnání. Byla to dne 11. dubna 1518 na radním domě scéna velmi pohnutá. Nejprve zemští správcové vystupují do shromáždění a obšírnými i důtklivými slovy žádají, aby obec smilovala se nad tím lidem souženým. Když domluvili urození páni, obec shromážděná dovolila, aby vstoupili židé. I vstoupili starši a někteří z předních židů a slzavě jali se prositi, aby obec, vidouc jich starce, děti a chudý lid, nad nimi všemi byla milosrdna. Toto lítostivé prošení nepohnulo obcí tou měrou, jako sliby židů ustrašených, že budou přistě půjčovati na malý úrok, že budou ze hřbitova a z lázně místo dosavadních 12 kop dávati 50 kop.

K tomu nabídnutí peněžitému konšelé navedli židy. Patrně, že konšelé při tom pohnutí, jež židé slzami budili, první přišli na praktickou myšlenku. Obec se pak snesla, aby židé byli trpěni do příjezdu krále nového, Ludvíka.

Ale řemeslníci neutišili se hned. V shromáždění spojené Prahy týž ještě rok v říjnu kožišník Kardinál obnovil návrhy vykládaje, že židé jsou městu škodní a zhoubní. Obec dala řečníkovi za pravdu, volajíc: „Tak! tak!“ Ale konšelé stišili bouři, připomenuvše, že se dané slovo rušiti nemá. Bylo tedy čekati do příjezdu mladého Ludvíka, posledního Poláka na trůně našem. Když konečně r. 1522 přišel, šest set pražských židů s nejvyšším rabbim vítali ho u brány horské, nesouce desky Desatera a zpívajíce hebrejsky. Při tom prosili, aby král dotekl se Desatera rukou svou; dotekl se král bičikem. I tím se spokojili. Za bičik nabízel pak sto dukátů. Na sněmě pak hned konaném uloženo všem židům, pražským i venkovským, aby podle jiných stavů dali králi berni ze všeho jmění svého, a to z každé kopy dva groše české; židé v podruží (t. j. kteří neměli domu) aby dali z kopy groš. Jsa ve finanční síti sobeckého purkraběte, král v tu dobu odevzdal židy pražské panu Lvovi v ochranu a obranu, i s důchodem z nich, a tím skončila se akce o vyhnání židů z ghetta.

Když pak rok po tom (1523) purkrabě sesazen, komora královská obdržela platy z pražského ghetta, právní a soudní moc nad ním však podrželi konšelé Starého města. Židé v ghettě byli tedy na polo královští, na polo městští; městská rada dosazovala do ghetta rychtáře a obecní starši židovské. K platům ze židů pražských pan Lev dostal se potom r. 1525 na některý čas zase, ale město udrželo nad nimi svou moc.

Řemeslníci a lid ovšem pořád stejně zůstával se židy nespokojen. Opět a opět (roku 1524 a 1526) vyskytaly se marné návrhy a prosby o vypuzení židů vždy s týmiž důvody, že lidi o statky strojí, kradené věci přijímají a jsou na zhoubu tohoto království. Ale Staré město ani urozené panstvo, ani králova komora platů židovských se nemínily zbaviti, a proto marné prosby a návrhy.

Z těch dob stojí za zmínku, k jakému novému a nepěknému výdělku křesťané sváděli židy. Židé se ovšem nebránili tuze, a to zase jich vina. Konšelé pražští začali r. 1525 pro nové protestantské náboženství z města lidi vypovídati. Ale kdo mohl podplatiti, toho nechali s pokojem. A podplácti se ochotně dávali konšelé i administrátor, hlava církve pod obojí. Aby však dobrá tato církevní a světská vrchnost neměla veřejnou pohanu, naslouchala židy — a ti vyjednávali o podplácení a donášeli peníze, takže páni s bludaři ani nemluvili a byli zevně čisti.

S korouhvi a s Desaterem a nebesy, zpěvem a pěkně oděni židé vítali nového krále Ferdinanda I., když byl předešlý v bahně moháčském bezedném zmizel. Židé směle chtěli, aby král vstoupil pod jich nebesa krumplovaná, ale nevstoupil; prosili ho, aby jich při víře a řádu chránil, to slíbil.

Ferdinandem nastoupil na trůn energický fiskalista a obhájce ko-runních práv. Ten dobře ocenil, co jsou židé pro fiskus, a brzy bylo znáti, že tučného sousta urozeným pánům samým nenechá, jako bylo za slabých Jagajlovců, jimž česká šlechta vyrvala všecku moc z rukou.

Stran židů král ohlásil se nejprve tím, že jim r. 1527 stvrdil privilej, že na budoucí časy ze země tištění býti nemají. Arci zadarmo to židům nedal.

Pak se hlásil všude po židech královských, židy „panské“ tiskna. Takž r. 1532, když Žatečtí žalovali, že skrze židy mnozí sousedé jsou o statky připraveni, král vzkázal, kteří židé jiné pány mají než krále,

aby se z města vyprodali, kteří jsou královští, aby zůstali. V tom přec princip jasný.

Pražské ghetto právní své postavení nezměnilo. Jeho židé byli královští a městští zároveň. Obchodovali a lichvili bez překážky. Jakožto královští tlačili se se svými nabídkami a obchody až na Hrad pražský na Vladislavský sál, kdež byl kupecký bazar pro slavy do úřadův a sněmů se scházející. Asi pražští kupci zahráli židům zlou, že se r. 1539 dostali do sněmovních artikulů s výhrůžkou, ukáže-li se který za sněmu na paláci (t. j. v sále Vladislavském), že bude hozen do Daliborky.

Ale duchod z židů po mnohá léta jinam zavlekaný vracel se králi zvolna. Po venkově který žid bohat, toho sebrali páni, chudého žida nechali králi. Král čekal. Bezpečný a poněkud slušnější peníz byl z pražského ghetta, ale vidělo se komoře králově, že je přece jen malý. Král si pomáhal ukládáním mimořádných platů na židy. Ti se všelijak kroutili. Roku 1540 chtěl na židech pražských, aby mu dali k stavbě Belvederu 2000 zl.; podávali polovici. Král vyhrožoval, že je vyžene. Pudilo ho k tomu úmyslu také to, že jemu samému, jeho minci, židé dělali škody tajným vývozem stříbra ze země; konečně těžký mrak shromáždil se nad ghettem, když králi doneseno, že ve vojné s Turkem židé jsou vyzvědači a že od Turka peníze berou a podplácují pastuchy, aby v Čechách pálili.

První blesk sjel na hlavy židů pražských a českých, když týž ještě rok 1540 na hranici zemské lapen byl žid se stříbrem ven se kradoucí. Král se odhodlal židy vyhnati. Páni z komory tvrdili králi, že se tím zalíbí lidu. O to Ferdinand stál také a velmi. Sněm r. 1541 měl ustanovit způsob židovského vyhnání ze země. Židé nelenili. Poslali králi, že co který žid o nešlechtnostech židovských vyznal, to že vyznal na mukách katanských a z bolesti.

Král neustoupil. Uložil sněmu jen, aby židům přán byl čas k vyupominání dluhů a aby životy a statkem byli bezpečni. Sněm židy vypověděl, a král v odvet vzkázal, že toho při tom zůstavovati ráčí, tak aby ti židé více v tomto království od žádného přijímání nebyli, „a to na budoucí věčné časy“. A jestli by žid pod kýmkoli a kdekoli byl postižen, aby na hrdle byl trestán — kromě těch, kteří budou mít od krále „glejt“.

V pražském ghettě dostalo se od krále nejprv patnácti židům s rodinami glejtu neboli dovolení zůstat v městě do r. 1543 s důvodem, že budou o dluhy upominati. Ostatní, vidouce, že není žertů, naložili na vozy

své statečky a chystali se r. 1542 vyjeti z ghetta. Asi hlavně strach z obecného lidu je pudil ven. Věděli židé pražští, že v Žatci a Litoměřicích byli židé jakožto špehouni a pomocníci Turkovi zbijeni, loupeni. I do ghetta výhrůžky posílány. Žoldnéři dnem i nocí ghetto hlídali, aby nenastalo vraždění.

Táhli židé z Prahy, táhli z Čech. Pod slíbenou ochranou královou se stěhovali, ale průvodcové sami cestou je okrádali. Za Broumovem byl jeden proud vystěhovalců židovských od 70 lupičů se srozuměním průvodčích přepaden a mnozí z vyhnanců (byli mezi nimi lidé z ghetta pražského) porubáni. Pobráno jim do dvaceti tisíc kop a zboží.

Stěhování židů nebylo však obecné. Mnozí hnuli se, ale nedaleko došli. Pražští jako jindy i teď většinou spoléhali na své peníze, a naděje nebyla sklamána. Získali rádce králova, peněz chtivého Němce Floriána Griespeka. Král, jsa bystrý finančník, dobře věděl, kteraký pěkný duchod by mohl plynouti pokladnici jeho, pro stále vojny často prázdné, ze židovských glejtů, nerozmýšlel se dlouho a užíval toho pramene čím dál tím víc. Roku 1543 vydal glejty pražským oněm patnácti osobám, aby v ghettě pobýli ještě rok; mimo to dal glejty patnácti jiným židům.

Mělo ghetto tou dobou tedy třicet glejtových otců rodin. To už malá obec; nemohla bez všelijakých pomoci a přívěsků býti, král milostivě dovolil, aby v ghettu pražském směli býti pro službu chrámovou kantoré, školníci pro službu právní, branní, ponocní pro bezpečnost ghetta, řezník, košerák, hrobník a špitální opatrovníci, úhrnem osmnáct osob.

Také židům po venkově dávány glejty po dvaceti i padesáti, při čemž každým glejtem proměnil žida panského v žida svého, „královského“, arci na újmu a zlost pánův.

Židům obvykle zůstalo nové jméno, totiž že jsou lidé glejtovní, to jest na výpověď.

Král uznával za potřebí v glejtech udávati všelijaké důvody, proč židů šetří; nejprv, že židé dosud nemohli domů svých prodati, že nemohli dluhů zvyupominati, že ti a ti jsou nemocní a nemohou vyjiti ze země. Jednou také čteme v glejtě toto: „Jakož se na některé židy, jakoby oni těmi ohni, kteréž v království povstávaly, vinni byli a peníze na to pálení dávati měli, vyznáno bylo, kdež pak nejvíce z té příčiny židé na ten čas z království vypověděni jsou, ale majíc zprávu, že jest z těch židů mnohému takovými vyznáními ublíženi se stalo, ráčili jsme

jistému počtu osob židovských glejt dáti.**) Také královna za židy prosila i Zikmund, král polský. Ferdinand r. 1545 tedy rozkázal sečisti usedlé židy, vydal glejt všem — ale aby se na jiné potomní židy neťáhl, těm bude král vydávati glejty zvláštní. V Praze prý byla z toho zlost, lid velmi neváživě přijal zprávu o glejtu židovském, začez král Pražanům oznámil, že nad tím Pražanů předsevzetím nese nemalou těžkost. Král útěchu z té zlosti měl v tom, že židé podle glejtu řečeného musili odtud ročně místo bývalých 300 kop. gr. č. „bez vejmluv“ platiti 500 kop platu pravidelného komoře králově. Ostatně glejt platil jen na rok, měl tedy dvojí moudrou stránku: židy strašil a lid upokojoval, že vyhnání židů jen odloženo.

Židé se pod glejty dosti rychle vraceli, a ghetto bylo v malých časech obsazeno zase plně, a byl židů mnohem větší počet než prve. V ten čas zmáhali se hospodářsky nejvíc užítky z lehké mince slezské, kterou sem vnášeli, tentokrát prý s vědomím královské komory; razila se mince ta málozrná z českého dobrého stříbra, do Vratislavi hlavně židy vynášeného a tam michaného nebo legovaného.**)

Tohle obchodní cizopasnictví židovské na mincovním regálu stavy české hnětlo velmi, rostl hněv proti králi, hněv na židy. O židech se snesli stavové r. 1547, aby jim hned zastaveno bylo stříbra kupování a vexl mincovní, také aby přestaly jich glejty a aby vyšli ze země.

Marné usnesení.

Když pak stavové z příčin politických a náboženských učinili proti králi téhož roku 1547 jalové vzhrouření (jalové, poněvadž nechtěl z nich nikdo na vzbouření platiti), při výčitkách, králi činěných, nezapomněli židů. Vyčítali králi, že „národ židovský svobody užívá pod glejty královskými, z kterýchž glejtů dobře clo vychází, takže národ ten ve větším a lepším opatření se drží nežli všickni jiní obyvatelé království Českého, nebo při každém odjezdě královským vždycky zvláštní poručení se děje, aby ruka nad nimi držána byla, a v ničemž od žádného by se jim neubližovalo“.

Stavové čeští po bouřce pokoření, města potrestána pro pohnutí proti králi, a židé hned r. 1549 obdrželi utvrzení velikého glejtu majestátem na pergameně, jenž stál mnoho peněz.

Ale toho nebylo, aby král měl židy rád. Byli mu jen pramenem

důchodu, a pramen byl stále udržován čerstev tím, že se židům vzpomínalo, co jsou právně a kterak společensky a hospodářsky škodí.

Proto také r. 1551 z čista jasna vydáno do království 400 tištěných mandátů, aby židé na šatech mivali kolečko žluté. Důvod uváděn tento, poněvadž prý židé v oděvu od křesťanů žádným zvláštním znamením k rozeznání oddělení nejsou, z toho prý na větším díle pochází, že neslušnými a záhubnými lichvami křesťany stěžují a mnoho zlých a nešlechetných skutků k posměchu a zlehčení svaté víry se dopouštějí. Divný důvod.

Mandát tištěný o židech, že na šatech žlutá kolečka nositi mají, páni konšelé v staropražské radnici zavěsili si na stěnu v třetím okně od západu.*) Aby ho měli na očích a na paměti. Líbil se mandát také jiným lidem: kdo popadl žida kdekoli bez kolečka, podle mandátu směl mu vzíti polovici všeho, co žid na sobě a u sebe měl; druhá půle byla vrchnosti.

Rok 1557 zase byl židům pražského ghetta i všem ostatním zlý. Královský glejt zrušen, a dvěma sty mandáty, jichž datum pátek po sv. Bartoloměji, židé byli z království vypověděni.

Pražským židům bylo o to hůře, že jich ghetto dva měsíce před tím stihl oheň;***) nad sedmdesáte domů bylo na popelu, při tom lid vnikl do ghetta ne aby hasil, ale aby kradl, prý také některé osoby židovské do hořících domů od luzy metány. Na tom spáleništi zastihly tedy židy vypovídací mandáty.

V mandátech král jim vyčetl, že prve jich tu zanechal na prosby a sliby, že se chtějí chvalitebně chovati, ale pro jich falše, lichvy a nešlechetnosti, že je vypovídá v nově. Jen to na konec poroučí, až potáhnou silnicemi, aby na ně nikdo nesahal.

Vypravuje se, že král tehda vyhnal je i z dědičných zemí svých alpských rozzlobiv se zprávami, že židé na veřejnou škodu obřezují penize. Pražské židy kromě toho udal prý jakýs křtěný žid Jehuda pro obsah hebrejských knih, křesťanům protivných a nepřejících. Proto tehda tolik knih pobráno a odvezeno do Vídně.

Král tentokrát hněval se asi velmi upřímně; prý přísahal, že židů neušetří. O jeho hněvu svědčí otázka, kterou stavům moravským téhož

*) Archiv c. k. místodržitelství, Missiv. č. 35, 46.

**) Sněmy Č. II. 142, 518.

*) R. 1567 vypůjčil si ho odtud Karel Vrábský z Vrábí, potřebuje ho proti nějakému židu. Archiv pražský č. 1237. 41.

**) Staroměstští r. 1602 tvrdili, že si židé zapálili sami. Archiv pražský č. 324. 456.

roku 1557 učinil, „proč to plemeno pod sebou trpí a tu živnost nekřesťanskou jim provozovati dopouští?“ Arciknížeti Ferdinandovi, synu svému, jenž spravoval Čechy, král psal, ačkoliv se za židy přímluvy dějí, že přec arcikníže to dle královny naděje neobmešká, aby to plemeno židovské podle mandátů bylo vykořeněno z království i ze všech zemí jeho.

Tedy hněv patrně valný a předsevzetí tentokrát silné.

Ale přímluvy za židy a peníze židů byly silnější. Arcikníže, takto přívětivý pán, o všechno pryč rozdával židům přiročí, lhůty. Psal o tom hned roku následujícího (1558) králi, že s ouředníky soudci zemskými o to radu držel, aby židům roku bylo přidáno. A král odvětil, že se mu ta rada také milostivě a dobře líbí.*) A gubernátor český chutě vydával glejty dál, a to s důvody, jež vypadají jako omluvy právě tak, jak bylo před málo lety za otce jeho. Když syn do Augšpurku r. 1558 zaslal obšírnou ceduli s jmény židů, kteří nutně měli zůstat v ghettě pražském jednak pro upominání dluhů a posluhu obecní: postihnout úmysly a situaci, král odpověděl synovi nevrle: „Neráčíme nížádné potřeby toho znáti, proč by tak veliký počet osob mimo předešlé tu zůstat měl, nýbrž to uznávati ráčíme, že jest židů ten oumysl, aby pod tím způsobem tu zůstat mohli.“**)

Ovšem žc. Historie se stejně opakovala jako r. 1542. Král povolil, aby v pražském ghettě zůstávali pro veřejné služby, Jakub, jenž děti obřezuje, řezník, hrobař, a bába pupkořezná Regina Taucherin. Z toho již zase patrně, že ghetto trvalo přes všechno vypovídání jako obec, v níž lidé se rodí a umírají. Než to nutno říci, že ta obec byla přece prořídla. Mnozí stěhovali se ven poslušně. Nelidská surovost, která je na cestě stihla, že byli totiž loupeni a vražděni, zjednala pražským židům, kteří se nehnuli, další milost gubernátorovu a přiročí na rok, i na druhý rok.

Zatím židé neunavně sháněli přímluvy. V židovských zprávách čteme, že v Praze byla „touha po židech a že princové se jich ujímali“. Nejvíce na překážce bylo, že král přísahal židy vypuditi. I tu byla pomoc. Mardochoj Zemach, jehož tělo odpočívá na hřbitově pražském, odvážil se cesty do Říma k papeži. Pius IV. dle zprávy židovské nebyl tak zlý

*) V archivu místodržitelském v missivech č. 50. Též Winter, Kulturní obraz měst. I. 205.

**) Archiv místodržitelský; missivy č. 62. 129.

jako předchůdce jeho Pavel, jenž všude židy ničit se snažil. Pius rozvázal krále slibu, a židé v Praze a v Čechách zůstali; kdo z nich pohnuli se ze svých sídel dál, vraceli se, a noví židé z daleka přibývali k nim. Ghetto na své části vyhořelé vystavěno znova.

Takž přehnal se přes hlavy židů zase jeden těžký, šedý, kroupový mrak.

Jen tu nepřijemnost pražským židům král ještě způsobil, když byl r. 1561 rozkázal, aby pod pokutou chodili týdně jednou na jezuitská kázání do chrámu sv. Salvatora; také ob čas aby chlapce posílali k jezuítům. Židé poslechli krále, ale u jesuitů zacpávali si uši; chlapce posílali k páterům, ale doma staří vždy hned smazali, co jesuita namáhavě do duší chlapeckých byl napsal, takže neuvízlo nic. Prý jen tři židé přistoupili k náboženství římskému, katolickému.

Za Maxmiliána krále vedlo se židům dobře. Praví židovský kronista, že za Maxmiliána bylo světlo v domech israelských. Liberální král a císař ten i k tomu se dal r. 1571 pohnouti, že pražské ghetto osobně navštívil s císařovnou Marií a s dvořany. Pěšky prošli vzácní hosté krivolakým městem židovským. Rabbi pod baldachýnem žehnal králi, od něhož již před tím (r. 1567) vydán majestát, že židé z Prahy ani z království nemají býti vyháněni. Za něho židé zvolna vystupovali ze svého ghetta dále k rynku přikupující domy. Dávek, berní, dani ovšem jim ani král ani komora neodpouštěli.

Roku 1570 také sněm uložil židům roční daň z hlavy; žid starší dvacet let aby dával po dvou zlatých uherských, žid mladší po jednom zlatém, z chlapců do deseti let nic. Starší pražského ghetta měli učiniti soupis všech židů té daně povinných, měli tu berní vybírat a odváděti; za jakoukoli šidbu v tom slibováno starším vězení. Také byli pražští židé sněmem vázáni odváděti třicátý peníz ze svých prodejů.

Toho však nebylo, aby Maxmilián k židům nějakou zvláštní láskou hořel. Zapovídaje jim r. 1568 přístup do banských měst, vstavil do veřejných mandátů slova nepřijemná, že totiž židé zase nemálo jsou se do země vkořenili, že lid svými nekřesťanskými lichvami a jinými zlými židovskými podvodnými obmysly a převrácenostmi k zkáze přivozují, vůbec, že jsou lidé prázdní, kteří nevedou živností, než obírají se křesťanskou, lidskou a zemskou zkázou.

Stav židů v Praze a v Čechách nezměnil se ani za Rudolfa, nástupce liberálního Maxmiliána; nezměnil se až přes práh století XVII. Židé měli pokoj a vedouce své obchody a lichvy bohatli a rostli. Pro-

Mezglova ulice.

tivníci nic proti nim u vysokých pánů nezmohli. Dí souvěký Veleslavín s resignací upřímného antisemity: „Židé by neměli mezi křesťany trpíni býti, ale poněvadž vidím, že svět tento v lakomství všecek pohřízen jest, a že žádná napomenutí učených a slavných mužů, kteří tvrdě proti židům psali, nic způsobiti nemohou, nepokusím se o nich mnoho psáti, abych daremné práce nemařil.“^{*)})

Za Rudolfa byla pražskému ghettu doba blahobytu. Cítili se hospodářsky a politicky tak silni, že pražští židé osmělili se na své polopány — staropražské konšely — žalovati, kterak se proti nim proviňují. Předložili císaři několik žalobných kusů, z nichž patrno, co židy při jich tehdejším blahobytě hnětlo. Prý městský úřad židovskému rychtáři v soudy vzkakuje; židy usedlé v ghettě dává zavíratí u vězení rathouzní; když žid komu co dlužen a ten věřitel vyžádá si k dobytí dluhu od městské rady listu „ohradního“, bez průtahu rada žida zavře a drží až do zaplacení dluhu; však naopak když žid žádá ohradního psaní proti nedostojnému dlužníku, městský úřad nepomáhá. Také prý je křesťané základy (zástavami) šidí; někdo dá v ghettě zastavití věc skrze osobu druhou a pak přijde k židovi, že mu věc ta byla ukradena, a žid nucen vracovati. I to prý dělají, že bez výplaty chtějí, aby zastavená věc položena byla u rychtáře k právu, z čehož má žid škodu a nebezpečení. Když se žid s někým soudí, prý ho týrají tím, že musí se zaručovati, to jest musí postaviti rukojmí, že neuteče, i byt v ghettě dům měl; také chtějí obžalování dlužníci křesťanští, aby žid křesťany stavěl za rukojmí. Dále žalovali, že zločincové, učinivše vyznání na mukách, bývají vodíni v ghettě a v řamorce, aby ukázali židy, na které vyznali; zločinec pak ukazuje na leckoho nevinného. Když se žid odvolává na krále a na komoru jakožto svoji vrchnost, to u města a městského rychtáře prý nic nepomáhá, ten prý židy bez rozpaků sbírá do městské vazby. Konečně i do toho zažalovali, že městští branní, úřad mostní a přivozníci přetahují židy cly nebývalými.

Žalob tedy dost.

Císař Rudolf ve všech těch punktech vzal r. 1585 židy ve svou ochranu, vzkázav Pražanům, že nechce, aby ubozí byli stěžováni.

A to všecko — klid, přízeň císařovu a komory, obranu — všecko to židům způsobil primas jejich ghetta Marek Mardochaj ben Samuel

*) Politiá IV. 535.

Mejzl. On je tvůrce i representant té šťastnější doby. Však s ním také padla, zašla.

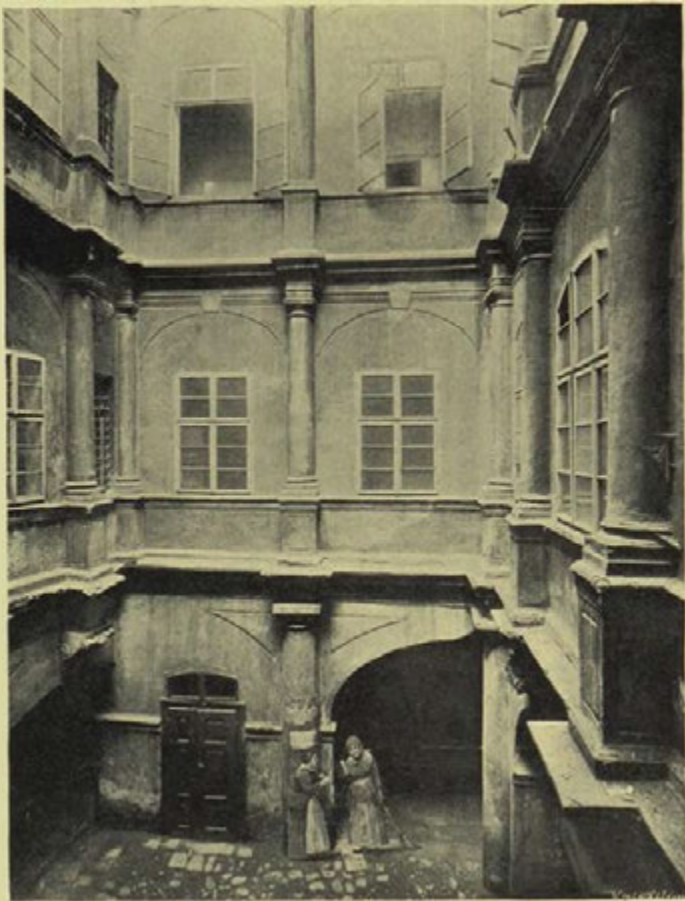
Mejzl obchodoval a bohatnul již za Maxmiliána; na vrchol bohatství svého dostal se za Rudolfa. Tomu králi, jenž k uměleckým sbírkám a choutkám, k alchymickému vaření stále měl zapotřebí peněz, Mejzl ochotně se propůjčoval a prý ani ne se ziskem nemírným. To si nahrazoval při obchodech kupeckých a lichevných jinde než u dvora. Odtud ta přízeň.

Také moudře propůjčoval u věcech kupeckých a dlužních úvěr mnohým urozeným pánům. Ba dovedl sobě získati zásluhu i o zemské finance tím, že stavům půjčkou poskytoval peníze na vojnu a na královny dluhy, za něž stavové ručiti musili. Mejzl, primas židovský, pro tyto veřejné i soukromé finanční služby získal si od císaře roku 1592 majestát, že smí sobě dluhy pojišťovati listy hlavními, ba že smí zápisy do desk sobě jednati. Císař v majestátě tom vykládá, proč to nevdané právo primasovi židovskému dal; prý on nemalé kupecké handle provozuje a jimi mnohým osobám posluhuje; kdyby zároveň s jinými židy toliko na prostý dlužní úpis bez rukojmív měl lidem takové věci od sebe vydávati, že by byl leckdy u velikém nebezpečení.

Mejzl byl bezdětek, a když léta přišla, kdy bylo pomýšleti na konec, staral se o to, aby veliké jeho jmění se nerozběhlo v ruce nepovolných. Chytrý Mejzl znal dobře spády některých hanelných komorníků královských, zlopověstný Lang docházel do ghetta začasté na výzvědy a vyhlídky, a to žida strašilo. I protož nemalou prací a penězi získal r. 1593 nový majestát na pojištění svého jmění, také získal právo svobodného posledního pořízení.

Mejzl byl — a to jemu na čest a slávu buď — svým spoluvěrcům obětivý mecenáš, v ghettě pražském neskrbil nikdy; podporoval chudé, postavil špitál, lázeň, dvě synagogy, pořídil do nich nádoby drahých kovů, praporec šest metrů dlouhý, dva metry široký, červený se zlatým krumplováním, šlitem Davidovým a přilbou, město dal dlážditi a upravil je i v příčině administrativní moudře. Věhlas jeho šel za hranice, podporovalť i židy cizí, zvláště polské, ba i jerusalemské.

Roku 1601 zemřel, a přes všechny majestáty jmění Mejzlovo se rozběhlo. Peníze, pokud papíry nesebral Lang, skonfiskovala králova komora; co poschovali bratrovci Mejzlovi, to z nich vynuceno hrozbami a vazbou, o zboží nemovité veden s dědici soud málem po sto let; naposled r. 1684 fiskus sebral všecko. Jméni Mejzlovo propadlo králi

Dvůr Bassewova domu.

jakožto odúmrlné, a majestáty Mejzlovy již r. 1601 vymazány z knih. To stalo se návrhem prokurátorů, jichž byl král za dobré zdání požádal. S prokurátory za jedno byli páni v komoře a s nimi drželo dvorstvo. Všickni čekali na jmění židovského bohatce. Prokurátoři tvrdili králi v spise svém, že všechny milosti, které Mejzlovi učinil, jsou proti zákonům zemským.

Tím slovem propadl se podstavec majestátů Mejzlových; tím slovem, jakmile je král uznal za správné, i shromážděné jmění Mejzlovo propadlo. Dalšími a zevrubnějšími doklady a výklady prokurátoři odsuzovali Mejzlovo lichváření, prý křesťan, když vezme šest ze sta je psanec, zločinec, však Mejzl zapisovati si dával v registrech purkrabských úroky veliké, což nemůže obyvatelstvu beze škody býti; Mejzl i k deskám zemským smí se dotírat a fortelnými vklady je przniti, ježto prve v soudní světnici ani k šraňkům nesměl, než u dveří stával, a to ještě s odpuštěním; porřízení o svém statku také nemůže učiniti svobodně, neboť jest jako jiní židé vězeň králův a nemá-li děti, připadá statek jeho na krále. Prokurátorové vyčítali v dobrém svém zdání slovnému primasovi židovskému nekalé finanční operace příčinou obligací; prý žádného kupeckého obchodu neužíval, než, co chtěl u velikých penězích jménem půjčky vyvésti, bral od jiných, dluhů cizích na svou osobu a na velikém díle i na jiné osoby, kteréž na půjčku ani nestačily, převozoval a potom ty jistoty skrze druhou, třetí ruku na toho, koho se dotýkalo, odvozovati dával, a tak zemi na to přivedl, že řídko jeden druhému peněz hotových na ourok obyčejný půjčiti bude chtíti.

Konečná rada králových právníků byla, aby se majestáty Mejzlovy zrušily. A to se stalo.

Na konec dotknouti sluší, že i z pražské radnice aspoň jeden byl viněn, že trhal dědictví Mejzlovo. Byl to bezcharakterní Jiří Heidelberg z Razeňštejna, Čech z Moravy, jenž přišel r. 1592 do Prahy a přízní katolických pánů stal se císařským rychtářem a primasem staroměstským. Stavové na sněmě r. 1609 vinili toho nenáviděného muže, že „po smrti Meyzle nějaká summa peněz ztracena byla, kteráž k ruce Jeho milosti císařské se nedostala, o níž týž Haydel dobrou vědomost má, kdyby bejkovo slunce z mošny na něj zasvítilo, o tom i o jiném by více pověděl.“*) Býkovo slunce tu jest obrazně místo katova mučení.

*) Rukop. Hlomonč. biskup. biblioth. č. 82. Acta bohemia. Fol. 283.

Jakkoli rozchvácení velkého Mejzlova jmění zvrubně není a nebude známo, vysvítá přec, že storuký polyp chystal se k práci v tu chvíli, když starý Mardochej ben Samuel umíral. Kapitál, půl století snášený na hromadu, skončil tragicky. A nepomohla ani rabínská moudrost Lówa, přítele Mejzlova.

Smrt Mejzlovu ghetto pocítilo brzy trpce. Umřelo mocné rameno, jež židy chránilo. Již r. 1602 přihrulo se zlé. Řemeslníci a obchodníci pražští před tím neustávali žalovati do židů. Roku 1593 Pražané nuceni spolu s jinými městy na sněmě ujímati se zvlášť kožešníků, krejčů a jiných živnostníků, jimž židé, vozíce suroviny i hotové věci, újmu činili. Ale Mejzl odrážel rány, jsa za pány mocnými schován.

Teď však roku 1602 vzešly návrhy, aby židé byli z Čech vyhnáni dočista. Sněm tak chtěl, tvrdě, že to bude skutek křesťanský, bohu líbezny a všemu království, zvláště městům Pražským, velmi užitečný a potřebný. Zhaslo světlo v ghettě, jež, rozžato byvši, hořelo od dob Maxmiliánových, a strach navštívil úzké ulice a temné obyty synův a dcer israelských. Císař ptal se zase svých prokurátorů. Juristé upozornili ho, že židé mají privilegia, která nedopouštějí, vyhnati jich. I Staroměstští tážani o dobré zdání. Podali je. Bylo hněvné velmi. Psali, že proklátá zběh židovská potratila privilegia svými hanebnostmi; prým

Dvůr Bassewova domu.

kusem majestátu Maxmiliánova se jim káže, aby vedli obchody ve věcech slušných bez falše, však prý vědomo, jak ten kus drží; málo kdo jest, aby ho neošidili; kdyby bez podvodných praktik živi byli, nebohatli by tou měrou jako příklad na Mejzlově a jiných, beroutě po třech až šesti penězích od kopy do téhodne. Jiný kus majestátu zakazuje, aby nových židů do ghetta nepřijímali, teď je jich tu na tisíce, a přijali židy i z Turek; zapověděno jim stavěti nové domy, a oni mají už veliký počet domů ven z ulice téměř až k rynku, neboť pro tak nesčíslný počet jich ta ulice jejich (t. j. ghetto) stavením domů židovských nestačila a nestačí. „Pro ďábelskou svou chytrost“ prý by měli všech milostí potratiti; proto Pražané proti židům vy-

řekli naději, že císař bude k nim více hleděti než „k proklátým a již slovem božím odsouzeným zatraceným židům“.^{*)}

Židé pražští a čeští tentokrát veliké rány chystané osvobození tím, že křesťané se pustili do sebe. Nastal touž dobou útisk protestantů se strany vlády, nastaly pohnuté děje, jež vedly k bitvě bělohorské. Na vyhnání židů nebylo kdy pomýšleti.

V těch pohnutých dobách židé pražského ghetta ochotně poslou-

^{*)} Sněmy Č. X. 320. Arch. pražsk. č. 324, 456.

chali, co jim mocnější poroučeli, a pánům ode dvora, kteří k nim do ghetta „velice“ jezdili i chodili,*) s ochotou peníze půjčovali pro dobrou vůli a pevný štít.

Také pomáhali brániti Starého města r. 1611 proti pasovským vojákům loupežným.

Když se stavové r. 1618 vzbouřili proti Matiaši a Ferdinandovi, židé prozírající do budoucna, chovali se chytře a byli odměněni. Ferdinand II. po bitvě bělohorské v nejedné svoji ohlášce veřejně vyznával, že se židé v bouři chovali věrně. Není pochybnosti ani drobet, že s ním a s jeho jednateli židé měli srozumění už před vítězstvím. Poručitě Ferdinand II., aby vítězné vojsko, až do Pražských měst vejde, šetřilo židův, zvlášť aby vojáci k nim nebyli dáváni, leč na ochranu ghetta.

Také všickni ti, kteří provozovali pokuty nad národem, od knížete Lichtenštejna až do sekretáře Fabricia z Hohenfallu (byl vyhozen s místodržícími oknem), hned od počátku všickni šetřili židů, pokud v tvrdé době oné bylo lze. Ovšem musili židé osvědčovati vděčnost svou pomocemi peněžitými na vojnu, pomocemi řádnými, mimořádnými, jichž nebylo konce, neboť hotové peníze měli jen oni. Prý po bitvě bělohorské půjčili císaři 240.000 zl. Nad to uvolili se k ročním kontribucím, které v málo letech vzešly nad touž summu, císaři prve půjčenou, platit židé česť ročně na zaplacení útrat válečných podle ochotného uvolení svého po 40.000 zlatých. Za to zas osvobození jsou jiných platů, které ostatní obyvatelstvo téměř dusily.

Jednatelům židů, zprostředkovatelům peněz a přízně za nové vlády byl Jakub Bassewi, žid dvorský, Vlach rodem, privilegovaný kapitalista, druhý Mejzl, štít svého národa a vůdce (1580—1630). Ten to byl, jenž poznával záhy zoufalou situaci českého povstání a držel se svými souvěrci tu, kde byla bezpečnější naděje. Vděčný Ferdinand ho za to vyznamenal tou měrou, jako se dosavad nezvedlo nikomu z toho národa povrhovaných: r. 1622 učinil ho šlechticem z Treuenberku, kterýž titul a urozenství přiznáno mu rok potom i v koruně České. Dostal do čeruby lva modrého a osm červených hvězd. Na diplomu podepsán kancléř Popel z Lobkovic a Fabricius z Hohenfallu, oba přátelé jeho.

Jakožto dvorský žid — náležitý k vídeňskému dvoru — byl zbaven povinnosti nositi potupné kolečko žluté na šatech, měl volné stěhování, osvobození mýt, přístup k soudům volný, mohl půjčovati na statky

a provozovati obchody v rozměrech a svobodách nepoměrně větších nežli jeho souvěrci. Z milosti císařské r. 1622 zadarmo Bassewi obdržel dva domy „u tří studnic“ u sv. Mikuláše, do ghetta jdouc.**) Ty domy obdržel „po nehodné paměti Balcarovi pekaři“, jenž byl viněn ze zboření.

Kníže Lichtenštejn, jenž spravoval Čechy, r. 1622 i ostatním všem židům Pražského ghetta dal milost, aby si na Starém městě kupovali domy křesťanů, zvlášť těch, kteří pro náboženství odběhli. Za důvod některých prodávů kladl i to, že prý jsou ty křesťanské domy obklíčeny domy židovskými, a křesťanům tudíž nevolno v nich bydliti. Hlavní důvod ovšem byl ten, že Bassewi s Lichtenštejnem byli jedna ruka.

Jsou tedy r. 1623 dotčené domy křesťanské vyňaty z jurisdikce Starého města a vtěleny do ghetta. Byly to domy kol sv. Duchy, v osadě sv. Valentina, úhrnným počtem tehdy mezi 39—42.**) Také nezbytný Bassewi se synem koupili si čtyři takové domy. Z ostatních nových domáček pánů snad stojí za zmínku Hermann, impressor židovský, rabbi Syskind, rabbi Munka. Též několik zlatníků se uvádí.

Ze svých domů Bassewi upravit si dal architektem nádherné obydlí. Na obr. (str. 32.) viděti zevnějšek domu Bassewova u přirovnání s druhými jakoby opravdu šlechtického. Již ta pěkná rustika ve vchodu! Na obrázcích jiných (str. 34. a 35.) zřítí dvůr, jenž mívá loggie, v nové době zastavěné. Obr. na str. 37. ukazuje druhý dvůr domu toho se stopami architektonické nádhery, kterou v Praze požívali Vlaši v touž dobu, co stavěn Valdštýnův palác.

Když skupili židé prvních padesát domů křesťanských, Staroměstští nenamítali ještě nic, bylitě židé položili 900 kop míšeňských k obci, kníže Lichtenštejn chtěl, a obec mlčela. Ale když židé kupovali nepřestali, a ještě o sto domů se rozšířili, Staroměstští dali se do nařikání a žalování, žádající, aby císař to rozšiřování židů zastavil. V těch stížnostech konšelé opět jako jindy ukazují k lichvám a šidbám židův, prý nikomu nejsou k platnosti, městských povinností nechťěji konati, ač skupili městské domy, Staré město se zužuje, sousedů ubývá a čtyři kostely již budou židovskými domy objaty, obstoupeny. Pražané — toť významno — připomněli v stížnosti i toho, že by, anof židů teď desetkrát víc a větší svobodu mají, snadno mohla se opakovati bouře

*) Arch. pražsk. Listin. 104/1.

**) Jeden seznam tak, druhý onak. Arch. pražsk. Listin. 104/1.

*) Že k nim panstvo „jdou a jedou velice“, čti v arch. pražsk. č. 1065, 269 r. 1605.

r. 1389, kdyby processí nebo pohřeb do některého z těch kostelů šel. Stížnosti neměly výsledku. Páni z komory vzkázali, že neráčili vědět, aby židé tolik domů byli skupili. Lichtenštejn odpověděl, že mají zůstat při své milosti, neboť mnoho platí na vojnu, a hned potom od týchž pánů rozkaz vydán, aby židovské domy volně dostávaly se zápisem do knih a osvobozeny byly městských povinností. — Teprv 8. dubna 1627 Ferdinand II. vyznává v konfirmaci Pražanům, že po šťastném vítězství židé „svou obmyslností ho k tomu přivedli a toho dosáhli, že jim veliký počet domů ven z okřsku židovského postoupen a tudy město Staré k znamenitému ztenčení přišlo“. Proto nařídil tenkrát, aby žid židu těch domů neprodával, než křesťanu.^{*)}

To slovo císařské nebylo snadno vyplnit. Vždyť některý dům koupili i čtyři domácí páni židovští. Toť ruce pevné. Židé tehdy tedy znamenitě rozšířili ghetto své, z ciziny se jich drahně sem vstěhovalo a všickni nalezli přístřeší v touž dobu, co tisíce českých lidí světem bloudilo bez vlasti.

Židé svými protektory záhy pečovali u krále o to, aby jim stvrdil privilegia starodávná i novější. Král nejen že roku 1623 stvrdil, ale i přidal a na prospěch židů rozšířil a vysvětlil tím rozumem, jak to židé kanceláři podali, a kancléř Zdeněk z Lobkovic odporučil. To odporučení a stvrzení stálo velmi mnoho peněz, ale co židé získali, byl zase jednou veliký podstatný list židovského práva, o němž bylo lze se opírat.

Ferdinand židům stvrdil všechny svobody a milostí, počínajíc privi-

Druhý dvůr Bassewova domu.

legiem Vladislava II. z r. 1498 stran dovolené lichvy až do majestátu a resolucí Matiašových, z nichž poslední byla vydána roku 1617. Do toho stvrzení také bylo pojata usnesení stavů r. 1501, že židé na budoucí časy nemají býti ze země puzeni. Židé dali si též potvrditi rozkazy Rudolfa krále, purkmistru a konšelům pražským roku 1585 dané, aby nebyli židé v ničem stěžováni, aby měli svobodu prodávati krámské věci na drobnou váhu a věci chlupaté a oděvy, nač vždy hněvali se tuze krejčí a kožíšníci; dali si stvrditi mimo jiné i patent Rudolfův z roku 1599, aby při svém obchodování prázdní byli od různých cel a mýt.

Vysvětlení a rozšíření, jež Ferdinand přidal k privilegium, jedno týkalo se soudu rychtáře a starších židovských, u nich aby žid viněn byl, ne-li, tedy ať viněn u práva staroměstského, ale jinak ať není od křesťanů stěžován, zvláště ne rychtářem městským (policií). Jiným přídatkem král zakázal, aby žid kterýkoli byl stavován či zatýkán pro cizí dluhy; dále určil, aby platy u soudů křesťanských (památné, důklad k appellaci a j.) ať jsou stejny židům jako křesťanům; listy starších židovských, jimiž usedlé židy z vězení křesťanského chtějí vyručiti, ať mají platnost, též tak ať platí svědectví kteréhokoli žida u všech soudů v zemi bez potupných výkladů, jakž se dle stížnosti židovské dosavad dalo. Vykládal Ferdinand dále, aby nebyli správové ghettá — starší a rychtář — povinni křesťanům hledati žida, který se byl v ghettě snad skryl; když prve kdy bránili se hledati, hned jim škola zapečetěna, to teď diti se nesmí. Také starší a rychtář nebudou povinni stavěti se do mučírny, kdyžby nějaký zločinec židovský něco vyznal na židy; prý takoví zločinci vyznávají ze msty lecco smyšleného. To zvláště

^{*)} Akta těch věcí v arch. pražsk. č. 326, 189, 185, 183. Listin. 104/1.

a s důrazem král zakázal, aby k vyznání zločince křesťanského byli židé na rathouz voděni, zdali by zločinec toho neb onoho žida poznal. Ani toho nechtěl král příště dopustiti, aby zločincové křesťanští sami voděni byli ghettem a ukazovali, na kterého žida učinili přiznání.

Jeden článek štědrého krále vysvětlení a obdarování týkal se cla a vína. Mimo výsadní clo žid af nikde neplatí cla jiného; v Pražských městech af vůbec neplatí nic ze sebe ani z vozu a koní. Těž z vína v Praze koupenceho není žid povinen platiti cla, a přiveze-li sobě víno přesporní nebo hostinské, af zaplatí královský ungelt jako křesťan a nic víc.

Důležitý byl článek vysvětlení královského stran zástav křesťanských. Ty propadají po roce a dni a ještě dvou neděl k tomu; úrokem je bílý peníz z kopy grošů míšeňských týdně; kdyby před prostáním křesťan chtěl zástavu vyplatiti, žid není povinen ji za ním nésti, af si jde křesťan do ghetta pro zástavu tam, kde ji zastavil; při tom král nechce, aby křesťané šidili židy, jakž to dle ponížené žaloby židů dosavad dělali, totiž, že dávali skrze osobu druhou věc zastaviti v ghettě a pak přicházeli si pro ni, že jim byla ukradena, a žid musil darmo vydati. To král zove neřádem a stanoví, aby křesťan i takovou věc, chce-li ji míti, řádně vyplatil; ba ani věc skutečně kradenou nemá křesťan z ghetta, ze školy, darmo bráti. Jedním článkem dává se židům volnost obchodu kupeckého, smějí vyvážeti i přivážeti kůže, víno, vlnu, obilí a jiné věci potravné i k průmyslu. Toto privilegium zlobilo živnostenské kruhy městské nejvíc. Na konec král oznámil, že židé jeho a židé panští odnikud nesmějí býti vyháněni.*)

Později — r. 1627 — král přidal židům milost, že smějí volně na jarmarky jezdit jako křesťané, mýta aby platili stejně s křesťany, a konečně, že smějí učit se řemeslům, ale ne všem. Některých — na př. mečířské — jim nepopuštěno.

Lze pochopiti, že pražští židé při tak veliké přízni královské neváhali k svým ročním slavnostem přibrati den desátého listopadu, den, kdy vítězné vojsko Ferdinandovo vpadlo do měst Pražských.

Že za panování téhož krále pražští židé leckdy pocívovali trampoty války třicetileté, toť rozumí se. Ty trampoty byly obyčejně v tom, že přes tu chvíli musili něco platiti. Roku 1632 zakoušeli osobních nesází dost od vojáků, když do Prahy vpadli Sasíci. Jenže nejhorší věci

přece od sebe odvrátili. Vůdce saský Arnim přijal od židů peníze a přichránil ghetto, pokud v surové vojně bylo chrániti lze.

Horší a trvalejší nesnáze židé měli tou dobou v tom, že přestal obchod jich do ciziny, a nepřestal-li chvílemi docela, že se aspoň velmi stížil, zdrazil, že v něm bylo pro nepokojný čas a zlodějské a loupeživé vojáky neobyčejně veliké risiko co do zboží i co do hrdla. Náhradu jakous židé ovšem měli od týchž vojáků, kteří jim v obchodě zahraničním překáželi. Co kde voják na silnici, na vsi, v kostele kdekoli uloupil, ukradl, to přinesl židům do ghetta, do jich ulice, aby koupili. Po odchodě vojáků leckdy byly z toho kříky v městě židovském, zášti a nenávisť k židům obecně rostla, ale židé tomu obvykli.

Jedenkrát — na samém začátku třicetileté války — přišlo pražským židům takové kupování velmi drahé. Pokutu provedl Valdštýn a ten byl bezohledný voják. Způsobil pražskému ghettu šeredný den.

Roku 1621 Albrecht Václav Evsebius z Valdštýna, nejvyšší nad lidem válečným jakožto na ten čas gubernátor království Českého, zapověděl pod ztrátou hrdla, aby žádný od vojáků bez vědomosti hejtmanů nekupoval nic. Chtěl tím předejíti krádeže vojenské. Nedlouho po záповědi voják přinesl do židů damaškové nebo zlatohlavové koberce, jež ukradl v paláci Lichtenštejnském. Žid Josef Jekusela Thein koupil. Správce paláce vykradeného dal dle starodávneho zvyku koberce v synagogách vyvolati. Thein je přinesl, vrátil. Tím by za obyčejných poměrů věc byla vyřízena.

Ale Valdštýn chtěl znáti žida a trestati. Starší židé vyložili Valdštýnovi, že se kradená věc složí u školníka a odtud vydá, komu náleží, ale kupec že se nejmenuje, poněvadž by nikdo pak pro nebezpečení nic nekoupil; ani když císaři Rudolfovi vrácena před léty kradená číše, nesháněl se nikdo po kupci. Valdštýn místo odpovědi kázal hned stavěti šibenici pro starší židy, kterýmž tedy nezbylo než Theina vydati. Vyдали, ale zároveň utekli se s prosbou za něho k jesuitům. Však ti bezpochyby upřímně vyznali židům, že u věcech vojenského řádu Valdštýn na ně nic nedá, pravili, že onehdy dal popravit vojáka, jenž příbuzen byl jesuitovi, a prosícím páterům prý volal: „Jděte do kostelů svých a modlete se, kdo prositi bude za toho vojáka, vedle něho popraven bude!“

Zatím co se Thein chystal k smrti, starší židé vydali se na prošení u jiných mocných. Zajisté i Bassewi se přičinil. A tak podařilo se přesvědčiti Valdštýna, že „na smrti jednoho žida málo záleží“ a že

*) Arch. pražsk. č. 326, 245. Těž Chaos III.

deset tisíc rýnských zlatých, „v kterouž summu se židé pražští uvolují, dobrá jest za žida náhrada“.

Než Valdštýn nepustil Theina hned, aniž vzal peníze jen ledabylo. Kázal, aby žid byl s dvěma psy veden na popravu a na vltavském břehu židovském vedle katovny pod šibenici aby seděl tak dlouho, až židé složí peníze. I složili je v minci prý zlaté; ale Valdštýn je s tou mincí vyhnal, prý af je mince stříbrná v deseti pytlících. Sbírali tedy celou noc mezi sebou v ghettě minci stříbrnou, kteráž byla tou dobou přičiněním konsorcia mincovního (Bassewi, Lichtenštejn a jiní) na zrně velmi hanebná. To zajisté Valdštýn věděl, vždyť měl v tom mincovním společenství a šidbě svůj dobrý podíl, ale jemu šlo o ty pytlíky, o množství peněz spíš než o zrno.

Když mu židé přinesli deset pytlíků, vyhnal je zas, že byly pytlíky přikryté. Prý křičel a křel: „Zlořečení židé! Proč to přikrýváte, snad aby lidé domnívali se o mně, že přijímám úplatky?“ A teď teprv dal židům světlý rozkaz, aby na ramenou tu summu na staroměstský rathouz nesli z domu Smitického přes most pražský, tak aby židů přecházení všem vůbec známo bylo; mušketýři musili kráčet s židy, aby nesli zjevně; který by přikryl pytlík, měl býti bit hned na ulici.

Neseny tedy ty pytlíky od nížeapsaných starších židů: Jakuba Munky, Esaiáše Liberle, Isaiáše Kapřika, Samuela Tochle, rabbi Enčko, rabbi Josefa, Gentl Rolacha, Marka krejčího, Hirschle Gyppena, Michle Zigy; byli při tom též dva služebníci starších židů.

Valdštýn kázal tu summu složit v deposit hořejší kanceláře městské, „aby byla k rozmnožení náboženství katolického a k věčné neumírající památce jména jeho i všeho rodu pánů z Valdštýna“. A to bylo takto. Pražané měli od r. 1622 rektoru jesuitské kolleje v Praze vypláceti ročně věčného platu 600 zl. rýnských, za kteréž peníze Jesuité povinni budou vychovávat mládence z pokolení židovského, obrácené k víře katolické, nebylo-li by mládců takových, nechť se tedy chovají alumnové v konviktě nebo v semináři jesuitském jiní, kteří se zaváží vstoupiti v řád kněžský. Kdyby Pražané neplatili, jesuité mohou kapitál ten vypověděti. Také Pražanům přísluší výpověď.

Roku 1626 ta fundace seminářská z desíti tisíc snížena na 6400 zl., z nichž ročně bylo vydávati 384 zl., poněvadž mince, zaplacená původně, r. 1623 „k snížení přišla“, a císař nařídil, aby dlužníci s věřiteli o dluhy

na zvýšené minci zdělané se porovnali. Tedy se Pražané s jesuity porovnali, jak svrchu psáno.*)

Když starší židé potupným průvodem na ramenou donesli peníze na radní dům, žid Thein propuštěn od šibenice. „Pochválen budiž ten, jenž všechno dobře řídí a odpouští, Amen.“ Tak končí se zpráva o kruté epizodě z historie pražského ghetta. Napsal prý ji týraný Josef Thein na ten konec, aby rodina jeho i v potomcích, rok co rok v 23. den měsíce tevesu se shromažďovala a děkovala Všemohoucímu, že vysvobodil otce Josefa z rukou nepřátel.

Jináče vedlo se židům za panování Ferdinanda II. velmi dobře, jen toho král nedovedl v sobě přemoci, aby se také nepokusil o pokřesťení pražských židů; r. 1630 jim poručil, aby týdně docházeli do kostela Panny Marie na louži a tam aby poslouchali kázání, nebreptali a nespali. Rozkaz marný, z něhož zbytečné vzešlo židům týrání náboženské.

Za panování Ferdinanda III., syna a nástupce vítěze bělohorského, zhoršilo se pražským a českým židům jen o to, že válka již dlouho trvající, než došla konce, žádala čím dál tím většího napjetí finančního. Židovské peníze, sebe víc ukrývané, musily na světlo, židé naříkali, sháněli úskok, ale nic jim neneslo platnosti, platili a platili. Daň z hlavy odváděli i platy mimořádné. Na sněmech r. 1638 uloženo, aby k výchově dvora císařova odváděl žid starší nad dvacet let 2 zl. 20 krejcarů, mladší polovic; pomoci válečné žid starší aby kladl po 18 zlatých, mladší polovici; sněm roku následujícího (1639) kázal židům, aby dávali na potřeby vojenské, kdo starší dvacet let, po strychu a dvou věrtelích žita, kdo mladší, po třech věrtelích.

Také židovky nuceny platiti z hlavy; která nedošla ještě dvaceti roků, platila zlatý, která starší, platila 2 zl. A tím způsobem ukládalo se dále a nově. Roku 1645 nařizeno ghettu, aby vydalo několik set ušitých šatů vojsku.

Hlavní důvod k vyšším a mimořádným berním židovským býval ten, že do ghetta se nedává vojsko na ubytování a stravování, nechť tedy židé nahrazují jináče.

Jisto, že leckterému židovi podařilo se ukrýti svou hlavu i svoje léta, z nichž měl přes tu chvíli platiti. Ale běda, vyzrazen-li podvod ten. Tu justice tehdejší drsné doby nerozeznávala lidi; všechno ghetto

*) Arch. pražsk. č. 326. 133—137.

trpělo za jednoho vinníka; všem židům zavřeny modlitebny, sebráno jim Desatero, jich starší musili do vazby, byl třeba o podvodném souvěrci ani hrubě nevěděli. I protož r. 1647 určili si židé pražského ghetta sedmičlenný výbor ze sebe, aby k dávkám a berním dohlédal.

Takž při těch všelijakých tížích života uběhla vojna třicetiletá do konce. Na tom konci židé dobyli sobě od hraběte Buchheima, generála, vysvědčení, že se za obléhání Prahy od Švédů dobře drželi a nad půl druhého tisíce zlatých půjčili k obraně.

Ten rok, kdy vojna skonána, židé obdrželi od císaře stvrzení všech svých privilegií.*) Již před tím r. 1644, aby ochotnější a snáze mohli platiti, bylo dovoleno židům půjčovati peníze na zápisy dlužní, ale jen do tisíce zlatých a nikoli na nemovitosti. To veliké polepšení úvěrové živnosti židovské stvrzeno pak r. 1648 na vždy. V témž privilegiu r. 1648 obdrženém uznáno právo židů na majetek nemovitý, dovoleno jim provozovati řemesla, ale ne s křesťanskými tovaryši, a konečně zakázán jim obchod s vojenskými potřebami — na konci vojny!

Po celou válku židé naplňovali své pokladnice dodávkami potřeb vojenských, při čemž obyčejně lze získati peněz mnoho, ale někdy také byly ztráty, dle toho, uměl-li generál více šiditi nežli dodávatel. Tím způsobem hospodářsky zničen jest na příklad rod Bassewův.

V dobu třicetileté vojny připadá zase jedna náboženská epizoda do pražského ghetta. Přehorlivý opat benediktinů, Zdislav Berka z Dubé, jsa bytem svým u sv. Mikuláše blízký soused židů, připadl na starou myšlenku dáti židy honiti na katolická kázání. Chodili židé, ale cpali si uši vatou a voskem. — Smrtí bláhového opata zašel pokus o převrácení pražských židů na jinou víru.

Privilegii bylo židům slíbeno, že nemají býti z Prahy ani z Čech ven hnáni: dvě léta po ukončení vojny — r. 1650 — na královský návrh stavové čeští usnesli se vyhnati židy, kteří od r. 1618 v Čechách se byli nově usadili. Ale nevyhnán nikdo. Byl to jen strašák, aby židé i po vojně platili ochotně. Proto také sněm r. 1652 nařídil úřadům, aby dobře počítali židy pro daň z hlavy. Bylo tehdež v ghettě nad 2000 židů (1492 nad 20 let starých, 598 nad deset let).**)

Týž rok mimo všechny jiné platy uloženo židům měsíčně platiti tisíc zlatých na vojsko. Než tu vzepíelo se pražské ghetto. Židé vyklá-

dali vysokým pánům v komoře a jinde, že nejsou žádnou měrou s to, aby tolik zaplatili. Odpověď na to byla r. 1653 exekuce, potom jim zapečetěno ghetto, vlastně tarmark (tandlmark), kdež měli krámce a kráměčky k obchodu drobnému, konečně i starší židů dostali se do vězení.

Židé žalovali u dvora; komora česká počítala, že by přišlo ten rok na židy třicet čtyři tisíce platů dáti, a to nemohou. Po dlouhém jednání sleveno židům z platu komorního několik tisíc zlatých, ostatek zaplatiti musili.

Za Leopolda byly vojny stálé; císař musil brániti se Turkovi na jedné straně, a s Francouzi válčilo se na straně druhé. Hlavní činnost pražského ghetta v té době byla v tom, že židé všemi svými způsoby vydělávali peníze na platy válečné. Platili císaři, komoře, městu Pražskému. Také stavové čeští r. 1674 požádali si od židů mimořádný příspěvek 12.000 zlatých na útraty s vojáky; polovici té summy mělo dáti ghetto, polovici venkovští židé; jináč pravidelně židé platili čtyřicátý pátý díl všech všudy berní, ze kteréž kvoty ghetto, jakožto nejbohatší město židovské, bralo na sebe dvě třetiny, venkov ostatek.

Po vypuknutí války turecké dosti brzo nad míru obyčejnou přeplnilo se pražské ghetto židy cizími, příchozími z Uher, z Polska i z Vídně vyhnánými. Vojna je hnala do Prahy. O byty židům nešlo, neboť uměli se v ghettu svým staletým cvikem uskrovnovati; rozdělovali-li prve domy na dílce, rozdělovali teď komory a v přeplněném domě slehávali se za noc jak tak.

Ale o živnost, o obchod šlo. Dosavad obchodovali hlavně v ghettu; na tarmark u sv. Havla v Starém městě směli vycházeti z židů jen ti, co v ghettu měli domy; tedy usedlí; aby jich bylo víc, proto také o domy se dělili. Na tarmarce mívali jen šráky. Žid neusedlý, když městský rychtář nebo městští úředníci šestipanští zamhouřili oko, v putně směl svoje zboží vynášeti v tarmark a tak se nuzně přizívovati. Valným příchodem cizích židů se tyto krámné poměry změnily. Usedlí židé bez dlouhých předmluv postavili si u sv. Havla na tarmark boudy — konečně až třemi řadami — židé podlejší obsáhli šráky, a tarmark byl šumný a živý, jak jaktěživ nebyl.

Také mnozí židé se v domy u tarmarku vstěhovali, takže tu u sv. Havla byla filiálka ghetta po stránce obytu i obchodu.

Se strany křesťanské nastaly odpory tomu, až když bylo hotovo. R. 1677 městský úřad dává stížnou zprávu hejtmanu Kolovratovi, že je ghetto plno cizích židů a že židé táhnou se ke krámům, jakoby

*) Čelakovský. Cod. I. č. 324.

**) Rezek. Děje Čech a Morav. za Ferd. III. 449.

Josefská třída.

měli na ně nějaké úpisy. Začalo se tedy s židy zle míchat. Hrozilo vyhnání.

Do toho vběhl r. 1680 mor, který přeplněné ghetto poněkud vy-mořil, a týž rok 1680 primasa v ghetě, Sachsla, došel rozkaz císařský, aby se židé stěhovali z ghetta do Libně za Prahu. Podle svého osvěd-čeného a starobylého zvyku, když takový radikální rozkaz v ghettu oznámen, židé se nehnuli. Vždy dosti bylo po ruce omluv a výmluv. Moudrá tentokrát byla ta, aby vláda, chce-li tomu, vystěhovala židy do Libně na svůj náklad, a aby tam židům postavila byty. Vláda, vojnou soužená, nechtěla nebo nemohla na židovský transport a byty dáti nic, a židé zůstali, kde byli.

Ale oznámeno jim, že to tak jen zatím, a rozkázáno, aby v domech, jichž se počítalo 318, nebydlily pospolu víc, než dvě rodiny; slíbeny visitace a honby cizích židů.

Takž v potyčkách s městem, s obchodníky, s dohlížiteli židé pražského ghetta žili nepokojně devět let, až tu náhle nevidaný, ohromný oheň zničil město židovské všecko. „Nejkřesfanštější“ král francouzský Ludvík XIV. v boji svém s císařem Leopoldem pokládal za užitečnou sobě věc, když bude po zemích císařových posílati paliče, aby vypalovali, kde co.

Procházel tedy našimi vlastmi dosti takových zoufalých chlapisek, kteří pálili a byli páleni. Mnohý tulák upálen také zajisté nevinně. R. 1689 21. června založen francouzský oheň v Praze; začalo hořeti nedaleko sv. Valentina u židovského města, kdež mohli paliči dobře míti mezi cháskou zdejší stanoviště, ghetto chytilo a v nevelikých chvílích hořelo všecko, čarou pak odtud hořelo i v Dlouhé třídě a oheň skákal až k sv. Petru daleko. V ghetě tři sta šestnáct domů bylo za dvě hodiny popelem lehounce, neboť byly většinou ze dřeva. Zároveň zaničilo se deset synagog kamenných; některá ztratila jen krov, jiná všecko. Synagoga na hřbitově pod svým zříceným krovem a klenbou pochovala do několika set osob, jež se uchýlily s drahými věcmi sem, nadějíce se, že posvátná a pevná budova jich přichrání. Když klenba se zřítila, zavzněl výkřik daleko rozlehlý, krátký, zoufalý a znásobený plamen, jenž vylétl náhle do výše, byl ohromnou pochodní hrozného toho pohřbu.

Těž v podzemí chatrných domů židovských lidí množství zašlo zadušením; většina ovšem uchránila se útekem do sousedního města

Starého i na břehy vltavské, ale utíkající židé byli od chátvy pražské zastavováni a loupežně obráni o majetek svůj, jež z ohně si odnášeli.

Ztrativše ghetto, židé někteří našli útulek v domech křesťanských — ale arcibiskup tři měsíce po ohni poručil, aby nebydlili křesťané s židy v světnici stejné, neboť prý se ukázalo, že židé posnívají se křesťanskému náboženství; většina židů však pod ochranou drábů městského hejtmána odstěhování jsou na Špitálsko (Karlín), tedy do blízkosti Libně, kamž se jim prve nechtělo. Městská rada byla by židů ráda zanechala na Špitálsku, ale tentokrát zas císař tomu nedal, nechť ghetto staví se znova. Sotva spáleniště vyčichlo, židé jali se tedy stavěti.

Roku následujícího už mnoho domů zřízeno zase. Židé pražští nebyli bez pomoci z ciziny.

Rozkaz císařův byl, aby nové domy budovány byly z kamene, ulice v židovském městě aby byly podobnější, rovnější, úpravnější. V tom asi židé poslechli, že stavěli z kamene aspoň některý dům, ale stran ulic dekret proměnili; ulice zůstaly úzky, křivé, koutkovaty jako od starodávna bývalo. Do r. 1702 bylo ghetto i se synagogami hotovo a jako prve zdí s fortnami od Starého města odděleno, zdí i u vody obklíčeno.

Císař chtěl, aby domy byly stavěny dle rodin, těch rodin aby v město nebylo pojato víc nežli jich úředně udáno dosavad, ale ani v tom židé neposlechli, poslechnouti nemohli, poněvadž jich bylo v Praze příliš mnoho. Nové ghetto r. 1703 obdrželo císařským nařízením novou správu, zřízen magistrát židovský v novém složení a volení.

Život pražského ghetta až do vlády Marie Terezie plynul pak způsobem známým, klidným. Ob čas se vlny rozčeřily, když Pražané důrazněji se ozvali proti židovským obchodům nebo když některý čas židy napadlo, že nemohou platiti tolik, kolik se jim ukládalo, nebo když na ně uvalen plat, který byl dle jich zdání neoprávněný, jako na příklad r. 1735 bránili se platiti meches či osobní mýto. Z té doby stojí za zmínku odpor karmelitánů svatohavelských proti boudám židovského tarmarku. Prý se jim děje u kostela hluk a v noci toulají se v budách lehké osoby ženské. Bylo z toho úřední vyšetřování a r. 1715 císař Karel IV. ty krámy něco obmezil.*)

Z téže doby z r. 1730 známe seznam hodnostů a úředníků auto-nomních, zeměpanských, duchovenských i vojenských, jimž židé šestkrát

*) Arch. pražsk. Listin. 245, I—11.

do roka v rozličné svátky musili (zajisté už starším zvykem) přinášeti dary, peníze, cukry, filky, mandle, kaštiny, citrony, pomoranče, muškát, koření a husy. V těch podarovaných pánech jest arcibiskup, světici biskup, hromada pánů i úředníků v místodržitelství, v české a v německé expedici, v Pražských městech hejtmáné, primasové, purkmistři, císařští rychtáři, úředníci a písaři z kanceláře městské, i hospodář šatlaovní, pohodný a kat. Z vojska býval podarován židovskými dary generál, šest jiných lidí mimo něho a konečně i tambor plukovní.*)

Skoro ani ještě nenastoupila panování Marie, otec její Karel ještě nebyl pochován a válka už tu. Pruský král Fridrich způsobem i úmyslem nerytířským a brutálním vrhl se na dědictví české královny a obsáhl Slezsko. O to Slezsko byly tři vojny do r. 1763. V nich pruský král už tehdy pojal také chuf urvatí severní kus království Českého. Byla to nebezpečná zlá doba loupežné vojny. Na počátku jejím Francouzi, spojenci Prusovi, obléhali Prahu. Židé z ghetta rozdělili se ve dvě tlupy. Jedna modlila se v synagogách: „Otče náš, králi náš!“, druhá pracovala s křesťanskými obhájci na valech. Francouzi a Sasici dostali se přes zdi do měst Pražských. Obsadili město. Židé „omdlévají strachem“, ale vítězní nepřatelé jim neučinili příkoří. Jen jim zakázali nositi plášť a krejzl, čehož francouzští židé prý také nositi nesmějí. Ale kontribuci požádali od židů ohromnou. Druhou velikou kontribuci židé musili dáti, když korunován byl na krále českého bavorský kurfiřt proti Marii Terezii.

Mimo ty kontribuce rozkazováno neustále, aby židé dávali vojákům jíst a pít, ukládány jim dodávky olova, plátna, mouky a jiných věcí k obraně i k stravě.

Přes tu ochotu Francouzi justici provozovali nad židy v Praze krutou. Dle zprávy židovské nějaká francouzská paní zapomněla v krámě u židovky 10 zl. Peníze se našly a byly vráceny; ale židovka zatčena přec a rychlým soudem vojákým odsouzena k smrti. Židé prosili za přimluvu u židů, z Met pocházejících a s vojskem francouzským příšlých, děti ženy odsouzené běžely plakat na hřbitov, ale málo platno. Žena oběšena na Novém městě za francouzské strážce; kat mrtvolu pak vzal ghettem, Zlatou uličkou, Pinkasovou a zahrabal ji v domě, vše na potupu její a výstrahu souvěrcův. Po některém čase pak dovoleno, aby bratrstvo pohřebné pochovalo ženu poctivě na hřbitově.

*) Schottky. I. 339.

Než tato smutná epizoda skončena, pražská chátka učinila pokus ghetto navštívit a vyloupiti. Bezpochyby vojsko zarazilo pokus a židé byli vděčni Francouzům. Duc de Belle-Isle, vůdce francouzský, vydobyl z židů — podle jich zpráv — nad 300.000 zl.

Po vypuzení Francouzů Praha prý jásala, a židé v ghettě modlili se veliké modlitby ranní, učinili slavnou pobožnost v synagoze Mejzlově — „mi šebeach“ — (požehnání) s kantory všemi, pěvci, s hudbou na oslavu Marie Terezie, „aby Požehnaný způsobil, by všickni nepřatelé ji k nohám klesli“.

Zajisté židé pražští minili velikou loyální slavností chrámovou udobřili si královnu, kteráž z korunovace bavorského kurfiřta pocífovala v sobě veliký hněv. Zdá se, že tentokrát primátor Frankl s magistrátem odvrátili nemilost dvorskou, zaplatili ke korunovaci Marie Terezie a bylo na pohled všecko srovnáno.

Ale pozor na židy pražské byl! Bylo jim vyčítáno, že s každým nepřítelem rádi obchodují a tudíž že s každým mají dobré srozumění. Bylo asi tomu tak. Však „chtíce kořistiti z poměrů časových, židé upletli si metlu sami na sebe, jejíž ranami byli přivedeni na pokraj záhuby“.*)

Netrval dlouho po odchodě Francouzů klid; již zase pracováno na hradbách pražských a na valech. Židé pomáhali, jakž jim poručeno, a zároveň postili se i modlili v nejstarší své synagoze, aby odvrácen byl nepřítel. Tak stojí v jich historii. Nepřítel byl Prus.

Marie Terezie minila, že se ho zbavila mírem vratislavským, jímž mu slzavě postoupila uchvácené Slezsko, ale Fridrich, jemuž říkají Veliký, král pruský, chtěl teď ještě kus království našeho Českého. Tedy přišel bez ohlášení a sáhl hned na srdce, na Prahu. Prvního září začal střílet do města. Město držel a hájil s málo vojáky generál Harsch. Lid pražský, núzný, jsa bez práce a výdělku, chystal se do ghetta. Primátoru Franklovi se vyčítá, že toho neviděl a ochrany neopatřil. Rozpakoval se ten lid kolik dní. Zatím Prusové prudce stříleli a Harsch chystal, vida nezbytí, kapitulaci posádky a vydání města.

Právě v den, kdy Prusům Praha se vzdala (17. září), lid vrhl se do židovské ulice. Staroměstský kovář, Jiří Pokorný, jenž prý měl proti primasu Franklovi osobní hněv, vedl ty lidi, toužící po židovském zlatě. Ale tentokrát zastavil generál Harsch padesáti granátníky, z Vyšehradu

*) Tak soudí v Č. Č. Mus. 1866, 156, Emler, jenž o následující katastrofě pražských židů pojednává. Po úvaze historických pramenů dává vinu jim.

na rychlo vyslanými, loupeže i krveprolití v ghettu a na tarmarce. Lid ustal, aby vyčíhal příležitost vhodnější. V tom již Prusové se svým králem do brány a do města. Židé ho prosí za ochranu — a s ochotou přinášejí kontribuci válečnou.

To sobě pamatovali Pražané. Skládali a vykládali si i všeliké jiné okolnosti, příhody a zprávy. Vypravovalo se, že patnáct tisíc dukátů pruský král od židů vzal v tu chvíli, kdy ku Praze přitřhl; pozorovali Pražané, že při prudké střelbě pruské ani jedna koule nevletěla do ghetta; vypravovalo se, že židé provázeli vozy pruské jakožto pomocníci; zasvěcenci věděli, že při kapitulaci Harsch žádal svobodu šlechtě, městu, universitě a státní správě — nač Fridrich král sice přistoupil, ale rozhodně připsal, že ta svoboda má býti i židovskému městu. Tato pruská protekce dosavad čte se v aktech. Soudilo a soudí se, že bez příčiny nebyla dána. Primátor Frankl, nesl-li králi dukáty, neměl tentokrát ruku šťastnou.

Dobře si zapamatovali také potom lidé pražští a donesli, kam se slušelo, že židé kupovali v ghettě věci od pruských vojáků ze šlechtických domů pražských nakradené; proti tomu pak do očí bil rozkaz pruského generála po odchodu králově, aby totiž vráceno bylo židům, co jim vzato útokem 17. září; kdo vrátí věc uloupenou, bude bez trestu, ale hrdlo ztratí, u koho se co židovského najde.

To všechno bylo židům připomenuto velmi bolestně, když obratem válečným 26. listopadu Prusové byli nuceni Pražská města opustiti. Luza pražská se na jejich ghetto vrhla nejdříve, sotva že poslední Prusové byli za městem. Lidu, jenž se k chátře přidal, s účinkem pomáhali uherští a chorvatští vojáci, kteří, jakmile do Prahy vnikli, sháněli se po „židuškách“. V ghettu zoufalé křiky. Židé, vidouce pandury a ozbrojený lid, zavřeli se v domy, utíkali na střechy, schody za sebou vytahující; noc přespali s ženami a dětmi na těch střechách v smrtelném strachu. Zatím celé půldne, noc a kus nazejtří — tedy po třicet plných hodin — bylo na tarmarce a v ghettě dům od domu, krám od krámu pleněno a kořist odvláčena. Nejedna žid, do jehož domu se násilně vedrali zuřiví loupežníci, pálen jest pod pažemi, aby vyznal, kde skryl poklady. Tušiliť správně, že židé, nejspouze nikdy bezpeční, od jakživa mají tajné příhrady v svých temných domech.

Nebylo domu, aby v něm nebyl při hrozném tom loupení žid některý zraněn, několik jich bylo do smrti utlučeno. V synagogách, co

v rychlosti uschováno, rozbito, strháno, thory pošlapány „jako se dupe hlína a bláto“.

Konečně důstojníci vojenští, opírajíce se o vojsko stále docházející, zmocnili nad divokým plenícím lidem a vojáky. Bubny třeskající přivedly vojáky k odchodu z ghetta, a husari vyhnali odtud lid. Staroměstský úřad, když bylo po všem, hrozil pokutou lrdelní tomu, kdo by dále židům co bral; kdo co vzal, ať ohlásí úřadu a neprodává jinam.

Ale ještě horší věci přihnaly se do ghetta v zápětí po té násilné návštěvě.

Dne 18. prosince 1744 Marie Terezie vydala dekret, aby na budoucí časy nebylo nížádného žida v Praze ani v Čechách; už do posledního ledna aby byli z ghetta pryč, kdo se opozdí, toho ať vyvedou vojáci; pro upořádání svého majetku a křesťanských dluhů i po vystěhování se z ghetta židé ať si do Prahy chodí, ale jen ve dne; na noc ať jsou zas venku; do konce června i to přestaň, a židé ať nikde v Čechách víc se nespátují.

Zřetelný důvod této smrtelné rány v dekretě uveden nebyl, císařovna pravila jen, že rozličné příčiny ji k tomu pohnuly. Příčinou byla zpráva, královně donesená, že židé drželi s pruským a bavorským nepřitelem.

Vyhnanství židů z ghetta rychtář staroměstský oznámil ve všech devíti synagogách, napsáno bylo také na cedulích a věšeno v ulicích ghetta. Nastalo modlení každodenní v židovských chrámech, naříkání naplňovalo chrámy i domy. Ale také kletby se ozývaly; proklínání nejmenovaní tři křesťané (z nichž dva kupci), muži, „pod nimiž se země chvěje“, „zlí psi tři“, kteří na všechny židy svým udáním přivedli takové neštěstí.

Hněv židů pražských, jak už to bývá, obrátil se také proti primátoru židovského města Franklovi, jakoby on byl vším vinen. Zdá se, že byl zabit nebo se zabil sám, a přece neučinil nic jiného, než co židé v nízkém svém postavení dělali vždy: přitočil se s penězi k tomu, jehož pokládal za mocnějšího. A tentokrát se sklamal on i jeho souvěrci, proto pykali hoře; kdyby byl bavorský kurfiřt s pruským králem rozdělili se o naše království, čemuž pánbůh nedopustil, byl by Frankl bezpochyby ctěn za moudrého ochránce svého města i národa.

Místodržitelové v první ráz po vypovídacím dekretě varovali veřejnými ohláškami, aby nikdo židům neubližoval; byťť opravdu strach,

že lid pod způsobou židovského trestání bude loupit v ghettě. Lid, držen jsa na uzdě, ulevoval si aspoň tím, že skládal a zpíval hanlivé písně na židy; jemu v tom velmi horlivě studenti pražští pomáhali. Zatím vojsko musilo židovské město chránit stále a hlídat, židé osmělovali se ven jedinou brankou, a jak se který ukázal, posměch se na něho jen sypal.

Čtvrtý den po dekretu vypovídacím židé pražští odevzdali místodržitelům prosbu za milost. V ní připomínali, že jsou v Praze od nepaměti, že daně platili vždy a rádi, a v časech válečných že se potřebovati dávali; upozorňovali, kterak zle stěhování v zimě při deseti tisících osob, v nichž mnoho dětí, nemocných lidí a žen těhotných; slibovali, že se vynasnaží, aby ti, kteří urazili královnu, byli potrestáni.

Také venkovští židé prosili, uvádějíce se zřetelem na pražské souvěrce, že v Čechách mnoho míst, kde žádného nepřitele nebylo, a že tudíž židé v těch místech vinni býti nemohou.

Místodržící přáli židům; zvláště Kolovrat se jich ujímal. Zaslali prosbu pražského ghetta do Vídně s přímluvou svou. Měla ta přímluva jen ten výsledek, že dána židům pražským lhůta do posledního února 1745, ale v patách za tou milostí došlo do Prahy ujištění rozhněvané královny, že vyhnání židů jest věc neodvolatelná, nezměnitelná, pouze to královna propouštěla, aby vyhnání stalo se způsobem mírným.

Zřízena tedy kommise k vyhnání židů z ghetta, kteráž konala přípravy. Židé sic vyslali své jednatele do Vídně k tamním svým přátelům a přímluvčím, poslali jednatele své do Mnichova, do Hanoverska, do rozličných měst sousedních států a sháněli všude přímluvu ke královně Marii Terezii, aby byla obměkčena. Zoufajíce však nad zdárným výsledkem cizí pomoci ve Vídni, začali mnozí v ghettě své věci prodávati. Naplnilo se lidmi všelijakými zoufalé ghetto, někteří v blátě vysokém se brodice kupovali svrchky židů pod cenou, jiní, vydírajíce židům věci z rukou, odvěkali je pryč bez zaplacení.

Když přišly zprávy z ciziny i z Vídně, že přímluvám se nedaří, sta dětí přibíhalo na hřbitov a plakalo nad hroby rabbinů.

Do toho vpadla krutá zima měsíce ledna, tak krutá, že tentokrát snadno se Kolovratovi podařilo u královny vymoci novou lhůtu do konce března. Než vyšli, tu noc na 31. března posedali židé v nejstarším svém chrámě potmě na zemi a modlili se. Na ráno starší klíče od synagogy a radnice odevzdali kommissarům a slzavě vyšli z ghetta.

Tentokrát vzato vybytí židů do opravdy, a ghetto zůstalo prázdné. Zůstali v něm jen nemocní a šestinedělky.

Ale nešli židé daleko od hlavního města.

Usadili se ve vsích kolem Prahy; vesničané jim propůjčovali komory, stodoly a chlévy, do nichž se židovské rodiny hromadně stěhovaly. Za dne potom vždy docházeli židé na lístek, po třech krejcarech kupovaný, do Pražských měst i do ghetta za svými obchody. Na noc vždy zas ghetto umlklo, osířelo. Jen ti, kdo onemocněli, uložili se do svých domův a byli tu necháni.

Zatím přímluvčí ve Vídni namáhali se úsilím neúporným. Nade všechny dvorské židy nejvíce pracoval Diego de Aquilar, žid, jenž pro správu tabákovou za Karla VI. stal se baronem. Také prý od cizích panovníků děl se na dvůr vídeňský některý přímluvný nátlak. I místodržící z Prahy zase znova ujali se židů, zejména věřitelů křesťanských, kteří prý nemohou býti s dobýváním svých dluhů hotovi.

Tak se stalo, že v máji r. 1745 dekret vyšel, jímž královna dovozovala židům zůstatí v Čechách jen zatím. Ten dekret byl lidu pražskému jako sůl do oka. Viděl v něm obrat židům příznivý. Na rozích v Praze četla se bezejmenná vyhláška, aby lid vyhnal židy z Čech sám. Ale místodržící židům zřejmě přáli a nedali jim ublížití. Do Vídně psali v době zní, že židé v okolí pražském, jsouce pro žně vypuzeni ze stodol, bydlí pod širým nebem, z čehož jest obávati se nemocí nakažlivých. Marie Terezie však, jsouc pořád zle uražena, v odvet vzkázala na tu péči zemského gubernia, aby si šli židé dál od Prahy a tu aby vyčkali, až dojde rozkaz úplného jich vyhoštění z Čech.

Místodržící zanechali strun humanitních a začali hráti na strunu finanční. Vzkázali do Vídně, že bohatí židé tím vyhnáním chudnou, kdyby prý došlo k znovuzřízení osady židovské v Praze, bude ze samých chudých, kteří nebudou moci berní platiti; nechť prý se dovolí bohatším rodinám (300—400), které se neprovinily, aby se do ghetta vrátily.

Jsouce bezpečni přízní místodržících, mnozí židé vtrousili se a vstěhovali se do ghetta již koncem roku 1745, ale na jaře roku následujícího většinou musili zase z ghetta. Patenty do krajů usnadňováno židům usazovati se po venkově i tu, kde jich dosavad neměli a nechtěli, však židé táhli se vždy zase jen k svému starodávnému ghettu v Praze. V červnu 1746 ostrý reskript královnin kázal, aby v ghettě a na dvě hodiny cesty kolem Prahy nebylo ani jediného žida víc. Tedy ani nemocných. Jednotlivci mohou za svými uvěřnými věcmi do

Prahy, ale vyřídí je, aby tu nemeškali. Novým reskriptem královna pak nařídila (v srpnu), aby všickni židé proběhem šesti let z Čech zcela vyšli po částech ročně...

Takž ghetto bylo od 1. srpna 1746 zase prázdno a uzavřeno, až prý se domy vyčistí, dá se tam posádka. —

Poslední reskript z Vídně, reskript smrtonosný, židy přinutil k zoufalé prosebné a přímluvné a ovšem i peněžité akci.

Chvilé kritická.

V te chvíli místodržící neústupné úmysly uražené panovnice důkladně rozvíklali; podařilo se jim to ukázáním na škody, které Praha a země Česká, vojny ztýraná a schuzelá, odchodem židů zakusí. Městu, zemi, státu ubude příjmu, zahyne obchod, vždyť prý v Pražských městech sotva dvě, tři osoby jsou, které slušně mohou se zváti kupci nebo obchodníky; lidé křesťanští v Praze ke „commertiale“ a k „industrialie“ nemají chuti, to musí židé obstarávati; řemeslníci v městě přemnoží, nemající kapitálu a pracující dosavad z materiálu půjčeného, musí odchodem židů zahynouti.

Vypočítány tu škody království Českému z nebytí židů summou velikou a beze vši pochyby přemrštěnou na čtyři miliony zl. ročně. Nezapomenuto při tom ani podskalských dřevařů, kteří prý také by měli újmu zlou, ba přivedeni v úvahu i ti chudáci křesťanští, co nosili vodu a dříví do ghetta; ti prý budou ozebračeni dočista.

K přímluvčím za židy přidal se též nejvyšší kancléř Filip Kinský, ač zřejmě vyznával, že „jen bohatí židé žijí se spravedlivě a slušně, chudí naopak vesměs šidí, aniž jim hříchem, sebrati statek křesťanský podvodně“.

Nesmírný výpočet místodržících, k němuž židé dali zprávy své a zkušenosti, zarazil královnu tak, že od r. 1747 neopakovala víc rozkazu o vypuzení židů z Čech. Ale do ghetta jich ještě nepustila. To teprv — vedle přímluv i cizích vyslanců u dvora vídeňského — způsobila chudina pražská, košem ghetta i podál bytující. Ti dobří lidé vpádali přes zeď do zavře-

ného ghetta a odnášeli po kusech odtud vše, co se z domů židovských odloupnouti, odtrhnouti, vysaditi, vylámati dalo: odnášeli okna, skla, zámky, dveře, kde jaký kus železa a prkna.

Domy v ghettě nebyly nikdy palácové, ale co teď nezvaní hosté v tichém, opuštěném, mrtvém městě tropili, byla spoušť a zkáza jako požár, jako zemětřesení. Však také došly magistrátu pražského zprávy, že jest strach, aby zpustošené, zanedbané domy v ghettě nespadly na hromadu.

To zpustošení zjednálo židům návrat do ghetta.

Vyslalitě deputaci do Vídně, vylíčili královně, že mají v ghettě domy bez oken a dveří, které jim zlí lidé odnesli, a prosili, aby směli vstěhovati do ghetta asi padesát osob, jež by překazily další ničení židovského majetku. V srpnu 1748 stalo se po jich přání; královna i pomoc vojenskou ghettu slíbila, bylo-li by jí potřeba. V září téhož roku dovoleno, aby tři sta jedna rodina obsadila ghetto zase, a od hejtmána staroměstského zřízen židovský úřad starších.

Tak skončilo se poslední židovské vyhnanství. Židům — a to byla teď hlavní věc — uloženo hned při návratě, aby ročně dávali stále daně pravidelně 204.000 zl.; po pěti letech aby ta daň se zvýšila ročně o tisíc zlatých. Roku 1753 již bylo v ghettě nad tisíc a sto rodin, v čemž zajisté zahrnuto hlav desetkrát větší počet. Židé zas obchodovali jako prve a při tom rostli přes všechna starodávná sociální a hospodářská obmezení. Ani valný požár r. 1754 neublížil jim příliš: postavili si potom v ghettě víc domů z kamene.

Za panování Marie Terezie hrozilo židům zahynutí — od jejího syna Josefa dán jim život, o jakémž ani snít se neopovážili. Josef II. způsobil, že židům přestal středověk, a začala se doba nová. Nejdřív padlo rozkazem císařovým r. 1781 hanlivé žluté znamení, jimž se žid po věky lišil od křesťana. Po té odstraňoval císař jeden rozdíl po druhém. Všecko rychle, rázně. V říjnu 1781 dovolil židům přístup k řemeslům, uměním a k vědám; synům jich dovolil choditi do gymnasia i navštěvovati universitu. Židé si v tom pospíšili a již roku 1788 první dva židé slavně promovováni na doktory v lékařství, dvě léta po tom žid stal se doktorem práva.

Ty a jiné neslýchané milosti, židům dané, nelíbily se křesťanům, zvlášť ne vrstvám lidovým. I protož císař hned ještě téhož roku 1781, kdy začal židy emancipovati, nařídil kněžstvu, aby odstraňovalo v lidu

Pražský žid student
XVIII. století.

předsudky proti židům, aby poučováním vštípili lidu, že žid je křesťanův bližní a s ním stejný občan státní. Zajisté bylo to poučování při poměru Josefa II. ke kněžstvu katolickému velmi chabé, na druhou stranu pak lid přesvědčiti se nedal tak snadno.

Císař pokračoval. Dovolil židům pachty i koupě pozemských statkův a připouštěl je — v čemž jim odjakživa bráněno — do vojska. Ale prý s počátku málo-
který byl schopen.

Při tom zároveň císař jal se s úspěchem uváděti do ghetta svou germanisaci. Roku 1787 rozkázal, aby každý žid měl vlastní jméno a německé příjmení. Ale nebylo vlastní jméno dovoleno takové, které by po německu nebylo srozumitelné.

Bylo již znáti, že císař chce do svého zamýšleného německého státu vtělit židy jakožto rovnoprávného činitele.

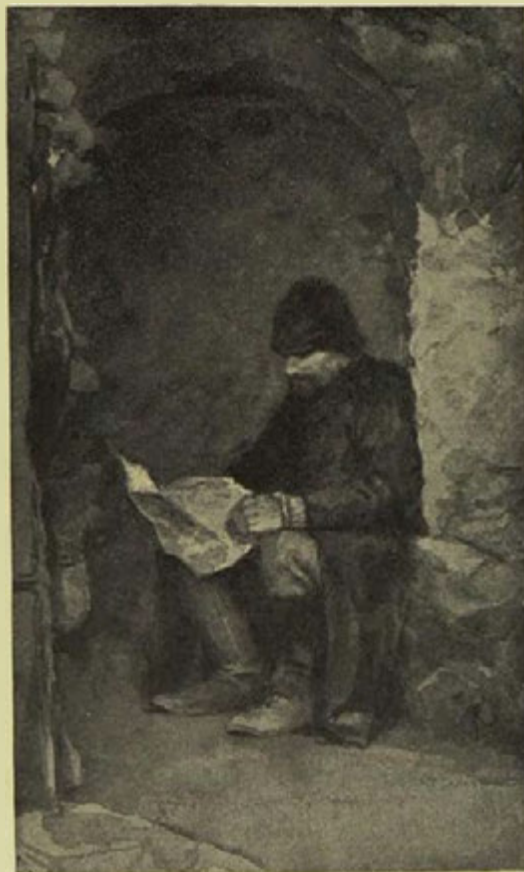
U vykonávání svého náboženství měli židé býti zcela svobodni, ovšem rabbi musí umět německy. S dovolením zeměpanským židé mohou stavěti synagogy volně, ale po složení platu určitého; hřbitov však aby měli mimo ghetto; takž tedy zavřen r. 1787 hřbitov židovský v ghettě. Školu elementární i normální si židé zříditi směli dle platných předpisů, ale musila býti německá. V obchodování velkém i drobném židé měli býti svobodni, jenom obchod podomní dopouštěl se jim v Praze obmezeně, a to jen se zbožím vetešníckým. Úvěrní listy, smlouvy, knihy obchodní židovské vše mělo býti německé, jinak nemělo platnosti.

Roku 1784 zřízen židům dle nového řádu samosprávný úřad v ghettě; mělo býti voleno k reprezentaci a k správě šest starších, šest z obce. Z těch měsíčně jeden primátorem. Určena také jich nevalná kompetence. Byli vlastně orgánem magistrátu spojených měst Pražských. Soud rabbinský zůstal jen u věcech ceremonií a manželstva. Jináč měli židé vtěleni býti do státu jako občané platní a celí.

Tím vším, co Josef II. stran židů nařizoval, pozdvížení jsou ze svého staletého snížení, přestávalo, až dokonce přestalo jich zajetí babylonské, vzešla jim svoboda.

Ale plného občanství přece ještě nedošli; do některých měst ještě pořád nesměli a některá omezení v societě s křesťany zůstala lpěti na nich ještě na léta. Takž zajisté omezení bylo nemalé, že počet rodin židovských byl r. 1789 stanoven určitým číslem a zakázáno jich rozmnožení. V rodině směl se ženiti jen prvorozenec.

Že musil býti ženich a nevěsta určitého věku, že musil ženich umět německy, že musil dokázati znalost živnostenskou a nějaký majetek, ty a takové příkazy a zákazy, pocházející z Josefových teorií národohospodářských a germanisačních, nebolely, bolelo jen to, že se z rodiny směl ženit jeden a druhý nic. Dal-li se takový žid na vojnu, nebo chtěl-li býti sedlákem, anebo naučil-li se některému řemeslu, měl stran ženění některé polevení, ale rodina jeho potom přec nebyla oprávněna plně. Pod trestem počet rodin se nesměl zmnožiti, do Prahy směl nový žid se vstěhovati, jen bylo-li místo uprázdňeno a měl-li kapitálu aspoň 20.000 zl. Sem tam stěhovali

Sklep vetešníkův.

se rodiny mohly, ale nikdy bezplatně. V živnostenském oboru nepuštěn ani na dále žid k tomu, aby najímal mlýny, krému směl držet a hospodu, ale jen byla-li už při domě, jehož žid nabyt. Žid bez zaměstnání měl být od úřadu vyhnán z obce.

Nicméně přes některaké omezení, jakož patrno, svoboda židům všešla. Bohatí stěhovali se do pěkných domů pražských mezi křesťany, ghetto zvolna ostavováno chudým židovským kramářům.

A za nedlouho bohatcům židovským nastal nový život, nová činnost.

Jakmile vznikl a rozšířil se na místě středověkého řemesla, cechovníctvím strnulým vázaného a nesvobodného, veliký průmysl, žádající velikých kapitálů, židé bohatí hned byli pohotově a chutě podnikali vedle křesťanských kapitalistů veliký tovární průmysl, stavíce v okolí pražském rozmanité fabriky, sta lidí k službě svých kapitálů a jich produkce uzavíjice.

Židé vůbec jakožto shromažditelé velikých kapitálů, o jichž produktivnost se všemi cestami snaží, stali se ve světě moci, neboť moderní rozvoj všech odvětví národní ekonomie do dnešního dne velikou měrou spoléhá na kapitálu při všech jeho nedobrych stránkách a lnisavých bolácích.

Na druhou stranu pozorovati, že židům k odvěké nenávisti, která jich emancipaci nezašla, přibýly právě pro jich velikou moc nové a široké podpaly.

A co ghetto pražské v tom rozvoji? Kteraký osud jeho?

Když ústavními změnami r. 1848 a 1849 uznána politická rovnost všech vyznání náboženských, stala se odloučená existence ghetta jakožto politické obce židovské zbytečnou. Roku 1849 jsou svoláni důvěrníci města Pražského a obcí předměstských i zástupcové Josefova, jakož ghetto z vědu k císaři dárci nazváno, a v schůzi pojednáno o sloučení všech v obec jednu. Předměstí o sloučení nestála, Josefov se spojil s Prahou. Spojení provedeno r. 1850. Tehdáž bylo židů napočteno 8542; křesťanů v Praze 115.599.

Od r. 1850 jest Josefov jen obcí náboženskou; radní dům židovský jest už jen sídlem náboženské reprezentace.

A ghetto samo naplnilo se chudinou z největší části křesťanskou; labyrint tmavých jeho domů a domků, chodeb a koutků vlhkých komor a skryšů dusných vyplnili, přeplnili chudasové svými dětmi, svou bédou a nemocemi; krámce vetešnické ghettu zůstaly i na dále (obr. str. 47.), k nim připojily se jizby, brlohy, salony, v nichž se scházejí ztroskotaní lidé, v nichž se tajně hraje o peníze, prodává se kořalka, a zvrhlé, naličené ženy. Harmonika a harfa jsou k tomu hudební průvod.

To všecko odtudž zmizí s ghetttem; bída a brlohy vášně přestěhují se jinam.

Kavárna v ghettě.

ZE ŽIVOTA.

Obyvatelé pražského ghetta byli mimo zdejší rodáky židé přichozí od všech čtyř světů úhlů. Některé kusy bohoslužebné úpravy v staronové synagoze svědčí o židech od Pyrenejí přišlých, jsou zprávy o židech, kteří z Levanty, z Turek, z Italie, z Polska, od Rýna i od Baltu přišedše, v ghettě pražském se usadili. Ať byli odkudkoli, dohromady drželi pevně. Pevnou měli povědomost, že jsou národ jeden, třebaž v ghettě mluvilo se jazyky mnohými, a tvořily se společnosti dle jazyků přinesených.

Nepřeme, že v nejčestější době XV. věku byli v ghettě židé, kteří ani jiným jazykem mluvit neuměli nežli českým; však od nastoupení krále Ferdinanda I., od kteréž doby do našich měst a zvlášť do Prahy němečtí lidé čím dále tím více se hrnou, židé pražského ghetta přikloňovali se k jazyku německému. Z městských knih vidět, že jimi ten jazyk byl obchodním a obcovacím. Říká se, že císař Josef II. způsobil u židů germanisaci. Ale on ji jen dokončil a upevnil.

Jména židů měli osobná a nikoli stálá. Byla v starých dobách v ghettě pražském jména hebrejská, německá, česká. Českých nejméně. Z hebrejských jmen mužských často vyskytuje se Abraham nebo jeho pozdější skroucenina Ebrle, Joachim nebo Chaym, Isak, z něhož později vzniklo Icik, Michal, z něhož pošlo Mandl, Mardochej nebo Markus či

pozdější Mayer, Mojžíš, z něhož utvořeno běžné Mates, Žalman nebo Munka, obojí vzniklé ze Šalomouna, Enoch, Juda či Judl, David, Josef, Israel, což zčešťovali v Zroule, Lazar, Nathan a j.

V XVI. věku naskytují se dosti často Kohenové (Kohn), což značí člověka ovoce přinášejícího.

Z doby starší i mladší povědoma jsou německá jména, jež udržela se dodnes: Taussig, Wolf, Bondy, Pinkas, Pick, Winternitz, Sachs, Ochs. Často vyskytující se Sander pošlo z Alexandra, Lipman vzniklo z Filipa.

V českých jmenech mužů židovských v starší době nacházíš nejčastěji přídavná jména, vlastnosti. Na příklad Šťastný, Vokatý, Šilhavý, Chromý, Dlouhý a nápodobně. Některé vlastnosti vtěluje se v jména podstatná: Nosek, Nosl, Louda, Zubec. Oblíbena již od starších dob byla jména zvířat, zvlášť Lev, Kapřík, Jelen. Již v XVI. věku židé přibírali jména té země nebo města, odkudž přišli, slovouce Vlach, Polák, Turek, Frankfurtskay a jiná tak, což potom za Josefa II., kdy musili ustrnouti na pevném jméně německém, obecněji oblibováno (Brandeis, Raudnic, Příbram a j.). Roku 1610 našli jsme v Praze žida, jenž jméno měl Abraham Hus,* a v též čas jeden slul Mojžíš Cikán.

* Arch. pražsk. č. 1067. Str. 312. Rozumí se tu zajisté Gans.

V týchž časech nejeden žid měl jména dvě podle sebe. Čtemeť v Pražské knize r. 1613 o Mojžiši Winterniczovi židovi, „kterýž se na onen čas Melicharem Králem jmenuje“.^{*)} Bylo to na vybranou?

Jména ženská také brána z vlastností osob ženských, ale bývala začasť lichotivá. Co do jazyka byla stejná jako mužská, ale v starších dobách po staletí českých jmen ženských bylo víc než německých. Z hebrejských je častá Eva čili Chava, Rebeka či Ryfka i Kolka, někdy vyskytne se Zuzana i Mariana. Z českých jmen uvádějí se Libá, Liborka, Maminka, Sláva i Slávička, Málka, Veselá, Růže, Krásná. Z německých téhož rázu jsou Fegal (ptáček), Hyndl (kuřátko), Plumel (květina), Golda, Kolda (zlatá) a j.

V náboženství svém byli židé svobodní. V jiných věcech omezovali, ba tlačeni až k zemi, u víře Mojžišově necháni na pokoji.

V části historické svrchu zmíněno, proč. Křesťanská společnost od prvních dob pokládala židovské náboženství za pověru, kteráž v uzavřenosti židovské ulice nebo ghetta jest neškodná.

Na nepevné cizinské půdě židé zřídili se ve svém uzavření tedy po domácku a tu vyznávali svoji víru, provozovali svoje náboženství věrně a pilně dle svého zákona. Zbožní byli. Patrně to již z těch nářků sdečných, když jim od křesťanského úřadu z kterékoli příčiny zavřen chrám. Patrně to i z té hrůzy, kterou mívá židovský provinilec, když ho židovští starší v templu dali do klat-

by! Což ten se bál svého boha, Jahve trestajícího. Což rychle hleděl se sebe nápravou setřásti těžký balvan kletby!

Přísně a bez omeškávání otcové s rodinami vykonávali modlitby denní, k východu slunce jsouce obráceni. Modlitebné řemenky kladouce na čelo, ovijejíce kol ruky levé při srdci a při každém ohebu zbožná slova říkajíce, poněkud nápodobně jako křesťané činívali při zrnech svého růžence.

V sobotu posvátnou všecko obyvatelstvo ghetta šlo do svých synagog, pod štít Davidův (Magen David), dva trojce v sebe jdoucí (✡), jež jsou symbolem chrámu. V chrámě byli mužové zvlášť, ženy zvlášť; mužové ovinovali hlavy a bedra rouchy třepenými, talisy, z úcty k bohu, a všecek lid israelský zbožně poslouchal, když před stánkem božím oponou zastřeným, před zákonem Desatera sinajského na podiu — na almemru — předřikávač říkal kusy z knih Mojžišových s tváří k východu, kdež leží ztracená vlast židův, jich Jerušalajim, a všickni sborem odřikávali modlitby misrah a jiné k tomu Požehnanému, jenž svůj vyvolený národ vyvedl blátem a rákosím z Egypta a jenž po tolik věků ho chránil ode všech nepřátel. (Obr. na str. 51.)

V den sabbatu po chrámových pobožnostech, zvlášť k večeru, otec shromažďoval u sebe všechny členy rodiny své a čítal i vykládal posvátné knihy. —

Nemůže býti s podivením, jestliže v starší té době, kdy bylo náboženské vědomí u židů silnější a hlubší, nežli dnes v proudění moderním, občas vyskytli se mezi židy fanatikové. Fanatismus to byl, jenž diktoval do rituálu židov-

Sabbath, obrázek z konce XV. věku.

^{*)} Arch. pražsk. č. 1068. 4.

ského modlitby proti nepřátelům, k nimž počítáni gojim, křesťané. Kniha svátečních modliteb a zpěvů (machzor hebrejský) ze XIV. věku, v universitní knihovně chovaná, prý obsahuje na mnohých místech tak vášnivé potupy křesťanství, že mnohý učený hebrejec prý upřímně vyznal, při čtení jich že hrůza jej obchází.*)

Dnes židé ve svých modlitebních knihách nic takového nemají, ale onen fanatism lidí povrhovaných byl z míry nebezpečný v dobách, v nichž křesťanská silná víra pronikala každé hnutí života, vylučující všecku toleranci k jinověrcům. Chápeme, že v takové době možno bylo vypáliti židovské město a povražditi lidi nevinné pro urážku svátosti, které se dopustil pouze jeden, dva z židů. A jest podivno, že přes zlé zkušenosti, přes vši krutost, kterou stíhání všickni za jednoho, vždy zase až k novým dobám objevovali se všeteční lidé, kteří se nedovedli opanovati. Vždyť ještě r. 1690 trestáno ghetto pohanou a penězi, protože jeden z pražských židů rouhal se kříží na mostě kamenném: osada židů nucena zlatými literami dáti na kříž jméno boží, před nimž každý žid měl úctu. Prý tím jménem boha mělo se zabrániti přístě rouhání židů mimojdoucích.

Odkudž pošlo, že křesťané šmahem na židy sváděli schopnost všeho zlého příčinou náboženství a náboženské pověry. Sváděli na ně již od nejstarší doby dokonce i to, že lační jsou krve křesťanské. Ne-jeden žid přivlečen byl k soudu a obviněn, že z pacholátka křesťanského vytočil krev, zavraždil je. Některá podezřelá okolnost, někdy také jen vyznání některého křesťanského zločince, že s židem tržil o krev, postačilo, aby žid se svými nejbližšími vydán byl katu a muka a tu se vyznával, jak soudcové věděti chtěli. A za trest potom odpravováno, upalováno židů hromada, ba i bez rozdílu jsou z měst vypovídáni, jakoby všickni byli vinni, jakož se stalo r. 1504 v Budějovicích. Tu pro zabití chlapce křesťanského, jehož krev rozprodána mezi židy (prý i do pražské synagogy), dle udání a vyznání pastýře Štefla na Hardeku, 24 židů po valném mučení v Budějovicích upáleni a ostatní všickni s vůlí královou z téhož města na věčné časy vyhnáni.***)

V tomto případě, jenž se stal v Čechách svou dobou senačním, ani v jiných podobných není na posouzení pravdy skutečné ze starších

*) Věstn. Akademie České. 1901, č. 5, 390. J. Truhlář cituje Hanslika Gesch. der prag. Universitätsbibliothek.

**) Obšírně o tom Čelakovský v Č. Č. Mus. 1898, 402 a násl.

V chrámě.

dob jiných dokladů, než přiznání, jež kat dle tehdejšího hrdelného práva vynutil na židovi skřípcem a lojovými svícemi, jimiž boky jeho škvařil.

Odpadl-li žid od víry otců, býval zármutek v rodině a v obci židovské veškeré. I tu někdy vzal zármutek na sebe fanatický ráz, a odpadlík trestán vražednou rukou svých vlastních lidí. Takž známe z r. 1538 případ, že přišel Šalomoun, „starý žid“, s židovkou na Hradčany do hospůdky v domě kněžském, kdež chován mladý žid Jáchym, jenž chtěl býti křesťanem. Starý žid začal hádati se s mladým, chce-li býti křesťanem, k čemuž ten odvětil, že chce, Mesiáš že už přišel, a ten Mesiáš, na kterého židé čekají, že jest antikrist a ďábel. Zatím židovka dala upéci od šenkérky vejce, jež sama posypala takovou divnou solí, že mladý žid po hodině otekl a otráven jest.“)

Jeden z případů, jenž udál se v ghettě pražském, rozhlášen jest pověstí a tiskem po půl Evropě. Miníme povědomou historii Šimona Abelesa, ježž otec, aby za přispění jesuitů nestal se křesťanem, mučil po několik neděl, až na kostru vyhubnul a pak ho — bylo to 21. února 1694 — pomocí jistého horlivce náboženského, jménem Kurzhandla, zabil.

Nazejtří tajně pochován dvanáctiletý zavražděný chlapec na sfarém travnatém hřbitově židovském; když vražda přes všechno skrývání na den pukla, otec vrah oběsil se v žaláři staroměstského domu radního na modlitebných svých řeměncích; nicméně hrozná poprava vykonána rozsudkem appellačním na mrtvole; tělo smýkáno koněm až za horskou bránu a tu srdce z něho vyňato a o hubu židovu otlučeno a pak mrtvola rozčtvrcena.

Potom byl konán veliký slavný pohřeb zabitého Šimona do chrámu týnského vedením jesuitů, kteří chlapce vyhlásili za křesťanského mučedníka. Veškeré kněžstvo od nejvyšších osob počínajíc, všechny školy, úřady s nejvyšším purkrabem v čele, šlechta v Praze bytující, obojího pohlaví měšťané i sbor jejich ozbrojený vše s nemalou nádherou, provodili židovského chlapce do kostela za hlaholu všech zvonů, zvonících při sedmdesáti kostelech pražských. Jen v ulicích ghetta bylo hrozné ticho v těch chvílích — ticho příšerné — židé v domech zavírali se.

Na desku kamennou vryto, že chlapec zavražděn od vlastního otce z nenávisťi víry křesťanské; tělo chlapcovo že až do zavření rakve bylo hebké, barvy přirozené, bez protivného zápachu. —

Potom byl druhý z vrahů veřejně kolem lámán, při tom lámání

stal se křesťanem z bolesti. Za to kat zkrátil trápení jeho jednou ranou, a novokřtěnec pochován jako křesťan.

Při té volnosti náboženské, které židé požívali, přece strachem je naplňovaly husté pokusy se strany církevních úřadův a v starší době i pokusy králův a vlád, aby ten onen žid odveden byl od náboženství Mojžišova. Církev vždy těm snahám přála, od ní pocházejí zákony, které konversi židů usnadňují, na příklad ten, že křtěný žid nesmí býti od svých lidí vyděděn; ona hrozí křtěnému židu, kdyby zase vrátil se k rodné víře, že bude trestán jako kacíř, tedy jí na tom záleželo, aby ho podržela mezi věřícími.

Lze konečně ty snahy vysvětliti. Ale odsouditi nutno, že po všechny doby vyskytali se přemrštěnci, kteří židovské nerozumné děti sváděli, ba unášeli tajně, aby je přivedli v křesťanství. Nucen to zapovídati již v XIII. věku Otakar II., jenž ukládá takovým lidem trest zlodějů, tedy smrt, a ještě v nové době — r. 1765 — Marie Terezie uznává nutnost zakázati toto násilí, jež zove přemrštěnou horlivostí náboženskou. Prý do sedmého roku ať nekřtí se žádné takové dítě, židům odvedené; teprve po tom roce smí křtěno býti i proti vůli rodičů.

Že odpadávaly ženské od víry židovské pro muže křesťana, to jisto. Z nejstarších případů zdá se býti tento. Katruše, „křtěná židovka, někdy Munkova židova žena a nyní manželka Ondráčka, měšťánčina města Plzně“, vyznává konšelům staroměstským r. 1429, že se spokojí s tím, co jí židovka Draholiba Chadimova odkáže, ale bez úrazu a pohoršení práva Šavdaje, syna svého, žida nekřtěného. Tušíme, že Munkova žena stala se křesťankou Katruší, aby se vdala za Ondráčka.

Že křtěného žida lid křesťanský mezi sebe nepřijímal laskavě, toť známá věc. Dlouho byl v společnosti křesťanské takový člověk odstrkován a do smrti býval označován jakožto „křtěný žid“.

Mimo náboženství nechávána židům od starodávna samospráva a zvláštní soud, jakož o tom zmínka v historické části tohoto díla již se stala. Všickni židé v království byli politickou jednotou, korporací, byli universitas Judaeorum. Byla to kommuna se vzájemnými povinnostmi, s právy, pravomocí a společným zastoupením. Střed její ghetta pražské, v němž byly vrchní židovské úřady.

Obec židovská měla ústavu z části theokratickou; správa od soudnictví nebyla oddělena, tiž židovští úředníci rozhodovali v administracních věcech jako v soudních.

*) Kniha komor. soudu č. 7, G. fol. G. 4.

Vlastním soudcem židů, jakožto sluhů své komory, byl král a v jeho zastoupení, jak svrchu již dotčeno, komorník anebo podkomorí, také konšelé pražští. Těm ovšem příslušel trestní soud nad židy.

V ghettu samém byl králem nebo komorou jeho dosazován rychtář židovský, judex. Ten judex židovský byl tedy zeměpanský úředník, býval křesťan, ale vyskytují se po všechny doby také rychtářové v ghettě, kteří jsou židé.

Časem dostali se k tomu rychtáři též přisedící z židovské obce. K rychtáři tomu židovskému křesťané poháněli, bylo-li jim toho potřeba, židy. Žid žida před rychtáře, když byl křesťan, pohnati neměl, nesměl. Souditi se před jinovčermem bylo židům hříchem, kdo žida žaluje u „gojima“, je „moser“, zrádce, znesvěcuje jméno boží a ctí modlu. Jen kdyby židům žid vzdoroval, tož by mohl před soud křesťanů.

Na spory a žaloby židů na židy byl v ghettě soud jiný. Byl to soud židovského mistra. Jméno mistra vzato bezpochyby z řemeslného cechu. Ten magister Judaeorum byl vlastně představený všech židů, byl přední orgán autonomní a při tom soudce nad židy samými. V pramenech pozdějších čítáme, že v soudě židovském, zvlášť jde-li o spor židů venkovských, zasedá více mistrů. V té příčině pak činívá ten misterský soud dojem soudu ubrmanského, smírčího, soud to úmluvců, od obou stran přijatých.

Magister musil býti dobře povědom knih a výkladů rabbinských, neboť souditi mu bylo dle práva židovského.

Pro správu i k soudnímu zasedání s mistrem bývala volena obecní rada (magistratus, seniores, consules); obec volila volence a z nich navržena rada a z rady jeden primas zván. Králova komora jakožto vrchnost stvrzovala radu, primasa i mistra.*)

Při volbách v ghettě bývalo druhdy dosti hádek i rvaček. Známo, že teprv primas Mejzl volbu uvedl v jaký taký řád.

Soudové židovství — ať to byl rychtářův nebo mistrův s přisedícími zvláštními nebo se staršími obce, zasedal ve škole židovské nebo také v radním domě vedle synagogy. Nedělský den byl den soudu obyčejného.

Soud rychtářský s křesťany o zástavy mívál zvláštní sedění a den;

*) Za Vladislava a pak některý čas před r. 1538 Staroměstští dosazovali starší. Ferdinand král dotčeného roku jim to vzal a poničil komoře. Archiv místodrž. Mlssiv. 20. 44.

svolával ten soud císařský rychtář staroměstský, když mu byl bezpochyby rychtář židovský dal znáti, že soudní věci se shromáždily. Tu na zvon zazvoněno, aby křesťané zvěděli, že soud židovský rozhlášen, a aby každý, věda, mohl své věci, dávno zastavené, vyplatiti. Židé základy či zástavy k tomu soudu donášeli a tu je kladli. Nepřihlásil-li se křesťan v tom soudě, věc propadla právem.*)

Soud mistrovský scházel se zajisté i nepravdělně, kdykoli totiž spory mezi židy vzniklé žádaly rozřešení a srovnání.

Na soudech židovských jako na jiných — aspoň v XVI. věku to věc jistá — mluvily sporné strany, uznaly-li za nutno, skrze řečníky neb advokáty. Známe z r. 1525 případ, jenž svědčí, že soud židovský byl přítelem krátkého řízení oustního a že se advokátem nedal na dlouho protahovati. Prosil totiž obžalovaný žid Kuzil: „Milí páni starší, já své potřeby neumím sám vymluvíti, prosím odpusťte mi (dovolte), abych došel pro řečníka.“ Když starší židovští a jich mistr dovolili, Kuzil přivedl řečníka Davida žida. Tedy pravili starší, opativše žalobu: „Slyšel's žalobu, dej odpověď!“ Řekl Kuziluv advokát místo odpovědi k žalobě, že odpověděti chce — listem. Tehdy starší řekli, že to není pořádné, a kázali bez prodlení Kuzile dáti do žaláře. Tedy řízení velmi rychlé a stručné.**)

Známe také doklad, že se židé před svou soudnou stolicí nechovali uctivě: r. 1524 Žalman Munka dal před soudem starších svému protivci Isaiášovi políček, a potom vsedli dva bratři Munkovi na Isaiáše, a kdyby nebylo starších, byli by ho snad udávali.

Od soudu rychtáře židovského, kdež soudil se křesťan s židem, bylo odvolání k pražským konšelům; ba i to se stávalo k neváznosti tohoto židovského soudu, že křesťan, začav při u něho, proč koli přestal v ghettu a svou při znovu donesl do některého radního domu pražského, kamž žid za ním musil. Čtemeť v jednom staroměstském orteli r. 1591 toto: „Při obci židovské žádného pořádného vejsadního práva není, jímž by se křesťané proti židům řídití povinni byli, a byť kdo před rychtářem židovským na žida žalovati počal, nicméně toho dále zanechaje, ku právu v městech Pražských o to s ním přistoupení může.***)

*) Tak to líčí žid v hradčanské knize archivu pražsk. č. 1540 fol. M. 13. r. 1594.

**) Arch. pražský. K. 1047. k. 1—2.

***) Arch. pražský č. 1138. 298.

Naproti tomu od židovského soudu místerského, jenž soudil žida se židem, podle práva židů nebylo odvolání žádného.

Soud mistrovský měl po ruce u věcech trestu donucovací prostředek obyčejně jen klatbu. Jedna klatba ukládána jen na několik dní, v nichž žid musil se stranit společnosti; těžší ukládala židovi, aby třicet dní ani do chrámu nešel, třetí, nejtěžší, vylučovala žida ze všeho obcování. Mimo to soudové židovští nalézali v mladších dobách také na trest vazby; vímef, že vězení v ghettě slulo Katzcel, kočička.

Po stránce administrační bylo mistru a starším pečovati o jmění obecní, o chrámy, školy, špitál, hřbitov, krámy masné, lázeň, o chudé, o policii v ghettě. Kollegium starších příslušelo též vybírat, shromažďovati berně a vůbec platy všelikteraké, jež se z ghetta i ode všech židů v Čechách odváděly kamkoli, zvlášť komoře nebo zemi dle snesení sněmovního.

V té příčině starší židé mívali se svými souvěrci začasté nesnázku. Jak jde o kapsu, vzdor a bouř na snadě, zvlášť, když poplatník mínil, že mu sáhli v měsíc hlouběji, nežli jeho oekonomie byla schopna. Na příklad r. 1503 židé z ghetta přihnali se na radní dům staroměstský, žádající o porovnání. Šlo o „sbírku“ čili daň. Někteří chtěli, aby každý žid přisahal, kolik může dáti, tedy aby sám učinil o svém majetku, o své finanční schopnosti přiznání. Jiní zase nechťli přiznávati se, ale žádali, jakož bylo od starodávna, aby osoby z obce volené pod přísahou, že budou spravedlivy, samy každého poplatníka odhadly podle možnosti jeho a živnosti. Konšelé pražští moudře rozhodli na obě strany: kdo chce se přiznati s přísahou, ať tak učiní, ostatním ať daň uloží čtyři židé z obce volení spolu se staršími.^{*)}

^{*)} Arch. pražský č. 1128. A-2.

Jest charakteristické, že i starší bývali podezíráni z falše a z pronevěry v berních věcech. R. 1533 lékař židovský Samuel vypravoval v soudě komorním, že starší Munka chtěl na něm čtyři tolary k sbírce (k berni) a že mu hrozil, nedá-li. A nedal. Pak se ukázalo, že moudře učinil, neboť židé žádali od Munky, aby účet položil ze sbírek, množství tisíc vybral od té doby, jak jest Ferdinand králem (1526), a nikdy počtu nechtěl dáti, jakž bylo starým obyčejem, že jedni starší druhým kladli počty.^{*)}

Jsou zprávy, že také venkovští židé nebyvali spokojeni s rozvržením berně a sbírek, jak to na ně pražští starší nakládali.

Mistrovský úřad židovský i starší obecní měli pomocné orgány, byli to šammeš (kostelník), školník (tolik jako notarius, po německu se podpisoval Schulklepper), písař, kantor. Ti všickni pomáhali v soudních i administrativních věcech. Zvlášť je všechny nacházíme podepsané na listinách úvěrných, při dlužních úpisech. Všickni byli pod slibem a přísahou.

Židé měli v XVI. věku své kontraktní knihy při městě. Sem chodivali zapisovat, při zápise byli židovští starší a dva školníci; vždy se odvolávali však k listům hebrejským, v ghettě sdělaným, které věc obsírněji v sobě drží.

Pro věci rituální byl v ghettě volen za představeného rabbi, král nebo komora stvrzovali ho. Jemu k ruce a poradě bylo kollegium přísedících. Ten rabbi a magister bývala začasté osoba táž. Roku 1604 starší židé prosí, aby císař potvrdil nového jich rabbi, dokládající, že v obci vždy chovali nejvyššího rabbi, „kterýž jim v činění ortelů nápomocen býval“, nynější rabbi, jsa sešlý, že žádá za propuštěnou, a Efroyim, rabbi, jehož si volili, není v obci

Židovská škola v XVI. století.

^{*)} Kn. komor. soud. signat. G. fol. E. 13.

s žádným v příbuzenstvu a takž bude „při soudu k tomu osoba hodná a bez podezření“.*)

Nejvyšší rabbi řídil v pražském ghettě vysokou školu talmudu, k níž přicházeli staří i mladí žáci z daleka; dohlédal asi též ke škole nízké, pokud vyučování dětí nebylo necháno péči soukromé. Přiložený obr. (na str. 54) ukazuje školu nakreslenou rázem XVI. století. Tak křesťanský umělec židovskou školu viděl nebo si ji představoval.

Týž rabbi mívával bezpochyby též jistý dohled u věcech tisku židovského. Tiskárna v ghettě byla velmi záhy. Připomíná se hned v počátcích XVI. století. Založil ji Gerson Kohen nebo Katz, pocházející z vlášských impressorů. První kniha modlitebná prý z r. 1513. Do r. 1620 vydáno v Praze asi 250 tisků.

V správě a v soudnictví pražského ghetta dlením doby staly se některé proměny. Rabbinské kollegium u všech věcech zjednálo si hlavní a poslední slovo. Po velikém privilegii Ferdinanda II. dva oddíly soudu židovského nastupují. Jeden, instance nižší (beth din sutah), zasedal dole v synagoze u večer a rozsuzoval v rychlosti malé denní spory. Skrovné vstupné, jež strany platily, bylo soudcům odměnou. Byli to starší, k nimž připojoval se rabbi.

Druhý soud bylo rabbinské kollegium (beth din rabbah), jež rozhodovalo u věcech těžších jakožto instance prvá; od prvního soudu sem mohla jíti odvolání, tudíž bylo kollegium to také instancí druhou. Také sem se odvolání dělo ode všech rabbinatů království Českého.

Odvolání od toho kollegia dělo se ke královské appellaci na Hradě.

Od dob Ferdinanda II. ghetto upravilo si pro správu obecní svůj magistrát: na čelo vstaven primátor s pěti konšely, obecních starších bylo šest a přísedících dvanáct.

Dle císařova rozkazu z r. 1635 směl ten úřad býti obnoven vždy po třech letech; je viděti, že volby v ghettě neděly se pravidlem.

R. 1703 stal se císařským rozkazem pokus, aby magistrát, ze 27 osob se skládající, byl stálý. Naříkali však židé, že mají býti pod diktaturou několika lidí.

Za císaře Josefa II. stanoveno, aby volba magistrátu židovského hrala se před se ve lhůtách tříročních, právo volební aby měli jen majitelé domů, drží-li dům víc lidí, ať volí vlastník dílu největšího; v magistrátě ať zasedá 12 osob, které v předsednictvu střídají se měsíčně.

*) Arch. místodržitel. Missiv. 108. 97.

Jich úlohou bylo také souditi in politicis. Právo trestné nad židy odáno soudu v staroměstské radnici. Duchovní soudní stolicí a duchovní radou byli čtyři rabbinové s pátým nejvyšším. Sluli též juristi. Rozhodovali v ceremoních a v manželských věcech. *Od nich šlo odvolání k magistrátu pražskému i k arcibiskupovi. A takž věci zůstaly do spojení ghetta s Prahou.

Na soudech křesťanských celkem vedlo se židovi stejně jako křesťanům. Obojí trpěli formalismem a lapačkami tehdejšího processu.

Ale v jedné příčině bylo židovi lůže.

Z přísah, které mu v nedostatku jiných důkazů ukládali, žid nemohl míti potěšení. Již ta tvrdá ceremonie při židovské přísaze! V říši byzancké musil žid přísahaje obtočiti své boky trním (od X. věku), v polských krajinách (XIV. a XV. věk) postaven na krátkou trojnož proli slunci a tu stoje přísahal; spadl-li, což bylo snadno možno, platil za to, až konečně při čtvrtém pádě propadl při svou.

U nás při těžké přísaze žid nucen státi v košili, bos, na kůži sviňské. Tato ceremonie, která žida urážela, dostala se k nám ze švábského zrcadla; dobří Švábové si ji na židy vymyslili, němečtí měšťané u nás ji zavedli a čeští to zdědili a podrželi, tušíme, až do XVII. stol.

Slova židovské přísahy byla téhož rázu jako ceremonie. V přísaze „dvénásobné“, těžké žid musil volati na sebe síru a smolu, jako přšla na Sodomu, a jiné kletby. Druhý žid, podle přísahajícího stoje, měl pak „tvrdě přísahu“ říkati, jestliže přísahal prvý žid spravedlivě, ať mu pomůže ten, jenž stvořil nebe a zemi, přísahal-li nepravě, ať mu ňůh, jehož jméno jest Adonaj, dá zlořečení; pak volal na něho malomocenství, síru, smolu.

V jedné přísaze (formulářů je hromada) volá žid na druhého: „Jestli křivě přísaháš, dejž bůh tobě za dobrořečení zlořečení, tak aby tobě tvá modlitba nic neprosněla, abys usechl jako hory Gelbor, kteréž proklel David . . . aby na tě padala síra a smola a oheň, jako padala na Sodomu, a aby země tebe jako Datana a Abirona živého pozřela; aby tvůj rod nepřišel mezi děti Abrahamovy“ atd.

Než i v prosté přísaze židovské byla slova těžká, kletby a brání jména božího nadarmo.

Dvénásobná přísaha vždy konána za sběhu lidí v radním domě, obyčejné přísahy židovské konány ve škole (synagoze) v přítomnosti některých osob radních, rychtáře městského a starších židů. Pravou ruku žid držel na desateru, levou na prsech.

Masné krámy.

Ze slov i z ceremonií všech židovských přísah hledí nedůvěra k židům i s nemalou troškou nenávisti. Ale hlavně nedůvěra křesťanů k hodnověrnosti židovské. Věřilitě křesťané, že sic knihy rabínské zakazují přísahati křivě, ale přes to, že nucenou přísahu nepočítají za nic a že uvádějí modlitby, jimiž se přísaha u křesťanů učiněná rozvazuje, třeba již napřed.

Odtud ta nedůvěra, kterou odpadlíci od židů svými zprávami stále živili.

Dvénásobná těžká přísaha prý vznikla za krále Jana právě z té příčiny, že lehkými, křivými přísahami mnoho lidí bylo schuzeno od židů.

Bylo-li co do přísah židům nedobře, v útrpném právě dělo se jim stejně jako podezřelým křesťanům. Ba začasté zdá se, že s tulákem křesťanským méně okolků konšelé v hrdelním soudě nadělali, nežli s podezřelým židem. Bylo to zajisté tím, že český žid odkudkoli přichozí, náležeje k veliké židovské korporaci, spíš nalezl zastání, pomoc, nežli křesťanský tulák, kdo ví, komu náležitý. Tuláka dali na skřípec velmi rychle.

S židem obyčejně nespíchali. Známe tou příčinou leckterý konšelský nález, v němž pravi se, že žid bude dán na mučidla, že bude na něho puštěno „útrpné právo“, až žalobce přijde „s něčím jistějším“ proti židovi.

Jeden pražský případ budiž dokladem. Roku 1608 žid Mendl Sax přišel k rytíři Henrykovi Ubescovi ze země „Pomerské“ do domu, kde bytoval, aby stržil kunu a aksamit. Při tom trhu rytíř otevřel truhlu, a žid prý viděl v té truhle poklady. Když pak se některý den ty poklady rytíři z truhly ztratily, vinil žida, že je vzal, poněvadž o nich věděl, je viděl.

Vinil ho ze vzatku a loupeže tří set dukátů, dvou zlatých řetězů, z klenotu zlatého, za tisíc kop grošů míšeňských šacovaného, v němž třicet diamantů a orientských rubínů třicet dva, vinil ho z krádeže 12 koflíků stříbrných, ze šesti tucnů zlatých knoflíků, ze šňůry zlaté s klobouku, z groše zlatého knížete Barminy, jenž visel na třech řetízích, a ještě z jiných koliker věcí.

Patrno, že poklad to byl a některému pražskému zloději stál za vzatek.

Obžalovaný Mendl přibral si na pomoc jakožto řečníka (advokáta) Josefa, písaře židovského z ghetta. Ten stál na tom, aby pán dokázal,

co prožaloval. A ortel konšelský zněl, že se na žida právo útrpné nepustí, leč pán přijde s něčím jistějším.^{*)}

Ovšem, když se žid přece dostal k právu útrpnému, tu mu bylo zle jako křesťanu, tu mluvil na sebe pravdu i nepravdu stejně tak, jak to jiní činili z bolesti. Příklad. Roku 1616 dostal se katovi Samuel lékař, žid pražský, pro krádež loupežnou, u Václava Boryně ze Lhoty spáchanou. Na trápení lékař jmenoval hromadu svých souvěrců z ghetta,

že měli v loupeži účastenství. Když pak ho rychtář a kat přivedli na popravištné místo, tu dle obyčeje rychtář naposledy tázal se žida, zná-li se k tomu vyznání, kteréz vyznal, a chce-liž to svou smrtí potvrditi. Tu ten Samuel žid hlasitě a světle oznámil, že se mu křivda činí, a co jest koli mluvil, to že vše z velkého trápení a z bolesti mluvití musil.

Při tom odvolal všechny židy, jež v mučírně jmenoval. Právo bylo nemilosrdno, žid Samuel hned po svém prohlášení pověšen. — Urozený rytíř pan Václav Boryně potom jednoho z udaných židů — Lva Doupovce — vybral si k obvinění, ale tuším, že nevyhrál;^{**)} na lidi při popravě odvolané nesáhalo se snadno.

K živobyті zanechána židům některá živnost, jiná jim omezoována, jiná dokonce zakazována. Z řemesel městských vylučování docela. Ale rozuměti tomu

tak, že žid neměl přístupu k cechům městským, jimiž všechna řemesla byla vázána, jsouce zároveň nadána monopolem. Do těch nesměl; však v ghetě ode dávna leckterou řemeslnou práci židé vykonávali. Ovšem nejprv a dlouho sobě, ale časem vycházeli s ní i z ghetta přes to, že monopol křesťanských řemeslníků hmotně se bránil.

^{*)} Archiv pražsk. knihy ortelů č. 1141.

^{**)} Arch pražsk. č. 1070, 74.

Pražský žid masař z r. 1741.

Z nejstarších řemesel, jež ghettu zřejmě propuštěno, bylo masařské nebo řeznické. Požívání masa souviselo u židů s předpisy náboženskými, a proto městští řezníci nemohli nic namítati, oddal-li se žid tomu, aby svým souvěrcům připravil košerované „čisté“ maso. Židům náboženství zakazovalo jísti zvířata nečistá, tať zacpávají (dle rabbinských slov) srdce, čisté duše zamotávají, rozum zatemňují.

Vzrostem populace židovské přibýlo řezníkův a v ghetě postaveny masné krámy, v rodině řeznickové dědičné i od ní prodejné. Roku 1537 stál takový krámec jednotlivý 40 kop českých grošů.

Obr. na str. 56. ukazuje podobu a život těch krámů, jako zůstávají do stržení konečného. Nízká ta stavba s mansardovou střechou příkřejšího sklonu svědčí o prvních letech XVIII. století. Umělec načrtal obrázek živý.

A živo bylo v masných krámech židovských od jakživa, neboť nechodili sem pro maso jen židé, chodívali sem křesťané a v některý čas i houfně. Byl to čas postů, jichž bývalo v minulých stoletích do roka z míry mnoho: v ten čas křesťanský řezník musil rozkazem světské i duchovní vrchnosti krám míti zavřený — a žid v ghettu prodával; prodával ovšem jen těm křesťanům, kteří půst kladli hříšně za hřbet, ale bývalo jich již v XVI. věku tolik, že přes tu chvíli řezníci městští nabíhali s žalobami na radní dům, a konšelé a vyšší úřadové nuceni zakazovati.

Nastala vždy pak všeliká omezoování, ba r. 1647 císař Ferdinand III. poručil řezníkům v ghetě, aby sekali maso jen v ty dni, co sekají křesťanští řezníci, jindy ne, aby nebyl půst rušen. Ale nesnadno bylo rozkaz plně uvéstí v skutek. Žaloby nepřestaly.

Židovští řezníci po příkladě křesťanských řezníků složili se v společnost, v cech, ne-li dřív, to jistě od dob Ferdinanda II., jemuž se snažili všelijak zavděčiti se. Čtemef na příklad v seznamu, co na vojsko

Pražský žid krejčí z roku 1741.

r. 1622 v Praze vydáno, že masáři židovští díl masa odvedli a za to nic nepočítají.*)

Chtěli se zajisté zalíbiti konšelům pražským, ale císaři neméně.

Obr. na str. 57. ukazuje cechovního masaře, jak vypadal r. 1741 jsa v parádě. Z obrázku též znáti, že židovští řezníci vzali si českého lva za svůj znak stejně jako řezníci křesťanští, jenže pod něho psávali slovo košer literou hebrejskou.

Z jiných řemesel, kteráž se aspoň v jednotlivých osobách v ghettě vyskytují v XVII. století, jest řemeslo kolářské, jirchářské, barviřské; kloboučník židovský tu byl mistrem jistě do r. 1682, v touž dobu židé měli v ghettě rukavičnický, dávno před tím kožišnický; vyskytne se někdy i tesař žid, zámečník, hručiř, cvočkář, sklenář, svícník; r. 1716 pocho-vávají židé též mistra cínaře; s ním současně žil v ghettě — snad ne jediný — zhotovitel matrací. O tiskárně byla řeč svrchu. K ní příslušejí knihovazači. Židé měli také své barbře — ranhojiče, apotekáře; vysky-tují se již v XVI. století mezi nimi i krumplíři, zlatníků vždy mivali kolik; r. 1625 umírá jim Juda Goldšmid — architekt; r. 1727 i vzácné řemeslo řezáče (do kamene — rytce) připomíná se r. 1727 v ghettě.

Mimo masaře však nejvíc a od starodávna objevují se v ghettě řemesla ta, která souvisela s obchodem vetešnickým. Nenamítal asi nikdo nic, když žid starou rozbitou botu k prodeji spravil, zašil, podšil; když vetřchý kabát lépe upravil, pošil, ozdobil, když do starého kožichu vsíl nové lišky nebo kuny, když k starému váčku dal nové kroužky a šňůry atd.

Tak vznikli v ghettě vetešníci krejčí, vetešníci ševci, váčkaři a jiní. Ale háček tu byl! I křesťanská řemesla měla své vetešníky, proti nimž stáli novinníci. Novinník švec, novinník krejčí nesměl se dotýkati veteše, vetešník nesměl robiti nových bot, nového kabátu. Z toho teď snadno porozumíme situaci vetešnického řemesla v ghettě. Vetešníci křesťanští, zvláště krejčí a ševci, mohli býti na vetešníky v ghettě žárlivi. Než chu-dáčekové ti, obyčejně bezmocní, žárlivi nebývali, neboť podtají židům sami pracovali.

Na židy hrnuli se vždy jen křesťanští novinníci, kdykoli postihli, že žid obchoduje s něčím novým, podezřajice, že věc novou zhotovil řemeslník v ghettě neoprávněný. Takž nátlakem novinníků na příklad již r. 1515 konšelé staropražští nařídili, aby křesťanští řemeslníci pobrali

všecko nové zboží, najdou-li ho u židů; toliž sukna, nové kožichy, nové tesáky, končife, šavle, kordy znova připravené (to samo předpo-kládá, že v Židech bylo řemeslo mečířské), nové měšce, tobolky, váčky.

Aby sobě však žid nedal dělat nových věcí od židovského řemesl-níka v ghettu, toho mu dobře zakázati nikdy nemohli. Pozorujeme, že v ghettě zvláště řemeslo krejčířské z té příčiny dosti brzy zkvétá.

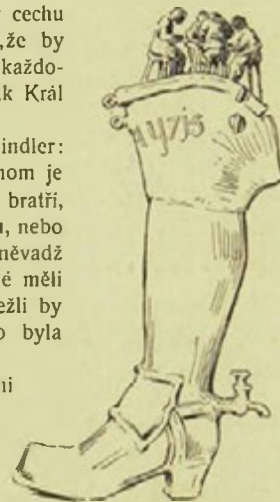
Roku 1610 mistři židovští krejčové pokusili se dokonce i o to, aby byli přijati v pražský krejčířský cech křesťanský. Naklonili si k tomu některé mistry německé — zvláště cechmistra Lukáše Tanczera, jemuž pomáhal český mistr Král, a byla z toho v cechu nemalá sváda. Tanczer jal se vykládati, že krejčí židovští chtějí býti v ochraně cechu krejčovského, aby mohli svobodně dělati; slibují za to platiti do pokladnice a druhou věc křesťanským krejčím prospěšnou: že nebudou v ghettu na dále pak trpěti pokoutních fušerů nebo stolířů, kteří na újmu všeho krejčovského řemesla pracují. Prý chtějí v židovských školách provolati dáti, aby žádný stolířův nepřechovával, a kdyby o kterém zvěděli, že starším cechmistrům oznámí.

To vše Lukáš Tanczer německy v cechu přednášel, hlavně na to důraz kladá, „že by bylo lépe, aby byli přijati, že by nám každoročně trybut k pořádku dávali“. To pak Král opáčil po česku mistrům českým.

A hned se ozval český krejčí Václav Šindler: „Mají pohané mezi nás vstupovati, abychom je do pořádku přijali? Pro boha vás, páni bratři, všechny prosím, nedávejte vůle své k tomu, nebo zač by nám to jiní pořádkové vykládali, poněvadž to nikde není slejcháno nikdyž, aby židé měli v pořádcích bejti!“ I to doložil ještě, nežli by k tomu přistoupil, že by chtěl, aby ho byla matka v první koupeli utopila.

Tato silná řeč působila. „Jiní všickni mistři proti tomu byli, že by to nebyla slušná věc“, aby židé byli členy cechu krejčovského.*)

Když pak málo let po tom císařem

*) Arch. pražsk. 326, 177.

*) Arch. měst. č. 1067, 343—357.

Cechovní bota židovských prtáků.

Jáchymovská ulice.

dovolena řemesla, zajisté ustavili se krejčíři v ghettě v cech a v bratrstvo takové, jako měli řezníci.

Na obr. na str. 57. viděti židovského mistra krejčího z r. 1741. Vypadá, jako krejčí vůbec mívali zvyk, velmi parádně; zvlášť ten plášť, sešitý z nějaké látkové mosaiky, padá do očí.

Mimo krejčí cech měli také asi záhy ševci vetešníci, neb jak jim říkáno, prtáci. Těch prtáků cechovní botu velikou, vlastně číši, z níž se víno nebo pivo o sezení kvartálním vytáčelo, ukazuje obrázek na str. 58.

Celkem nebylo průmyslu řemeslného v ghettě nikdy mnoho, a co bylo, spíš provozovali křesťanští tovaryši, kteří se do ghetta utekli, aby tu pod tajem provozovali řemeslo po fušersku nebo stolírsky na zlost mistrů křesťanských v městech Pražských.

Židé nějakou přirozenou náklonností oddávali se raději obchodu a všelijakým operacím finančním, jimiž se rychleji a snáze bohatlo, nežli prací ruční. I rabbinové zabývali se obchodem.

Než se utvořil domácí stav obchodníků, od nejstarší doby židé obchod v rukou měli u nás jako jinde za Alpami, a v tom jich národohospodářský význam i zásluha. Myslíme-li si Libuši a řadu jejích nástupců na stolci českém, všecky oděné šatem zlatohlavovým, není v tom dokonce divoká fantasie, pomyslíme-li k tomu, že na knížecí Vyšehrad ten brokát prodal žid, jenž ho přinesl z Byzance nebo od španělských Arabů.

Vetešník český.

Když vznikem měst vyvinul se i u nás stav obchodníků, i potom na staletí židé pražští obchodem dováželi do svého ghetta vzácné věci přepychové a drahé zboží z krajín dalekých. Přiváželi sem zlatohlavy, damašky i obyčejné hedvábí, zlaté a stříbrné ozdoby, tkanice, skla, všechno koření; v XVI. století věci k modní parádě, šňůry, francie, knoflíky z drahých kovů a látek, i drahé kovy v kusech a tažené, tepané v listech a všelijak.

Ale čím dál, tím více židé v tomto obchodě byli obmezováni. Jakož svrchu kdes dotčeno, obec pražská r. 1515 přímo hrozila židům (stejně jako jiným cizinským kupcům z dělo), budou-li nalezeti, ani prodávají na drobnou míru a váhu koření, hedvábí, tkanice, damašky, sukna atd.

Z toho plyne, že na velké váhy a celky žid mohl svůj vzácný import zdejším kramářům a kupcům prodati, nechtěl-li s ním jíti dál. Na ten veliký obchod mohl se oddati jen žid zámožný, neboť obchod do krajín vzdálených byl vždy výpravou ozbrojenou a drahou pro nebezpečenství cest.

V drobném obchodě židům dopouštěno prodávati to, s čím křesťané neobchodovali, a vedle toho dosti volně jim nechávána na prodej všechna jakákoli veteš. Vetešníky naplnilo se ghetto, ti vyplnili tarmark. Jedni nosili veteš přes ruku a nabízeli, koho popadli, jiní měli veteš buď jednoho druhu, buď rozmanitou navěšenu a složenou v sklepích neb

v krámcích domovitých i na šrácích před domy postavených. Tu posadali, čekajice, nebo vybíhajice lidi k svému krámu volali a tahali.

Krám vetešníka židovského ani v minulých dobách nemohl vypadati jinaké, nežli zříme na celkovém obraze Jáchymské ulice krám vetešníka ševce a vetešníka truhláře na str. 59., nebo jakož zříti na detailním obrazi na str. 60. Tu máme na očích dva typy. Jeden krám je tmavá díra, v jejíž tmách obchodní poklady jsou složeny. Vytáhne-li kupující člověk zboží ven na světlo, žid to nevidí rád. Jiné krámy jsou též tmavé, ale zboží v nich visící pokrývá jako krápníky v jeskyni všecek strop a mimo to vylézá lepšími svými kusy ven do ulice.

A stejně tak dvojí typ vetešníka; jeden sedí s klidem orientních obchodníků a čeká; druhý běhá před krámem a volá i tahá lidi.

Hojným odběratelem vetešníků židovských býval ode dávna až po tu chvíli chudý lid. Kdo se obouti a obléci musil a nového koupiti nemohl, do Židů šel a obul se i oblékl, nesměje tuze přísně hleděti k řádoně, ani k tomu, aby šat (kdo ví, na koho původně šitý) dobře padl, ani ke kvalitě zboží, obyčejně vysoce vydraženého, a pak mnohým domlouváním a namlouváním, zaklínáním, ličeným odchodem a zase hlučným návratem na nižší cenu šťastně přivedeného.

U vetešníků židovských v ghettě bylo lze nalézti a koupiti všecko, nač sobě člověk pomyslí, a začasť i to, nač sobě ani nepomyslí. Vzpomínám ze svého mládí na nedělské dni, kdy jsme mnozí studenti chodili do ghetta dívat se k antikvářům, ohledávat knihy a židy zlobit. V Josefské ulici na stoličkách, na ošatkách, na zemi, v bednách, na prknech vetešníci na prodej mívali nejpestřejší biblioteko, literaturu všech jazyků a národů a dob, knihy umouněné, nerozřezané, knihy v svinské koži a v červené ořízce minulých století, věci vzácné, pravzácné i všední smef. Nejednen bibliofil ulovil tu za babku knížku ceny veliké.

V ty nedělské dni obyčejně nahrnulo se v ghetto sta lidí všelikých, chodili, dívali se, kupovali, i prodávali sami, bylo šumu, křiku, života, že tuším v bazáru měst východních nebude větší vřavy a ruchu. Byly to rušné obrazy, jež mohly dráždit nějakého českého Breughela.

Ve všední dni bývalo klidnější, zvláště v ztracených ulicích postranních, jichž vetešnickou fysiognomií časem oživil šlejiř, potulný to filosof (obr. na str. 62.), nebo flašinetlár s tváří stále přivětivou, ale s tóny krutě rozvrzanými.

Všeliká obmezení v obchodě přivedla židy k tomu, že nemohouce veřejně, aspoň v ústraní, pod tajem již v starších dobách všecko ku-

povali a v skryších svého ghetta skládali, a na všecko zapověděné se odvažovali opatrně. I na monopol státní a městský stran soli. I v tom měli „handle“.*) Pro věci vzácné měli spojení daleká, věci domácí shánivali, když nešlo rovně, cestami křivými. Když je křesťan z trhů svých až po jistou hodinu vylučovali, židé nečekajice hodiny, vybíhali daleko za Pražská města a překupovali kde co přes neustálé zakazování městských a vládních úřadů.

Také na cizí trhy daleko za hranice židé pražští dojížděli neunavně a v hromadách. Takž na příklad známe zápis r. 1609, že pět pražských židů bylo na jarmarce v Prusích.***) Patrně tu kupovali pruské kůže a severské kožešiny. Z jarmarků domácích, českých je měšťané vyháněli, ale od dob privilegia Rudolfova (z r. 1584) musili jich v tom obchodě nechati podle sebe.

Obchodní čilostí svou židé způsobili si už roku 1622 žalobu Pražanů, „že všechny handle a obchody i živností obsáhli, ubohé obchodníky (křesťanské) k chudobě a nouzi přivedli.***)

Proti chvalitebné vlastnosti židovského obchodníka, že při prodeji spokojuje se s výdělkem i malým, často bylo nařikáno, že ten onen kupujícího ošidil. Některé nářky toho způsobu dostaly se i do staro-

*) Arch. pražský kn. č. 326, 228.

**) Arch. pražský čísl. 1067, 218.

***) Arch. pražský čísl. 326, 179.

Chudáčekův nový oblek.

Šlejiř v Źidech.

dávných soudních knih. Na př. r. 1609 je zapsáno, že židé kupují škaředý šafrán nepříjemný, „tak presovaný, že jadrnost a moc všechna z něho vyšla“, ten prý kupují za lacinější peníz a na draho potom prodávají.*)

Pro větší výdělek dosti často pražští židé ošizovali královský ungelt, nahlásíce celním úředníkům tu za týnským kostelem přivezené zboží. Vzpomínáme přísného nařízení, kterého se židům dostalo od poškozo- vané komory královny r. 1587; dovidáme se z něho i toho, kterak se jim šidba královského cla mohla dařiti. V tom nařízení nejprv uvádí se židům na paměť řád sněmem usnesený stran zlatohlavů a jiných látek, stříbra taženého, tkanic zlatých, růžiček, medailí, klenotů, šmelců sklených a kožešin, kterak ty věci mají v ungeltě ke clu se opovídati. „A poněvadž se vy těch handlů předně a nejvíce ujímáte, obchody své v tom vedete, a jakž jistá zpráva jest, těch věcí sem skrze vás v tlumocích, filcích, na koních, kočích a jinak v tichosti fortelně za mnoho tisíc se dostává, . . . protož vám poroučíme, abyste nám hned čtyři osoby jmenovali, těm bude potom dále přísahou vyměřeno, jak by ty věci mezi vámi vyhle- dávati měly.“

O židovském úpadku obchodním v ghettě, o bankrotu, našli jsme již v starší době zprávu, jenže nedovíáme se z ní, byl-li úpadek zmíněný podvodný či nebyl. Roku 1610 totiž Jiří Gesler, plnomocník kupců solnohradských, viní pražského žida Mojžíše Kolbrauchera, že se společníkem svým vymámili na něm zboží a pak „pankrat a fairment“ udělali a po té utekli. Teď, když Mojžíše k soudu staroměstskému dostal, chce žalobce věděti, „kde zboží rozmantlováno a prodáno, kdo komu na- pomáhal, kde peníze jsou“. Ke všem těm otázkám žid odpovídal, že bude kupcům salcburským upláceti ročně po 600 zlatých rýnských.

Na to zástupce kupců obratně replikoval, že už tím uvolením svým žid přiznává se k vině, prý ošidiv kupce pankrat učinil, „a kdyby kdo z dobrých lidí křesťanských, handlěřů, něčeho na mále toho se dočínil, již by víru ztratil a za člověka zloprověstného jmín byl“. Na konec žalobce žádal židovi torturu, ať na mukách vyzná, kde zboží jest.

A konšelé pražští ortelem našli, že na žida nepustí útrpného práva, kdyžť hotov jest spravedlivý dluh upláceti.***) Pak asi došlo na process civilní.

*) Arch. pražský č. 1063, 200.

**) Arch. pražský č. 1141, 450.

Hlavní živnost židů pražských i jiných všech bylo půjčovati peníze na úrok či, jak starí říkali, na lichvu. Židé byli lichváři privilegovaní, neboť křesťanům lichva zapovídána jakožto nekřesťanská věc, jako vražda skoro. Zlobí se mistr Rokycana v kázání, že lichvu jmenují ourokem, jako by nevinna byla; lichva mu vůbec proti přírodě.

Po Rokycanovi pak, když ustydlo husitství, rozmnožila se lichva i mezi křesťany, jenom jménu se lichváři vyhýbali. Dí Rvačovský (v Masopustě), „že ďábel rozličných barev tomu hříchu hledá a jmény českými a latinskými jej okrašluje, někteří jej úrokem, jiní interessem jmenují, a tak hledá ďábel nový termin tomu hříchu, aby mu bůh nerozuměl“.

Jest zajímavé, že také mojžišský zákon zapovídá brát úrok — ale pouze od svých; od cizích lidí smí být brán. V téměř rozumu i talmud pokládá lichevníka za vraha a knihy rabínské přirovnávají lichvu k ušknutí hada; uškne málo do paty, člověk skoro ani necítí, ale oteče a zhyne všecek na konec.

Touž myšlenku náš Veleslavín pověděl jiným přirovnáním: lichva je koza, která sůl, ještě bude veliká štika, liže, až jí nic neostane.

Tedy taková lichva byla židům monopolem a celkem působila zle, neboť věřitelé z ghetta nemívali pověst srdce měkkého.

Úřady královské i obce křesťanské snažily se lichvu židovskou tak upravit, aby nebyla příliš škodna. Od starodávna rozkazováno, aby židé půjčovali jen na zástavu či základy a také míra úroková lecky stanovena, jakož o tom v části historické již svrchu zmíněno na svých místech. Král Otakar nechal míru lichvy na smlouvě mezi věřitelem a dlužníkem, Vladislav Polák máje už i křesťanské lichváře hojně na očích, určil, aby ti brali deset ze sta, židé dvacet. Jen co by bylo do pěti kop půjčeno, z toho budiž úrok volný dle smlouvy. Pražská města r. 1515 nařizovala židům z ghetta, aby z kopy české brávali po dvou malých penězích.

Ať stanoveno tak či jinak, židé po straně půjčovali lichvou velikou. R. 1532 vyšlo o Isákovi a Pinkasovi, pražských židech, na jevo soudně, že za jednu kopu půjčenou vzali kop dvacet pět! R. 1555 vzal žid Josef ze sta kop do roka lichvou v pačesáti kopách. A cože bylo při tom jejich oporou proti dlužníkům?

Když r. 1555 lidé žádali žida Kařmana, aby svou dlužnici konvážku z vězení pustil, hrozíce mu udáním, že bral ze sta třicet, klidně žid odvětil, co by to konváře bylo platno, musila by všeucho summu, o kterou by trestem přišel žid, přece zaplatiti králi.

Stran základů zastavovaných v Židech také byla všelijaká nařízení. Zmíněno již, že příznivec židů král Otakar jen mokré a krvavé šaty ze zástav vyloučil (kostelní klenoty také vylučovány vůbec), ostatek žid mohl přijmouti všecko bez pátrání, který jest původ zastavované věci, kdo její pravý vlastník. Dlením doby se tato zásada měnila, poněvadž se do ghetta krádeže hrnuly.

Husité, v těch i v jiných věcech až nad míru o poctivost se snažící, chtěli (1419), aby žid půjčoval na základy ne jináč, než když věc přinesenou zvláštní úředníci ohledají, je-li poctiva. Touto těžkou a neohrabanou procedurou byl by úvěrní obchod židovský býval zmořen, zničen, kdyby židé byli husitů poslechlí. V ghettě však byly steré cesty a cestičky vyhnouti se takovým rozkazům vražedným.

Se základy byly začasté nesnáze na obě strany. Sem již ani nepočítáme nesnáz, když vybijeno bylo ghetto a zástavy pokradeny; také ne tu zlou obtíž, když židé byli z ghetta vyháněni, že jim nedali úřadové vězti s sebou „lidské věci“, které v zástavách měli do té chvíle nevyplacené. Jsou to přece jen případy mimořádné.

Ale nesnáze všelikteraké bývaly i v dobách klidných, a k těm rychle pohlédneme.

Nebyl-li v čas základ vyplacen, „prostál“ nebo propadl židu. O ten čas prostání bývaly hádky a soudy.

Začasté soud vznikl o základy samy: žid vracel při vyplacení něco jiného, horšího, nežli bylo zastaveno. I to se přiházelo, že žid nechtěl vůbec nic vydati. Na příklad Žalman Turek r. 1525, když paní Kateřina Zvířetická položila peníze, chtějíc základu vzíti, nedal nic, až teprv po dlouhém soudě vydal růženec, sukni damaškovou a některé jiné věci, ale leccos zkaženého. Nedlouho potom urozený Hynec Krušina z Lichtemberka nucen viniti židy pražské, že jim dal základem spony a kožich, čehož mu židé teď ani za peníze vydati nechtějí. Jiný urozenec — Jan Šlovský ze Šlovic — r. 1507 nemohl dostati zlaté zápony, poněvadž žid se mu ukrýval.*) Takových příkladů již v starší době hromada.

Některý žid, máje odvěsti základ, vymlouval se, že mu ukraden; z toho bývaly soudy o náhradu. Jiný zase obchodoval se zástavami, půjčuje je dále; uměl-li žid dřív, nežli věc zastavená mohla vyplacena býti, zase vdovy nechtěly nic vraceti, činíce se nevědoucími. Roku 1559 na příklad i urození Sebestián a Křištof Lobkovicové nemohli než sou-

*) Arch. pražský č. 1282. 169. č. 1047. N. 6. 1131. 180.

dití se s Belkou Saxovou o koflíky, řetěz zlatý, řetěz stříbrný s křížkem, prsteny (11 kusů), dvě zápony, šest dukátů a 10 grošů s erby lobkovickými, nač vše byl Sax nebožtík půjčil pánům 141 kopu.^{*)}

Někdy zase naopak také křesťan ošidil žida, vstrčiv mu zástavou falešný kámen, nepravé zlato přes to, že židé byli velmi opatrní. Začasté ošizen žid podvodně tím způsobem, že křesťan svěřil něco křesťanu, jenž s tím ihned běžel do Židů a prodal to. Žid pak nucen vracetí darmo. Nebo, křesťan dal v ghetě něco zastaviti sluhou, pacholkem, pak, odstraniv pacholka, šel si s rychtářem do ghetta, jako by mu věc byla ukradena. I tu žid nucen vracetí k škodě své.

Nejčastěji vznikalo židům nebezpečí, když půjčili na věc skutečně kradenou nebo když takovou věc koupili od zloděje, což ovšem činili rádi, poněvadž taková koupě byla nejlacnější a ne každá vedla k neštěstí. Zákonodárství, jakož svrchu zmíněno, dbalo toho, aby žid neměl škody. Jen tehdy se škodou musil darmo vrátit věc kradenou, když ji byl zapřel a ona vyzrazena přec. V té příčině i talmud radil židům, aby vraceli věci kradené již z chytrosti.^{**)}

Když věc ztracena komu, školníci provolali ztrátu v ulicích ghetta a chodíce dům od domu ptali se po ztrátě, majíce ji sepsanu na cedulce po židovsku a vedle toho i v jazyce českém a později jen německém. Ztráta vyvolána i v synagoze. Židé obyčejně vraceli. Z r. 1499 známe případ, že žid vrátil dokonce bez úředního zakročení školníkovu. Přišel kdosi k židu a pravil: „Žide, máš-li jaké prsteny toho zločince, jako sedí na Novém městě?“ A on odpověděl: „Vydej znamení!“ Křesťan vydal znamení, a žid řekl: „Tu jsou!“^{***)}

Že žid vraceje věc kradenou víc za ni požádal, nežli zlodějovi vyplatil, to by se rozumělo samo sebou i kdyby to nevysvítalo z výstrahy Ferdinanda II. Ten r. 1623 nařídil, aby židé kradené věci za peníze vydávali, ale aby pravdy, co za ně dali, nezatajovali.

Někdy přec také přiházelo se, že v ghetě kradená věc nevyjevena, buď že židé o ní opravdu nevěděli, nebo z lakomstva ji zatajili, a tu pak mohlo být v ghetě velmi zle. Tu trpíval nevinný s vinným. Všecka ulice židovská bývala městským rychtářem a písaři prohlížena, zloděj spoutaný voděn býval do ghetta krám od krámu, aby pověděl a ukázal,

*) Arch. pražsk. č. 990. 177.

**) Scherer. 150.

***) Arch. pražsk. č. 1046. 31. Jiné případy ochotného navrácení. Arch. pražsk. č. 1047. E. 17. č. 1048. 94.

který to žid byl, jenž koupil vzatek, židé, když větší ztráta se stala, v pražských ulicích na zdařbůh chytání a vodění do vězení, aby zloděj na ně pohleděl a pověděl, a konečně i to někdy židy stihlo, když rychtář nemohl nic v skrýších židovských ani voděním židů a zločinců vyhledati, že školy jsou zapečetěny v ghetě na tak dlouho, až vzatek bude vyjeven nebo až židovská obec nějak se umluví o náhradu té krádeže.

A byli židé, kteří z nezměrné lakoty uváděli sebe v nebezpečí a všecko ghetto v zlou pověst. Uvádíme za příklad, kterak židé tajili krádež Hrzáňovu.

Zdeslavu Hrzáňovi z Harasova na Skalce, Landškrouně a Landšperce, JMC. truksamovi, ztratila se r. 1607 truhla plná šaty a klenoty. Hned ji dal biřicem provolati v městech Pražských a ve všech židovských školách do třikráte se slibem, kdo by takovou truhlu dostal, aby dal vědět, že bude mít na dobré zprostiti. Po dlouhém hledání a slídění, při čemž urozenému pánovi k službě byli soukromní slídiči, dostal se na soud staroměstský žid pražský Šťastný Israel, na na němž pán žádal mimo právo útrpné ještě 2000 tolarů náhrady za ztrátu.

Co se stalo židovi, nevíme, ale z procesu velmi poučeno jest přísežné svědectví krejčího Jana Hájka, jenž byl bytem na Františku, tedy soused ghetta. Ten viděl, kterak lotřic prodávali židům kabát karmazinový, sukničku aksamitovou s visutými rukávy a jiné věci. Někde se tím pochlubil, a již tu byli slídiči, aby jim ukázal ty židy. I šel s nimi do ghetta, a nenalezli těch židů. Potom sám potkal jednoho z židů v Konešovic ulici, žid ho zastavil a ptal se, jest-li ten lotřik ještě na Františku. „Já, že je,“ vypravuje soudu Hájek, „jakobych o ničemž nic nevěděl; on jest mi dal dva široké krejčary, abych mu, tomu lotru, pověděl, aby pryč šel, že se již o takových šatech puká, on že půjde k jiným (rozuměj: zlodějům), že jsou na střeleckém právě.“ To byla cháska leckde na hradbách bytující. Po té Hájek rychle dal zprávu jednomoze ze slídičů, aby spolu šli chytit toho žida, jenž od lotrů kupoval a s nimi srozumění má a je varuje. Jdou. Na tarmarce spatří Israele Šťastného s židem hledaným. „Když uhlídali,“ Hájek vypravuje, „že já na něj ukazuji, v tom, jakoby se chtěli spolu práti, Israel s tím jistěm židem, tak že až se dostali pod loubí před Zahradkovic, Šťastnej Israel (tu) dajíc mu návštěvi po židovstvu postrčil ním, v tom jest ten jistě žid prch, že jsme ho žádnéj uhoniti nemohli.“ —

Tedy vrhli se slídiči na Israele, ale že byl usedlý a právu po-

Šamesova ulička.

vědomý, nezatkli ho, ovšem urozený pán obvinil jeho, nemoha dostati žida uprchlého.

Na konec proti židům těm všem srozuměným svědci i to, že Israel vešel potom k Hájkovi do bytu, aby podplatil jeho svědectví a, nechce-li svědčiti, aby někam za čas pryč zmizel. I odpověděl Hájek, „že by si jiné duše za tolar nekoupil“.)

Z té celé kusé zprávy jasno, kterak při širokém srozumění a vzájemném podpoře nesnadno bylo ztracené věci z ghetta dobyti zase.

Také jsme v soudních zápisech našli, že židům hrozily nesnáze, i když věrně udali toho, kdo věc ukradl či, jak říkáno v tehdejších právech, když jmenovali „soukupa“. Jenže tu se jich konšelé obyčejně zastali, orteleť nalézající, aby poškozená strana šla si na soukupa.

Jeden příklad ze starší doby na ukázkou.

Roku 1608 byla sirotkům po měšťanu Josefu Bílém Kříži vyloupena komora. Z toho lupu sedmdesát kusů nádobí cínového a mosazného a sedm kusů perin vypsáno u židů Jonáše Krejčího a Joachyma Noska. Hned učiněna u poručníků Křížových sirotů žaloba na židy, když prý u nich část lupu, musí také ostatek míti a nechtějí-li vrátit, ať dají 2000 kop českých. Židé jmenovali soukupa — urozenou paní Mandalenu Kaplířku z Dlouhé Vsi, ta ty věci vykradla a prodala. Židé pravili, že ty věci koupili za „svobodné“ (t. j. neukradené), že je koupili neukrytě, že urozené paní 60 kop míšenských půjčili na lichvu židovskou a že „na to ani mysliti nemohli, aby ženské pohlaví stavu rytířského krádežních věcí se dotýkati mělo“; nechť prý povi ona, kam dala ostatní věci.

K té řeči advokát sirotků v odvet pravil, že židé jsou vinni, neboť dobře věděli, že ta Kaplířka svého nic nemá, všechno že zutrácěla, ostatně bylo znáti, že ty věci jsou nesvobodny, byltě na nádobí „merk“ Bílého Kříže, a ten byl přec Kaplířce cizí. K tomu zas židé odpověděli (tušíme, že lhouce), prý že čistí neumějí a merků neznají.

Ortel šťastně židům padl: Židé jsou nevinní, a poručníci nechť se drží soukupa, jehož, vědouce kdo by byl, do domu sirotčího přijali.**)

Jižtě patrně se všech stran, že půjčkami na zástavy židé tropili dlužníkům všelikteraké nesnásky, a dlužníci i ouřadové zase naopak židům.

Židé půjčovali také na prosté listy či šuldprify, na úpisy dlužní, na obligace i hypoteční zpevněné rukojmími i knihami. I v této úvěrní živnosti na obě strany dost přiházelo se hříchův. Tu zfalšoval dlužník pečef, tu popíjel zhola všecku summu, tu se nechtěla žena hlásit k dluhu svého muže, ač na šuldprifu zapsána, tu zas žid chtěl víc, než půjčil, nebo zašantročil obligaci, ví bůh, do kolikátých rukou, kteréž pak na konec vypočítaly dlužníkovi nečekanou summu úroku prodleného a protahovaného schválně. A bylo hádek i soudů za všecken čas dost, a pověst židů ze kalila stále.

To násilí také již v starší době židům přiházelo se, že dlužník roztrhal, zničil dlužní úpis židu daný, aby nemusil platiti. Na příklad r. 1504 vlákán žid do bytu, kdež mu násilně spálen list dlužní, jimž se zavazoval platiti Pavel z Hrádku.*)

Scéna o sto let mladší: Paní Lidmila, Jana šmejdiře (t. j. prodavače drobného norimberského i galanterního zboží) diví se r. 1607, že na ni žid Josef Tovačovský chce peněz, půjčených muži jejimu, poněvadž prý jest „v šuldprifu poznamenána také“. Vzkáže židovi, aby k ní s listem dlužním přišel. Opatrný žid, že ne. Aby přišla ona k němu. Sebrala tedy Jana Veliše kamenníka jakožto průvodce a šla do ghetta. Kamenník, anaf paní Lidmila čistí neuměla, měl pohleděti, bude-li žid věrně čistí.

Kamenník vypravuje potom soudu staropražských konšelů: „Šel jsem s ní tam, on (žid) poslal sobě pro několik židů a pro jednoho křesťana, který list četl. I četl, že jest Jan šmejdiř s Lidmilou, manželkou svou, jemu dlužen 200 kop; a když jsem já chtěl hleděti do toho šuldprifu, tehdy mi nedal, než sám Josef vedle něho stál a něco ho loktem postrkoval, a když měl ještě asi tři řádky dočísti do konce, tehdy mu jej Lidmila chtěla vzíti, ba i vzala, proč sobě na ni bez vědomí jejího jistoty dělají, aby s ní šel k jejimu muži . . . Když se chytila toho šuldprifu, a ten, který jej četl, držel jej tuze v ruce, že jemu kus zůstalo a ji druhý kus: žid skříkl a ti, kteří tam židi byli, hned se do ní dali a na jakési lůžko ji porazili a prali ji a ten kus toho listu z ruky vydírali, a ten žid Josef popadl ji za ruku, v který jej držela, kousal ji, až krev tekla, a potom poslali pro písaře rychtářovyho, aby ji vzal do vězení.“**)

*) Arch. pražsk. č. 1066. 109.

**) Arch. pražsk. č. 1141. 332.

*) Arch. pražsk. č. 1128. 51.

**) Arch. pražsk. č. 1066. 107.

Pak paní žalovala žida; kolik pořídila, nevíme; také nečetli jsme víc, že by židovi byl kousek úpisu dlužního platil jako celý.

Jiná živnost židů bývala v tom, že všelijak obchodně dotýkali se mincí, buď je proměňovali, ze země vynášeli, do země přinášeli a vůbec platební kov opatrovali. Jak to tu pravíme, není v té živnosti na pohled nic zlého; ba v opatrování kovu, nutného k „platidlu a měnidlu“ jest i zásluha; nestačil-li mincmistr s kovem, ať opatří tedy žid.

Ale v mincovních věcech bývala činnost židů s větší částí škodlivou veřejným zájmům. Židé vynášeli ze země minci lepšího zrna a přinášeli sem ze sousedních končin minci zlou, chatrnější; vynášeli minci drobnou, tak že tu vznikala o ni nouze se všemi toho následky v trhu.

Na minci kurantní — a pokud bylo lze — i na minci drobné židé obřezávali okraj, aby získali pro sebe kousek kovu. Arci v tom obřezování křesťané s nimi statečně závodili.

Nelze v těchto všelikterakých a falešných věcech nevinit pražského ghettá jakožto hlavního sídla vexlífů židovských a jich partyk. Jednou i na primasa hradeckého padly stíny. Byli totiž roku 1614 viněni pražští židé od kupců, že zlou minci do měst pražských vnášeli; při přelíčení pak služebník kupce Šmertoše pod přísahou pravil, že „vexlíře Librmona žida viděl, kterak nějací Poláci mnoho malých peněz přivezli, že je musili na vahách vážit, a žid Mejzl s primasem Hradce Králové, který měl do 12 set takových peněz, jednal, chce-li mu jich počkat do roka, že mu z nich ourok dá; prý odtud se poznává, že je mezi lid vydati minil.“*) A polské drobné peníze měly zlou pověst i zlé zrno!

Vedlejší zaměstnání a výdělky židé měli všelijaké a velmi pestré. Již v starší době shledali jsme je mezi řečníky čili advokáty, a to nejen, že by zastupovali židy, ale oni řečnickali i od křesťanů. Byli patrně lacinější. Instrukce rychtářská z r. 1650 sic káže, aby židé „za řečníky křesťanů se vydávající“ hnání byli od šraňků soudní síně,**) ale řečňovali i dále pořád.

Ode dávna hudbou židé vydělávali; ze XVI. století máme zprávy, kterak židé pražští po panských domech chodili a urozeným pánům při obědích nebo po nich houpali na rozličné nástroje. Roku 1533 dostali

*) Arch. pražsk. č. 324. 507.

**) Arch. pražsk. č. 6. 186.

v domě paně Slavatově za jedno ludení po obědě 10 nebo 12 paců.**) Malý to honorář.

Přečasto židé dávali se na lékařeni, nejraději na oční lékařství, při čemž lékaři nikterak nevadilo vésti obchod ve všem všudy, zvláště ale s koni. Z lékařů staré doby budíž pro vzácnost zprávy uveden jen onen mistr Teifel, žid, jenž lékařstvím posluhoval králi Václavu IV. tou měrou, že obdržel za to r. 1417 pro svou osobu i čeleď a náhlebníky své některá důležitá práva odměnon. Král ho v německé listině zve židem z Jerusalema města svatého, zve ho landfahrer a ranhojičem; osvohozuje ho od daní všelikých, jež se ukládají židům, nad to mu dává právo a úřad dobytek řezati a bítí (das Phich sneiden u. toedten) dle způsobu židovského. Potom r. 1435 k soudu pohnán žid Taylín, cirolog (hadač z ruky), od Václava z Náchoda, že ho nedohojil dobře na ránu šípem zdělanou, začez chce tři kopy. Soud nalezl, aby křesťan žida nechal s pokojem, ale aby mu těch kop nedal.***) Nelze říci, jsou-li oba ti lékaři jedna osoba.

Roku 1617 nalezli jsme mezi pražskými židy také Abraháma „koní barvíře“. Tento koněbarvíř vypravuje o sobě: „Poslal pro mě hrabě z Šumburka posla, barvil sem mu koní sedm kočovských, a když sem spátkem jel, měl sem barviti knížeti mladému brunšvickému koně, nemohl sem barvy dostat.“****)

Nejeden žid nalezl živnost a zaměstnání v tom, že urozeným pánům dal se na služby jakés intendantské. Seděl v pražském ghettě, a když pán oč vzkázal, žid za provisi opatřil všecko. O jednom takovém židu, jenž v službě Jana Zbyňka z Hasenburka až do Hnězdna a jinam daleko na jarmarky jezdíval, zapsána chvála, kteráž, poněvadž v soudních knihách tak řídká jest, zamlčeti nesmíme. Tu praví r. 1617 Jakub Germanus, pisář nebožce pána z Hasenburka, o židovi Lvu Doupovcovi: „Lev pánu v některých handlích a potřebách sloužil a potomně vždycky do smrti pána . . . potřebován byl, s nímž nebožtík pán dobře spokojen ráčil býti a jeho, aby nevěrně sloužití a fortelů na škodu páně vyhledávati směl, nikdy najíti a postihnouti nemohl.“ †)

Nemalý počet židů pražského ghettá již v XVI. věku hledali výdělek v tom také, že drželi šenky páleného či kořalky, kamž lákali řeme-

*) Kn. komorn. soudu, G. B. 17.

**) Arch. pražsk. č. 2099. 87. 408.

***) Arch. pražsk. č. 1069. 414.

†) Arch. pražsk. č. 1070. 74. 75.

slnou a jinou chasu, aby rychle propila, co vydělala. Kněžím a městskému úřadu byla ta návštěva ghetta tuze proti mysli, že děla se nejhojněji v neděli dopoledne. Známe několik zákazů toho hříchu. Na příklad r. 1650 sám císař káže rychtáři královskému v Staré Praze, aby to přetrhoval; „chasa nádennická a čeládka řemeslná . . . začastý v neděli místo chrámu páně . . . mezi židy na pálený se scházejí i kuchyňky nestoudně vytloukají“, nechť takovou chasu rychtář pokutuje a káže ze Židů do kostela hnáti.^{*)}

Tím budiž konec o zaměstnání židů pražského ghetta.

Ona hlavní zaměstnání, zvláště lichva, byla jednou z podstatných příčin veliké k židům nenávisti.

Bylotě židům vyčítáno, že ani rolí ani luk nemají, řemesla neumějí, všickni zahálají a z potu i krve chudých se živí lichvou a šantroctvím.^{**)} Vyčítáno jim r. 1552, že klamajíce křesťany „za průpovídku mají, že loupí Egypt“.

Tedy přímo nepřátelské úmysly jim přičítány.

A s nepřátelským úmyslem jim všelijak odpláceno začasté nad míru. Odpláceno jim, když to nešlo jináče bolestněji, aspoň opovržením. Aby se tak byl který žid opovážil pražskému měšťanovi říci, že se mu vyrovná! Roku 1534 řekl to žid Munka. Řekl nějakému měšťanu novoměstskému: „Jsem tak dobrý jako ty!“ Za to slovo pyšně vsazen do vazby, jejíž důvod konšelé vyřekli jakožto zásadu takto: „Hlásí se, že jest tak dobrý v stavu svém jako on; židovský stav v tomto království žádný stav není, poněvadž židé jsou lid potupný a opovržený a za měšťany se počítati nemohou . . . a pakli by který žid za měšťánina se pravil býti, ten každý má z města vypovědín a zlým člověkem (katem) vyveden býti, tak aby na věčné časy oni židé v to se nepotahovali, poněvadž lid poběhlý jsou.“^{***)}

V tom ortelí zahrnuta všecka bída židovská.

Opovržení k židům, ba fanatický trest, jevil se v rozkaze od starodávna zas a zase opakovaném, aby se hanebným znamením na zevnějšku, na šatě lišili od křesťanů.

Židé pražští obojího pohlaví, pokud byli mezi sebou v ghettě, oblékali se vždy dle panující módy stejně jako jiní městští obyvatelé. Bohatí židé v XVI. věku chodili „jako zemani pod perím“ a v drahých

oděvech, jakž o tom výslovně zprávy. Jen to pozorovati, že starší osoby náklonnost mívají k dlouhým rouchům: sukním a pláštům, jakž zřítí na obr. str. 15. Však při tom na obrázku str. 69. patrno, že starý žid, brýle v ruce držící, s krejzlem a kloboukem pod pérem jest parádník.

Že židovky ještě spíš nežli muži strojily se po módě, kdož by se podívoval pohlaví ženskému? A máme z XVI. století i doklad písemný o tom. Roku 1570 žid pražský jeden žaluje, že zloději ukradli dceři jeho kožíšek, spratky podšitý, zlatý čepce a klobouk, „jako je nyníčko nesou“. Toť přec nejnovější móda!

Na obr. str. 69. kroj židovky z počátku XVII. věku; nic neliší se tato paní od bohaté a měšťanky a zemanky. Kožešinou oplývá.

Takž bylo v ghettě.

Ale jakmile židé chtěli z ghetta ven, od starodávna, jistě od XIII. století, musili na se bráti znamení nečestného svého stavu. Již Dalemil ví o „židovském kloboučku“. Ten byl tím nečestným znamením.

Byl to žlutý klobouk nebo jen čepice, ale do hrotu jdoucí. I když klobouk měl formu lbi lidské, z temene musil trčeti hrot, často kuličkou divně zdobený.

Ten špičatý klobouček přinesl židům německou nadávku spitzbub.

Zdá se, že v XIV. věku zapomněli Pražané i židé na klobouček hanlivý. Arcibiskup Arnošt za panování Karla IV. příkaz klobouku obnovil a židovkám kázal šlojiř nebo závoj tak nad čelem upravený, aby i ony byly znány. V době husitské připomíná se jakožto židů hanlivý znak kukla či ožidlí. Židům zapovídáno choditi v rouše s obojkem, ať chodí s ožidlím. Popadne-li rychtář žida s obojkem, může ho ze všeho roucha svléci.

Panovala tedy po nějaký čas místo židovského klobouku židovská kukla. Poněvadž v době husitských válek též jiní lidé nosívali kukly na hlavách, nemohla kuklice židů býti bez hanlivého nějakého rozdílu, snad že měla na sobě žlutou pásku, obrubu.

O kuklách nařizuje se židům pražským naposled r. 1515. Pak se snad na obou stranách zase pozapomnělo na hanlivé znamení, až r. 1551 nařizeno okrouhlé soukenné kolečko, kroužek, jež žid byl nucen míti neukryté na svrchní sukní.

Jakž v historické části řečeno, důvod tomu od krále udán byl ten, že židé lichvaří a nešlechtných skutků se dopouštějí. Tedy hanlivý kroužek byl trest, místa.

*) Arch. pražsk. č. 6. 186.

**) Karchesius. Bič židovský. 192.

***) Arch. pražsk. č. 324. 83.

Pražský žid z II. pol. XVII. stol.

osvobození nedávno mohl být jist tím, že chlapi i zrostlí lidé nejedni, zvláště řemeslní a nádení, staří, mladí, ho budou škádliti a urážeti. Za židem starým, jenž nesl v ranci veteš, po domech sbíranou, kluci XVI. století s křikem a posmišky běhali stejně tak jako v XIX. věku my pražští kluci ještě kolik let po emancipaci židův, nemohouce jí obvyknouti a uznati.

Židu strhávali nezbedníci kuklu v staré době se stejnou radostí, jako mu naráželi ošumělý cylindr v době nové. V zimě házeny po židech koule sněhové a v každý čas roční metány po nich kameny, což byla nezbednost nebezpečná.

V starší době úřad městský v tom týráni židů nepřekážel, pokud nedošlo na krev. Roku 1614 na příklad Marek Baroch oznamuje na radním domě staroměstském, že čeládka zednická, stavic na kostele sv. Salvatora při ghettě, denně hází kamením, jakmile se objeví kdo ve dveřích domu jeho. I prosil žid, aby směl vrata svého domu zatím dáti zazditi, že bude chodit zadem domu sousedova, a až kostel bude

Poslední rozkazy o židovské hanbě jsou z r. 1748 a pak z r. 1760. Tu nařizuje se, aby žid chodil bradatý a nosil na levém rameni žlutý soukenný pásek, a židovky aby mívaly takový kousek sukna žlutého ve vlasech.

S opovrženým postavením žida v křesťanské společnosti souviselo, že žid nesmíval také chodit se zbraní. Zákaz zbraně rozšířen až i do ghetta. Nemalé pokuty na překročení té záповědi bývaly od starodávna ukládány. Roku 1535 staropražští konšelé třikrát v téměn kázali provolávati v synagogách, kdo žida usvědčí, že zbraň měl, dostane půl kopy a žid městu dá dvě kopy.

Byl tedy žid po zevnějšku dosti znatelný. Jakmile který z ghetta vyšel mezi křesťany do pražských ulic, od starodávna až po konečné

vystaven, že vrata zas vyboří. Konšelé to dovolili, „pováživše žádost židovu jako slušnou a potřebnou“.*) Ale tovaryšům zednickým pohroziti šatlavou žadného z konšelů nenapadlo.

V mladších dobách potom úřadové již rozpustilcům hrozili, nebo je aspoň napomínali. Také starší židé žalobami k ouřadům osmělili se ochranu přinést svým souvěrcům. Roku 1677 pohnuli žalobami místodržiteli, konšely, hejtmanem a vším úředním aparátem v Praze. Žalovali, že jsou pohazováni židé koulemi sněhovými a kamením na mostě i na ulicích, a že přec chodití musí po obchodě, aby mohli platiti kontribuce.

To slovo poslední pány pohnulo asi nejvíc. Honem a ochotně dávají konšelé zprávu hejtmanovi, že to házení zakázali skrze strážce, rychtáře, skrze pány nákladníky v sladovnách, skrze starší cechmistry ve všech řemeslech a všude že slíbili šatlavu přestupníkům.**)

Že takové zákazy mnoho platnosti nenesly, to soudíme z toho, že ještě sto let potom — 1760 při rozkaze, aby žid míval žluté znamení — úřadové napomínají pražské kluky, aby židů nechali na pokoji.

A což s jakou snadností a bez přičiny žid byl hrubě bit. Roku 1585 jdu truhláři pražskou ulicí, potkají žida a lined volají: „Toť bude náš, povalíme ho v tom blátě, pokálíme ho!“

Nebo r. 1568 jde Jiřík kuchař židovskou branou do ghetta a volá: „Šelmy hanebné, dnes nechci z židovského města vyjít, leč jednoho

Zámožná Židovka z počátku XVII. stol.

*) Arch. pražsk. č. 475. 129.

**) Arch. pražsk. č. 387. 183.

žida zabiju, jednoho žida na svou duši vezmu!“ A v tom vstřel židu Žalmanovi kord mezi oči, div z toho neumřel!*)

Roku 1608 byl i židovský rychtář — Šťastný Ventura — bit, pobodán, ale ten rváče na sebe povzbudil horlivými slovy sám. Maje hosty cizí kupce, Ventura poslal pro pivo k Jakubu Hergesellovi, staršímu řemesla zlatnického, jenž čepoval vedle židovské brány. Za chvíli Ventura vrátil se s pivem, ptaje se, co to myslí, že dávají pivo jako žluč a jed. Slovo dalo slovo. Hergesell slibil židovi, nebude-li mlčet, že dá baňku. Žid vyčetl Hergesellovi, že dělá falešné lžice stříbrné a zastavuje je za dobré, že je šelma a „dyp“ (dieb, zloděj). Na to se honili uličkou v ghettě nejbližší, až rychtář židovský obdržel od zlatníka ze zadu ránu bodenou, těžkou.

Za to zlatník od soudu konšelského zavřen a uloženo mu, aby se o tu ránu s židem smluvil.**)

Opilí řemeslníci, vojáci a studenti rádi tarmark židovský navštěvovali, aby zde s židy a židovkami sváděli bitvy.

Bitva tarmareční i s krvavým koncem a vraždou zapsána v pražských knihách soudních ne jedna. Příklad. Roku 1610 jde tarmarkem šermíř a pekař Groser den před svoji svatbou. Právě židé odpovídali nějakému hrubému vojákovi. Pekař se připlete, vytrhne kordisko a již bitva tu. Šalamoun Sak, žid, jenž prý tiše seděl na svém krámě, proboden, až mu střeva vylezla. Zatím, co se svíjel na zemi, bojovníci vpadli do krámu, krámské zboží, knoflíky, tkanice rozházeli a pobrali. V soudě volá žena a matka zabitého žida, že krev volá o pomstu! Šermíř odpovídá, že nelze říci, kdo v šarvátce žida probodl a že židé, Turci a pohané nejsou hodni víry jakožto křesťanstva ouhlavní nepřátelé.

Soud nenalezl šermíře vrahem, ale seděti ho nechal u vězení rok a císař Matiaš přidal k tomu měsíc.***)

A čteme-li, že ještě sto let potom — r. 1714 — rozbili židům tarmark pražští studenti, uznáme, že obliba bitev tarmarečních, z rozpustilosti podnikaných, nikdaž nevymizela.

Jistá věc, že židé při svých urážkách, při svém bití, nebývali zhořelými jako beránci. Kterou ranku oplatiti mohli, oplatili hned a často s nádavkem, zvláště když se jich na nezbedníka seběhlo víc, jako na

příklad když r. 1524 dal Jan Markvartický v ghettě židu Judlovi „štus“, židé ujali se Judle a Markvartický byl zbit velice. A konšel staroměstský docela moudře dali židům za právo, pováživše, že Markvartický začal.

Lze-li věřit novoměstskému sousedu Vavřinci Vošoustovi, tož r. 1565 sami židé na něho učinili útok pro nic za nic; jeden prý ho udeřil polhlavkem, vlácel ho blátem a povolával po německu: hau hau! (tluc, tluc). Jiní židé pomohli křesťanovi bití a když se křikem sousedé seběhli, židé srdnatě volali česko-německy: kum har, šelmy! (Pojďte sem!)

Roku 1617 byla dokonce i kommissee bita, která přišla vyhazovat židovského tiskaře Falka z domu zádušního u sv. Kříže vedle ghetta. Vůdci té kommissee, Nathanael Vodňanskému „šňupal“ Falk pod nos vztekla a „jako vtělený čert“. Jenže čeleď Vodňanského, jonáci silní, tentokrát víc ran dali než vzali.

Tyto příklady ze starší doby za dosti budtež.

Židé pražského ghetta, nevíme, nabídkou-li vlastní či rozkazy vrchnostenskými, od starodávna byli pražským městům ochotnými hasiči. V tom jich zásluha o křesťanské sousedy, kteří jimi pohrdali. Zásluha v starších dobách to nemalá, poněvadž Praha ještě v XVII. věku měla šindelných domů drahně a oheň propukal dosti často.

A židé byli hasiči horliví! Vypravuje starý letopisec r. 1525, když mlýn na Poříčí hořel, že židé hasili snažně, a křesťané, co kde mohli, kradli.

A kam až za ohněm běželi se svými konvicemi, háky a ručními stříkačkami! V knize Hradčan města čteme v oučtech r. 1607, že dáno za pivo židům, když hořelo u Michalovic, 30 grošů a za zemličky 12 gr.**) Tedy až do horního města Hradčan musili. Ještě že jim za to přece něco dali!

Kdykoli byl v Praze slavnostní nával lidí, židovští jonáci a muži o koliku stech musili býti s korbely pohotově u pražských kašen, poněvadž při stoku lidí vždy byl strach ohně. Příkladem r. 1619 ke korunovaci Fridricha z Falce za českého krále 400 židů postaveno ke kašnám. Kdykoli Praha měla před branami návštěvu nepřátelskou, a koule litaly do města, vždy zase židé stávali u kašen, odkudž pak s pomocí běhali, kde hořelo.

Na konec otázka, kterak židé žili mezi sebou samými. O tom soukromém životě v pramenech historických málo zpráv. To proto, že

*) Arch. pražsk. č. 1120. 147. 1049. 158.

**) Arch. pražsk. č. 1168. 254. a též č. 1067. 45.

***) Arch. pražsk. č. 324. 263.

*) Arch. pražsk. č. 213.

z ghetta vyneseny do křesťanských knih zprávy jen tehdy, když židé doma se nemohli porovnat. Jináč bylo pravidlem prostné příslovi, co si doma nadrobili, to si snědli, křesťanských svědků při tom pomíjejíce.

Vysvitá celkem ta pravda, kteráž po dnes platí, že židé podle sebe věrně stávali, sobě navzájem pomáhali, sebe druh druhu opravdu za bližního kladli a ctili. Připomínáme jen, kterak něžně pečovali o své chudé, kteří se žebrati styděli! Na hřbitově jim kladli peníze a dary na kameny náhrobní, aby v šeru dne sebrali si pomoc.

Byli ke skutkům lásky vedeni sic svým náboženstvím, ale silněji je k laskavé jednotě připuzovalo to, že byli se všech stran tištěni, že byli jako ostrůvek v cizím moři, ba spíš jako vrak v tom moři.

Že v boji o život na tom vraku také lidé se vyskytali s egoismem tak silným, že druhé dusili, to jisto. Nikdy ani mezi židy nevymřeli ti, na něž Jeremia nařiká, ti bezbožní v lidu israelském, kteří jiným stroji osidla, lapají je jako ptáky, čímž stávají se mocní, bohatí a tlustí — všakť byli a jsou v lidu křesťanském také takoví.

Že se i na tom nebezpečném vraku svém židé leckdy mezi sebou pohádali, poprali, ký div. Toť lidské. Méně lidské jest, že v hněvě některý vzteklik i na život druhého se sápal. Roku 1525 právě v Sabath posvátný v ghetě pražském žid ubodl žida v pranic, při kteréž bitvě židovky s oken házely kamením a cihlami, k té neb oné straně se přidávající. Roku 1614 byl impressor Samuel v pračce židovské do smrti postřelen. Takž již v době starší.

Měli mezi sebou také lidi nenechavé. O bohatém Mendlovi r. 1525 vypravoval na soudě staroměstském podruh Chadim žid, co na svém kdy stole zanechal, všechno se ztratilo; jednou i kabát mu ukradl do-

mácí pán Mendl. — Mstivé lidi měli mezi sebou. Impressor Heřman roku 1533 vloupal se do domu, vleka s sebou všelijaké přípravy, aby svým spoluvěrcům zkazil knihy tu složené.

Ty a podobné hříchy jednotlivých hřišníků nevadily tolik, aby harmonie celku byla nějak patrně a pohoršlivě rušena. Rabbi, synagoga, pobožnosti vždy zase židy srovnaly, smířily.

Zvláště o slavnostech se všechno smířovalo.

Jedna z výročních slavností musí býti tu dotčena, poněvadž působí k našim představám o smutném ghettu jako nemožný kontrast. Je to slavnost purim, slavnost židovského „masopustu“ v březnu slavená, v níž všechno ghetto hudbami znělo a oblékalo se v maškary veselé.

Tu se židé řídili příkazem odvčkým, aby vesel byl hospodář, vesel syn, dcera, pacholek, děvčeka, též Lewi i cizinec, sirotek a vdova, všickni, kteří v branách Israele jsou.

Na obr. na str. 71. a 72. zřítí šašky a maškary židovské i hudbu z takové slavnosti pouliční. Šaškové obvěšení jsou rolníčkami jako vůbec šašků zvyk, jeden má v ruce zrcadlo, v němž bezpochyby tvář měnila se v karikaturu, což na škádlení diváků dobrý byl prostředek;

maškar na obr. str. 72. dole) je chlupatý jako medvěd, muzikanti jsou vedeni chlapcem, jenž na hlavě nese pořádnou konvici pivní, symbol všech muzikantů, nejen židovských.

V dobách novějších bývaly v ghetě o slavnosti purim i bály konány.

O rodinném živobytí v ghetě nejméně zpráv. To jistě víme, že v starší době židovský tatík stejně tak jako křesťanský nedopouštěli dětem svým toho srdečného práva, aby si dcera neb syn volili k man-

Židovští hudeci. Praha 1741.

želstvu osoby po své náklonnosti. Tatíkové to s přáteli oboustrannými vyjednali, vždy majíce při tom ohledy finanční a hospodářské.

Nevěsta židovská v úbor svatební upravená (na této str.) posazena na dvě kryté stolice v chrámě a pokryta závojem; rabbi jí slavnostní řeči vyložil o jejím příštím stavu. Zatím ženich čekal v před-síni chrámové v ústraní. Po řeči rabbinské uveden k nevěstě, jež vstavena pod nebesa hedbávná, od čtyř přátel rodinných držena, a tu dostal se párek za sebe po otázkách i u našich křesfanských oltářů kladených, berou-li se ženich a nevěsta dobrovolně či ne.

Panenství nevěstino bylo k šťastné svatbě podmínkou; židé na čest panenskou dávali. Řekl to r. 1610 Marek Nosl žid křesfanské kuchařce

Kateřině, ženštině nevdané a, jakož bylo zřejmo, na cti panenského zmařeného. Právil jí hanebnou češtinou: „Můj milý, však nemáš muže, kde jsi vzal takové... (dítě), mezi židy bylby hrubá hanba, kdyby jeden kuchařka takovy... (dítě) měl!“ — Kuchařka nejsouc rozpačita odvětila: „Marku, nebudu já bohdá žádné hanby mít, on mi ten mládenec připověděl, že mne chce za manželku vzít!“ A hned při tom prosila žida, aby jí k svatbě daroval koření. Opatrný žid na to: „Až budeš mít veselí, nevím, od koření je málo!“*)

Pražský žid z r. 1741.

*) Arch, pražsk. č. 1067. 283.

Židovští šaši z r. 1741

až fanaticky nedutklivi. I lynčován byl žid v té vině popadený, jakož o tom hrozný doklad v Praze roku 1536: žid musil lúno dáti v otvor vysmoleného zabeďněného sudu, na sud položen nůž a sud zapálen.*)

Ještě v století následujícím chtivali

*) Scherer. 585.

Židům v pražském ghetě i jinde v Cechách v manželském snění se krutě překáželo. Z historické části této knihy víme, že ještě v poslední době před emancipací nesměl se z rodiny ženiti než prvorozenec. Vždy měl býti počet rodin židovských v ghetě obmezen, spočítán. Již za stárá byla tu v život uvedena novověká nauka Malthusova (1798) způsobem brutálním. Než to jisto, že židé ženili se pod tajem, když pak přišel císařský rychtář nebo jiný pán počítat, zapíratí musil muž ženu, žena muže. To všecko bylo ouraz klidného, šťastného života manželského a rodinného v ghetě.

Věrnost manželčina byla střezena, nevěra zle trestána. Zvlášť tehdy bylo ghetto pobouřeno, když křesfan vplel se do milostných těch věcí choulstivých. Známotě už z nejstarší doby městského života milostná historie šlechtice Zde-slava či Vojslava, jenž pro podávení židovky byl od manžela jejího r. 1252 zardoušen.

Také naopak dosti často již v starších stoletích zapsáno o milostných pletkách židů s křesfankami, ale tu zase bývali křesfané

Židovská nevěsta z r. 1741.

císařští rychtářové pražští jakožto státní žalobci, aby žid s křesťanskou provinilý katem byl mučen a trestán. Připomínáme jen žaloby, kterou roku 1610 učinil císařský rychtář Jan Kyrchmajer do Samuele žida, impressora z ghetta, že svedl Katerinu kuchařku svrchu zmíněnou. Prý zaslужuje kata, on, pohan, žid, osoba lehká, glejtovní, nemající péče na pána boha.

Ale ortel konšelů staroměstských, když žid i „čertem“ se dokládal, že nevinen, zněl moudře v ten rozum, poněvadž jde o právo útrpné a zkázu člověka, proto se císařský rychtář i žid „pro gruntovnější vyhlédání podávají k průvodům a odvodům“. Tedy podání k světlejšímu důkazům a na svědky.*)

Žena proti muži mívala postavení zadnější. K některým obřadům chrámovým ani nesměla. Muž se tu pomodlil za ni. Modlival se muž i takto: „Veleben budiž Věčný, Pán, že mne neučinil ženou“. To však lze vyložit i tím, že muž uznával těžké a nebezpečné postavení, jež má žena v přírodě.

Ale v rodinách starého ghetta manželky **) mívaly přední

*) Arch. pražsk. č. 1141. 440.

**) Je významno, že v pražských knížkách kontraktních křesťanka vždy

Šamesova ulička.

hlas stran vedení domácnosti i výchovy dětí. V obojím na překážce ženám bývalo obyčejně to, že nuceny jsou pudem po větším výdělku, mužům pomáhaly v obchodě, takže domácnost i děti ostavovány zhusta starcům a stařenám nebo samým sobě.

Domácnosti židovské bývají často úhrnným soudem kladeny za nečisté. Je-li tomu tak, bylo by to namnoze dědictvím stísněných ulic židovských a staletých hrozných poměrů bytových v ghettě. Jaká čistota mohla stkvít se v domech, z nichž dva tři podle sebe stojící měly jediný vchod, jedinou společnou pec a v jejichž pokojích a komorách na noc lidí nácpano? Bylo nečisto v hytech israelských. Proto také, kdykoli vypukl mor v pražských městech, pozor býval na židy, jimž zapovídáno, aby se mezi křesťany netřeli.***)

Pokud rodiče mohli, o vzdělání svých dětí, hlavně chlapců, v ghettě pečovali, když ne jináč, tož aspoň soukromým učitelům je oddávající, aby hebrejsky je naučili čísti a psát. Je tou příčinou významno, že již v XVI.

zove se „manželkou“, židovka podle ní důsledně vždy „ženou“.

Upozorňuje Dr. Teige.

***) Viz nejedno nařízení v arch. pražsk. v knize č. 326.

věku, kdy bylo i u křesťanů bohatých zvykem o vzdělání děvčat pranic se nestarati — takže dosti bylo zemanek, urozených a měšťanek, které neuměly čísti ani psáti — našli jsme židovku, která o sobě dí, že čísti hebrejsky umí a prst že by za to dala, kdyby uměla psáti!

Chlapce, sotva že urostli a obdrželi (v 13. roce) jakožto znak konfirmační u víře a na stálé pamatování zákona božího talis, šerpu s modrým pruhem (nebe) a s osmi třepeními, každé o osmi nitích, otcové uváděli ve svoje obchody a dosti záhy vysílali za hranici k židům přespolním, aby se učili a brzo byli samostatní. Takž nejedni již více do pražského ghetta se nenavrátili, neboť židů vlast všude a nikde.

Ale pevný kmen židů držel se svého ghetta věrně. Mnohý, na pražské půdě zrozený, sestaral tu; mív tady kolébku, očekával i rakev. A když přišla hodina, aby složen byl v prach země, i o nejchudšího postaral se pohřební spolek židovský, již v XIV. věku zřízený — chevra kadiša — aby poctivě byl v zem schován.

Bohatý, nebohatý odnesen troji zastávkou na hřbitov, položen na kamenný mramorový stůl pod širým nebem dosavad stojící a tu umý-

ván. Ženu myly ženy; muže mužové. Žena oděna pak v dlouhou košili, muž též oděn v plátěný spodní šat, ale kolem hrdla a přes prsa dána mu šerpa, talis, začasť i nádherná a pěkně vyšívaná. Rabbi ustříhnuv třepení na talisu — znamení smrti — nad mrtvým do třikráte vyříkal žalm (91), v němž důvěra v ochranu boží vyjádřena — odpočíváš v stínu všemohoucnosti, tobě nemůže se přihoditi neštěstí, bída nemůže do tvé chaty, neboť On poručí nebešťanům na tvých cestách provoditi tebe, oni tě ponosou na rukou, aby nohy tvé neurazil kámen — vstoupíš na levharta a zmijí, rozšlapeš lví rod.

Nebožtík potom složen v prostory hřbitova židovského, které byly tak stísněné jako ty byty a komory v živém ghettě. Jenže tu pod zemí měl svatý pokoj, tu ho nehanobilo žluté kolečko, žlutá páska, žlutá barva nenávisť.

Naše trpělivá česká půda nad ním urovnána, kámen do ní vstaven od příbuzných, a bujná tráva brzy přetáhla svým huňatým, hebkým, vonným kobercem nový hrob pod křivolakými bezy.

PRAMENY. Pokud nebyly zprávy žerpány z archívních pramenů, což na svých místech udáno, ostatní prameny k mým třem statím této publikace byly tyto: Archiv český, zvlášť III. díl; Boh. Bondýho výpisky z rozmanitých knih; Dra. Čelakovského Codex I. a II. v Čas. Č. M. 1898. 385; Eisenmenger, Entdecktes Judenthum; Graetz, Gesch. der Juden; Palacký a Tomek, pokud co uvádějí ve svých monumentálních dílech o židech; Podiebrad, Allerhöhm. der Prager Josefstadt; Popper, Die Inschriften des alten prager Judenfriedhofs; Dr. Řezníček, Modrá knihovna č. 51; Scriptorum rer. boh. I. a III.; Sněmy; Dr. Scherer, Die Rechtsverhältnisse der Juden. Nejnovější znamenitá práce; Schottky, Prag, wie es war und ist; P. Vacek v Aletheia, II. 495; Stark, Hebr. Buchdruckerei. Bohemia 1873. 310; Winter, Kulturní obraz měst. I. 171.

ZE ŽIVOTA PÁTÉ ČTVRTI.

NACRTL

IGNÁT HERRMANN.

Nevím, před kolika lety zmizely poslední zbytky zrezivělých drátů, přetínajících ve výši několika sáhů některé ještě ulice na výběžcích Starého města Pražského směrem k Vltavě. Nebyly to dráty telegrafické, o telefonu pak tehda ještě nebylo potuchy. Vzpomínám si, kterak před třiceti a nějakým rokem přepadl mne skoro strach, když soudruh mne provázející stanul v jedné z úzkých, nevlidných ulic za Staroměstským náměstím, mávl rukou vzhůru a řekl:

„Jsme za drátem.“

„Co to znamená?“ otázal jsem se.

„Jsme v Židech...“

Tyto dráty naznačovaly kdysi přesné hranice mezi městy Starým a Židovským.

Již jsem byl slyšel i četl o tom tajemném, špinavém a neřestí plném díle Prahy, a na zádech mne zamrazilo. Co jsem byl slyšel, ze všeho jsem si utvořil mínění, jakoby tu přestávala pravomoc ostatního světa, jakoby osamělý chodec tuto byl vydán mocnostem jiným, neviditelným, tajemným, ano, zákeřným. Neboť o městě Židovském divně šly pověsti. Co kde bylo ukradeno, jistě zavlčeno do Židů; zmizel-li kdo beze stopy — kde jinde mohl zapadnouti než v Židech? Tak soudily vrstvy širokého obcenstva ostatní Prahy, v příčině prvé skoro vždy správně, neboť pro zcizený majetek nikde nebylo skrýše bezpečnější.

Za našich dob znamená „Židovské město“ již jen historické pojmenování tohoto podivného bludiště. Jako zmizely dráty, tvořící kdysi jeho hranice, za něž příslušníci vyvoleného národa musili se vraceti se západem slunce, tak změnila se tvářnost ghetta ode chvíle, kdy bylo Židům dopřáno rovného práva s ostatními občany státními a volnosti stěhování. Majetnější Židé šmahem odcházeli z těsného obvodu ghetta, roz-

ptýlili se po celé Praze, zaujali nejživější třídy, největší a nejlepší krámy na ráně, nejdražší byty, skupili nejkrásnější domy, a dnes nikdo by jich nesměstnal v obvod, kterýž pokolení israelskému před věky byl vykázan. V tom setrvali jen méně majetní nebo zcela chudí jejich souvěrci nebo Židé orthodoxní, pravověrní, a jinak naplnilo se město Židovské chudým a nejhudším obyvatelstvem křesťanským. Kam druhdy za řevu hesla „Vzhůru na Židy!“ táhla a vnikala pouliční láje, aby vybíjela domy nenáviděných obřezanců, tam po věcích sama našla přístřeší a mnohdy spíš úkrytu než řádného přístřeší. Do Židů uchylovalo se vše, co štitilo se světla denního.

Čím jest velikému městu stoka ve směru zdravotním, tím Praze stala se ponenáhlu a dílem po dnešní den zůstala Pátá čtvrt v ohledu mravním.

Do temných, úzkých, páchnoucích uliček jejich sléval se ode dávna všecken kal, sem tihla všechna bída hmotná i mravní. V pražském „Josefově“ bytovali politování hodní nešťastníci, kterým za žebráckou mzdu bylo konati práce nejtěžší a nejhorší, zároveň však bylo někdejší ghetto zaslíbenou zemí pobudům a povalečům, již trávili celé dny v zahálce a teprv s večerem vydávali se na lov, za kořistí, jejíž výtěžek pak utápěli za jedinou noc v pustých orgiích v krčmách nejhorší pověsti.

Ať jste sem zabloudili z povinnosti nebo z pouhé zvědavosti, dech se vám zatajoval při pohledu na zdejší život, jemuž podobného jste v ostatní Praze nespatriili. Všecken vnějšek ulic, domů, obyvatel Páté čtvrti skutečně nasvědčoval, že jste se ocitli v jiném světě. V této sražené části skutečně pozbývaly platnosti zákony a nařízení, zachovávané v ostatních dílech města, zde i soukromý a společenský život měl zcela

jiná pravidla. Odporné odpadky pokrývaly dlažbu, ulicemi rojily se nejen děti polonahé, ale i polonahé ženštiny vykonávaly tu před prahy domů a před zraky sousedstva nejsoukromější záležitosti rodinné z rána a polonahy zas besedovaly na prazích a lavičkách po denní práci nebo zahálce pod večer. Zde obědváno i večeřeno pod širým nebem za dusných letních dnů, kdy v brložných příbytcích nebylo lze dýchat, zde česány veřejné děti a zbavovány bez ostychu škaredých cizopasníků, zde dům od domu, ode vrat ke vratům, z okna do okna i přes celou ulici vyřikována byla nejchoulostivější tajemství rodinná, a to nejen dvěma, ale třemi jazyky: česky, německy a podivnou, jen zasvěcencům srozumitelnou hafmatilkou židovského žargonu.

Zdejší obyvatelstvo mělo nesmírně bystrý zrak — a snad i čich — pro každého, kdo v tuto oblast nepříslušel, kdo přicházel na podívanou. Hned byl obklopen dětmi, škemrajícími o krejcar, a přímo zasypán dotazy i nabídkami vetešníků, z nichž jeden vás podával druhému. Neboť ve mnohých ulicích co otvor do zdi, to krám vetešnický. Z těchto doupat vetešnických dýchali jste vůni zboží sneseného ze všech koutů Prahy. Tu páchlo staré, rezivé železo, podivná směs otřískaných hmoždířů, zprohýbaných struhadel, palic, dlát, kladiv, pastí, tisícere nevzpytatelné součástky rozbitých, neznámých strojů a nástrojů, jejichž účelu a upotřebení nikdo se nedobadal. Co by nikdo nebyl na ulici zdvihl, zde mělo jistou, byť i velmi kolísavou cenu. Zde jste viděli na sta a tisíce starých, lichých podkov, udidel, řetízků, hlavní bez pařeb a pistolí bez kohoutků, a hned vedle toho mohli jste si vybrati z celé zásoby důstojnických palašův a úřednických kordů s rukojetmi z perleti. Zde bylo na výběr starých, pokažených strojů hodinových bez ciferníků a naopak zase vysloužilých švarcvaldek beze strojů. Nač jste pomyslili, všeho tu byla ukázka, jen jste nechápali, kdo může potřebovatí stěnenk nožů bez čepelů, vidliček bez nožiček, mečů bez jílců, cedníků beze dna, flint beze spouští, vah bez jazyčků.

O dům dál objal vás těžký puch veteše oděvní, namačkané a plesnivější v krámcích polopodzemních, z níž čpěl starý, zaslhlý pot a nerozeznatelné zápachy jiné, dle zaměstnání i čistoty bývalých majetníků. Svrbělo vás na celém těle při pouhém pohledu na tyto zásobárny šatstva, přichystaného pro nejchudší, a bylo třeba zvláštní otužilosti nervů, abyste se ho byli dotkli. A přec ho ubývalo a jiného, „čerstvého“ zas přibývalo. V jiných dérách tajily se sklady přerozmanité obuvi, zkorna-

tělé a neforemné, páry sestavené z lichých bot a střevců, škrpály nevidaných tvarů, i pouhé holeně.

V tyto přzemní i podzemní skryše zapadlo vše, co na svých obchůzkách Prahou ukořistili podomní Židé, jejichž postavy z pražských nádvoří dávno vymizely, již jen starším obyvatelům povědomí „handr-lata“ s pytleem přes rameno, se svým táhlým, jako žalostně vyznívajícím voláním: „Handrlevú!“ Ať jste jim nabídli cokoli ke koupi, nic nezamítli, vše sem zavlekli, a v „Židech“ kupilo se zboží, jehož byste jinde marně byli hledali. Však i lepší kupci časem zavítali v nevlidné ty uličky, hlavně sběratelé. Bývalo to v neděli, kdy někteří vetešníci vykládali zboží své přímo na ulici, na přenosných „krámcích“, utvořených z rozbitých stolů a lavic. Koupili jste zde mnohou knihu z minulých století, po níž marně byste byli pátrali u antikvářů, mnohou starou mapu Čech a rytinu, vytrženou z celého díla, jež kdovíkde propadlo zkáze, mnohou listinu pergamenovou a mnohou minci do sbírky numismatické. Ale nesměli jste říci přímo, co hledáte, neboť pak věc, byla-li „na skladě“, vyskočila hned na cenu desetinásobnou. Kdo hledal knihu, ptal se nejprve po mincích, a naopak. Jen jako maně mohli jste sáhnouti po předmětu, po němž jste dychtili a kterýž se vám tu náhodou naskytl. Jinak ve vás oko prodavačovo vyčénichalo amatéra, a smlouvání nemělo konce. Jak často věc, vyceněná na pětku, prodána byla po dlouhém tahání konečně za zlatku. Jistě za ni vetešník byl zaplatil dvacet nováků, ač nekoupil-li za tu cenu celý rodinný archiv, práčnické případy, že neopatrní dědicové prodali ve spouště starého papíru za několik šestáků i státní obligaci, los, akcii s kupony.

Do „Židů“ zanášela chudina poslední kabát, sukni, perinu, poslední kus nábytku, když dolehla bída největší. A ze Židů zas jiní chudáci se opatrovali všemi nutnými svrchky, neboť tam bylo lze nejlaciněji nakoupiti. V Židech taky byly „zastavárny“ nekoncepované, jejichž majetníci půjčovali na svrchky nejchatrnější i na zástavy nekalého původu, s nimiž by se nebyl směl odvážiti přes práh zastavárny veřejné. Ale za jaké úroky!

*

Zela-li na vás veteš hmotná i mravní ze všech koutů ulice, zmrazila vás téměř bída, skrývající se za černými vraty, za nečistými okny budov, ač bylo-li ve vás tolik odvahy, abyste vnikli v podezřelá sta-

vení, jejichž zevnějšek jakoby k vám byl mluvil výstražná slova: Vejdeš, ale nevyjdeš!

Pod střechami dobrodružných skupin domů a domků, dochovaných jako ze středověku, bylo nemnoho domácností, jímž by byli vládli jediná hospodyně a jediný hospodář. V temných kumbálech, podobných někdy spíše brlohům než lidským příbytkům, tísnily se celé skupiny rodin a podnájemníků všeho věku i pohlaví. Křídovými čarami na podlahách kuchyň a světnic naznačovány byly hranice, pokud sáhá právo této rodiny nebo podnájemníka, a kde počíná právo jiného. — V jizbičkách o dvanácti, patnácti čtverečných metrech bydlelo a spávalo druhdy na tučet lidí, dospělých i dětí.

Lidé, jež svedla pouhá náhoda při pitce v krčmě, kteří seznámili se na noční potulce nebo třeba sdíleli před časem společnou separaci ve věznici, najímali společný byt, v němž pak provozováno třeba trojí, čtveré řemeslo. Do Židů zapadaly ztroskotané existence, kteréž oplývaly druhdy blahobytem a vším přepychem. Někdejší majetníci velkých domů pražských, kteří

Nedělní dopoledne v Židech.

kdys obývali celá první patra a chodívali jen po vysokých, měkkých koberecích, ocífovali se na sklonku života ve studeném podstřeší, v němž ohřívají se jen u komína, a trávili z vyzebraných zbytků.

V těchto doupatech utvářel tvrdý osud poslední kapitoly nepsaných, mnohdy srdcervoucích románů. V těchto doupatech přiváděly matky děti na svět před očima „sousedních“ rodin, bydlících za křídovou mezí, a do těchto bídných příbytků ženili se podnájemníci, kteří neměli kusa nábytku vlastního. Sluchi děti sytil se tu pustými hovory, zraky nedospělé mládeže zvykaly vidati úkony a výjevy, které nemají míli svědků. Jakou to otravou mravní byl naplněn vzduch v těchto skryších, jejichž obyvatelstvo zdvojnásobovalo se na noc, kdy přicházeli domů podnájemníci, kteří za výdělkem nebo žebrotou trávili celý den mimo dům. Tito nejnížší podnájemníci neměli za svůj skrovný poplatek jiného práva než „na postel“, což bylo jen obrazným pojmenováním shnilého slamníku na špinavé podlaze nebo na palandě, kusa místa na lavici nebo na truhle, výklenku za kamny, vystlaného hadry.

Toto bydlení bylo křiklavým výsměchem v tvář veškerým zásadám a snahám novodobého zdravotnictví. Jako byl vzduch Páté čtvrti naplněn stálým puchem, tak dlažba i základy domů i zdi jejich byly nasáklý miasmy a zárodky nakažlivých nemocí. Neboť zde bylo množství záchodů beze stok a zdívo stok uličních bylo prohnílé a ztrouchnivělé. Kolik tisíc obyvatel žilo v černých domech na povrchu, tolikrát stotisíc potkanů trávilo z odporných odpadků pod zemí. A věru že snad ohyzdná tato zvířata byla jakousi zdravotní policií těchto zapadlých končin.

K této strakatině nájemnictva Páté čtvrti řadily se zcela důstojně majetkové poměry tamních domácích pánů. Bylo nemnoho domů ve městě Židovském, které náležely jedinému pánu nebo jedinému páru manželskému, jediné jen rodině. Jsouť arci v celé Praze domy, jejichž vlastnictví jest rozděleno na více nebo méně dílů, a jest v pražských gruntovních knihách zaznamenán dům, který jest rozdělen na tisíce miliontin. To však je tak zvané dělení ideální, neboť nemožno roztrhati dům na kousky. Ale v Pražském ghettu bylo praktikováno dělení fyzické. Byly a snad posud jsou případy, že přízemkem vládne jeden domácí pán, jehož právo sahá jen po schody. Tyto již patří druhému, prvé patro třetímu, druhé čtvrtému majetníku. Toto majetnictví tříští se někdy do nekonečna. Každý kráček v tom neb onom domě náleží jiné osobě, každá světnička nebo jen kuchyňka. Nebyly vzácné případy, že jednomu spolumajetníku náležel dvoreček v rozměru několika čtverečných metrů,

jinému nenáleželo v domě nic jiného nežli — záchod. Byly domy, jež neměly tolik oken, dveří, komínů a vikýřů dohromady, kolik domácích pánů. Počet společných majetníků domu převyšoval mnohdy několika-násobně počet nájemníků. Spolumajetníci takovýchto rozkouskovaných domů a jejich podílů nabývali práva svého častěji děděním než koupí a byli mnohdy rozptýleni po celém světě, ba, někteří z nich byli vůbec nezvěstní. Záležitosti dědické, exekuční i dobrovolné prodeje takovýchto realit Páté čtvrti působily druhdy notářům, advokátům i soudům značné obtíže.

*

Z obyvatelů ostatních částí Prahy málokdo na vlastní oči shlédl život, panující pod střechami těchto černých, zanedbaných domů a domků Páté čtvrti. Všechno kutění a tropení pod jejich střechami zůstávalo ostatní Praze tajemstvím, jehož roušku odestíraly časem jen kriminální rubriky denních časopisů. Kdo vnikal do ponurých, špinavých příbytků, činil tak z úřední povinnosti. A býval to skoro vždy host nevitáný — policista, soudní vykonavatel, exekutor. A návštěvy těchto osob, třeba že byly obrněny ouřadní legitimací svého poslání, málokdy hladce dopadaly. Bývaly nevlídně vítány, velmi často musily co nejkvapněji ustupovati, na mnohého úředního posla vztažena byla násilně ruka, dohrou bývalo pak soudní přelíčení pro veřejné násilí.

Jinak bylo třeba notné zvědavosti, aby se kdo odvážil do barabin Židovského města, jejichž tmavé, ztuchlinou páchnoucí vchody, i nečistá a rozbitá okna jim dodávala zlého vzezření. Zvědavosti, nebo pověřivosti. Bytovaly v Páté čtvrti taky hadačky a vykladačky karet. K těmto Sibyllám putovaly za večerů ženy z okolí nejbližšího i ze vzdálenějších končin Prahy. Přicházely služky, churavé nešťastnou, beznadějnou láskou, přicházely matky, aby z úst hadaček zvěděly, co chystá Osud jejich dětem, ba přicházely taky dámy v hedvábí, jejichž spokojenost a štěstí domácí podhlodávala domnělá nebo skutečná nevěra manželův. Přicházeli také, kdož toužili po zlatě, aby hadačka pověděla, jaká čísla vyjdou v loterii, i lidé, jimž nastávalo nějaké důležité rozhodnutí pro život, ale jejichž vlastní rozvaha a podnikavost nestačila na řešení důležitých záležitostí. Byly sice hadačky taky v jiných částech Prahy, zvláště na levém břehu Vltavy, ale čarodějnice Páté čtvrti byly jako z románů vystřiženy. Mívaly svoje rekvizity, vedle nabubřelých, jak opuchlých karet knihu s tajemným říkáním, láhve s podivnými

tekutinami, křidu — ba některé nescházely ani pekelný černý kocour. Tyto Sibylly byly obdařeny samostatnou psychologií a věděly, která působila na pověřenou mysl. U koho cítily peníze, neodbyly ho na jediné posezení. V záluďných rozmluvách a při dvojsmyslném předpovídání chytře vyzvídaly mnohou podrobnost z minulosti svých klientů a pozývaly k dalším návštěvám, buď kdy měsíce ubývá nebo přibývá, kdy je na nově nebo v úplňku. A pověřiví lidé přicházeli podruhé, potřetí, častěji, a přinášeli vykladačkám šestáky i zlatky.

Konají-li tyto strašidelné babice ještě svoje poslání? Nevím. Na svých potulkách Prahou zapadl jsem v podobný brloh před pětadvacíti lety. Pudila mne k tomu pouhá zvědavost, abych vnikl i v tento obor „pražských tajností“, a vydechl jsem z hluboka, když jsem se octl zase na vzduchu. Nesklíčilo mne předpovídání babino, ale nepříjemnými pocity a skoro bázní naplňoval mne příšerný vnitřek domu, v němž hadačka byla rozbila svůj stánek, celé její okolí. Mělaf sice hadačka vlastní svůj brloh, ale taky tato zpustlá světnice, v níž se vám při každém kroku viklala podlaha pod nohama, byla pouhou součástí bytu většího, a bylo vám projítí třeba několika místnostmi, jejichž obyvatelé vás měřili doléhavými, zvědavými, lačnými pohledy. Když za vámi zapadly poslední chatrné dveře, neubránili jste se pomyslením, že jste v nějaké pasti.

*

Ghetto.

Na číhané.

Vyvolávalo-li ve vás pouhé pojmenování „Židovské město“ představu veškeré zpuslostí a zbídačlosti hmotné i mravní vůbec, bylo zvláště souznačným pro neřest velkoměstské prostituce. Židovské město jest jejím nejteplejším hnízdem, jejím pařeníštěm. Nebyly sice také jiné části Prahy čisty prostituce, ale pokud se kde vyskytovala, počínala si ostýchavěji, skrytěji. V Páté čtvrti však vybuchla v živnost zcela okázalou, v živnost, která jakoby všim právem náležela v tento okrsek. Kdekoli jinde byla jen jako mlčky trpěna, zde však byla téměř uzákoněna. Sem uchyluje se všechna svedená nevinnost, sem tihnou ženštiny, které se štítí těžší práce služebné a jakékoli řádné práce vůbec. Sem zapadají hrdinky milostných románů s nedobrymi konci, a nejen to: ovzduší Páté čtvrti samo vychovává prostitutky ze zdejší ženské mládeže. Není tomu tak dávno, co zmizel domek, kterýž byl jako „předmluvou“ všeho, čím v oboru tom slyne Pátá čtvrť, a domek ten opíral se o samu velebnou budovu Mikulášského kostela („u tří studní“). Po dnes pak jest jiná „první stráž“ posunuta až pod okna zadního traktu — staroměstské radnice.

V Pražském ghettě mnohdy co ulice a dům vedle domu, to vše jediný hampejz, a byli-li hosté v tomto přízemním brlohu častováni řídkou, přičmoudlou kávou nebo nanejvýš limonádou, mohli o dům dál a o patro výše hýřiti v šampaňském. Zde v začouzeném přízemku draly sluch navštěvovatelů vřiskavé zvuky harmoniky, onde vzbouzely zádumčivou náladu struny rozladěné harfy,

jimí se probíraly ztuhlé prsty politováníhodné, slepé harfenice, a kdesi naproti v patře, za okny jasně osvětlenými bylo výskáno a křepčeno při klavíru. V této ssedlině velkoměstské byly utráceny peníze těžce i lehce nabyté, zde taky bylo pohřbíváno zdraví mladé krve.

Když páry punče a čaje přiboudlým rumem kořeněného připravily noční hýřily o poslední špetku střízlivého rozumu, sváděny v těsných, křivolakých uličkách krvavé zápasy rozvášněných soupeřů o pouliční kurtyzánu, a mnohý dobrodruh, jenž za večera zapadl v peleše Páté čtvrti plný nejbujnějšího rozmaru, odnášen byl po půlnoci se smrtelnou hodnou ranou v prsou nebo již jako chladná mrtvola. Se strašlivou ironií osudu měnilo se tu někdejší středověké jus „primae noctis“ v osudné jus ultimae noctis! A co na špinavé dlažbě ulice zuřil slepý zápas o nevěstku, z nejbližšího patra ozýval se pustý smích, ba mnohdy i dráždění k neústupnosti.

Jaká přepodivná, nepochopitelná směsice života ryčného, hýřivého a přísné orthodoxy postupovala se v těžkých, slitých skupinách zdíva Páté čtvrti! Neboť vedle těchto zřidel prostopášnosti a zhýralosti stály strnulé, časné s večera zamykané domy Židů pravověrných, světicích přísně šábes a slavicích po starém ještě způsobu všechny veliké svátky. A v hodinách, kdy v krčmách a kavárničkách se rozpoutával jek nepřčetné veselosti sobotních hýřilů, zaznívala v synagogách a modlitebnách jednotvárná směsice mnohohlasé modlitby. A bylo těch synagog a modliteben v Židovském městě Pražském ke čtyřiceti.

Všechna ta sídla a zřídla pusté rozkoše měla a mají nesmírně houževnatý život a kladou tuhý odpor čistšímu vanutí vzduchu ulicemi Páté čtvrti. V trpění jích a v nekladení překážek jejich bujení bylo snad i kus politiky příslušných instancí. Neboť Pražské ghetto bylo vždy spolehlivým a vydatným lovištěm policejních orgánů, zvláště za dob, kdy byla Praha sevřena hradbami a kdy za těmito hradbami bylo malounko předměstského života.

Byla-li kdy v Praze spáchána vražda nebo veliká loupež, stopa pachatelů pravidelně vedla v tajemná zákoutí ghetta. Kdo se dopustil podvodu, zpronevěření, kdo loupil, kdo vraždil z loupežných záměrů a obohatil se zločinným způsobem, kam chvátal, aby ukryl nebo zpeněžil svoji kořist, kam spěchal, aby ohlušil svědomí své, neb aby za uloupený mamon užil tolik, co užiti mohl, než snad bude dopaden, zbaven svobody i možnosti, aby užil ovoce činu svého? Cílem jeho pravidelně bývalo Židovské město, pokud nebylo podobně bezpečných brlohů taky na

předměstích. A v jeho stopách, jako vyšlapanou cestou, brali se sluhové svaté Hermandady, jejichž tajnými neb zjevnými pomocníky bývali sami držitelé vykřičených zábavních místností. Kdo plnýma rukama rozhazoval peníze, aniž jeho zevnějšek a všecken ráz nasvědčoval, že jich nabyl způsobem poctivým, byl za krátko předmětem pozornosti placených i neplacených zřizenců policie a vlastní neopatrnosti sám upadal v ruce spravedlnosti.

V Židovském městě nejprve pátráno po zcizeném majetku, tam pravidelně ukazovaly stopy penězokazů neb aspoň měnitelů falešné mince až do té doby, kdy právě tato specialita v oboru kriminálních živností byla „výkonnými odborníky“ přenesena na pražská předměstí.

V Židech vždy bylo dosti práce pro policii. Krom jednotlivých agentů policejních, kteří skoro stále tu byli na výzvědách, pátrající po zjevech podezřelých, zapadala sem častěji bez předchozího „ohlášení“ celá výprava. V neurčitých lhůtách časových konána tu tak zvaná razzia čili všeobecná prohlídka a lov na podezřelá individua. Takovouto policejní revisi, kteráž humor pražského žargonu přezděl „šťára“, vyličil již Neruda na sklonku let šedesátých (později pojato do Studií krátkých a kratších).

Prohlídky tyto vnašely zděšení v opar kořalen, krčem a jiných „restauračních“ místností, jakmile na prahu stanul vůdce policejní patroly. Nastávaly tu zoufalé útky okny, zadními východy, ba i komíny a stokami, neboť příchodem policie překvapen byl mnohý, jenž měl nedobré svědomí v těle a nedobré nebo vůbec žádné výkazy v kapsách. Krom toho, že při každé takové „šťárce“ bývaly dopadány osoby, jimž byla Praha navždy „zakázána“, ale které přes to zas a zase vracely se, nemajíce nikde působiště tak vhodného, vydařil se policii často mnohý nenadálý, šťastný lov osobností dávno hledaných, jež měly na vrubu leckteré a někdy přetěžké nedorozumění s paragrafy trestního zákona.

Ale vedle všech těch podezřelých krčem, páchnoucích plisní a ztuchlinou, vedle veškerých hampejzů veřejných i „privátních“ a jiných nekalých podniků honosila se Pátá čtvrt i hotely, židovskými hotely, do nichž uchylovali se cestující Židé z venkova, aby se mohli stravovati dle předpisů víry své, a v těchto hotelích taky až do našich dnů byly pořádány svatební hostiny i Židů majetných, z Prahy i z venkova.

Zde taky byly židovské lázně a posud v Páté čtvrti stojí lázeňský dům mrtvých, odkud nebožtíci vyznání Mojžišova nastupují poslední pouť na židovský hřbitov u Strašnic.

V nočním doupěti.

Nezasvěcencům — zvláště v době předassanační — nebylo radno odvažovati se v krčmy a „kavárny“ Páté čtvrti, kteréž měly a mají zvláštní, docela své obecnost. Všichni, kdo sem v pozdních nočních hodinách zapadají, znají se navzájem křestnými jmény, znají navzájem svoje „občanské povolání“ a taky svoji — kriminální minulost. Každá cizí postava, každá neobvyklá v těchto místnostech tvář vzbuzovala pozornost „usedlíků“, a jenom výzkumným výpravám o větším počtu účastníků bývalo mezi zdejšími pány „habitues“ a jejich společníky zcela bezpečno.

Tak mnohý bodrý venkovan, kterýž si za večera s plnou tobolekou zabrousil do Páté čtvrti, aby užil nějakého dobrodružství, a častoval tam po několik hodin celou vzácnou společnost, probouzel se k ránu z těžké opice někde pod lavicí nebo pod stolem, když jím zatřásla ruka krčmářova, aby konečně taky šel po svých. Těžce se probíral z omámení, způsobeného přílišným požitkem opojných nápojů, čaje s nesmírnými dávkami rumu, punče, grogu, nebo kávy rumem stříkané, oblíbeného v této oblasti nápoje. Kalnými zraky rozhlížel se místností, naplněnou vystydělým již dýmem tabákovým — krčma byla prázdná. Ale prázdná byla taky kapsa ve vestě, prázdná byla toboleka v zápsí. Zmizely hodinky, peníze, prsteny s prstů — venkovskému požitkáři zbývala cesta na policii. Zaznamenali si tam svědomitě, kde byl okraden, oč byl okraden — ale málokdy shledal se noční host se svým majetkem, třeba že za čas podařilo se polapiti dlouhoprstáka. Kdež byly hodinky, prsteny, peníze!

Nezkušený, neopatrný návštěvník zvěděl teprv po svém nočním dobrodružství, že byl „kavkou“, jak šibeničný humor josefovské cházky přezdíval podobným vítaným zvědavcům a mlsoounům. Mnohdy takováto „kavka“ přišla o vše, co den před tím byla v Praze za plodiny ztržila nebo co si byla ve spořitelně vybrala. Nebylo radno dáti na jevo, že je člověk příliš dobře „naobědván“. Bohatější Páté čtvrti mají bystrý čich, neomylný úsudek, rychlé odhodlání, dobrý hmat. A skoro ještě obratnější bývají jejich křehotinky. Kdož tušil, že v témž okamžiku, kdy ho zpusťlá krasavice, dvanácti čaji rozplameněná, tiskne bouřlivě na prsa, stěhuje se zároveň plná toboleka z jeho zápsí, aby se tam za okamžik s opětným objetím vrátila vykuchaná. Peníze se rozkutálejí, toboleka by mohla nezákonného majetníka jen prozradit.

Byly však taky závody, jejichž pověst překročila těsné hranice „Židů“ a kde bylo lze podívati se zblízka na noční život josefovský,

aniž hrozilo nebezpečství rvačky nebo krádeže. Arcizeť opatrnosti nikdy nezbyvalo.

Barevný náš obrázek představí nám vnitřek takové „světovější“ krčmy, a skoro jako vejce vejci podobala se této restauraci „Dennice“, svého času proslulá jako dostaveníčko záplatovaných galánů a galánek Páté čtvrti. Pamatuji-li dobře, stála mezi starou židovskou radnicí a starou synagogou. Do přízemního salonu „Dennice“ vstupovalo se přímo z ulice. Do půlnoci bývalo tam dost mrtvo, krčmář podřimoval na stole nebo za pažením nalévárny, sklepnice posedávala s židle na židli a zoufale zívala. Po půlnoci však oživovala se místnost hosty obojího pohlaví, a čím blíže bylo k ránu, tím rušněji v prostorné jizbě, v jejímž koutě stál klavír starého vzoru, nesmírných rozměrů. Za ním sedával muž letitý, s tvářmi pečlivě holenou, s prokvetalými vlasy, starosvětského rázu, a pilně hrál na povel tancechtivých dívek, vyčkávajících trpělivě, kdo za ně zaplatí „večeři“ o třetí nebo čtvrté z rána, a o hodinu později dršťkovou polévku. Říkaly starému, dobromyslnému pianistovi „pane učitel“; snad že býval skutečně učitelem, snad pro jeho vážné, ctihodné vzezření, jímž se nápadně odlišoval od jiných svého zaměstnání.

„Dennice“ byla taky poslední specialitou svého druhu, i v tom Židovském městě. Ani nedočkala assanace. O několik let dříve, než krumpáčem pobořeny první domy Páté čtvrti, pohasla na vždy. Byla zavřena policejně asi tou dobou, jako její blůzka na Starém městě, noční taverna v Rybní ulici Mamerta Dejla, bývalého majetníka Národní kavárny ve Vodičkově ulici, druhdy největší a nejpopulárnější kavárny pražské.

Dědičkou „společnosti“ z odumřelé „Dennice“ mohla by se nazvat kavárna „u Lojzicka“ ve Dlouhé třídě, v budově bývalé kolkovny. Ale byl to jen mdlý odlesk padlé hvězdy v Židech. Návštěva slábla, obchod upadal. Podnikatel Lojzicek nedávno sešel sebevraždou.

Než přes všechnu bídu, zpusťlost a cynickou neřestnost života svého mělo a má naše ghetto zvláštní ráz romantiky, má i své kouty poesie. Ta romantika vane z jeho starobylosti. Staletí budovala tento podivný labyrint ulic a uliček, a za svátečních dnů, kdy zmlká na

chvíli řvavý život všedního pachtění a kdy se pochmurné domy zahaluji znenáhla soumrakem, otvírá se vám v duchu výhled v někdejší tajemný, uzavřený život židovských patriciů. Ještě stojí domy, kteréž přes všechny jizvy a přilepky, přes všechny nevkusné záplaty a zkomoleniny let pozdějších svědčí o blahobytu i vkusu svých zakladatelů, o někdejší přepychu a síle plemene židovského, kteréž vši zlobě a všemu pronásledování dovedlo vzdorovati a kteréž dočkalo se emancipace, aby se pak v potomcích svých vytilo široko daleko a pevnou nohou stanulo v životě novém.

A kout poetický! Tím zajisté jest prastarý hřbitov židovský, plný náhrobků, pod nimiž spí celé generace pražských Židů, chudých i zapomenutých, bohatých i slavných.

Stromovím i křovím, hustou vysokou travou, bující mezi nesčetnými náhrobky a živou stále ještě popelem tlejících zde pokolení pražského Židovstva v několikere vrstvě hrobů, celým tímto divným, zajímavým městem mrtvých šumí podivná píseň z dávnověkosti, píseň žalostná a jímavá, o těžkých zápasech a krutých utrpeních štvaných příslušníků vyvolaného národa.

Zajděte sem z jara, když se husté křoví odívá čerstvou zelení, nebo v podzimu, když listí žlutnoucí postýlá půdu Židům svatou, neubráníte se hlubokému dojmu, vanoucímu z tohoto starého pohřebiště. A neskonálá tesklivost přepadá vás, vstoupíte-li v tato místa za noci úplňkovou. Hluboký klid rozkládá se kolkolem, za-

pomínáte, že vešli jste sem ze středu rušného města, plného života. Připadá vám, jakoby jste meškali na cizí půdě a nitro země jakoby se pod vámi chvělo. Ne všichni, kdo zde leží, scházeli se světa smrtí přirozenou. Hrozným způsobem bývali vražděni, do žárovišť hořících domů metáni.

Hřešili předkové pražských Židův nekonečnou lichvou a mnohými jinými nepravostmi, ale strašně odpýkali. —

Vracíte-li se odtud, dejte se ještě kolem pochmurné staré židovské radnice a zajděte i ke „staronové“ synagoze. Židé Páté čtvrti opakují vám tvrdošijně při každé příležitosti, že stojí tu již třináct set let. Není tomu tak, jest mnohem mladší, ale přece stará, omšelá dost, aby vzbuzovala dojem ctihodnosti. A pod tíhou stáří jakoby zapadala hloub a hlouběji do země.

•

Bije druhá s půlnoci, v úzké uličce zalehla tma. Lampáři již přede dvěma, třemi hodinami byli vykonali svoji obchůzku a ponechali jenom něco řídko plamenů plynových na jednotlivých nárožích, jako noční stráž usnávajícímu městu. Kalná, špinavě žlutá jejich záře utápí se v temnotách. Vlhká, slizká dlažba dýše těžkými zápachy. A těžkým, hlubokým spánkem spí Židovské město, všichni jeho bídni i denní trampotou znavení obyvatelé. A jako spáček, mučený zlým, příšerným snem, vyráží chvílemi zděšené výkřiky, tak i v dusné ticho spícího Židovského města zaječí ob čas divoké skřeky hýřilů

Již dávno zatékalo!

z krčem i kavárniček. Ale taky ty zaniknou brzy v noční hluši, neboť byla udeřila policejní hodina.

—

Avšak dny ghetta Pražského jsou sečteny. Vzдорovalo dlouho toku nové doby a všechna jeho příšernost napomáhala mu, že tak dlouho se dovedlo ubrániti. Konečně však zavál i v tato místa proud čerstvějšího vzduchu. —

Padly rozsáhlé skupiny staletých domů, celé ulice zmizely s povrchu, a na prostranstvích takto získaných, na těchto pasekách bývalého Židovského města, vyrůstají znenáhla nebetyčné domy nové, většinou střízlivého „slohu podnikatelského“.

A za několik desetiletí zbude z celého města Židovského vedle bohaté jeho historie jen několik skrovných památek stavitelských a staré, zasmušilé pohřebiště. —

Trochu politiky ve chvíli odpočinku.

PROCHÁZKA ŽIDOVSKÝM MĚSTEM.*

STUDIE TOPOGRAFICKÁ DRA JOS. TEIGE,

adjunkta městského archivu v Praze.

* Hlavním pramenem mi byly archivalie archivu král. hlav. města Prahy. Výminky jsou udány v textu. Upustiti ale bylo nutno od citování, neboť bylo by třeba odkazu při každém z ptečetných jmen i letopočtů a tu kniha byla by podobná logaritmickým tabulkám. Ostatně doufám podrobnosti topografické uveřejniti na jiném místě.

Vchod do Dušní ulice. V pravo dům „Zlatá kamna“, v levo „U smrti“. V pozadí kostel sv. Salvatora.

Dušní ulice. V pravo dům „u Beranů“, v levo „u Hřebíků“, v pozadí na pravo nemocnice Milosrdných bratří a na levo dům „u Palasů“.

Okolo sv. Salvatora.

Počněmež pouť naši ulicí „jdouc k sv. Duchu“, tedy dnešní Dušní. Na levo dvě krásné budovy nejnovějšího data. Na místě jich stával na rohu dům (č. p. 925-I.) s podivným jménem „U smrti“. Dříve však tu říkali „na Veselí“ a později „dům Hynkovský“ dle ševce Matouše Hynka, který se zde zakoupil r. 1517. Tehda zaplatil za dům pouze 35 kop gr. č.^{*)} Byla to ovšem jen část pozdějšího domu. Od r. 1573 byli zde panští vlastníci. Prvním byl Jan Komedka z Rovin. Zaplatil za něj již 1000 k. gr. Žádala však obec na něm, aby „listem pod pečeti svú připověděl z toho domu všechny pořádky a povinnosti k osadě (sv. Mikuláše) i obci vykonávati, k berním se přiznávati a to všecko, co jsú předešli držitelé toho domu podnikali, zachovávatí“. Stávalo se totiž, že stavové jak rytířský tak panský vymykali se z povinností k obci, poukazující, že nejsou měšťany a s městem že „netrpí“. Od Komedky koupil část přední domu do rynku r. 1574 Zdeněk z Valdštejna a na Štěpánicích za 550 kop. Byl to dobrý hospodář; rozšířil majetek svůj zděděný po otci svém Vilémovi o statek Dymokurský. Zemřel v tomto domě v noci ze dne 30. na den 31. března r. 1574 a pohřben jest v Štěpánicích. S manželkou svou Marií z Martinic měl syna Viléma a dceru Annu, dům však „U smrti“ odkázal synovcům svým Adamovi z Valdštejna na Hrádku na Sázavě a Lovosicích, Vilému Vokovi a Henikovi z Valdštejna, kteří však se dědictví oděkli ve prospěch tety své, vdovy po jmenovaném Zdeňkovi. Ta syna svého ne-

^{*)} Dle mincovn. řádu stanoveno, aby česká kopa grošů obsahovala 60 a mišenská 30 bílých grošů, vše v ceně 2 a 1 tolaru.

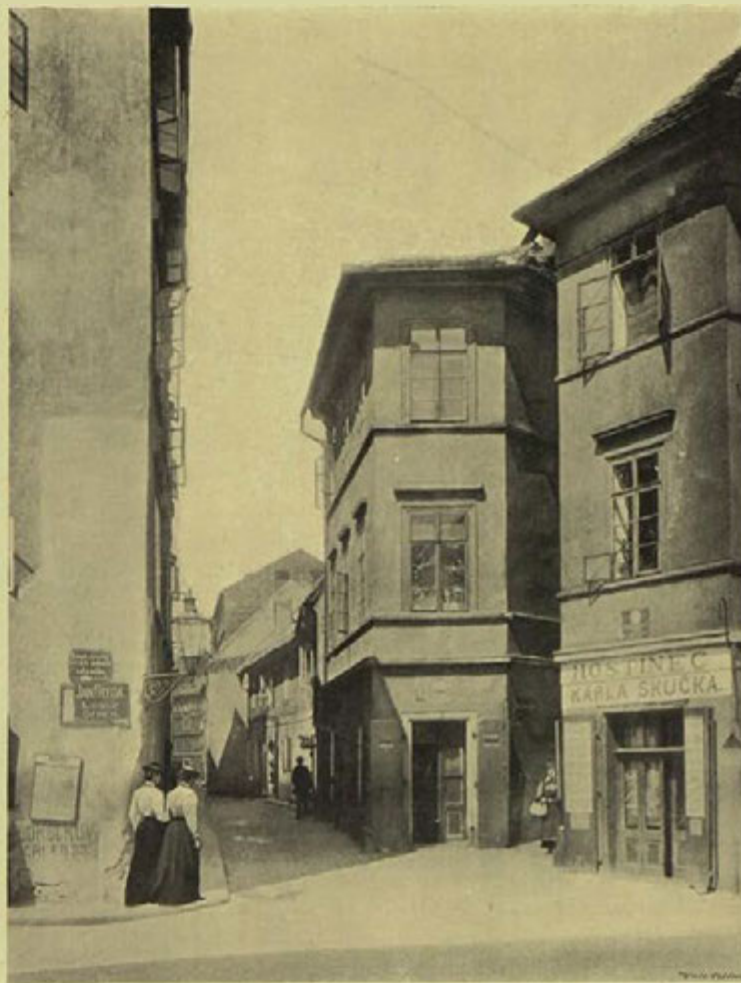
obyčejně pečlivě vychovávala. Učitelem mu byl ve vlastině a češtině učený mistr Adam z Víně. S ním překládal spis Stellův o potupení marností světských. Než nebyl mladému nadějněmu jinochu přán život dlouhý. Zemřel r. 1594 nejsa ani 20 let stár. V kostele Štěpánickém vidí se dosud krásný jeho náhrobek. Nemajíc jiných dědiců dala Marie Valdštejská dům sestře své Apoleně, provdané za Jana z Šternberka na Ústí, po němž přišel synu jeho Zdeňkovi ze Šternberka (1606). Ten prodal jej 17. prosince 1615 Samuelovi Dobřánskému z Nigropontu za 1500 k. gr. č., strýci známého primátora Jakuba Dobřánského. Poslední šlechtický držitel domu byl (1628) Baltazar Hofman z Hofmansdorfu, agent při dvoře knížat a stavů dolejšího i hořejšího Slezska, neboť tento prodal jej — patrně ve válce třicetileté velmi zpustlý — za 750 k. m. Později jej znovu zvelebili Daniel Cejs (1677), kupci Jeronym Quella (1687) a bratři František a Ondřej Tibelliové. Cena domu ku konci sedmnáctého století byla 2400 zl. rýn. — Nedávno stržená stavba byla z roku 1690, jak udával letopočet na štítu.

Za domem „U smrti“ v Dušní ulici náležela pravá strana bývalému klášteru Pavlánskému. Stával zde ovšem domek, kde v XVII. století říkali „u Nečasů“, dle jeho majitele Marka Nečasa (1638). Záhy byl ale spojen s klášterem.

Kostel sv. Salvatora — jak známo — založen byl 27. července 1611 německými protestanty pražskými, když byl císař Rudolf II. vydal r. 1609 pověstný majestát o svobodě náboženské. Hlavním mecenášem „německého kostela“, jak byl všeobecně zván, byl pověstný Joachim Ondřej hrabě Šlik z Holejče. Již po třech letech (5. října 1614) byl posvěcen. Po

Pohled Dušní ulici od kostela sv. Salvatora do Dlouhé třídy. V pravo dům č. p. 1003 na místě dřívějšího dvora a domy „u Nečasů“ a „U smrti“, v levo dům č. p. 996.

Ulice Cikánská. V pravo dům „u Vacáků“ (nyní zbořený), „u Cukrářů“ a „u Tonaněů“.

katastrofě bělohorské zpuštěný kostel odevzdán byl 25. ledna 1624 vítězným Ferdinandem II. mnichům řádu sv. Františka z Pauly, založenému r. 1435. O tom poznamenává Beckovský: Na tom jejich kostele i také nad všemi dveřmi při tom kostele stojícího a k tomu kostelu přináležejícího domu, v němž luteránští kněží své obydlí měli, tato slova spatřili: „Quod minimis meis fecistis, mihi fecistis“ (cokoli mým nejmenším jste učinili, mně jste učinili). Kterýžto nápis kdokoli četl, pravdivě souditi mohl, jako by ti luteráni to předzvěděli, že ten kostel i jich celé obydlí ne pro ně, ale pro duchovní bratry Paulány, kteří Minimi, to jest „Nejmenší“ slují, vystavěn byl.“

V kostele tomto pohřbenou (1622) hlavu nešťastného mučedníka Joachyma Ondřeje hr. Šlika prý Pavláni zde strpěli. Alespoň — když při vpádu Saském r. 1631 na ně bylo žalováno, „že mrtvá těla v Pánu odpočívajících osob náboženství evangelického vykopati se osmělili a že také tělo mrtvé hrab. Šlika sřatého vykopáno jest“ bránili se tomu Pavláni, „že tělem toho hraběte nikdá oni ani nehejbali ani hejbatí ním nikdá neminili, ani na to nepomyslili“.

Požárem hrozným r. 1689 poškozen značně byl i náš klášter, jmenovitě střecha, jižní a západní křídlo shořely. „Před tím kostelem při jedné zdi — vypravuje Beckovský — stály tři dřevěné obrazové, Kristus Pán na kříži visící a pod ním Panna Marie s jedné a sv. Jan Evang. s druhé strany stojící, tyto dva obrazové taky v ten oheň celé shořely i kříž až po nohy Krista Pána, nohám však neublížil, toliko že je očadil, což se také dosavad od každého spatřiti může před jmenovaným kostelem na tom místě v nový kapliče.“ Nemajíce dostatečných prostředků nemohli bratři klášterní domov svůj v předešlý stav uvést a na místě tří věží postavili jedinou. Po stu letech (1784) nařízeno jim bylo tichý byt svůj opustiti. Jmění na hotovost a za věci prodané v obnosu 95.969 zl. převzal stát. Místnosti použity jako skladiště mincovního úřadu. Konečně r. 1864 zakoupila kostel zdejší česká obec augšpurského vyznání.

Stavba kostela — čistá to renaissance — značně podobá se malé svatyni sv. Rocha a Šebestiána na nádvoří kláštera Strahovského.

Vchod jest z bývalé ulice Kostečné. Vysoká okna střední lodi po východní i západní straně jsou kulatě sklenutá, ač ostatní skružba okenní jest gothická, kdežto ostatní nízká okna hlavní lodi na severní a jižní straně, taktéž kulatě sklenutá, prostá jsou veškeré ozdoby. Povšimnutí zasluhuje též krásný renaissanční štít.

Kostel sv. Salvatora zaujímá s farou i největší část jižní strany bývalé ulice Kostečné. Teprve na rohu do ulice Maislovy čili „Třístudičné“, jak dříve slula, býval soukromý dům (č. p. 74-V.). Byl dosti rozsáhlý, neboť r. 1610 ceněn byl na 1000 kop gr. č. Slul dříve „Věnkovský“. Zprávy o něm sahají až do r. 1362. Tehdáž se praví, že náležel dříve Frenclínovi Kornpuhelovi. Z tohoto rodu, snad bratrance jeho, Henslin byl za času krále Jana Lucemburského konšelem městským. Frenclínovi synové Petr a kněz Jan zdělili dům, nedrželi jej však dlouho, zemřeli oba před rokem 1369. Po nich vystřídal se ve vlastnictví domu kramář Henslin Gobil (1405), jehož syn Jan prodal jej 1431 Maříkovi*) Ocasovi, sladovník Lekeš (1432), který i na druhé straně ulice Kostečné měl menší reality. Od jeho sirotků nabyt dům trhem r. 1463 za 45 kop Daniel Tichava s manželkou svou Kunkou z Špimberka. Po té jmenují se zde Oldřich Tvoch z Nedvídkova (r. 1482) a bratr jeho Vojtěch, Vojtěch Ojří z Očedělic (1488), od něhož koupil jej Věněk z Běchar a Červené Vsi, jehož křestné jméno domu zůstalo. Věněk odkázal majetek svůj choti své Uršile z Ronšperka, od níž dům přišel Alexeji z Ronšperka a Mandaleně z Vrtby, manželce Litvína z Klinštejna na Hořovicích. To byla poslední šlechtická majitelka domu, neb na to následují měšťané Václav Kožišník (1514), Jiří Kosmáček (1553), pekař Jílek (1527) a konečně pekař Havel Turnovský (r. 1571 za 100 kop č.). Jeho syn Jan pak prodal dům Jakubovi Bassevimu.

Bassevi objevuje se v Praze teprve r. 1610. Již r. 1599 ale jmenován byl císařem Rudolfem II. „dvorním židem“ (Hofjud). Dvorní židé oprávnění byli všude, kde vůbec židé nebyli vyloučeni — vykládá J. Jireček dle spisu Wolfova, Ferdinand II. und die Juden — po celé říši německé, třeba by v tom městě posud židů nebylo, přebývali, obchod se zbožím provozovali ve velkém i v malém, rovněž domy kupovali, dobytek podle obřadu židovského zabíjeli a ty části masa, jichžto židům požívati zakázáno (tak řečené trefa) křesťanům prodávati, rabina i jiné služebníky k synagogám náležité ustanovovati a pohřebiště zakládati. Odznakův židovských nebyli povinni nositi, clo a mýto platili v též výměře jako křesťané. Toto privilegium bylo Bassevimu i od císaře Matyáše potvrzeno. Manželka jeho jmenovala se Hyndl. Roku 1621 koupil i sousední dům „Konopovský“ (č. p. 73-I.), r. 1622 postoupeny

*) Tak překládali naši předkové latinské Mauritius, čemu my dnes nemocně Moric, Mořic říkáme.

Klašter sv. Mikuláše.

mu i protější dva domky konfiskované pekaři Janu Balcarovi, jak níže povíme.

V ten čas počala pro Basseviho pšenice kvésti. Dle výsledků badání J. Newalda, J. Smolíka a T. Bilka náležel Bassevi ke konsorciu, s kterýmž komorou dvorskou uzavřena byla 18. ledna 1622 smlouva, dle které Janovi de Witte, kupci a měšťanu Malostranskému, a jeho soudruhům byly pronajaty veškeré mincovny v království Českém, v Rakousích a na Moravě i ražení peněz na jeden rok za 6,000.000 zl., tak že raziti se měly dvouzlatníky po 150 kr., zlatníky po 75 kr., půl-zlatníky po 37½ kr. a groše z jedné hřivny ryzího stříbra 16lotového na 79 zl. Naproti tomu přenecháno bylo nájemcům stříbro z dolů českých 1 hřivna za 32 zl., též všecko stříbro zabavené.

Vlastní korupce v penězích nastala však již o něco dříve a to r. 1621 falšováním mince dobré za mince čili vlastně plíšky měděné, žádného téměř zrna stříbra čistého v sobě nemající. Tak nařídil kníže Lichtenštejn 4. října 1621 Pražské mincovně, aby razila z jedné hřivny ryzího stříbra místo dosavadních 71 zl. mince za 77 zl. a 29. října téhož roku raženo býti mělo 78 zl., kdežto do osudné bitvy bělohorské razilo se u nás z téže váhy stříbra jen 19 zl. 39 kr.! První krok — uvádí Bílek — k zhoršení mince učiněn byl od cís. komisaře kn. z Lichtenštejna dne 2. března 1621, kdy přenechal kupování stříbra do Pražské mincovny Bassevimu, jemuž se za hřivnu ryzího stříbra mělo vypláceti 25 zl., kdežto v mincovně jiným platilo se jenom 22 zl. Potom dne 16. března nařídil Lichtenštejn, aby se z jedné hřivny Pražské, obsahující 8 lotů a 2 kvintle ryzího stříbra, razilo mince za 37 zl. 38 kr. Dle nařízení ze 16. září mělo býti placeno Bassevimu za hřivnu 27 zl., od 7. prosince 29¼ zl. a konečně později docela i 36 zl. 30 kr.!

K družstvu Basseviho náleželi především správce království Českého sám kníže Lichtenštejn (!), Albrecht z Valdštejna, Pavel Michna z Vacinova, Jan de Witte a jiných 10 osob anonymních. Kníže Lichtenštejn dal si z 797 hř. naraziti peněz v ceně 453.185 zl. (!), Valdštejn z 5000 hř. 617.249 zl., Michna z 2932 hř. 726.186 zl. atd. Dostali tedy za jednu hřivnu Lichtenštejn 569 zl. (!), Michna 248 zl., Valdštejn 123 zl. a Bassevi 48 zl.)*

*) Vydělali čistého zisku při tomto „kšeftičku“: Valdštejn 455.000 zl., Michna 633.312 zl., 10 anonymů 1,977.984 zl., Lichtenštejn 427.989, Bassevi 2,325.648 zl. a de Witte dokonce 18,521.992 zl. (!)

Touto špatnou („dlouhou“ zvanou) mincí vzešla v zemích českých veliká pohroma. Všeobecná drahota — uvádí Smolík — potravín budila vážné obavy a i ve Vídni nejednou začal se lid bouřiti, z čehož dokonce jítření nastávalo, když se do obecnstva dostaly nezaručené, temné zprávy, že se na příslušných místech pomýšlí ke všem těm svízelným příčinám ještě nezbytnou novou mincovní „valvací“, t. j. že se má „lehká“ mince opět snížit. Aby se mysli lidu poněkud utišily, vydáno 6. listopadu 1622 nařízení, že dosavadní hodnota peněz se nesníží.

Mezitím blížil se 16. únor 1623, kteréhož dne osudné smlouvě s konsorciem Basseviho měl býti konec. Avšak čím více se doba ta přibližovala, tím do větších rozpaků přicházela vláda ve Vídni, která se tehdy nalézala skutečně v stavu nad míru smutném a neutěšeném. Neboť jsouc tisněna s jedné strany oprávněnými stesky a žalobami na špatnou minci, což nejen v obecnou vzpouru domácí vypuknouti hrozilo, nýbrž i za hranicemi stát téměř o celý úvěr připravila, neměla s druhé strany při úplném nedostatku peněz žádných prostředků, aby ražení peněz v pronajatých mincovnách převzala opět do své správy. Z těchto příčin, chtějíc se vyhnouti tomu nejhoršímu, nezbylo jí konečně nic jiného, nežli vrhnouti se alespoň na nějaký čas opět v náruč uesvědomitých nájemců a prodloužit častou jmenovanou smlouvu do konce března 1623. K dalšímu prodloužení nájmu však společnost za podmínek dosavadních ochotna nebyla a proto přešlo 1. dubnem 1623 mincování opět do správy státní. Cís. nařízením ze dne 2. června 1623 zastaveno ražení lehké mince a současně zakázáno kupovati statky konfiskované za takovouto minci. Potom cís. resolucí ze dne 1. srpna oznámeno bylo král. místodržícímu knížeti z Lichtenštejna, že ve všech královstvích a zemích dědičných žádná jiná mince ražena býti nemá, než říšské tolary v zrna starém, totiž z vídeňské hřivny 14 lotů 1 kvintl ryzího stříbra obsahující 9¼ tolarů. Tím sice navráćeno se v Rakousku k ražení dobré staré mince, avšak nemalá svízeľ vznikla s otázkou, za jakými podmínkami mají se lehké mince poslední doby, které v nesmírném množství v celé říši obíhaly, za dobré nové vyměňovati. K tomu konci cís. nařízením ze dne 29. října svolána komise, zejména hr. Meggau, Karel hr. Harrach, Hanuš Unterholzer a Jakub Berchtold, která se měla raditi, jak onu otázku rozřešiti, čili jinými slovy, jak by se měl provésti státní bankrot, jemuž dáno jméno „Münz-Calada“. Do Prahy vyslán byl dne 7. prosince 1623 rada dvorní komory Jan sv. p. z Webrů,

který měl povinnost obyvatelstvo české na tuto smutnou událost připravovati. Když pak cis. patentem ze dne 14. prosince 1623 veřejně oznáměno, že „Münz-Calada“ ke dni 20. prosince uzavřena jest, žádal Weber za lhůtu prodloužení, obáváje se vážných nepokojů nejen mezi obecným lidem, nýbrž zvláště ve vojště. Žádosti jeho vyhověno velmi nedostatečně, ano mu zrovna nařizeno, aby dále nežli do konce prosince s prohlášením patentu onoho v království Českém neodkládal. Což se i stalo.

A jaký to byl bankrot! Mince jako dvouzlatníky (tolary) a 2 $\frac{1}{2}$ zlatníky bez rozdílu, jsou-li těžší neb lehčí, vyměněny budou — ustanovoval patent ze dne 14. prosince 1623 — po 20 dobrých krejčářích; zlatníky, na nichž číselná hodnota 75 krejcarů, po 10 kr. atd.! Smolík vypočetl ztrátu při této výměně na 86 $\frac{2}{3}$ % — K výměně lehkých mincí za nově stanovená tímže patentem lhůta 37 měsíců, která se však ustavičně prodlužovala pro veliké množství „dlouhé mince“ až do konce r. 1625. — Tak oloupěna byla země. A co Bassevi?

Ferdinand II. v privilegii vydaném dne 18. ledna 1622 stvrzuje mu všechny svobody a nadání již dříve jemu, jeho ženě, dětem a potomkům jejich udělené. Dává mu a jeho dědicům právo ve všech městech a městečkách v Čechách atd. bydlet, vlastní domy kupovati, tam všeliké zboží ve velkém nebo malém prodávati. Kdyby Jakub Bassevi aneb jeho dědicové a potomci za příčinou svého obchodu táhli za dvorem královským do kteréhokoli města, mají jako jiní dvorní kupci v každém městě svobodni a prosti býti placení obyčejných mýt a ungeltu a všelikých jiných dávek. Domy Jakuba Basseviho v Praze a v jiných městech osvobozeny jsou ode všech obecních dávek, ať si jsou duchovní nebo světské, jako všechno zboží svobodné deskami zapsané. Kdyby někdy nějaká nařízení neb svobody komu byly vydány, které by byly proti svobodám těmto Jakuba Basseviho, nemají mítí, co jeho se týče, žádné platnosti. Jakub Bassevi a dědicové jeho mají mítí právo pořízením svá činiti, jako jiní zemané čeští. Kdyby chtěl on neb jeho dědicové přesídliti se z města jednoho do jiného, nemá jim v tom od nikoho býti bráněno, ani žádné poplatky při příležitosti té na nich vymáhány býti. Uděluje se Jakobovi Bassevimu milost, aby mohl půjčovati peníze na statky nemovité a kdyby mu dluh řádně nebyl splacen, v statky ty se uvázati a tak dlouho je držeti, dokud jim jistina i s úroky a škodami nebude zapravena. Při půjčkách na zástavu mohou věci zastavené, oznámivše to úřadu, aby dlužníka napomenul, po roce prodati.

Hlavně ale udělen byl Bassevimu znak a povýšen byl do stavu šlechtického s predikátem z Treuenbergu. První to žid v Čechách, který takto byl vyznamenán. Znak jeho popisuje se — nemaje znění originální diplomu po ruce, cituji jej dle parafráze Čermákovy v „Mincích král. Českého“ str. 286 —: štít černý cestou stříbrnou od dolejší levé strany k hořejší pravé na dvě rozdělený, v kteréžto stříbrné cestě osm červených hvězdiček se nalézá. V dolejší pak i hořejší černé části štítu zlatý lev s otevřenou tlamou a dvojítm ohonem a vyplazeným jazykem. Za klénot nad štítem jest přilba zavřená s královskou korunou, nad níž orlí křídla vynikají, z nichž pravé jest dole červené, nahoře bílé, levé dole červené, nahoře žluté a mezi dvěma křídly zlatý lev jest vztyčen k pravé straně obrácený. — Zároveň dána byla Bassevimu milost, aby nepříslušel k žádné jiné jurisdikci než císařů římských, králů českých a dvorního maršála. Kdyby někdy uděleny byly nějaké svobody některému dvorskému židu, jichž by Jakub Bassevi neměl, mají proň také mítí platnosti.

Konečně ještě v srpnu r. 1622 rozmnožil mu Ferdinand II. štít tak, aby přilba v klénotu byla otevřená, a dovolil mu kupovati pozemky do 20.000 říšských tolarů.*)

Domy své oba, č. p. 74 i 73 Bassevi přestavěl a sice stavěl roku 1612. Víme to, ježto tehda se sousedkou jeho v domě Konopovském

*) Netištěný dosud tento majestát zní: My Ferdinand II. z boží milosti volený Římský císař, po všechny časy rozmnožitel říše, v Germanii, Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský král, arcikníže Rakouské, kníže Burgundské, Štyrské, Korytánské, Gránské a Wirttemberské, hrabě Tyrolské, vyznáváme tímto listem a známo činíme všem vůbec: Jakož jsme našeho služebníka a osvobozeného dvorského žida Jakuba Bassevi z Treuenbergu pod datum dvacátého osmého Januária přítomného šestnáctistého a dvamcicímého leta z císařské, královské a arciknížecí štedrosti a dobrovolnosti vzáctnými svobodami a privilegiemi obdařiti a mezi jinými erbem, štítem, helmem a klenotem milostivě obdarovati ráčili, že jest nás dotčený náš osvobozený dvorský žid Jakub Bassevi poníženě žádal, abychom jemu takové udělené svobody netoliko milostivě potvrditi a ten povolený erb a klénot otevřeným helmem proměnití, okrášlití, zlepšiti, ale také to jemu předešle dané privilegium, vedle něhož on s dědici a budoucími svými na nemovité grunty a statky, jakž by ty jmenovány býti mohly, půjčovati, na ně zápisy a pojištění podle práva a způsobu jedné každé země činiti a těch statkův nemohovitých, gruntův a základův, ač by mu jich na ně půjčená hlavní summa a úroky zcela a úplna zaplacená nebyla, užívati mohl, v tom rozšířiti a zvětšiti ráčili, aby on Bassevi stateček buď od vinic nebo jiných gruntův asi za dvacet tisíc zl. koupiti a tím vlastně, dědičně jako jiní křesťané vládnouti mohl.

(č. p. 73-V.) Žofie Urspergová „dílo stavení jeho právně obstarati dala“, poněvadž zeď při světnici její podkopáním a gruntův vybiráním se ssula. Úředníci šestipanstí — tehdejší to stavební úřad městský — narovnali to tak, že Bassevi zeď ssuton na svůj náklad nahoru, jak prve byla, měl vyhnati, ji s krovem paní Žofie srovnati a spojití na ten způsob, aby vždy společnou zůstávala. — Než brzy byla tu nová slížnost do Bas-

Tu my patřice k takové dotčeného našeho služebníka a dvorského žida Jakuba Bassevi z Trewenbergku ponižené žádosti, také ku poslušným, povolným a platným službám, kteréž nám až posavad fedrováním našich vysoce vzácných komorních regálií s neustálou pečlivou práci a vši pilností vynaloženou snažnost v poniženosti prokázal a dokázal, a ještě každodenně to skutečně činí a napotom podobným způsobem to činiti ve vši poslušnosti se zakazuje, to také učiniti může a má, a protož s dobrým rozmyslem, dobrou radou a jistým vědomím výš dotčenému našemu služebníku a osvobozenému dvorskému židu Jakubovi Bassevi z Trewenbergku předešle udělená privilegia, milosti, obdarování a svobody ve všem, jak znějí, milostivě konfirmovati, obnoviti a potvrditi, ale také ten, kterýž předešle má, erb a klínót jmenovitě černý štít (následuje výše uvedený znak) následujícím způsobem, totiž helm kolčí ve svobodný, otevřený, rytířský, turněský helm proměnití, okrášlit a zlepšiti a téhož erbu jemu Bassevi, také všem jeho dědicům a budoucím od tohoto času až na věčnost tak užívati a věsti, propůjčiti a dovoliti ráčili, konfirmujeme a potvrzujeme jim to, dovolujeme a propůjčujeme jim také toho proměněného, okrášleného a zlepšeného erbu a klínótu od toho času až na věčnost ve všech a všelijakých a poctivých, náležitých věcech a obchodech, pečetech, sekretích, hrobových kamenech, malováních a sice na všech místech k jich poctivosti, potřebě, vůli a libosti bez překážky jednoho každého k užívání.

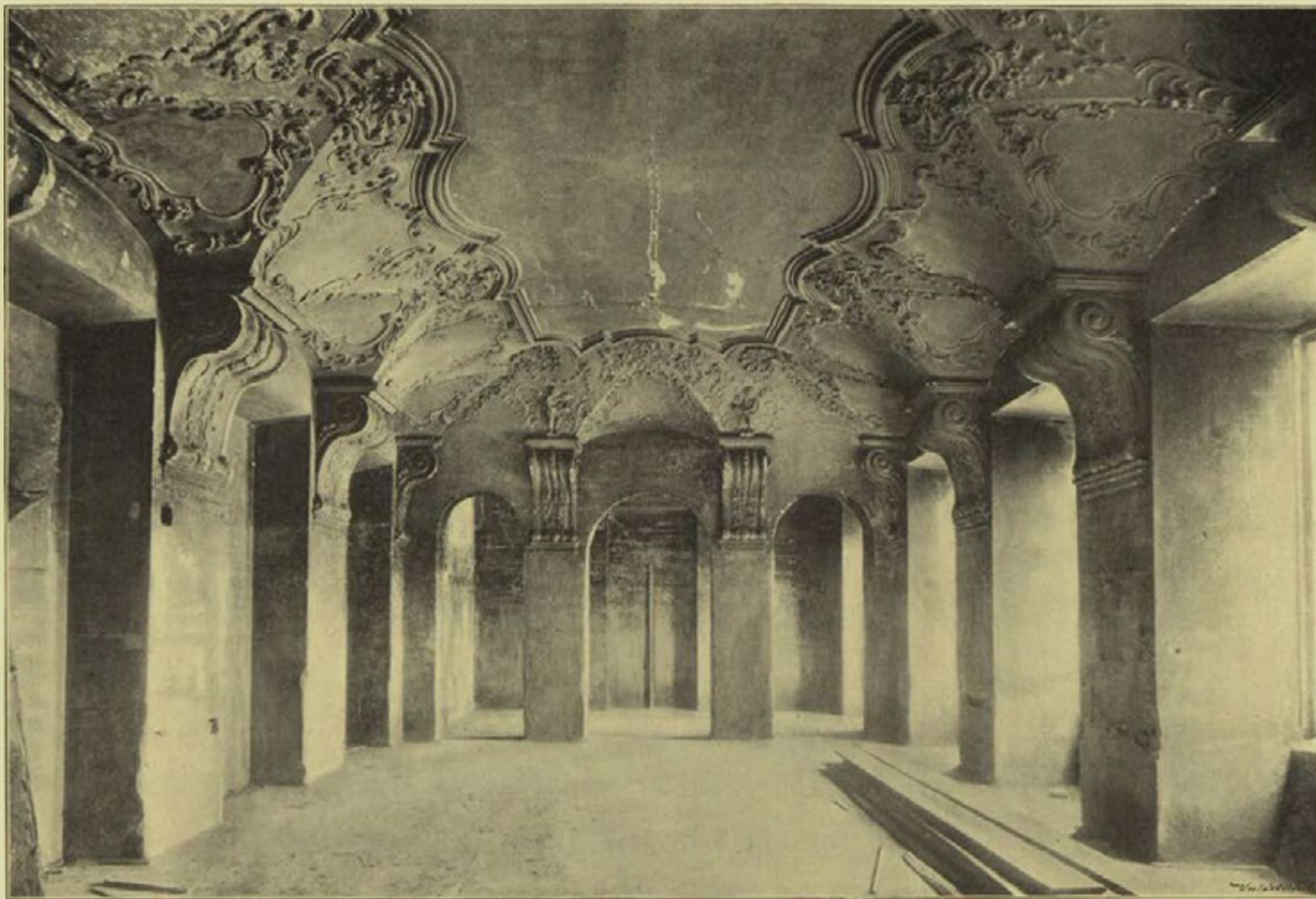
Činíme také a dáváme jemu Bassevi, našemu služebníku a osvobozenému dvorskému židu tuto obzvláštní milost tak a na ten způsob, aby on v našich královských a zemích dědičných, kde a na kterém koli místě by se jemu líbilo, nemovitě statky, jak ty jmenovány býti mohou, nic odtud nevymínějící do dvaceti tisíc zl. koupiti, míti, jak sám, tak dědicové a budoucí jeho bez překážky všech, jedné každé země v tom na díle, nebo dokonce majících privilegií ustanovení a zvyklostí vládnouti a je za vlastní jmíti a jako jiní křesťané pokojně užívatí mohli a moci jměti a z nich věci nic nežli náležité křesťanské kontribuce, berně a daně podle jedné každé země a místa příležitosti odvozovati a spravovati povinni býti mají. Pročež poroučíme všem i jedné každé našich království, dědičných knížetství a zemí ustanoveným duchovním i světským vrchnostem atd. atd., aby oni často dotčenému našemu služebníku a osvobozenému dvorskému židu Jakubovi Bassevi z Trewenbergku, jeho dědicům a jeho budoucím vždy na věčné časy v dotčené konfirmované milosti — nepřekáželi a nehyndrovali, ale je při tom zcela a úplna chránili, ruku nad nimi drželi, proti tomu činiti nebo jiným před sebe bráti nedopouštěli nižádným způsobem. — Tomu na svědomí tento list jest upečetěn naší císařskou vysoutou pečeti. Dán v městě našem Vídni devětmecitného dne měsíce Augusti po Kryslu našeho milého Pána a spasitele narození po šestnáctistém a dvamecitném letu.“ Český překlad něm. originálu pořídil Jakub Štang z Labětína.

seviho — čili, jak protokoly úřadu šestipanského piší, Jakuba Basseve Vlacha — že onu zeď „nahoru stavějc z střechy její dva šáry šindele odloukl a kladením žlabu, kteréhož předešle nebývalo, zadržel a námětky velice špatné, kteréž krov její zdržují, na samou zeď, žlab všechen do gruntu jejího položivši, zpodepřel. K tomu také kavřinec nad týmž žlabem, z něhož voda padající žlab přesahati a na krov domu jejího vedle „zlatého páva“ (č. p. 72) přicházeti, tudy častým spádem cihly porážeti a nemálo škoditi bude. Nadto pak vejše v vykřících třech v každém po jednom oknu do domu a na střechu její obrátil, dále i altánek nebývalý proti oknu po zadu v střeše domu toho, nimž se lézti může velmi nebezpečně vyzdvihl.“ I to bylo přátelsky narovnáno. V domě „Konopovském“ (č. p. 73.) měl Bassevi mincovnu. Dne 18. července 1622 koupil dále dům se zahradou někdy Samuele st. Meysla za 3000 konv. m., v květnu 1623 zveden byl do domu „u tří studnic“ (č. p. 75), jak níže povíme, který dal r. 1626 synu svému Natanovi a Anně Channě, rabi Šalomona doktora žida z Lublína dceři, ženě jeho. Tehda koupil též od Pavla Michny z Vacínova na Konopišti a Tloskově vinice na Srpových Horách (na Petříně ke Košířům).

S manželkou svou Kaudl a druhou Hyndl měl Bassevi syny Abrahamu*, Natana, Aschera, Samuela a dceru Freidl.

Brzy však přikvapila na zbohatlého podvodníka odplata. Už dříve — uvádí Smolik dle Newalda — nežli státní bankrot byl prohlášen, docházely císař. dvorní komory ve Vídni tak důvodné a podstatné žaloby na protizákonně si počínání nájemců mince, že tato nucena se viděla dne 1. prosince 1623 podati pamětní spis nejvyššímu dvoru, v němž se pravi, že nájemcové mince nefidili se uzavřenou a přijatou smlouvou, nýbrž že JMC vlastní mince, k polanění císařské výsosti, vydávali dle své vůle a svého pohodlí mnohem horší, nežli jak bylo smluveno, že při každé hřívně měli mnohem větší zisk, nežli bylo dovoleno, že staré dobré peníze, skoupivše je za „lehkou minci“ doma, do ciziny vyváželi, tam přepalovali a z dobytých cánů opět nové špatné razili atd. atd. Následkem toho zavedeno sice vyšetřování s nájemci mince, avšak brzo se poznalo, dokud někteří z nich, jichž moc a vliv u císařského dvora dosud neklesly, jsou na živě, že proti nim a proto ani proti ostatním s nimi spolčeným ničehož svěsti nelze a se nesvede. Z té příčiny od-

*) Svatební smlouva jeho s Sárrou, dcerou Jakuba Kopla z Vídne ze dne 4. listop. 1616 zapsána byla v knihy městské teprve r. 1674.

Sál v klášteře sv. Mikuláše (praelatura).

loženo vše, avšak nezapomnělo se na to; neboť za Ferdinanda III. sestavena skutečně komise (königliche Böhmische General-Münz- und Confiscations-Laesions-Aus- und Verrichtungs-Commission), do níž povoláni: Zikmund hr. z Wolkenstejna, Jan Kaltschmidt z Eisenberka, Jiří Ludvík z Lidspuru, Hanuš Jakub z Goboldu, Vilém Raimund z S. Boy, Jan z Graeffenburku a doktoři Fr. Canel a Gabriel Selb.

Po smrti nejmocnějšího podvodníka, Karla knížete z Lichtenštejna († 12. února 1627), který ošidil stát o 7 millionů zl., přikročeno bylo k Bassevimu. Dne 22. února 1631 vydán rozkaz k jeho zatčení. Tomu ušel útekem do Jičína k Albrechtu z Valdštejna. Odtud odebral se do Mladé Boleslavi, kde zemřel 2. května 1634 a kdež spatřuje se do dnes dobře zachovaný náhrobek jeho z bílého mramoru.

Na pražském starém hřbitově židovském pohřbeni jsou z jeho dětí synové Abraham († 1630), Šmaje († 1634), Natan († 1639), Ascher († 1643) a dcera Freudl († 1624). Zde leží i bratr Jakubův Abraham († 1613). Aron vystěhoval se pryč do Polska.

Již za života otce svého (1623) koupil Lev (Lebl) Bassevi s rabi Enčkem jinak Anselmem Sacerdotem rohový dům na druhé straně ulice Kostečné za 2625 kop gr. č., jak níže povíme, a roku 1631 druhý dům v Úzké ulici (dříve Zlaté zvané) blíž školy Maislovy za 800 k. m., který jako věno dal (1633) dceři své Esteře, provdané za Víta Fleišla Munka z Vídne.

Jak rozsáhlé byly obchody a závod Jakuba Basseviho, ukazuje zápis, kterým zavazuje se r. 1631 — již v Jičíně — zaplatiti svému sekretáři Janu Arnoldovi honorář za poslední tři léta. V ten čas vyhotovil tento 872 archův konceptů a 1660 archů opisů! Za arch konceptu dostával dříve 24 grošů a za arch opisů 6 grošů — sazba to, které užívala i obec židovská. Později zvýšil Bassevi honorář při konceptu o 4 groše a při opise o 1 groš.

Ze všech dětí Jakubových zůstali v držení obou domů Bassevových jen Abraham a Natan (1649). Však hypotekární dluhy rostly tu stále, až došlo 3. května 1685 k dražbě, při čemž prodány byly měšťanu pražskému Karlu Lamplovi za 12.656 zl. rýn., obnos to právě oněch dluhů. Od Lampla koupil domy Antoni sv. p. z Janinelli na Měcholupcech, JMC. skutečný komorní rada, deputovaný nad vybíráním daně z soli, piva a vína a nejv. permistr v království Českém za 11.883 zl. Ten rozprodal je (1688) na díly vesměs do rukou židovských

a to Lipmanovi Salomonovi Tornovi, Israeli Duschenesovi, bradýři Hiršlovi Weislovi a Jonáši Šimonovi Jeitelesovi.

Obec koupila rohový dům Bassevovský r. 1896 cestou expropriace od Rosy z Portheimů a druhý dům Konopovský (č. p. 73-V.) od Aschra Löwy a jeho sourozenců, z polovice od náboženské obce židovské (1897).

Při bourání tohoto druhého domu v tmavé místnosti, která po dlouhá léta sloužila za skladiště dříví, objeven byl znak husitského hejtmana vytesaný v kamenu. Nádvorí tohoto domu bylo velmi zajímavé. Nikdo by je ani dle zevnějšku nečekal. Chodby loggiové tří poschodí zakončeny byly pavlačí s malým altánkem. Obruby oken a dveří provedeny byly ve velmi zdařilé italské renaissanci. Dům byl v částech o třech až pěti patrech.

Zbývá ještě promluvit o osudech domu Konopovského (čís. pop. 73.-V.) za doby starší. Zjistěte vynikal z řady domů do ulice a to tolik, že označuje se v starých listinách, nárožním domem. Poprvé jmenuje se r. 1363 jako vlastnictví Funkelína. Pak jej měl kramář Šránek, od jehož syna Mikuláše koupil jej za 45 kop gr. Pušvicer (1405); téhož vdova Markéta provdala se podruhé za Jana Reyta z Třeboně. Tehda říkali zde „u flašek“. V době husitské držel jej jakýsi Tomášek, nejprve jako nájemník a od r. 1435 jako vlastník. Při smrti své odkázal na opravu kostela sv. Mikuláše 10 kop gr. a uložil bratru svému Martinovi, aby je z pozůstalosti vyplatil. Ten však odkládal, až sám zemřel. Ježto oba nezanechali dětí, žádali osadníci jmenovaného kostela, aby jim byl dům „u flašek“ přirknut v tom dluhu, což obec svolila (1446). Dům byl asi tehda valně sešlý, neboť prodávajice jej Uršile, vdově mlynáře Václava (1447), dostali jen 17 1/2 kopy. V téže ceně prodala jej i ona (1449) kožišníku Jakubovi, který dům přestavěl a zvelebil, neboť trhová cena jeho byla r. 1462 — tehda kupcem byl kramář Matěj — 65 kop a r. 1469 — tu kupuje jej Zikmund z Březové — 110 kop. Zikmund držel (1466) již tehda též jiný dům v sousedství Drdakovský zvaný (č. p. 36-I.) a druhý (1468) u sv. Valentina, a od r. 1476 i dům u zlatého koníčka na Ovocném trhu (575-I.).

Po Zikmundovi vystřídali se „u flašek“ Ondřej Lab (1472), Výšek z Blažtice (1476), Jindřich Šanovec ze Šanova (1478), Ofka z Petrovic, vdova po Zikmundovi Děčinském (1480), Prokop z Velevic (1482), Marek Sedlák (1501), Eliška z Podviní (1506), Anežka Lešanská z Čelčic (1507), Jan Beztahovský z Řičan. Jim přestává řada šlechtických vlastníků, neb na to nabyt domu trhem r. 1528 Matěj Lumenda, dle

Nároží Úzké (Zlaté) a Jachymovy ulice. — Šmílesova ulice od Staronové synagogy. — Nároží Maislový a Jachymovy ulice (dům Ruprechtovský). — Křižovatka Josefské třídy s Úzkou (Zlatou) a Rabínskou ulicí. — Vchod do Dlouhé třídy ze Starom. náměstí. V pravo dům „U slona“, v levo „Kamenná hlava“.

kterého se po nějaký čas zde říkalo „dům Lumendovský“. Od toho koupil jej r. 1571 Cyprián Konopě, na to Jan Ursperger, po němž vdova Žofie vdavši se za Jana Soukupa z Grosperku tomuto dům přinesla věnem. To byl poslední vlastník křesťanský, neb — jak jsme pověděli — od Soukupa koupil 1621 za 1050 k. g. č. Jakub Bassevi.

Při stavbě svého domu Bassevi nehleděl mnoho, zdali sousedovi svému tu neb onde uškodí nebo něco zaběře. A resolutní vdova, Žofie Urspergerová, nedala si to líbiti a tak z toho bylo mnoho soudů a mnoho smírů. V jednom z nich (ze dne 4. května 1612) slíbil Bassevi: „že zeď tu po pravé straně domu svého při světnici paní Žofie ssutou, kteráž předešle za společnou uznána byla, na svůj vlastní náklad z gruntův až nahoru, jak prve byla, vyhnati, jí s krovem paní Žofie srovnati a spojití se uvolil“.

Zajímavý jest následující úryvek z protokolu šestipanského soudu, který rovnal věci sousedské: Bassevi namítal sousedce, že se měla o krivdy sobě učiněné dříve hájiti. „Že aby to stavení, které na 2 lité vystaveno, aby k jaké škodě bylo, se neohlásila, vejchoze (komise) nežádala.“ Na to paní Žofka: „Jest Vaším Milostem vědomé, že na onen čas, když žid stavěl, dilo mu obstavila, kolikráte vejchoze se dožádala že na škodu staveno se ohlašovala. Vysoce se Jakub žid mejlí, aby ona k tomu povoliti měla.“

I byla povolena nová vejchoz.

Při tom ukázala Urspergerová, „že jest týž Jakub díl krovu jejího cihelného sebrati, námětky nové nad starými dosti subtilné na zeď novou, kteráž jest společnou, položití, šindelem přes to pobíti a při tom žlab nový při též zdi do gruntu jejího položití dal a k tomu také nad tím žlabem kavřinec, z kteréhož voda na střechu její po cihlách krycích dolů teče, čehož tu prvé nikdy nebyvalo, vyzdvihl“.

I zde stavba jevila nápadný kontrast vnitřní úpravy s temným, jednoduchým zevnějškem, s vchodem obroubeným čtverhrannými kameny. Malý dvůr oepjat byl na všech čtyřech stranách chodbami arkádovými s lunetami slohu prvního baroku, podepřenými toskánskými sloupy, které od poschodí k poschodí vzhůru byly stále útlejší, tak jak to asi je viděti v domě, kde slove „Teufelhaus“, ač zde stavba jest asi o 50 let mladší. V prvních dvou poschodích byly ve schodišti poloobloukové výklenky, určené zajisté k tomu, aby zde vystaveny byly sochy.

Ještě na počátku 19. století byly prý viděti v domě lokality, kde ražena byla mince.

Jako sousední domy jmenuje se i dům „u zlatého páva“ (č. p. 72-V.) poprvé r. 1363. Tehda totiž postoupila jej Kačka z Kutné Hory svému zeti Rudolfovi, který jej prodal ještě téhož roku Henslovi Meissnerovi. V prvních letech patnáctého století seděl zde kramář Göbblin a po něm vdova jeho Anna, která jej prodala 1418 Vojtěchu Pleitingerovi za 20 kop gr. Co se tu dělo za bouří husitských, jest nám neznámo. Víme jen, že r. 1428 kupuje dům Martin z Čilice čili Lichučevský od Jana Göblova syna. Od toho nabyt jej v dluhu (1449) Beneš, syn Mikuláše Šafránka. Když r. 1457 kupoval dům Pechanec z Lochičic, platil již 52½ k. Po desíti letech prodali jej poručníci statku Máře Pechancové hospodářskému správci radnice staroměstské Zikmundovi. Od toho času říkali zde „u šachů, u šachovnice“.*) To jméno poprvé čte se ve smlouvě trhové, kterou r. 1477 kupuje dům písař (sekretář) podkomořího království Českého Samuela z Hrádku a na Valečové, Zikmund z Dvořišť. Týž měl s bratrem svým Retafinem z Dvořišť 1482 i dům u bílého zvonu na Staroměstském rynku (č. p. 605), prodaný potom 1484 lékáři mistru Vavřinci z Rokycan. Tehda citě se nemocným, odkázal jiný dům svůj v Dlouhé třídě bratru svému Janovi z Dvořišť.

V ten čas však náš dům „u šachovnice“ Zikmund z Dvořišť již neměl. Prodal r. 1478 jej se souhlasem bratra svého, Jana Retafina, jmenovanému již mistru svob. umění a tehda rektora university Pražské mistru Vavřinci z Rokycan. O tom máme z německého nyní města Stříbra pěkné české psaníčko zachováno a zní: My purgmistr a radda města Stříbra známo činíme listem tímto všem vuobec i každému zvláště, kdož jej uzří neb čtúc slyšeti budú a zvláště osvícené múdrostí s mnohovzácnú opatrností pánóm purgmistru a raddě Starého Města Pr. přátelóm milým na vědomie dávajíce, kterak slovutný panoše Jan Retafina před nás předstúpiv do plné naše rady seznal jest před námi: Jakož jest kúpil duom u šachovnice slovutný panoše Zigmund z Dvořišť, bratr jeho, a zapsal sobě a jemu oc, že k tomu dobrú vuoli dává listem tiemto a plnú moc a právo k tomu domu svrchupsanému bratru svému Zigmundovi a jemu vzdává, aby on s tiem domem tak učinil, jakž se jemu najlépe zdáti bude a potud učiniti, pokud se jeho vuoli líbiti bude. Tomu jeho seznání před námi

*) Rozeznati jest od stejnojmenného domu blíže Králova Dvora č. p. 672—I.

na svědomie pečef naši městskú přitisknutí jsme rozkázali k tomuto listu. Jenž jest dán a psán ve čtvrtěk po sv. Jakubu. ap. letha oc LXXVIII.

Z důvodů nám neznámých ustanovil král Vladislav tento dům pro kanceláře desk dvorských království Českého, zakoupiv jej za 60 kop od mistra Vavřince r. 1480. Další osudy domu jsou mi dosud temny. Na počátku šestnáctého století (1507) jest dům již zase v ruce soukromé, má jej Augustin Hajdar, později jmenuje se zde Kateřina Konářovská a Lidmila Šprinklová. Věnem nabyt jej Kříž Chvalský s chotí svou Lidmilou, kteří jej r. 1588 prodali Simonu Šváchovi. Poslední křesťanský majitel byl zde r. 1621 Václav Paulin. Od jeho vdovy Marty koupili jej r. 1623 Isák Goldšader, Eliáš Nantua a Istrle Koch Votický za 1060 k. gr. č. Syn Nantuův Zachariáš, jinak Pešachua, apatékář židovský, vkládaje si díl svůj do knih, popisuje jej r. 1664, že jeho část jest „jdouc do domu po pravé ruce jeden sklep pod zemí a nad zemí čtyry sklepy suché s jednou dřevnicí, v druhou pak štoku od země mazhauz, světnici jednu, dvě komory a jednu kuchyni“.

Nejbližší dům směrem k rynku Staroměstskému (č. p. 71—V.) jmenovali od druhé polovice 15. století „u sv. Jiří“, v následujícím věku „u Šalamúna“. Jako dům „u desk dvorských“, patřil i tento kolem r. 1360 Kačce z Hory Kutné, která jej postoupila r. 1366 písaři Merbothovi. V prvních letech patnáctého věku (1410) drželi dům Mikuláš Maštovec a (1428) Svojshe. Tehda odhadoval se na 70 kop. Na to sídlil zde Mikuláš, hospodářský správce obce Staroměstské (mareschalculus domorum), po jehož smrti nabyt (1452) domu trhem za 32 kop gr. vdova po Erhardovi Pirentlovi Anna Lounská. Její kšaft z r. 1460 se nám zachoval. V něm „duom muoj, v němž bydlím za sv. Mikulášem podle domu Pechancova na rohu leží, na němž sv. Jiří malován jest, — dala sem — Martinovi, manželu mému milému“. Ovdověv, vedl Martin hospodářství špatně. Oženil se a konečně r. 1479 musil v dluhu 47 kop postoupiti dům kramáři Ondřejovi Zemlerovi, který jej prodal 1481 kupci Laurinovi Zalmanovi ze Stříbra. Ani tomu nepodařilo se domu udržeti pro dluhy; r. 1485 zahavil mu jej Jiří Prhoš a prodal Anně, vdově Prokopa vačkáře, který míval svého času i dům Chřenovský. Od ní nabyt ho 1489 Jindřich Horyna z Honbic a r. 1494 Jiří Šalamún, dle kterého počali tu říkati „u Šalamúna“. Na to v patnáctém století vystřídali se tu v držení Marta Štolcová (r. 1510 za 105 kop), Fridrich z Hornburka s Žofií z Trojanovic (1541) a Zikmund Frajskul

(1550), který jej spojil s domem u „Trouby“, s kterým sdílel osudy až do r. 1624. Znovu oddělen byl r. 1624, kdy tuto zadní část prodal Sezyma z Vrtby za 2000 zl. rýn. Šalamonovi Bondy-mu a ten 1625 za 400 k. gr. č. též židu Josefovi ze Sobotky.

Ve vchodu domu viděti bylo gothické klenutí žebrovité z první polovice 14. století. Ježto půda byla zde časem značně zvýšena, zdálo se, jakoby žebra klenby již od země počínala.

I další dům sousední záhy splynul s jiným nárožním domem č. p. 935—I. Poprvé jmenuje domek tento r. 1427. Tehda koupil jej kramář Jan z Úsku od Majdaleny, vdovy po Jakubu Terklěřovi. Od kramáře koupil jej roku následujícího Matěj ze Zvoleně, licenciát svobodných umění. Od toho koupil jej (1454) kramář Erasmus ze Stolpy a konečně 1461 Václav z Raychstejna, který jej spojil s domem hlavním č. p. 935 do rynku jdoucím.

Než dojdeme rynku, jdeme kolem místa, kde stával ještě jeden domek. Zde říkali v 17. století „studená světnice“ (Kalter Herberg). Na počátku 15. stol. měl téhož majitele, jako hlavní dům, teprve r. 1428 koupil jej Jan Vrtílka od Majdaleny, vdovy po Jakubu Terklěřovi a od toho 1429 za 12 kop krejčí Filip. Na to vystřídali se v držení domu 1454 Jan z Nymburka, 1459 krejčí Beneš, 1461 krejčí Prokop (za 50 kop), 1462 šenkýř Mikuláš, 1465 Jiřík z Rokycan, 1468 platnýř Matěj Dítě, 1468 Jan Holub, 1469 Ondřej Lab, 1470 krejčí Beneš, 1481 Jakub Tichava, 1494 Václav Markův, 1496 Marek z Kolína a Martin Laudat, 1511 Jiří bakalář z Prahy, 1527 Štěpán Fukáček a Martin Rechek až ho nabyt 1529 Jan Kozel z Pokštejna.

Kozel měl svoje domy hezky pohromadě. Hlavní dům č. p. 935—I. a nyní právě zbouraný dům Chřenovský, který koupil pro svého švagra Jana Cukmana z Ruprštorku od Kateřiny, vdovy po Janu Svátkovi z Pernštorku za 550 k. gr. č. a dům „u Kozlů“ na rynečku. Šťastnou náhodou známe i kšaft Kozlův. Zavděčíme se jistě, uvedeme-li z něho několik vět: Nejprve pak a přede všemi věcmi Lidmile, manželce mé milé, odkazuji a mocně po své smrti poroučím a dávám duom svůj, v němž bydlím, kterýž někdy sloul „u labuti“ na rynku vedle „tváří“ ležící i ten druhý duom na rohu podle téhož domu proti kuoru sv. Mikuláše — (toť dům, o kterém právě mluvíme) — a k tomu svršky všecky, buď to na klenotích jakýchžkoli, na penězích, na šatstvu jakémkoli, na víních, kteréž mám. — Item Severinovi, synu svému, tomu odkazuji

duom pruochoditý proti domu mému — (t. j. dům Chřenovský) — na rynku ležící, ačkoli nedoplacený. — Item Zygmundovi, synu mému druhému odkazují dvě vinice nad Vršovici, item Václavovi, synu třetímu, tomu odkazují vinici Sekerovku, kteráž leží pod Strahovem. — Item Martě a Anně, dcerám mým, jedné každé odkazují, když by k letům přišly — po stu kop gr. č. a každé z nich pás stříbrný pozlacený.“ To a jiné ustanovil pan Kozel r. 1537.

Dědic domu, Severin Kozel z Pokštejna, pospíšil si s prodejem domu. Učinil tak r. 1548. Tehda koupil jej mosazník (rotšmid) Vincenc Pamberger. Pak se tu vystřídali 1554 Hanuš Wirt, 1562 Jan Pitenštorfer, který jej odkázal krejčímu Oldřichu Špantnerovi. Jeho vdova Lidmila prodala dům 1615 Eliášovi Berovi. Tehda ceněn byl na 875 kop, r. 1666 na 1200 zl. a r. 1675 na 1700 zl. rýn. Ku konci 18. stol. spojen byl s domem „u labuti“ na rynku.

Kolem kláštera sv. Mikuláše.

Předěmež na druhou stranu ulice Mayslovy. Zde vítá nás především kostel sv. Mikuláše, první to městský chrám obce Staroměstské, který teprve ke konci 14. st. přednost svoji postoupiti musil Panně Marii před Týnem. On jistě byl svědkem založení Starého města, nebyl-li dokonce na znamení jeho stavění. Přes to poprvé jmenuje se až r. 1273. Jeho význam poznává se v tom, že — jako šlechta u sv. Václava na hradě Pražském — svobodné měšťanstvo Pražské přísahy skládalo zde u sv. Mikuláše. Plácek před ním slul trh kurný. V kostele bylo 17 oltářů. Dnešní jeho podoba jest ovšem nová, ale ruka, ncmělá sice, ale dobré vůle, které musíme býti vděční, zachovala nám primitivním způsobem namalovanou podobu starého kostela, než byl r. 1732 zbořen. Z výkresu jest viděti, — popisuje Baum obrázek — že kostel v době renesanční byl přestavěn, tak že z původního gotického stavení nic nezbylo, leda zdi a několik opěráků. Starý kostel byl trojlodní, postranní lodi užší a nižší nežli prostřední. Klenutí skládalo se z pěti křížových čtverců. Obvyklého polygonálního nižšího uzavření presbyteria při kostele není na výkresu; bývalo-li kdy jaké, bylo snad ve válkách husitských poškozeno a později při opravování rovnou zdí nahrazeno, tak že kostel záležel ze tří stejně dlouhých lodí bez zvláštního presbyteria, postranní pak lodi, nejspíše za Mat. Ferd. Zoubka z Bilenberka (1650—1660), v galerii byly proměněny. V průčelí měl kostel čtverhrannou věž po pravé straně — zdali i po levé, není z výkresu zřejmo*); byla o dvou patrech s velkými okny a střechou stanovou, křídlicí pokrytou. Hlavní

loď byla kůrkami, poboční lodi křídlo pokryty. Zdi postranních lodí byly sesíleny rovnými opěráky, bez ústupků, kůrkami krytými. Okna gotická proměněna byla v oblíbená okna polokruhová, v postranních lodích byly dvě řady takových oken.

Obrázek ten zhotovil P. Maurus Kottaš, „ten čas v tomto klášteře nedělní kazatel a regens chori. Ty, který tyto čteš, s pobožnou modlitbou na jeho duši pamatuj. Amen.“

Těž o novém kostele se zmiňuje: Tento chrám Páně, když se ten knoflík stavěl, již přes třicet dva tisíce zlatých koštoval a to mimo malování stropu, za které malíř pan Assan 6000 žádá; mimo varhan a oltářů, též pucování vnitřního. Ten den, když se ten knoflík stavěl, pracovalo na tom stavení jenom deset zedníků, to pro nedostatek peněz; nebo tenkrát mezi Francouzem a císařem Karlem VI. ve Vlaších velká vojna byla; klášter pro takovou vojnu veliký daně platiti a extraordinaria dávatí musel. A to byla jest příčina, že ten chrám Páně tak dlouho stavěl. Bože, dejž mně písaři a tobě čtenáři, abychom se spolu v nebi shledali; co jsem zde obšírně zaznamenal nemohl, to sobě oustně tam povíme. Amen.

Od doby husitské až po bitvu bělohorskou zůstal kostel v ruce přijímajících pod obojí způsobou tělo i krev Páně. Po oně však katastrofě podařilo se opatu Strahovskému, Kašparu z Kvestenberka, že kostel mu byl r. 1628 přiknut. Opat — jak dále povíme — přikoupil několik sousedních domů a založil zde školu pro novice řádu praemonstratského. Zde učili P. Norbert Schwe t a Frant. Lameter poetice a rhetorice. Ovšem nebylo jim zde dopřáno dlouhého působení. Byltě kostel

*) Z obrazu Sadelerova vidno, že zde byly dvě věže.

1635 odevzdán benediktinům z Emaus. Strahov za náhradu dostal kostelík sv. Benedikta, který dříve stával na místě asi hotelu „u Karlových Var“ v Rybné ulici.

Prvním opatem kláštera u sv. Mikuláše byl Adam Benedikt Bavorovský. Jemu udělena byla všechna práva a výsady, kterým těšili se druhdy opatové kláštera Emauského na Slovanech; především pak bylo to místo a hlás na sněmu zemském. Bavorovský získal si velkých zásluh o zpustlý kostel. Zemřel 26. května 1636. Nástupcem jeho stal se Jan Benedikt Berounský, který vystavěl novou budovu opatskou. Třetím opatem byl Zdislav Ladislav Berka z Dubé a Lipého (1647—1648), který usiloval o to, aby židé kolem kostela sv. Mikuláše bydlící obrátili na víru křesťanskou. Poněvadž se čtvrtý opat Libor hodnotí své vzdal obávaje se, jak řeholníky vyživí, když Švédové statek Čakovice klášteru příslušející zpusťovali, ustanoven za opata Matouš Ferdinand Zoubek (1649—1664). Týž byl rodákem — uvádíme data Kráslem sebraná — moravským, narodiv se r. 1618 v Rajhradě z otce někdy úředníka kláštera Broumovského. Dokončiv studia svá v Broumově a Olomouci, vstoupil do řehole sv. Benedikta r. 1638 v Broumově, máje věku svého let 20. Výtečnými vlastnostmi ducha a srdce naklonil si láskou spolubratry své, kteří zvolili jej nejprve za převora Broumovského a později za probošta podružného kláštera Rajhradského. Roku 1649 byl jmenován opatem zde u sv. Mikuláše a svěřena mu zároveň 1652 správa kláštera Ostrovského, přenešeného k sv. Janu pod Skálou. Bratři Václav a Jiří Bilkové přijali ho k erbu i titulu svému z Bilenberka. Navštěvuje často klášter sv. Jana pod Skálou, sestavil životopis sv. Jana (Ivana), prvního prý poustevníka v Čechách, a věnoval své dílo 1655 cis. Leopoldovi I., když poprvé meškal v Praze. Zoubek zhusta na sněmích volen býval do komisí a potřebován jest ku všelikým poselstvím. Byl radou kardinála Harracha a zřízeným od něho komisařem visitačním, jakož i r. 1657 vyvolen byl stavy Českými nejvyšším oficiálem královské komory zemské. Dne 1. května 1660 jmenován byl prvním biskupem Královéhradeckým.

Nástupcem Zoubkovým u sv. Mikuláše stal se správce opatství Sázavského Jan Prokop Manner (1665). Moudrým hospodářstvím rozmnožil jmění klášterní, přikoupil Popovice (1671) a Újezdec (1674), obdržel jako legát Stířín od Matěje Ferd. Bílka z Bilenberka a vyměnil 1676 Čakovice za Chodov a Hostivař. Zemřel 21. dubna 1682. Na to zvolen novým opatem Maurus Roučka (1683), který použil hrozné ná-

sledky požáru z r. 1689, aby potřebné sousední domy pro klášter získal (1700). Zemřel 13. srpna 1714. Nástupce jeho Anselm Vlach jest původcem přestavby i opatství i kostela, kterou Praha o znamenitou památku umění stavitelského byla obohacena. O tom budtež zde uvedena slova výtečného znalce této památky, Kříženeckého, který srovnávaje toto dílo Kiliana Ign. Dientzenhofera se známým letohrádkem „Amerikou“ téhož umělce, praví: Ukazuje-li nám letohrádek hrab. Michny umění K. I. Dientzenhofera v jeho počátcích, kdy poprvé jako samostatný architekt vystoupil a ve snaze své, podati dílo dokonalé a ve formách účelu stavby přiměřené, užil tvarů bohatých a životem překypujících, můžeme na jedné z jeho staveb, kterou v pozdějším zralém věku (byl 41 let star) postavil, to jest na praelatuře sv. Mikuláše na Starém M. Pražském pozorovati, jak v bohatosti forem ulevil, s uměleckou rozvahou je vytříbil a zjednodušil.

Stavba praelatury počata r. 1727 od opata Anselma Vlacha a dokončena r. 1730.

Již při prvním pohledu — pokračuje Kříženecký — na dvoupatrové průčelí je nápadný velký rozdíl v celkovém rázu architektonických rámců oken. Kdežto letohrádek hr. Michny (Amerika) ukazuje nám formy bohaté, s uměleckou rafinovaností ve skvostný celek seskupené, má praelatura již formy jednodušší, mírnější, s uměleckou finesou bohatou zkušeností podepřenou vyrovnané.

„Za účelem úpravy assanačního obvodu byla praelatura sv. Mikuláše zbourána. Byla-li umělecká cena její sama o sobě tak velká, že měla se hledati cesta k jejímu zachování, což se malou změnou navržených čar stavebních dalo docíliti, sluší jejího zničení tím více litovati, jelikož tvořila s sousedním kostelem sv. Mikuláše jediný celek, s rozmyslem koncipovaný, který se nyní vážně poškodil a který bude vyžadovati velkého taktu uměleckého, aby se způsobená aesthetická škoda alespoň z části odčinila.“*)

Ovšem není vše tu dílem Dientzenhoferovým. Víme, že první plány kreslil Vít Václav Kanka (qui abbatiam novam, novum hiemale rectorium et totam novam monasterii structuram primitus delineavit“), a že smrt († 1727) překazila jemu jich provedení.

*) Uvádíme i úsudek z strany německé. Dr. H. Schmerber píše: Der Convent ist leider den Assanierungsplänen zum Opfer gefallen, was umsomehr zu bedauern ist, als diese Klosteranlagen in architektonischer Beziehung andere derartige Bauten bedeutend überragten. (Beiträge zur Gesch. der Dintzenhofer str 39.)

S bořením starého kostela sv. Mikuláše počato bylo 1732, 4. července 1737 položen základní kámen pod hlavním oltářem a 6. prosince téhož roku kostel slavnostně posvěcen.

Výlohy skvostné stavby přinutily opata Vlacha k prodeji Šeberova i Hrnčíř (1728), dokončení jejího již se ale nedočkal († 18. července 1735). Při nové volbě zvolen byl za jeho nástupce Antonín Merkl, rodem Pražan, jemuž připadla starost opatřili další peníze na dokončení stavby. Proto prodal vinici Žezulku (1737). Však nejhorší zůstalo mu pro poslední léta jeho vlády († 31. ledna 1745). Drancování Francouzů a Prusů zle stihlo klášter, a tak za nešťastných časů posazen byl na stolec opatský Jan Gaudernak (1745—1750) i nástupce jeho Martin Absolon, který r. 1760 důstojnost tuto složil. Poslední, kdo držel zde hůl opatskou, byl Emilian Mühlwenzel. Byltě klášter 12. listopadu 1785 zrušen. Praelatura se sousedním domem prodána byla 1789 za 13.070 zl. Šimonu Královi a kostel 1791 za 1600 zl. obci Pražské.

V devatenáctém století bylo v praelatuře zřízeno divadlo a to r. 1816, kdy náleželo Janovi Švestkovi. Nejdříve hrála zde kočující společnost Kramerova po tři léta, načež převzal vedení podniků 1819 Jan Švestka. Zde počala mnohá známá síla umělecká svoji dráhu přes prkna světa. Tak ředitel divadla v Hradci Štyrském Pellet, Chauer, Kopitius, Dolt, Grabinger, Grauert, paní Wiedermannová (hrálo se ovšem německy). Zde provozovány i opery, nyní již zcela neznámé, jako: 1816 „Dvě lišky“, „Noc v lese“; 1820 „Opera na střeše“, „Nové nedělní dítě“ a „Sestry z Prahy“. Dne 8. dubna 1832 proveden ve prospěch nemocnice Alžbětinek „Don Juan“ s tímto obsazením: Šrámek don Juan, Ryšlánek don Pedro, sl. Veitová donna Anna, Kratochvíl don Ottavio, sl. Zelená donna Elvira, Veselý Masseto, sl. Giebová Zerlina, Spiess Leporello. Sedadlo platilo se za 1 zl. V pozdějších letech provozován zde Faust a Markéta, Čarostřelec, Jan Pařížský, Lazebník Sevilský atd. V období 1816—1866 působilo zde 450 pánů a 360 dam.

Základem klášterní budovy byla stará fara. Roku totiž 1363 koupil tento dům farář Dětlev od Mikuláše Arnoldova. Za farou dále k židovskému městu byl velký dům „u věže“, později „u zelené věže“ zvaný se sladovnou (část č. 27—I.). Nejprve se zde jmenuje asi r. 1363 Mikuláš „od věže“, r. 1405 městský písař Oldřich z Falknova a po něm vdova jeho Marta, po jejíž smrti pivovar prodán za 60 kop Mikuláši Jevicerovi. Od syna jeho Jana koupil dům 1445 a 1447 bohatý kramář Jan Wolf, který držel i Šmerhov, na místě nynější radnice Staro-

městské proti Chřenovskému domu. Trhem z r. 1457 přišel v držení domu slavný nejvyšší písař obce Staroměstské Jan Toušek, dříve písař v kanceláři královské. Roku 1437 jmenován byl veřejným notářem v Praze, obdržev za služby císařské Svémyslce a dvůr poplužní s dědinami v Přestupímí a v Břežanech. Do služby obecní Pražské vstoupil asi r. 1444. Z té doby zachován jest list jemu svědčící od slavného humanisty a napotomního papeže Eneaše Silvia. Toušek byl totiž — uvádíme zprávy badatele v oboru dějin humanismu v Čechách Jos. Truhláře — za krátký čas tak si oblíbil novomodní plody poety Eneaše, že od něho žádal, aby mu poslal, co nového po jeho odchodu z kanceláře byl napsal, i přičiňuje k žádostem svým zprávu, že literární plody Eneašovy v Čechách jsou slaveny. V odpovědi své těší se Eneaš této zprávě, a odkazuje Touška na kolegu Václava (t. j. Václava z Bochova), který prý všechny jeho plody má opsané. Téhož roku 31. října 1444 obrací se týž Eneaš písemně k Touškovi s žádostí, aby mu v Praze koupil bibli, poněvadž prý tam mnoho jest kněží, kteří knihy mají na prodej. Když byl potom Toušek jeho se olázał, jakou bibli a zač by chtěl, odpovídá Eneaš listem ze dne 23. srpna 1445, že za psanou na papíře dal by 8 zl., za pergamenovou dvojnásob.

Toušek byl bohatý měšťan. Roku 1440 koupil dům Hanovský u sv. Jakuba (č. p. 674) od Aleše z Ryzmberka a Vřeštova, r. 1452 jiný v té osadě (č. 576), který ale ještě téhož roku prodal Janovi Caltovi z Kamenné Hory, seděním na Rabštejně. Z r. 1457 máme od něho zachovaný český dluhopis na 76 k. gr. č. opatrnému muži Hanušovi kupci Šenk řečenému. Toušek zemřel r. 1463 zanechav vdovu Zuzanu a dva syny Matěje a Linhartu. Dům „u věže“ prodal tři léta před svojí smrtí za 185 kop Zikmundovi, synu Mikuláše od červeného jelena, ten již po roce (1461) Jiříkovi, synu Jana platněře. Týž zde zůstal po dvacet let a asi přestavěl dům, neboť když jej prodal r. 1482 kutnohorskému kupci Mikulášovi, dostal za něj 225 kop. Od Mikulášovy vdovy Doroty nabyt ho r. 1516 Havel z domu Šetelkova (v Dušní ulici), který pozízuje r. 1521 o svém statku, odkázal „věž“ manželce své Lidmile s podmínkou: „Dá-li pán Buoh tomu děťátku na svět přijiti, kterýmž nyní táž manželka má těhotna jest, a k letům rozumným by přišlo, že ona s tím dítětem věrně a právě se rozdělí. Však „milá manželka jeho“ Lidmila brzy se po smrti manželově vdala (1522) a snad že děcko zemřelo, zapsala dům „u věže“ novému svému muži sladovníku Jakubovi, který zase po smrti Lidmilině pojal za chof Voršilu, dceru Jana

Silvestra, které slíbil: Po dni a po roce ona Uršila má býti v tom ve všem statku Jakubovu mocná a pravá hospodyně, a dal-li by jim Pán Buoh spolu dítky a jeho by Jakuba prve smrt zachvátila, nežli ji Uršilu, ona Uršila má býti v tom ve všem statku po něm zuostalém s dětmi spolu zplozenými rovná a pravá společnice i s tím dítětem Annú, kterúz s první manželkú Lidmilú zplodil; však prve a napřed z toho statku jí Anně 25 k. gr. č. povinni budou dáti a potom rovný díl." Paní Voršila, když ovdověla, vzala si Jana Štelce a prodala s ním dům náš za 300 kop r. 1551 mistru Ondřeji z Dalmanhorstu a manželce jeho Lidmile.

Mistr Ondřej byl rodem z Klatov, syn pekaře Jana Šimka. V Praze studoval na universitě a dosáhl zde r. 1524 stupně bakalářského. Toho času náležel básnickému kruhu Jana Hodějovského z Hodějova. Po skončených studiích byl správcem škol a spisoval knihy učebné pro učitele, jež pro svůj praktický způsob výkladu udržely se déle než sto let v rukou učitelův a žákův a často byly otiskovány. Nejprve vydal (1530) „Nové knížky vo počtech na cifry a na líný“, což jest nejstarší dosud známá větší česká kniha početní, v níž — uvádíme obsah dle zprávy Smolíkovy — první oddíl pojednává o počtu na cifry, druhý o počtu na líný a o regula de tri, třetí o lámání počtu a čtvrtý o běhu kupeckém. Na to r. 1540 vydal „Knižku v českém a německém jazyku složenou, kterak by Čech německy a Němec česky čísti, psáti a mluvit učiti se měl“, v níž jest 42 rozprav pro cvičení tak, jako jsou zařízeny moderní konverzační cvičebnice.

Mistr Ondřej měl s manželkou svojí Annou též dům u Jonáše na Janském náměstí za židovským městem (1534 a 1544) a jiný neznámé mi polohy, koupený r. 1540 od Jana Fryza za 100 kop. Mimo to dostal (1543) s druhou manželkou svou Lidmilou Valentovou dům „Švábovský“ v Dlouhé třídě vedle „Zlaté štičky“, který prodal za 240 kop r. 1570 Šebestiánu Kohejlovi a 1570 koupil v Platnéřské ulici za 164 kop dům od Josefa Bílého Kříže.

Jednou měl mistr Ondřej se svými sousedy potíž. Roku 1557 obeslali jej totiž úředníci záduší kostela sv. Mikuláše pro stížnost „v pěti artykulích a najvíce proto, že by stavením domu svého, když grunty vybratí dal, zeď jejich školní podebratí a zemdlítí měl a tak za tou příčinou že se jest jim štít školní ssul a nemalé jiné škody na škole jich že jsú se jim staly“. Konečně ale podařilo přivést strany k smíru a uzavřeno bylo — též slavný Sixt z Ottersdorfu je smířoval, — že, „což

se těch čtyř posledních artykuluov (obsah jich se však neudává) a stížností dotýče, že sme tu neuznali a neuznáváme, aby ty artykulové, které straně byly aneb býti měly k ublížení cti a dobré poctivosti; protož je všeckny mezi dotčenými stranami touto vejповědí zdviháme, kazíme, moříme a v nic obracujeme. Však on mistr Ondřej, tak jakž se jest sám dobrovolně k tomu svolil a z lásky, kterúz se jmiti praví k tomu záduší a zvláště pak k škole, bude povinen na svoij vlastní náklad tu zeď školní dáti vyhnati tak vysoko a potud, pokudž břevna světničná této školy zvajší se vztahuje. V kterěžto zdi jakožto již společní bude moci on, mistr Ondřej, sobě trámy k potřebě své klásti a tolikéž oni páni osadní. Dále pak oni páni osadní na té tak potom vyhnané zdi štít založiti a jej nahoru a na vajš vyhnati a s krovem školním srovnati i také jim od domu a krovu mistra Ondřeje se odhraditi bez překážky jeho mistra Ondřeje povinni budú a to též na vlastní svoij náklad.“

Mistr Ondřej vyznamenán byl r. 1545 erbem a praedikátem „z Dalmanhorstu“. Roku 1547, v čas bouře české proti Ferdinandu I., seděl v radě městské a byl po přemožení odboje vypovězen (24. září 1547), a povoleno jen mu bylo, aby se mohl usaditi na Moravě. Dosáhl však brzy milost a vrátil se do Prahy.*)

Roku 1551 zemřela mu druhá manželka jeho Lidmila Valentová: V závěti své odkázala manželu statek svůj. „Než co se toho artykule v kšaftu — píše dále ve svém pořízení — nebožtíka Jana Valentového, najprvnějšího manžela mého dotýče, tak jakž je z strany domu někdy Valentovic i s pivovarem ležící proti sv. Duchu pod jistou výminkou, komuž bych jej chtěla dáti, toho při vuoli své zuostavil, i ten duom s týmž pivovarem všem třem bratřím vlastním Janovi, Viktorinovi a Sixtovi, synuóm nebožky paní Markéty Fišlové odkazují. Však což se svrškuov a řetězuov na velikých káděch — vymínujice toliko slévaci — dotýče, ty všecky kádi a jiného nádobí pivovarského mají zuostati při panu mistru Ondřejovi, manželu mém věrném, neb také jeho a mými vlastními penězy koupeny a spraveny jsou“.

A z tohoto dovětku měl pan mistr nepřijemnosti.

Bratři Fišlové jej obeslali totiž na radnici před soud panský a vinili jej z toho, že jim bratřím odkázán jest dům, v kterémž on bydlel,

*) Zde jest v Ottově Slov. N. při článku Klatovský z Dalmanhorstu Ondřej chybeno, neb se tvrdí, že se stopa jeho po r. 1547 ztrácel. Opak vysvítá z dat výše námi uvedených.

pak on nočně stěhuje se z něho, bral jest jim svrchky i jiné věci jim náležité, jako řetězy z kádi. „Ježto, kdyby v tom své kořisti žádné nehleděl, nočně by se neodstěhoval.“ Pan mistr se bránil: „Nebyl — prý — jest na tom nikdy, aby to, což by jemu nenáleželo, bráti a sobě osobovati měl. A nočně se jest nestěhoval, aniž také jemu toho jaká potřeba kázala a na tom není, aby jim bratřím, což spravedlivě náleží, toho postúpiti neměl. Než což jsů jemu obstavili, on praví se k tomu lepší právo míti.“ Než páni na radnici to neuznali a mistra Ondřeje odsoudili: „A on mistr Ondřej cožkoli takových svršků z toho domu odvésti i odnésti dal anebo sám odnesl, mimo ty, ač které sám nové a za své peníze koupil, povinen jest to všecko zouplna a bez umenšení zas do téhož domu dáti vnést i přivést i a to ve dvě neděli podle práva.“ (1552.)

Dům „u věže“ prodal mistr Ondřej r. 1566 za 500 kop č. panu Jindřichu Smiřickému ze Smiřic a na Skalách. Pan Jindřich byl jedním ze tří synů Zikmunda ze Smiřic († 1548), po kterém zdědil Skálu Hrubou s Navarovem, Semily a Hořice. Panství Skalské rozšířil příkoupiv k němu r. 1559 hrad Trosky. Před tím byl r. 1557 vsi své Březinu, Blaty, Mařenici, Dlouhý, Skalany a dvůr Podžabokrtský odevzdal Adamovi z Vartembergu a za to směnou obdržel Tatobily, Letkov, díly Kozákova a Volavče a jiná zboží. Paprocký o něm poznamenal, že byl od císařů a králů českých v zemi potřebován i ze země vyslán. Zemřel r. 1569 a pohřben jest v kostele Týnském vedle otce svého. (Sedláček.)

Vdova pozůstalá, Eliška z Valdštejna, vdala se po druhé za Alše Berku z Dubé a zemřela r. 1596. Po Jindřichovi Smiřickém zůstali synové Zikmund, Jaroslav Jan a Albrecht Vladislav, kteří s počátku byli statkem nedílní. Ale když Jaroslav z nich r. 1588 zemřel, rozdělili se tak, že Zikmund měl Skály a Albrecht Hořice a Úlibice. Dům „u Věžů“ postoupili bratři r. 1600 sestře své Anně Kateřině Vartemberské ze Smiřic a na Svijanech. Tato po smrti prvního manžela svého Jaroslava z Vartembergu († 1602) vdala se za Jáchyma Ondřeje Šlika z Holiče, jemuž umírajíc († 1610) odkázala všechno svoje dědictví. Dům však „u věže“ prodala r. 1604 za 600 kop gr. č. Ondřejovi Štangovi z Labětína, registrátoru desk zemských království Českého, jehož vdova Estera prodala dům r. 1629 klášteru Strahovskému za 2500 zl. rýn., čímž spojen byl s praelaturou sv.- Mikulášskou.

K rozsáhlému domu „u věže“ přistavěn byl z zadu skromný domeček č. p. 25.-I. „u bílé růže“ zvaný, o němž níže povíme, a větší dům „u tří studnic“ (č. 27.-I.). Pokud víme, měl tento dům s po-

čátku téhož majitele jako sousední „u věže“, totiž městského písaře Oldřicha z Falknova (1405). Jméno své měl dům od obrazu nad dveřmi, kde byly vyobrazeny tři studny. Od vdovy Oldřichovy Marty zakoupil jej r. 1414 za 55 kop kramář Fridrich, který asi před bouří husitskou opustil Prahu, při čemž snad obci dům dán byl Jeronymovi Šrolovi. Ten jej prodal r. 1424 kramáři Janu, zvanému dle domu Studničkovi. Na to vystřídali se v držení r. 1457 kupec Ziga Klatovský, r. 1482 Jan Ůpohlavský (za 85 kop) a r. 1507 Kateřina ze Šanova, vdova po Jiřím Pelechovi, jejíž syn Oldřich Prase z Kopeče prodal dům r. 1512 bakaláři Jiříkovi Bílému (Albus), ingrosátoru desk zemských království Českého, a manželce jeho Hedvice za 100 kop gr. č. Ten zde byl až do své smrti. Teprve jeho synové Enos a Daniel prodali dům 1526 soukenníku Janu Hamatovi; po té jej měli roku 1530 Adam Holý, Michal Pírko, a roku 1535 Jiří Celný bakalář s manželkou svoji Theodorou, která roku 1566, když Jiřík psal svůj kšaft, již nebyla živa. Odkázalť totiž tehdáž „Regině, služebnici mé, kteráž na ten čas u mne jest, dům i jiný všecken statek svůj.“ Píše tato ustanovení, chtěl zameziti, aby po jeho smrti o statek jeho vznikly sváry, avšak nepodařilo se mu to. Když Jiřík ještě r. 1566 zemřel, hlásil se za acár cis. rychtář Pavel Žipanský z Dražice k dědictví proti Regině, tvrdě při tom: „aby od Jiřika nebožtíka ten spis, kteréhož by Regina za kšaft užití chtěla, učiněn byl a bez vnučení jiného anebo ta vůle poslední jeho že by byla, tomu se místa nedává, ježto tato Regina žádná krevní přítelkyně nebožtíka Jiřika ani s městem trpící není, než poddaná panská [z panství Dubského ze vsi Světlé rodilá] a svého pána dědičného má a toliko osm neděl as u nebožtíka byla. I není té naděje pan rychtář, aby ona toho na ublížení nápadu J. M. Císařské užití měla a ten statek jinam měl obrácen býti. Však by ona Regina toho spisu užití nemohla z příčiny té, že jest toho statku spečetiti nedala, anobrž ukrytě jej odnášela a z jednoho pokoje do druhého nosila, též pod spečetněním do pokoje po nebožtíku lezla, truhlice odmykala a z níh brala i jinak nenáležité se toho statku a mohlo by se říci i zlodějsky dotejkala“. Též i o nezdravém rozumu testátora mluvil rychtář: že „nebožtík Jiřík rozumu a paměti neměl, když ten spis dělán, jakž i sám kněz Matouš (jeden z legátů) se přiznával, že jest ho namlouval, aby v nerozumu a nepaměti kšaft učinil. Nebo již domácí čeládky neznal a odkrýval se. K tomu pak Regina byla jest neposlušná jeho Jiřika, jakž se tu o ní vysvěďuje, a on nebožtík byl toho úmyslu, aby jí toliko deset kop dal, což se jí zdálo za pět neděl

Pohled ulicí Jáchymovou do ulice Maislový.

Kout u synagogy Maislový v ulici téhož jména.

málo, tak ho namlouvala a navedla s tím knězem, aby jí statek, když již rozum neměl a paměti nebylo, dal. A ve svědcích se nachází, že jest on Jiřík bakalář prve kšaft učinil a v tomto (druhém) spisu zmínky o něm neudělal, ani ho neodvolal. I nebude moci toho Regina užítí, zvláště že listův mnoho jest vzala platných do fertuchy a ty vmetala do záchodu, vědouc, že tam jest ten prvnější kšaft“. Však všechna tato prudká obvinění nepomohla. Rychtář císařský byl se žalobou odmrštěn a platnost poslední vůle Jiříka, bakaláře uznána byla. Tím však ještě Regině nedostalo se pokoje. Hned začala zase spor sestra nebožtíkova Lidmila Joannesová, ježto prý jest kšaft onen „contra officium pietatis, to jest proti povinnosti té, kterouž jest otec synu a bratr sestře zavázán“. Však také nepochodila.

A tak spadlo Regině šťastně dědictví do klínu. Radostí nevěděla, co dělati. Když se měl kšaft nebožtíka Jiříka na radnici čísti, nechtěla býti při tom, a poslala tam za sebe jakéhosi Jindřicha Juliána, slibivší mu, „přinese-li jí tu novinu, že jí statek po něm Jiříkovi pozůstalý odkázán jest, že mu dá koláč, který státi bude za padesát kop“. A musela je — nerada — zaplatiti, totiž jen polovičku. Polovičku zůstala dlužna a — když dům „u tří studnic“ r. 1572 se sousedními domy vyhořel, nemohla dluh zaplatiti, musila strpěti, že Jindřichu Julianovi byl dům v exekuci přirknut. Od toho koupil (1579) spáleniště stavitel (tehda se říkalo zedník) Jan Frywirt. Regina v chudobě žila v domě (Sixtinském) pana Sixta z Ottersdorfu na rynku staroměstském. Frywirt, též Freistetter zvaný, odkázal při smrti své (1607) dům znovu vystavěný jakož i sousední dceři své Alžbětě, která jej přinesla věnem manželu svému pekaři Janu Balcarovi (1612.).

Západní část Maiselovy ulice.

Balcarúčastnil se povstání stavovského proti Ferdinandu II. a když vojsko císařské vtáhlo vítězně do města, ze strachu se oběsil. Jeho veškeré jmění bylo konfiskováno, zejména náš dům u tří studnic se sousedním malým domkem, jiný dům v Kaprové ulici a přes třicet tisíc zlatých na hotovosti. Na to vydal Karel z Lichtenštejna toto nařízení:

Poctivému Francovi Ostrštokovi z Astfeldu, JMC správci ouřadu rychtářského v Star. M. Pr. k dodání.

Jeho Milost osvícené kníže Karel, vladař domu Lichtnštejnského, kníže Opavské, J. M. Římského císaře, Uherského, Českého krále tejná rada, komorník, splnomocněním nařízený komisař v království Českém, ráčí jménem a na místě JMC poctivému Francovi Osterštokovi z Astfeldu, JMC správci ouřadu rychtářského v Star. M. Pr. poroučeti, aby on Jakuba Pasewe, žida Pražského, do dvou domův v Kaprovic ulici v St. M. Pr. ležících, jednoho „u tří studnic“ řečeného a druhého nárožního s ním jednou zdí se tejkajícího, kteréžto domy po nehodné paměti Balcarovi pekaři, jenž sobě sám, zapomenouce se nad pánem Bohem a duší svou, provazem hrdlo odňal, v pokutě na JMC případly, beze všeho prodávání právem zvésti dal i také zápis na ně při knihách městských Star. M. Pr. ku pravému a dědičnému jmění jemu a dědicům jeho beze všeho rozpakování a vejmluv učiniti nařídil. Vědouc, že na tom jistá vůle JMC naplněna bude.

Karel k. z L.

Decretum per Suam Illustrissimam
Celsitudinem Pragae 8. Decembris 1621
S. Tahlo.

Tak vypadaly pověstné dekrety Lichtenštejnské a tak dostal se dům „třístudniční“ do rukou neméně pověstného Basseviho. Ještě jednou však měl se vrátiti dům do ruky křesťanské. Byl totiž roku 1650 sem pro dluh sveden Adam Gebrie z Limpachu a zůstal mu náležen z r. 1658. Ten však prodal jej 1660 za 500 zl. rýn. bratřím Šalomoni, Perecovi a Šajovi Sacerdotům, židům. — Roku 1754 tento tehda „Franklovský dům“ vyhořel. Zde bydlela rodina Austrliců.

S domem „třístudničním“ sdílel po dlouhou dobu tytéž osudy i domek sousední nárožní čís. pop. 70.-V. Paměti o něm sáhají až do r. 1357, kdy koupila jej od Jakše Bavora Anežka, vdova po Václavovi Ječminkovi, za 12 kop. Na to měl jej šenkýř Stanislav Odháj, jehož pivovarská velice rozvětvená rodina v Praze vymřela až v 18. století, a od vdovy jeho Johanny 1415 doktor lékařství Jan Šváb (Svevus). Vdova jeho Marta provdávši se podruhé za Jana z Palovče, přinesla jemu věnem i tento dům tehda u Jonáše zvaný (1428). Po nich snad dědil jej syn jejich dle domu jmenovaný Jonáš, jehož vdova Anna prodala jej r. 1463 za 30 kop Prokopovi Sedláčkovi. Po dlouhou dobu seděli zde zlatotepcové Bartoš (1507) a po něm Sixt (1535). Konečně nabyt domu Mikuláš Karyk z Řezna a na Chvalách po man-

Pohled ulicí Maiselovou do Josefské třídy.

želce své Kateřině, dceři Václava Mydláře ze Štrabochova domu na rynku Staroměstském, a když dům shořel kolem r. 1580, koupil spáleniště po krejčím Ondřeji Vyšatovi stavitel Jan Frywirt čili Freistetler, o němž výše bylo vypravováno, a po pekaři Balcarovi konečně stal se zde domácím pánem Bassevi, jak též jsme uvedli.

V Joachymově ulici ležel dále před nárožním domem „Trefanovským“ (č. p. 64.-V.) ještě malý domek „Písecký“ (č. p. 67.-V.), který patřil na počátku 15. stol. Petru Taschnerovi (1404), od jehož dcery Kateřiny koupila jej r. 1416 Dorota, vdova po Václavu Baštském za 17 kop. Na to měli dům po obci Staroměstské krejči Filip (1427), šlojiřnice Dorota (1429), Havel z Písku (1465), Martin Marvan, Václav varhaník (1508), řezník Řiha Hanuškovice, Sigmund Mráček (1511), Beneš apotekář (1544) a krejči Václav Slovák (1526), Matuš Kulda (1531) atd., až když jej prodal bakalář Jan r. 1544 Janu perníkari, spojen byl s vedlejším rohákem (č. p. 64.). Tuším sňatkem obdržel jej Jan Vindiš Písecký, dle kterého i dům zván, kovář Ctibor Rosypal (dle kteréhož též zván Rosypalovský), až prodejem od sirotků sladovníka Jana Roudnického Zikmunda Gonovi ze Studené Vody (1593) oddělen byl zase („u Gonů“). Posledním vlastníkem křesťanským

Synagoga Nová (Wexlerovská) v Josefské třídě.

byl Kašpar Loselius (1602), o němž níže více povíme, který prodal jej 1611 rabimu Josefu Munkovi, Lipmana Munky zeti, za 1000 k. gr. č. a ten opět 1614 bratřím rabi Joachimůvi a Salamounovi z Boleslavě. Tehda zde byla ještě sladovna, netrvala však dlouho, ježto r. 1635, kdy kupuje dům rabi Markus Moravec, již nebyla.

Nárožní dům z ulice Joachymové do bývalé Zlaté ulice (č. p. 64.-V.) zval se nejdříve Trefanovský, dle Jana Trefanta, který jej r. 1407 koupil, pak v 15. stol. u Adama a Evy, a když jiný dům v dnešní Karlově ulici toto přijal jméno, Adamovský. Již původně byl v ruce židovské, bohatého Ebruši, ale darováním od Karla IV. dostal se r. 1362 číšníkovi císařskému Peškovi Hlavňovi. Po něm vystřídali se tu kramář Konrad z Normberka (1364), Tylman z Chlumu (1404), jmenovaný Jan Trefant, který jej prodal r. 1447 Jiřímu ze Stříbra. Z dalších držitelů jmenujem jen sladovníka Jobka (1447), Adama puškaře (1472), Jana Purkrábka ze Stříbra (1493), a sladovníka Jana Adama (1508). V ceně stoupal dům za Vojtěcha Zlé Kačky (1534) a Viléma Bareše z Kamenice, který jej postoupil Jeronymovi Božickému z Božic. Na to (1542) spojen byl dům se sousedem (č. p. 67.-V.) a oddělen až r. 1585, načež jej měli Tomáš Taubman, krejčí Jan Grac, stavitel Kašparův atd. Poslední křesťanský domácí pán byl Jan Wagner, který jej vyženil od své manželky Anny, vdovy po kožišníkovi Jakubovi Langovi. Wagner prodal dům r. 1622 Judytě Pusrllové, ženě rabi Josefa Michala, za 1600 zlatých rýn.

V ochozu domů sv.-Mikulášských zbývá ještě dům „u tváře“, později u zlaté tváře zvaný (č. p. 30.-I.). Náležel původně rodině Seibotha Benešovského, konšela Staroměstského (1364) a na počátku 15. st. Janovi Celnému, soudci dvoru královského, který jej prodal r. 1428 Mikuláši Johlinovi za 80 kop, a vdova syna jeho Alše 1451 Štěpánu Kavínovi. Od roku 1512 (?) náležel mistru Václavu Albovi (Albínovi) z Úrazu, nejvyššímu písaři obce Staroměstské, kterému náležel dům za Týnem v Týnské uličce na levé straně vedle domu zádušního (1513), který směnil r. 1514 s Jiříkem z Tucheraze. Václav stal se r. 1499 na universitě bakalářem, 1502 mistrem a v letech 1505, 1507 a 1509 děkanem fakulty svobodných umění a roku 1511 rektorem. Čítal se též mezi humanisty. Roku 1524 byl místopísařem zemským. Z jeho vlastnictví vyšel dům r. 1518, který na to měl v Tomáši Kopyrcovi z Koprce, Jindřichovi Firšicovi z Nabdína, Beatrici ze Svinař a Mandaleně z Kopydlna (1546), pak zase až v Janu Orniusovi z Paumberka (1558) šlechtické pány. Tehda ceněn byl na 290 kop gr. č. S bratrem svým Matyášem dostal Jan Orniš r. 1546 praedikát z Paumberka a štil modrou a žlutou barvou na příč rozdělený, v němž bílý jednorožec vzhůru spjatý a u jeho nohou bylina dafnes zvaná. Kdežto Matyáš vstoupil do služby

obecní, stal se Jan nejprve písařem (1555) a perkmistrem hor viničních. Kromě domu „u tváře“ měl ještě r. 1555 a 1562 dva domy v Dlouhé třídě. Byl horlivým přítelem a podporovatelem literatury české.

Jeho kšaft bohužel není zachován, ba nevíme ani, kdy zemřel. Jen poslední vůle vdovy jeho Marty známe. Jest datována v pátek nazejtří památky nalezení sv. Kříže 1601 a prohlášena ve středu po Proměnění Krista Pána. Dům „u tváří“, „v němž dosavad bydlím“, dala Dorotě, někdy Albrechta Fišle, bratra svého, dceři a manželu jejím Janovi Pelhřimovskému z Vyškořic. Tento byl sekretářem komory české a účastnil se odboje proti Ferdinandovi II., pročez odsouzen byl hrdla, cti i statkův, ale k návrhu komise pro vysoké stáří své toliko k vězení do Rábu měl býti dodán, ale zůstal v šatlavě radnice Staroměstské, odkud 1623 vyproštěn opustil 1627 s manželkou i dětmi zemi. Dům „u zlaté tváře“ v 5000 k. m. odhadnutý postoupen byl 1636 v dlužích Dorotě Petržilkové, měšťance ve Freiberku. Po čase vystoupila s nároky svými dcera Jana Pelhřimovského, též Dorota jménem, a dosáhla toho, že jí byl

přírknut, načež jej prodala r. 1673 sekretáři arcibiskupské konsistoře pražské Mikuláši Alšovi Causalusovi za 2175 zl. rýn. Záhy na to získán byl dům pro klášter sv.- Mikulášský.

Ještě malou zmínku o domě „u bílých růží“ (č. p. 25-I.). Ten zůstal stále v křesťanských rukou. Ke konci 16. století seděl zde Jan Wint Podvinský z Doubravičan, který jej prodal r. 1615 písaři při kanceláři pražské Wolfovi Šoperovi a manželce jeho Alžbětě za 425 kop č. Alžběta ovdověvši odkázala jej r. 1641 dceři své Lidmile a choťi jejím Davidu Renoltovi. Po jeho smrti zdědila jej dcera jeho Kateřina, provdaná za Petra Horynu a podruhé za Globice. Ta darovala jej r. 1673 Janu Danielovi Globicovi z Bučína, medicínae doktoru, pastorku svému, po němž jej dědil měřič zemský Samuel Globic z Bučína. Od toho koupil dům známý, tehda písař úřadu šestipanského, Václav Antonín Zatočil z Löwenbruken s manželkou svojí Terezií Ledčanskou z Popic za 1000 zl. rýn. Další držitelé nejsou tak pamětihodní, abychom je zde všechny uvedli.

Zlatou ulicí.

Nynější Úzká ulice zvala se dříve Zlatou. A to dle starší pověsti plným právem. Před mnohými sty lety unesl prý vodní král krásnou dceru rabi Kalmana, černoookou Haninu, a zavedl ji do svého přestřevčího paláce ve vlnách Vltaviny. Po osmnácti měsících bylo třeba mladé paní rady zkušené ženy. I vyšel manžel její z vod a proměněn v noci zazvonil na zvonku paní Šifrové v této ulici. Rychle spěchala tato vším potřebným opatřena na pomoc, nic netušíc a domnívající, že pro svoji obratnost volána jest i z Malé Strany, vstoupila s neznámým kavalírem do lodky, která se uprostřed řeky náhle potopila a v okamžiku oba stanuli v zářivé síni vodního paláce. Vedena k mladé paní, poznala babička Šifrová ihned v ní dceru rabinovu, náhodou též svojí příbuznou. Po šťastném porodu poradila jí tato, aby, až manžel její bude ji za odměnu nabízet zlato a drahokamy, nic nepřijala, ale jen vyžádala si trochu uhlí v jedné síni nakupeného. Když se tak stalo, vyvedena nad vodu, spěchala Šifrová domů, nesouc v zástěře uhlí, kterého v rozčilení v této ulici, kde bydlela, něco rozsypala. Doma unavena ulehla a rychle

usnula. Jaké bylo její podivení ráno, když na podlaze svého skromného pokojíčka spatřila zlatý písek, v zástěře hrudy zlata a zaslechla z ulice jásot, hluk lidí sbírajících zlatá zrnka a do krve mezi sebou o ně bojujících. Od toho počali zde říkati „Zlatá ulice“.

Prosaické 19. století změnilo název tento za nezcela případný „Úzká ulice“.

Přejdemež od „zlaté tváře“ na protější roh. Dům (č. p. 32-I.) ještě stojí. Říkali mu „u Kohoutů“, „u Pernikářů“ a Agrikolský. Mluví se o něm již r. 1364, kdy jej měl jakýsi Jakeš Šrámek, pak (1410) od Mikuláše Šrámka za 90 kop Jan Müglicer. Byl to pivovar, který zaujímal i městiště domu č. 60.-V. A na domě namalování byli kohouti; proto zde tehda tak říkali. V době husitské měl jej sládek Jan Hrdý, pak (1433) Jan Mucek, 1440 Jan Šváb, Bušek z Hodkova, 1456 Hanuš z Lipy, kterému též říkali Mucek, Mikuláš Ráj, 1499 Martin Dejmek, 1535 bohatý Václav Motýl, který jej směnil Janu Pernikáři, jehož dcera Dorota postoupila jej r. 1567 svému zeti Šebastianovi Agrikolovi z Horšova.

Ještě za Pernikáře stala se tu v domě r. 1560 příhoda. Rektor školy soběslavské Jan Boleslavský obžaloval dva sluhy pana Zykunda Karyka z Řezna, že „přišedše ve dvě hodiny na noc do domu k Pernikářovým, — bylť to pivovar — jdouc od židův, tu jsou jemu příčiny k nevoli dávali, aby jej zbili a zranili i snad také zamordovali, jakož pak tak se stalo, že ho sasekali. K tomu žakovstvo jeho, které tu při něm bylo (!), bili a zranili, žádaje za spravedlivé potrestání, „poněvadž žakovstvo vždycky jest v ochraně tohoto práva, nebo tito tovaryši velikého neřádu a nemalé vejtržnosti proti právu se dopustili, všechny napořád tam sekajíce, i také stoly a k tomu skla stloukli“. Obvinění se bránili, že pútku začali žáci, „nebo jeden z nich kordu prve dobyl a tento bakalář také hned na stůl vskočil“. Byl při tom i sluha místosudího království českého, pana Zykunda Káby z Rybňan, který svědčil, že žákům bylo proto od hospodyně domlouváno, „aby v škole bývali, a ne v hospodách“. Pan purkmistr a páni rozhodli ve prospěch žákův.

Nový domácí pán „u Pernikářů“, Šebestian Agrikola, měl s manželkou svou Salomenou ještě jiný dům nedaleko v Kaprově ulici (1565). Roku 1580 stal se nástupcem Pavla Kapra z Kaprštejna v úřadě císařského rychtáře, když byl dříve povýšen do stavu s praedikátem z Horšova. Po jeho smrti dědil dům syn jeho Daniel, který jej prodal (1600) sladovníku Linhartu Vovsovi za 925 kop gr. č. Téhož roku pak Daniel Agrikola zemřel.

Linhart též záhy zemřel (1609) a poručníci dětí jeho Jana, Jiřka, Mandaleny a Judyty pro mnohé dluhy museli dům prodati a to jednomu z věřitelů, řezníku Martinovi Slepíčkovi za 1800 kop míš.

Agrikolovský dům bouří stavovskou z r. 1618 zastížen nebyl a Slepíčka jako katolík seděl zde klidně až do své smrti (1623). Děti jeho Jan, Anna a Kateřina smluvili se o pozůstalost záležející z dvou domů a pěti krámů masných tak, „kdyžbykoli k prodeji s povolením J. M. C. pana rychtáře přišel, tehdy na rovný díl se spravedlivě rozdělití mají“. K prodeji ale dům tak brzy nepřišel a z dětí usadila se tu Anna, provdaná Kamberská, která o své ujmě část domu (č. p. 59. a 60.-V.) odprodala, přes to ale kontribuce neplatila, dům zanedbávala, „tak že na nejvyšší k svému spuštění přišel.“ Mezitím zemřeli i Jan i Kateřina z dětí Slepíkových a jen matka jich po druhé provdaná za Jana Festína Slánského, hospodáře J. M. hr. exc. vladaře domu Smečanského a nejvyššího purkrabí Pražského, počala odpírati. I smluvily se, že se má dům pronajati a z výnosu opravit. V příčině pak zadní části domu „u Ci-

sařských“ řečené (dle čís. rychtáře Agrikoly), který koupil r. 1623 žid Izaiáš Marle a Samuel mladší Mejzl a r. 1637 rabi Aron Hradišský za 4130 zl. rýn., však bez přítomnosti dědice domu, Jana Slepíčky, tehda prý na zdraví a zraku nedostatečného, uznán byl hotový stav. Díl odprodán popisuje se při tom: „od té vysoké zdi proti Peldřimovským („zlaté tváři“) po předu ležící, cihlami přikrytý, při tom sklep a komora nad ním, kdež „pod zeleným“ sedají a za tím sklepem po zadu jeden kus pod devíti trámy a krokve, též cihlami přikrytý, až k těm dveřím, jakž nyníčko visí a sloupům, na nichž světnice dědicův Marlovských stojí (dům č. p. 60.) a od těchto dveří pod novým stavením i s tím, co po zadu na podporách stojí, až k střeše cihelné“. (Dům č. p. 59.-V.) Ke konci 17. st. měl tento druhý dům Marlovský rabi Abraham Neustattl (1659) a děti jeho Lebl a Baroch (1673).

Ostatně dům Marlovský nebyl tehda poprvé od Agrikolovského oddělen. Stalo se tak již r. 1540, kdy si zde zakoupil žid Majer, zeť Chajma Žáka, komoru nad pivovarem a Šalamon, zeť Chajma, koupil spodek pod touto komorou (1600).

Další dům (č. p. 58.-V.) — domy židovské jsou až na nepatrnou výminku bez štitných názvů — jest první dům od počátků svých stále židovský, s kterým se zde zabýváme. Zde stála též brána do Židovského města vedoucí. Stál však mezi domy č. p. 58. a 59.-V. ještě malý domek rodiny Kokelů.

Poprvé mluví se o domě č. p. 58.-V r. 1472. Tehda prodal jej soused od Kolioutů, Hanuš, židu Jakubovi z Velvar a manželce jeho Saře za 30 kop. Ti zde zůstávali až do své smrti, i jich syn, až jej dostala Estera, dcera Israhele Hořovského a „obsíhla věnem podle práva a řádu židovského po Šalamounovi, vnuku Jakuba Velvarského, manželu svému, kteréhožto pak domu polovici vzdala jest Tobiašovi, manželu svému, druhou pak polovici Israhelovi, Jakubovi a Deše, dětem svým“ (1500). Po sedmadvaceti letech vzdal Tobiaš, který mezi tím podruhé se oženil s Nen, svoji polovičku domu synu svému Mojžíšovi a Kytli, manželce jeho, všichni pak dům prodali 1539 Chajmovi Žákovi za 90 kop, v jehož rodě dům zůstal po více než sto let.

I vedlejší dům č. p. 57.-V. zůstával po dlouhá léta v držení jediné rodiny Zalmanů z Lukova. Původně náležel panu Burjánovi z Leskovce, přešel ale 1466 trhem do ruky židovské; koupil jej tehda Aron, syn Fridlův, s manželkou svojí Ráchel, ovšem jako zpustlé městiště, za 15 kop, a vystavěl zde dům, který prodal r. 1478 již za 120 zlatých uherských

Nachmanovi, synu Valtrovi, a sestrám jeho Muškat a Taubě. Sňatkem nabyt domů (1498) Eliáš z Lukova a dědil (1529) syn jeho Zalman, v jehož rodě zůstal dům až do osmnáctého století. Teprve r. 1719 přinesla jej Malka, dcera Izáka z Lukova manželů svému Šimonu Gšpergovi věnem.

Dům č. p. 53.-V. náležel v šestnáctém století rodině Kantorů a to Davida a manželky jeho Mirly, syna jich Lva. Zde bydlel (1605) i rabi Zalman,^{*)} Izáka Kantora syn. Roku 1613 koupil dům zeť Davidův Šťastný rabi Kantor.

Rozsáhlý byl dům vedlejší (č. p. 52.-V.) Kokšovský**) zvaný, který této rodině od patnáctého století až do sedmnáctého náležel. Nárožní dům, kdysi (v 16. stol.) Jakuba Zlatníka přišel ještě před velkým požárem r. 1689 do ruky bohatého Samuele Hennelesa. Zprávy o něm počínají teprve r. 1518, kdy jej prodal Juda Velvarský Davidu Lounskému, jehož vdova Května dlouho zde žila.

Přejděmež na druhou stranu a vraťme se k bráně. Nárožní dům (č. p. 94.-V.) měl na počátku 16. století Bernart Karpl (Kapřík), jehož syn rovněž Bernart rabi postoupil část Zalmanovi a část Lipmanovi Burgerovi „Floh“ řečenému (1634). Dříve zde byli Joachym rabi Fidler a Samuel Fidler (1611), Izaiáš Marle a jeho předkové. Část domu do ulice Zlaté tvořila dříve samostatný dům, nazývaný dlouho dle Samuela Tacha.

Všimněmež si blíže dvou domů. První z nich „Munkovský“ náležel po celé šestnácté století rodině Munků, jedné z nejpřednějších všeho Židovstva pražského, dle které nazývala se i jedna synagoga v Josefské třídě (č. p. 113.-V.). Tam promluvíme podrobněji. — Druhá rodina — Meyslů — založila zase, ač jen malý domek zde měla, zde v této Zlaté ulici školu.

Marcus Meysl jmenuje se v knihách městských poprvé r. 1567 se svojí ženou Evou. Tehda koupil dům od Izáka lékaře za 380 k. gr. č., k čemuž přikoupil ještě téhož roku „loubí s průchodištěm svrchu klenutým“ od Belc, někdy manželky impressora Mojžiše, sousedy své. Roku 1581 podpisuje se na dluhopisu Mardocheus jinak Markus Meyzl s Frumet, ženou svou. Městiště pro novou synagogu koupil r. 1590. Označuje se jako poustka mezi domy Šalomúna lékaře a Šalomúna

*) Též zde bydlel mimo jiné i rabi Helkan a rabi Man (1547 a 1556).

**) Kokeš = Kohout.

Muny a to švagrů svých, synů Izáka lékaře, za 200 k. gr. č. Roku 1592 o slavnosti Simchat-Thora byla škola posvěcena.^{*)}

Jak výše p. prof. Wintrem vyloženo, usoudil fiskus po smrti Meyslově, že pozůstalost „na J. M. císařskou právem odoumrtním připadla“. Poněvadž ale konfiskace tato příliš byla nápadnou, dány milostivě z toho všeho dva domy jeho synovci Samuelovi st. Meyslovi. Vážně teprve r. 1613. „Což až posavad vyřízeno bejt nemohlo, protože jest dotčený Markus Mardocheus některým masařům a šenkýřům židovským i některým sirolkům do 1800 zl. rýn. dlužen zůstal.“

Meyslova synagoga do základů zničena byla prudkým požárem v noci dne 21. června 1689. Byla sice rychle znovu zřízena a 21. října 1691 posvěcena, však nádhery bývalé nebylo dosaženo. Nynější budova jest o tři pilíře, tedy asi o třetinu kratší (14 místo dřívějších 20).

Vysoká škola Meyslova byla v ulici Zlaté zakryta dvěma domy, z nichž větší zval se „Munkovský“ (č. p. 48.-V.), kteréžto rodině náležely v různých dobách skoro všechny domy této ulice. Poprvé jmenuje se Izaiáš Munka r. 1503 a z jeho synů r. 1521 Zalman. Týž měl r. 1544 již tři domy. Syn jeho a dědic Mojžíš odevzdal na oko — chtěje se vyhnouti nějakému nebezpečí — všecku pozůstalost Majerovi lékaři, přijal ale vše zpět r. 1556. Z pozdějších členů rodiny bydlel zde rabi Izaiáš Munka se svojí chotí Kejlí (1580), jehož podíl koupil r. 1609 rabi Jochenon Munka. Jiný díl po rabi Fajtlvi Munkovi, synu stejnojmenného rabi, přikoupil si r. 1616 Jakub Munka k svému dědictví po otci svém rabi Aronovi Munkovi. Ke konci století sedmnáctého vystěhovali se někteří členové této rodiny do Vídně.

Vedle tohoto „velkého domu Munkovského“ stál „menší domek Munkovský“, kde v druhé polovici 16. stol. bydleli rabi Kywa a rabi Munka Pinkas.

Památný byl rozsáhlý dům nárožní (č. p. 61.-V.) vedle brány. Dle nejstarších zpráv náležel r. 1362 bohatému židu Lazarovi synu Mannovu a připadl z neznámé příčiny po jeho smrti fisku, načež daroval jej císař Karel IV. kolleji universitní (1366). Tehda říkalo se zde „na dvorku“ (an dem hovel). Roku 1386 přestěhovala se kolleje Karlova odtud do

*) Povolení ku stavbě jako výjimku ze všeobecného zákazu stavby synagog (dle c. 3. a 7. de Judaicis X. V. 6.) dal Rudolf II. majestátem ze dne 13. srpna 1591. Plány vyhotovili a stavbu vedli Juda Herz Goldšmidt a Josef Wolf. Roku 1862 byla synagoga uvnitř v gotickém slohu obnovena. Základní kámen položen byl 14. Adar I. 1590. Náklad na stavbu obnášel prý přes 10.000 tolarů.

nynějšího Karolina, dříve domu Johla Rotleva, a zdá se, že dům po té pustl a byl neobydlen, neb mluví se (1406-7) jen o zahradě. Roku 1411 bydlel zde doktor lékařství mistr Mařík z Bučiny, jehož dům koupil r. 1413 písař ungeltní Adam z Čejkovic. V bouřích husitských připadl dům obci, která jej prodala r. 1425 svícniku Zdeňkovi a vdova téhož r. 1435 Martinovi Konstantenskému. Z dalších majitelů křesťanských buďtež jmenování: Pechanec Ojír z Očedělic (1453), Mašek uzdař (1458), vačkář Prokop (1459), kramář Vojtěch (1465), královský šenkýř Mikuláš (1469), úředník ungeltní Václav Zdimír (1472), slavný lékař Jan Albi (1482), Ctibor Broum z Chomutovic (1486), varhaník Jeronym (1492), a podkomoří Vojtěch z Leskovce (1493). Tento se zvláštním dovolením krále Vladislava II. prodal dům židu Judovi Hořovskému (1493); týž však musel se zavázati odváděti k záduší sv. Mikuláše na místě různých „poplatkův a pořádkův“ ročně 30 grošů českých.

Po smrti Judově zdědila půl domu vdova jeho Čipera. Roku 1521 popisuje se díl domu, který si zde zakoupil mistr Jakub (žid) těmito slovy: pokoj v domě někdy Judově, kterýžto jest pokoj vystavený, malovaná světnička,*) kuchyně, mazhůz a sklep dole k zahradě a což nahoře nad tím pokojem jest až pod krov a záclod k to-

*) Roku 1540 praví se o tomto pokoji: „který někdy slul lázně“.

Samesová ulice.

mu svrchní. A cestu má míti skrzě zahradu tři loket zšíři. Roku 1522 postoupil mistr toto vše lékaři Mojžíšovi. Snad se mu zde nelíbilo. V druhé polovici pak domu seděli Judovi potomci Josef Kywa a Izaiáš bratři (roku 1523) a jich děti.

V druhé polovici šestnáctého století počali zde říkati „u vápenice“. Tehda měl dům Šťastný (zčestěno z německého Seligman) Marle a syn jeho Izaiáš, jehož vdova Estera přinesla dům věnem druhému muži svému, Italovi rodem, Lvu Portovi (1589). Tehda (1598) bydlel zde též rovněž Vlach rabi Wolf. Estera, ovdověvši r. 1598, znovu rozdělila dům tak, že polovici dostali rabi Izák Marle a druhou Mandelín de Porta, děti z obou manželství. Mandelínova vdova Gytli přenechala svou část r. 1607 svému strýci Marlovi, což vše pak dědil syn téhož rabi Šťastný Marle (1609).

Za branou, která u tohoto domu stála, v osadě již sv. Mikuláše původní městiště náležející sladovnické rodině Mucků (1411—1435) rozdělili po válce husitské ve dva domy (č. p. 62. a 63.-V.), z nichž druhému říkali „na Baštině“ dle Václava Baština, který tento dům měl v polovici 15. století. Od r. 1504 počíná se tu řada vlastníků šlechtických (1504 Petr ze Šebířova, 1506 Mik. Dětský ze Žlutic, 1510 Jiří ze Všehrd, 1511 Jiří Zdimír a Václav Šlechta z Pomerberka, 1513 Dorota z Nečtin se synem svým Hynkem z Chotěvic, J. Beneda z Nečtin a Václav strýc

jeho, 1532 Jindřich Berka z Dubé a na Dřevnici, nejv. hejtman království Českého, 1534 Jan z Bibrštejna a na Kosti a Kryštof z Bibrštejna a na Frydlandě, která končí se královským prokurátorem Petrem Chotkem z Vojnána a na Vraným. Ten s dovolením královským prodal „Baštlín“ r. 1551 Izákovi synu Mojžiše lékaře za 100 k. gr. č.; v jehož rodě dům zůstal až do konce 17. stol. Neboť r. 1569 dal týž polovici synu svému Šalamonovi, r. 1580 druhou druhému Heřmanovi, na to dědili první polovici synové Šalamona lékaře Anšl a Izák (1599) atd.

Další domy v Jachymově ulici č. p. 65., 66. a 84.-V. tvořily původně jednu areu domovní, která měla od r. 1518 vlastníky též ze stavu šlechtického a to Václava Donata Přínského s manželkou jeho Ofkou z Kuncdorfu, 1529 Petra Popela z Vesce, 1531 Buška a Jana bratry ze Sluh, a poslední Berky z Dubé a to Jindřicha Berku a na Dřevnicích, nejv. sudí království Českého, a Zdislava Berku, který dal dům židu Jeronymovi zvanému Chromý (1551). Z ruky židovské pak již dům ten nevyšel. Od konce 17. stol. rozdělen byl ve tři části, jak jsou i čísla popisná.

Předjouce bezvýznamný domek č. p. 68—V. přicházíme k nárožnímu domu „u dvou lvů o jedné hlavě“, později „Ruprechtovský“ zvanému (75—V). Paměti o něm sahají až do r. 1357. Tehda měl jej krejčí Lev (křesťan). Na to se zde vystřídali Jiří Pogner (1404), písař městské berně Mikuláš Sehcenjar ze Cvikavy, (1412) — v ten čas byl zde pivovar — atd. Kožišník Ruprecht, který přičlenil se sem, pojav vdovu po dřívějším majiteli, kožešniku Bohuslavovi, Kateřinu za ženu, dal domu jméno, které mu zůstalo, pokud zde byli majitelé křesťanští. Z nich jmenujeme Václava Poříčského z Roklína, Zachariáše Kábu z Rybčan a posledního Karla Orsinovského s jeho chotí Lidmilou ze Šebířova (1586). Nešťastnými dluhy přišel tento o dům, který se dostal od Jiříka Ecka z Karlštatů židovské rodině Barochů. V první polovici 17. stol. bydlel zde rabi Josef, syn Michala rabi, koupiv jej r. 1609 od Samuela Enocha.

A nyní stále po levé ruce k bráně Židovského města ulicí Mey-slovou. Dům č. p. 76—V. jest původem též velmi starý. Mluví se o něm již r. 1352 (Mikuláš Turšmid). Štítného jména neměl. Jen kolem r. 1408 na krátko říkali zde „u jednorozce“. Z majitelů budtež uvedeni jen Václav Bílý, kancléř obce Staroměstské (1477), Jan Hlavsa (1494), Markéta Pertoltová z Hrádku (1497) a Mikuláš a Žibřid Ždárští ze Ždaru. Do ruky židovské dostal se r. 1578 v dluzech po Václavu Kyn-

dulovi Heřmanovi Enochovi. Na počátku 17. st. byli zde rabi Encko Vlach a rabi Aron Munka, syn rabi Zalmana Munky (1610). Dlouho pak měla jej rodina Berlinů. Z dalších domků (č. p. 77, 81 a 82—V.) nebudí žádný naši pozornost po stránce historické. Číslo 77. měl primas židovský David st. Kolínský (1617), který r. 1622 byl již mrtev. Připomeňmež jen, že s Esterou manželkou měl syny Davida a Mojžiše, kterým dal tento dům (1590); rohový (č. 82) zval se v 15. st. u „Kokotů“, ten měl roku 1490 Jiří z Leskovce a roku 1549 Tomáš Kopryc z Kopryc. Domku č. p. 81 říkali „Rakový“, dle majitele (1562) Jiříka Raka. Z židovských vlastníků jmenován budiž při č. 77 rabi David Kolínský, který se zde zakoupil se svojí chotí Annou r. 1541 za 600 kop grošů českých od Mojžiše Nedvěda, syna Marka Nedvěda. Na počátku 17. století byl primátorem obce židovské (1617). Čtvrt domu svého dal r. 1591 synu svému Lipmanovi a manželce jeho Kedl, jehož opět syn rabi Josef resignoval jej Wolfu Arztovi, od kterého trhem ji nabyl rabi Hele Ulma se synem svým Wolfem (1617). Rabi Ulma zemřel v letech 1666—68. Dům č. p. 81 náležel Mojžišovi Auerbachovi, synu jeho Liborovi (1591), pravnuku Jonáši Auerbachovi, kterýž jej prodal i s druhými podílíky Jakubem Poppreem a Jakubem Kantorem roku 1663 Jakubu Gronymovi a synu jeho Šeflovi. Dům č. p. 82 koupil r. 1580 žid Josef Vlach od Václava Pražáka z Grynfeldu.

Ještě před branou do Židovského města se obraťmež, přejdeme na druhou stranu. Velký rohový dům (č. p. 87) byl původně majetek židovský (Pinkasův), však již na počátku 15. st. měl jej křesťan illuminator Fráňa, od jehož syna Mikuláše koupil jej r. 1417 za 30 kop kuchař královský Ondřej Dryzna, dle kterého říkali zde „dům Dryznovský“. V této rodině zůstal až do prvních let 16. st. Když jej r. 1523 Jan Tmír prodával Janu Kozlovi z Pokštejna, zapsáno bylo, že jest to dům s věží. Kozel v dluzech přenechal jej (1528) lékaři Jakubovi Samuelovi. Po dlouhý čas bydlela zde na to rodina Enochů (r. 1610 rabi Baroch, 1645 Jakub Enoch).

Nejstarší známý vlastník domu č. p. 80—V. byl Vincenc, zhotovitel inkoustu (1404). I pozdější domácí byli stavu řemeslnického, nijak nevynikající. Poslední z nich koželuh Havel Pelhřimovský prodal dům r. 1592 rabi Jakubovi za 350 k. gr. č. R. 1597 dostal se v držení rodiny vlašské rabi Joachyma. Čtvrtinu dal rabi r. 1621 synu Bernartovi, jehož sirotkové prodali jej r. 1645 rabi Šimonovi Bonatovi (Bonatus), staršímu obecnímu, ten r. 1674 Michalovi Wienerovi. — Roz-

sáhly dům vedlejší v koutě (čís. p. 79) zván byl až do počátku 16. století „u Samsona“, v první polovici 16. st. „Lískovský“ dle Matěje Leska (1500) a „Večasovský“ dle Pavla Večase (1538). Z jeho majitelů jmenování budlež jen Štefl, řezač kamenů (1529), a Ondřej Tatek z Kuřilho (1533). První židovský vlastník byl Izák Enoch, po němž zde bydleli: Jakub rabi (1594), rabi Joachim, syn rabi Synaje (1603), rabi Izák s manželkou svou Fegele, kteří r. 1616 dali třetí díl domu svému rabi Šimonovi a Zaně, manželce jeho. Zana ovdověvši zřekla se roku 1621 tohoto dílu a rabi Izák, který tehda byl nejvyšším rabinem, prodal hlavní část domu r. 1663 zlatníku Šalamonu de Cerve, což zdědil syn jeho Mendl. — Nárožní dům (č. p. 78) „u rajských jablek“ připomíná se poprvé r. 1358. V druhé polovici 16. stol. náležel již rodině Enochů.

Zde přicházíme do ulice Kostečné (platea taxillorum). Proč zde tak říkali, nevíme. Naposledy byly zde jen tři domy (č. p. 117, 120, 121—V), dříve však 8, později 5, ovšem nepatrných. Po válce husitské náležela skoro veškerá levá část ulice sladovníku Lkešovi, nám již známému. V prvním domě (část č. p. 117) bylo i několik šlechticů vlastníky, jako Jindřich Šanovec ze Šanova (1479), Helena z Čestic, manželka Mikuláše z Jenštejna (1481). V druhé polovici 16. st. dostala dům rodina Joachyma rabi Synaje. Tehda měl cenu 300 k. č. Vedlejší dům do-

Šamesova ulička.

stal pozoruhodnější vlastníky teprve ku konci 16. st. Tehda jej měli Abraham Hroch z Mezilešic (v ceně 875 kopách), Barbora Leskovcová ze Skuhrova a na Rynarci, která jej závěti svoji poručila Barboře Chuchelské ze Skuhrova a na Malči a Mandaleně z Skuhrova a na Načeradci. Tyto pak postoupily jej Marjáně Řičanské z Předboře, která se provdala za Bohuchvala Jaroslava z Náchoda na Boskovštejně a Předboří, mundšenk arciknížete Matyáše (1609). Poslední křesťanský vlastník tohoto výstavného a velkého domu — ceněn byl tehda na 1000 k. gr. č. — byl Jiří Šort a Jan Magnus. R. 1623 koupil jej Lebl Bassevi a rabi Encko jinak Anselmon Sacerdoti za 2625 kop gr. č. Rabi byl r. 1655 již mrtev a zanechal pouze dvě dcery Peseli a Esteru, od nich v dluhu nabyl domu (1684) Mardochej Pardubitz, kolář (Wagenmacher).

Menší domek vedlejší („u zelených dveří“) mívával od pradávna řemeslnického stavu vlastníky. Do ruky židovské přešel r. 1610, když jej koupil od Volfa Šoppera Marck Baroch Enoch za 100 k. míš. — Ještě menší byl domek na městišti domu č. p. 120—V. zvaný „Rožnovský“. Marjána z Chocemic prodala jej r. 1592 za 78 kop židovce Lidmile Hoškové. Další dům zval se „u půl kola“. V druhé polovici 16. st. měl značnou cenu 800 k. R. 1610 zakoupila jej Dorota Platteisová z Ottrsdorfu, načež jej prodal syn její Sixt Arnolt Platteis z Plattenštejna

r. 1611 Joachymu rabi, synu rabi Synaje. — Nárožní dům „Blovský“ (č. p. 121—V.) nazýval se dle mistra Ondřeje Blovského z Palatina. Mistr Ondřej (katolík) pocházel z Blovic. Roku 1587 „ukázav listy na pargkaměně, jeden od práva městečka Blovic s vysvědčením řádného na svět zplození, jehož datum ve středu po sv. Ondřeji léta 1568, druhý list zachovací o jeho dobrém a poctivém chování měšťanském v městě Plzni, toho datum na téměř právě města Plzně ve čtvrtek po památce Početí Panny Marie l. 1587, podle kterýchžto listův jest jemu mistru Ondřejovi z Palatina práva městského uděleno“ (1588).

Ještě jako student na universitě měl Blovský r. 1561 v Praze malou aféru svoji vinou způsobenou. Dal v Celetné ulici jakémusi krejčíkovi Koukolíkovi pohlavek. Tento ihned zaplatil větší mincí a Blovského kordem popíchal „a kdyby dobrých lidí nebylo, byl by ho probodl“.

Blovský oženil se kolem r. 1587 s Dorotou z Libušína a naženív peněz, koupil si dům na rynecku u sv. Valentína za 75 kop (1588), druhý náš v Kostečné ulici za 162 a půl k. (1589), a třetí od Anny Kaprové z Kaprštejna vedle ungeltu za 550 kop (1601).

V památné sbírce „Chaos rerum memorabilium“ zachoval se nám Blovského kšaft. Buďtež uvedeny z něho zde tyto věty. V dlouhém zbožném úvodu praví mezi jiným: „A to také při tom před nejsvětější a blahoslavenou Trojicí svatou a přede vším světem a vši nebeskou říší otevřeně a světle celým srdcem a duší svou, ústy i jazykem s podepsáním mé vlastní ruky osvědčuji a upřímně, právě, věrně vyznávám a protestuji, že na té svaté, jediné, samé, všeobecné, katolické, apoštolské, římské víře, kterážto ta a taková a žádná jiná není, kromě sama jediná římská, nebo se ta toliko sama jediná a žádná jiná mimo všechny a všelijaké jiné jednoty, rotý a postranní sekty hned od počátku všeho křesťanství po všem širokém světě podle samého slavného svatého Pavla ap. b. vysvědčení, píšíciho k Římanům a řkoucího: Chválím Vás Římané, nebo víra Vaše ohlašuje se po všem světě, káže, a až do skonání světa všechny mocnáře, tyrany, kacíře, židy sektáře i Turky a všelijaké pohany mocně přemahaje, kázati a ohlašovati bude, časný můj život dokonati a v ní umířiti chci.“

Přecházejí k hlavním bodům svého kšaftu ustanovuje Blovský: „Jakož jest dobré paměti Barbora, dcera má, slovuťnému panu Bartoloměji ml. Stehlíkovi z Čenkova, měštěninu města Plzně, na jeho samého a potom pana otce jeho snažné a uctivé při mně vyhledávání za man-

želku se dostala a věno po ní ode mne připověděné i s vejpravou poctivou dle možnosti mé jest odvedeno, nad kteréžto věno dědinu mou vlastní při městě Plzni za branou Maličkou proti rybníku obecnému, slove Parchánu, ležící — zůstavuji — Na onen čas Barbora, dcera má, — což bez omlouvání a bez chlouby bohda připomenouti mohu, nade všechny jiné, tehdáž malé a nedorostlé dítky mé z statku mého jest užila a šatův chodících ženských všech po paní materi své dosáhši je spotřebovala. Alžbětě pak, druhé dceři mé, kterouž sem pánu Bohu, aby jemu do smrti své sloužila, s volí její dobrou a svobodnou oddal a ji mám v klášteře Doksanském, ty sem dal 100 k. m. a k tomu krucifix zlatý na hrdlo její a lžici stříbrnou, kteréž jsem já užíval, pro památku mou, aby to ode mne potřebného otce svého, vděčna jsouce, za mne pána Boha prosila.“

Že jsou to slova dojemná?

„Lidmíle Ostnáravně z Švacova, manželce mý, s dítkami s ní zplozenými Šebestianem Fabianem, Tomášem Janem Jakubem, totiž dvěma syny, Mandalenou a Annou dcerami napřed odkazují jiný statek můj, jako dům zde v Star. M. Pražském v osadě sv. Mikuláše, v němž bydlím, potom domček s zahradou a záhonem za Poříčskou branou — to vše dotčené manželce mé milé a synům a dcerám mým, od nejstaršího syna mého doktora Daniele Kašpara až do nejmladšího z prostřední manželky mé Doroty Geronysovy z Libušína a z poslední Lidmily Ostnárovny zplozeným odkazují a dávám.“

„Item knihy latinské též odkazují všem synům společně na rovný díl, české pak dcerám, kromě Zřízení zemského, Práv městských, České kroniky a jiných některých těm podobných, též majestát na erb, listy zachovací s některými jinými listy a paměťmi, ty aby při synech zůstaly.“

To psal 11. června 1615.

V domě svém měl mistr Blovský vinárnu. Soudní protokol má jednu scénu z této místnosti. Bylo to právě v úmrtní rok mistrův. Ve rvarče byl zde zabil švec Jan Menšík Jana Karáska. Svědek, švec Řehoř Růžička, vypravoval o tom: Byli sme s nebožtíkem Karáskem a jinými mládenci u pana mistra Blovského na vině. A když byl večír, přišel tam Menšík. Hádali se spolu něco s nebožtíkem, a já řekl nebožtíkovi, aby toho nechal a nevadil se s ním a on Menšík mě připíjel; já s ním nechtěl pít. I šel odtud Menšík pryč, i šli sme odtud potom za ním v noci. A stáli tři na rohu, číhající na nás před domem tím,

kde matka Menšíkova bydlí. A že bylo tma, pachole mi svíčkou svítlo. A když sme mimo ně šli (nebožtík za mnou), žádný jim nic nefekl. Menšík řekl: Nestrkejte se mnou. A já mu řekl: Žádný tebou nestrká, ani se tebe žádný nedotekl. A nebožtík jsa velmi opilý řekl Menšíkovi: Kdo tebou sežraný Janku strká? Tu za sebou poválili (láli si), až přišli před dům toho hospodáře, kde sme dělali. Já řekl nebožtíkovi nech toho, pojďz za mnou. Nebožtík měl dobytý tulich — tloukl na dvéře. Tu se do nebožtíka dali, jej za krk škrtili, porazili na zem —. Když sme ho do domu vtáhli, uhlídal sem, že ránu měl.“

Děti Blovského měly dům společně. Daniel Kašpar byl sekretářem při apelačním soudě a měl za manželku Lidmilu, dceru slavného právníka českého Pavla Kristiána z Koldína. Oba bratři jeho i sestry prodali dům, o němž jednáno, teprve r. 1635 židům Šalomonovi Abba Joachymovi a Lvovi impressorům za 2800 kop míš. V druhé polovici 17. stol. byli zde Katzové, Abraham Popper a Benjamin Hutter.

Již v ulici Dušní, na rohu malé uličky Šamesovy stával menší dům „na schůdku zvaný“ (část č. 121—V.). Ten koupila r. 1609 vdova po Matouši Blovském z Palatína se svým synem Václavem Blovským. P. Matouš Bl. byl písařem na radnici v dolní kanceláři, Václav pak výběrčím posudného svoleného v kraji Kouřimském (1620). Týž prodal dům lékárníku Zachariáši Wenedygerovi (1618), od něhož dostal se židu zlatníku Isákovi Goldšaderovi (1622), synu jeho Joachymu (1661) a konečně ke konci století Jos. Fantovi.

Tyto části spojeny byly v jediný dům č. 121, který se stal majetkem zemského židovstva království Českého a zde byly až do čtyřicátých let minulého století úřadovny berního úřadu židovského. V přízemí byla synagoga Muskat Tausikova, v druhém poschodí naturální byt pražského vrchního rabína.

Za úzkou uličkou Šamesovou přicházíme k domu zvanému „u plechovců koruny“ (č. p. 123—V.), který dříve obsahoval skoro veškeré místo jmenované uličky. Jmenuje se poprvé r. 1405. První z pozoruhodnějších vlastníků jest teprve nám již známý Václav Blovský z Palatína (1618), který jej prodal za 400 kop tesaři Kašparovi Kroovi, od něhož jej koupil za 2000 k. (!) r. 1613 žid Joachym Zlatník (Goldschmidt). Ke konci tohoto století měli jej vdova Leble Šal. Arzta, Šal. Abr. Sacerdot, Mojž. Hiršl Bunzl, H. Sobotka a Abr. Künsperg.

Nárožní dům ulice Dušní a — jak se dříve říkalo — Černé ulice (č. p. 904) stál na místě dřívějších čtyř domů. Nárožnímu z nich (pivo-

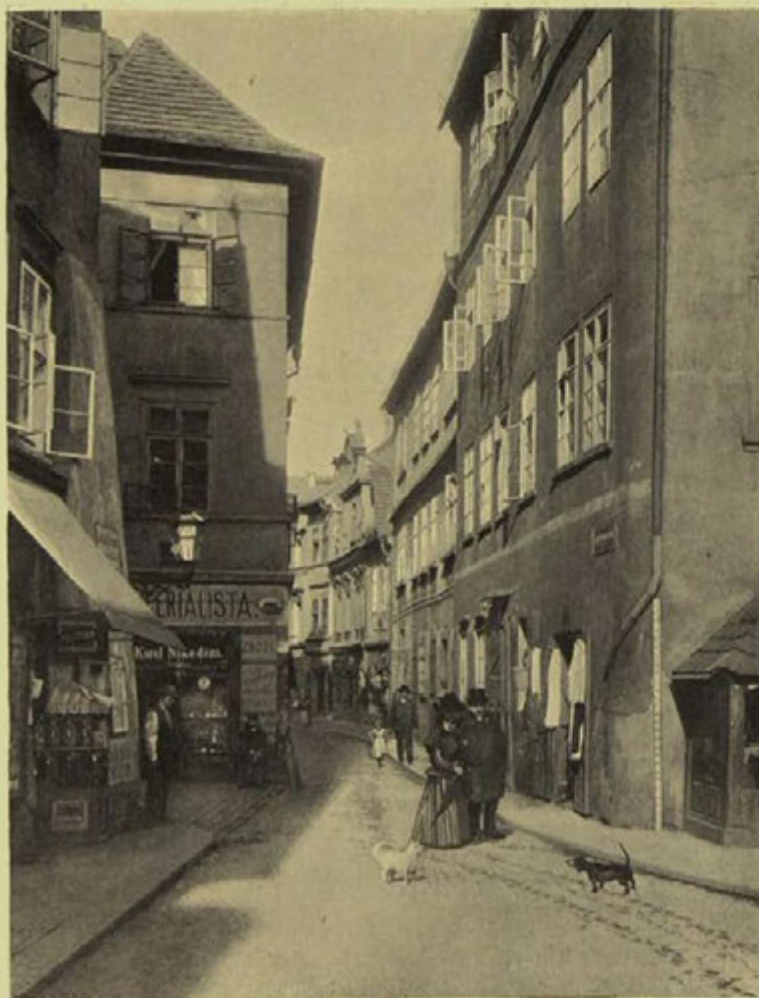
var) říkali v polovici 16. st. „na růžku“. Jmenují se všechny již na počátku 15. st. R. 1550 koupil jej šrotýř Martin z Kramele, jehož vdova Anna jej odkázala Zikmundovi Kaprovi z Kaprástějna. Tehda měl cenu jen 100 kop. Od Kapra koupil jej (1607) Jeronym Lhotský, jehož vdova Mandalena odkázala jej Matouši Blovskému. A tak skoro celá rodina Blovských tu vedle sebe bydlela. Poslední křesťanský vlastník bradýř Daniel Kordes prodal jej 1624 Mojžiši Veselskému a Geršlovi Winternitzovi za 600 k. m. V druhé polovici 17. st. bydlel zde rabi Hirschl Winternitz.

Požárem r. 1689 dům byl zničen. Zbořeniště toto a tři domků sousedních (jeden do uličky Šamesovy) skoupil a znovu vystavěl Jan Kašpar Potlha z Kronenfeldu, který křaštem ze dne 30. srpna 1702 poručil jej neteri své Anně Alžbětě Schillerové, od níž jej koupil krejčí Jan Korbel. Od té doby říkali zde u Korbelů, ač nedaleko v Dlouhé třídě též dům byl toho jména. Tak přišel dům zase do ruky křesťanské a v ni zůstal.

A nyní, stále po levé straně, do Josefské třídy (Černé ulice).

Na městišti čísel pop. 169, 170, 122-V. stával dříve větší dům u zlaté podkovy, později „u Babinců“ zvaný. Nejstarší jeho majitel jest královský illuminator Fráňa. Od toho koupil jej 1407 Purkard z Roupova. Po něm následovalo několik měšťanských majitelů (r. 1404), až r. 1454 koupil dům Jindřich z Kolovrat a ze Zehrovic. Po něm jmenovatel slouží (1486) illuminatora Jiříka, syna Pavla, notáře královské kanceláře, (1511) Jiříka Bílého (Albus) bakaláře a (1551) Václava Babince. Prvním židovským majitelem byl (1564) Jakub Hašek kantor, jehož syn Zachariáš písař dědil polovici. Ke konci století bydlel zde Psach rabi.

Odtud, než se přišlo k bráně do Židovského města, bylo jít ještě kolem jednoho domu zabírajícího místo čísel p. 115—119 a 269-V., který r. 1410 náležel markrabímu Moravskému Joštovi. Z dalších vlastníků jmenovati sluší jen Litvína z Prudic (1482), Jindřicha Horynu z Houbic (1484) a pekaře Martina Šilháčka, dle něhož se zde říkalo „Šilháčkovský dům“ a to přední křesťanský a v zadu židovský. Křesťanská část náležela až do počátku 17. st. pekařům, teprve odtud dostal pány šlechtické a to Kateřinu Šeflingerovu z Tucharaze (od r. 1611), která odkázala jej Hynkovi Fr. Vamberskému z Rohatec a sestře jeho Barboře Dorotě roz. Rechenberkové. Ty jej prodaly r. 1666 Tobíši Mikulášovi za 486 zl. rýn. — Část zadní odprodala do uličky Šamesovy vdova jmenovaného pekaře Martina Šilháčka r. 1528 židu Jakubovi, synu Samuele ze Staré školy. Z dalších vlastníků jmenují jen 1564 Abrahama knihaře, 1582

Josefská třída (část západní.)

Josefská třída (část východní.)

Abrahama impressora, písaře židovského rabi Zachariáše Psachmanna (1590), rabi Davida Theodorusa (Todoros), po němž přišel dům na krátko v držení rabi Samuela, syna rabi Callela (1614), až jej dostal zpět rabi David Todres, který r. 1608 přikoupil část domu náležejícího Abrahamu impressorovi.^{*)} V rodě Todresové zůstal dům až do 18. stol., neb jej po sobě dědili rabi Lazar (1631), David a 1665 Lazar atd. Ke konci 17. st. bydlela zde rodina Bernartů Saxů (1658 Eliáš Perec Šmelkes).

Jinou část rozsáhlého domu Šilháckovského držel trhem r. 1629 od Davida Bondy rabi Mojžiš impressor, r. 1630 od otce svého Hyršle Gippena rabi Kaufmann Hyršl Gippen, roku 1636 rabi Jakub Feršler majetek kdysi Faitle Vokatého. Část v koutě domu po prvních schodech jdouc nahoru pod dílem domu rabi Mendle z Lichtenstatu koupili téhož synové rabi Joachim a rabi Gecl od sirotků po Judovi Fantovi (1647). Roku 1614 byl ceněn dům za 2311 kop gr. č.

Starým Židovským městem.

Za hranicemi židům Staroměstským vykázanými nebylo jim dovoleno se zakupovati. Ve velkém prolomeno pravidlo teprve r. 1623 dekretem knížete z Lichtenštejna. Ale viděli jsme, že již dříve dovolením královským, přimluvou mocných pánů neb jinou přízní nabývali židé domů ve všech sousedních ulicích. Aby obec ani kostel osadní netrpěla, museli se takoví židé zavázati platiti všechny poplatky z domu neztenčeně dále. A i jinak různě se museli podrobovati. Tak při domě, o kterém jsme právě mluvili — Šilháckovském, — poznamenali páni na radnici, když jej r. 1528 kupoval žid Jakub: „Však on Jakob žid i budoucí jeho všechny šosy i poplatky, buď k obci nebo k osadě, nebo jaké koli jiné věci má platiti a zastávati jakožto první držitelé toho domu křesťané beze vší odporosti.“ A dále bránili se páni: „Také pan purgmistr a páni Jich Milosti jsou jemu Jakobovi toho trhu dopustili ne sami z sebe, ale předkem z rozkázání a povolení krále Ferdinanda Jeho Milosti a k přimluvě pánův mnohých i jiných dobrých lidí světských i duchovních k králi Jeho Milosti i také ku panu purgmistru a pánům.“ Když se pak r. 1547 stala zde změna v domácím, zapsali páni: A pan purgmistr a páni tohoto trhu na ten způsob jemu Matesovi židu přiti ráčí, jest-li by týž dům od něho aneb od synuov jeho prodán býti měl, že jeho nemá a nebude moci prodati než křesťanu“.

Jmenovitě v osadě sv.-Mikulášské dosáhli židé mnoha domů, a často

proti původním úmluvám vzpírali se zadost učiniti povinností svým k obci a kostelu. Z té příčiny pohnali úředníci zádušní sv.-Mikulášští r. 1590 před panský soud na radnici Jakuba rabi, Jakuba Enocha, Heřmana Hoška a 8 jiných židovských majitelů domů obviňující je, „kterak osobivše sobě některé domy, v nichž jsou předešle křesťané bydleli, ven z obmezení svého z týchž domuov k též osadě žádných pomoci na vychování žakovstva, faráře i jiných nákladův na kostelní potřeby nečiní a útrpností břemen osadních se nedotýkají.“ Prostředkováním slavného primátora Václava st. Krocína došlo k smíru, v kterém se zavázali židé z každého domu ke kostelu platiti po 3 k. m. — Po desíti letech přednášeli před radou městskou podobnou stížnost osadníci kostela sv. Kříže Většího. Zde smír vyzněl v úmluvu, že mají židé dohromady ročně platiti kostelu po 20 kopách míš. a zvoníkoví při každých Suchých dnech po 1 groši bílém.

Vně hranic svých byli židé při vykonávání soukromoprávních aktů zcela volni. Prodeje domů, hypoteky a jiné závazky daly se pravidelně písemně listinami psanými jazykem hebrejským; pravidelně však též stručně zapisovány byly na radnici Staroměstské mezi ostatní zápisy gruntovní a to dle doby latinsky, česky neb německy. Vždy však bylo připomenuti, že vlastní závaznou moc má původní hebrejská listina. Jen jednou a to r. 1551 mluví se o knížkách gruntovních, které byly vedeny na radnici židovské. Z nich se zcela nic nezachovalo.

Instancí, před kterou se soudnictví sporné i nesporné dalo, byla — přihlížíme zde k novější době — rada starších, Rudolfem II. r. 1606 potvrzená, která každého roku měla býti obnovována volbou. Zvolení

^{*)} Tento byl rabi Theodora tchán, jak vysvítá z tohoto zápisu v příčině domu Šilháckovského: Abraham impressor oznámil, že v domu svém Š. dal dvě komory na zemi pod světnicí Abraháma a díl síně, též díl marštále i loubí, Sáře dceři své a Todorovi, zeti svému (1582).

navrhovali kandidáty na obecní úřady a podávali je prezidentu a radám komory České k potvrzení. Reskriptem ze dne 23. března 1649 Ferdinand III. připomenul cis. rychtáři staroměstskému, že nemá soudní moci ve věcech civilního práva židů se týkajících. Když pak vznikl r. 1683 mezi staršími židovskými a rychtářem židovským spor o kompetenci „in puncto jurisdictionis“, rozhodl Leopold I. reskriptem ze dne 26. září r. 1684, aby obě instituce splynuly v jednu a aby utvořen byl senát o 27 osobách. Sezení tohoto shoru měla být konána za přítomnosti alespoň 9 členů čtyřikrát týdně, kdežto dříve starší židovští scházeli se jenom v neděli. Pravomoc ve věcech trestních zrušil reskriptem ze dne 12. listopadu 1685. Následkem toho rada staroměstská vykonávala soud nad židy ve věcech trestních vždy a v civilních tehdy, když žalobce k ní podal žalobu. Tak úřad starších židovských obdržel povahu jaksi postranního práva.

Po velkém ohni r. 1689 nařízena byla cis. Leopoldem I. komise, která se měla starati o to, aby Židovské město bylo znovu vystavěno. Ředitelem jejím jmenován byl král. hejtman staroměstský, jehož prostřednictvím obyčejně místodržitelství jednalo s obcí Židovskou, a členy jmenování též dva radní staroměstští. Reskriptem cis. ze dne 1. října 1689 bylo nařízeno, aby komise pečovala, by domy byly z kamene a aby směrem k řece město zdi bylo obehnané. Ve zdi městské měly se udělati branky, jež by v čas potřeby se zavíraly. V městě měl zůstávat pouze jen určitý počet rodin židovských, nad čímž komora Česká a magistrát měly mít dozor.

Na počátku října r. 1699 počali starší židovští směrem k rynku zřizovati brány a fortny a opatrovati je vraty, chtějíce Židovské město zcela oddělit od ostatního. Purkmistr a rada staroměstská však nařídili, aby vrata stržena a do obecního dvora odnesena byla, dovolávajice se rozhodnutí cis. Ferdinanda III. z r. 1652, že ulice židovské, jakožto část Starého Města mají zůstati otevřeny a že pouze v čas obležení švédského bylo židům na čas dovoleno zříditi sobě hradby a brány. Na stížnost židů místodržitelství rozhodlo dne 10. října 1699, že rada Starého Města dopustila se přehmatu, uloživši starším židovským pokutu 100 kop gr., avšak Staroměstští odvolali se k císaři 24. února 1700 dokazujice, kterak se jim bezpráví děje, když se svoluje, aby židé brány si stavěli. Ostatně — pravili — byl by zamezen do města přístup městskému rychtáři, a přece je prý známo, že židovské domy jsou pelešemi zločinův a že starší židovští chrání zločince. Leopold I. reskriptem svým

ze dne 15. února 1700 uznal tento důvod Staroměstských, však setrval při svém dřívějším rozhodnutí, aby Židovské město od Starého bylo odděleno, a nařídil, aby se zřídila komise, která by rozhodla, kde mají fortny neb brány zřízeny býti a kdo má mít od nich klíče. Na to vyšel dvorský dekret ze dne 21. července 1702, že má býti židům alespoň prozatímně dovoleno město své zavírat a aby zřídili si brány tam, kde r. 1689 byly, s tou podmínkou, že ke každé bráně mají býti zhotoveny čtyři klíče, které měli mít staroměstský hejtman, staroměstský magistrát, městský rychtář a židovští starší.

I zřízeny byly brány a branky v ulici Meislově při dorně Basseviho, v ulici Zlaté při nároží ulice Jáchymovy, v Josefské třídě při nároží uličky Pinkasovy a při vchodu do Josefské třídy od kostela svatého Ducha.

Uvnitř v Židovském městě byla směsice domů nejružnějších velikostí, slouhů, stář. Celkem ovšem starých bylo málo. Bývaly často ohněm zničeny. Převládalo dříve dřevo, později teprv užíváno více kamene k stavbě. *)

*) Starších popisů domů židovských nemáme. V následujícím uvádím jediný mi známý kontrakt o stavbu židovského domu. Jedná se o dvojposchodový dům, jehož spodek byl kamenný. Listina zní takto: Léta 1608. dvanáctého dne měsíce Octobris stalo se jisté o dílo sjednání mezi mistrem Petrem Khernerem, tesařem a obyvatelem v Starém Městě Pražském, z jedné, a Samuelem Čechem, židem z Prahy, z strany druhé, což tento mistr Petr Kherner tesař, jemu židovi stavěti a dělati má, jakž pořádně poznamenáno jest. Předně má dělati deset pevných dubových gruntovních pilířův a pokavadž by jich víc potřebí bylo, jest jednostejně povinen jich dělati, kteříž by všechno stavení nésti mohly, a na těch pilířích mají dvoje protahy provlečné býti do zdi, jeden do dvoru a druhý v prostředku. A na těch trámích má postaviti tesařem světnici osm loket z dýli a devět loket z šíři, šest loket z vejši, a v ty světnici má udělati tři okna na ulici, jak šíři je sám žid mít chtíti bude, a z světnice mají dvě komory bejt z hranic po dvakrát vypletené a zasekané. Co se dotěče oken do těch komor, tak mnoho a jak sám žid bude chtíti povinen jich jest dělati, a k té světnici mají tři dvře pěkně udělané i k komorám okenice zdělati a z té jedné komory, jak žid bude chtíti, jedné dvře do síně aby taky povinen byl zhotoviti. A vedle té světnice má udělati kuchyni prostrannou a k tomu síň a v té kuchyni jedno okno a do dvora z kuchyně vylivadlo při zdi subtilně zavřeno, aby voda nevyskakovala, a z té síně mají dvě okna i s okenicemi zhotoveny býti a do kuchyně a síně dvě z prken vyhoblované pověsiti a v té kuchyni pevný komín z dřeva svázaný obšírně pro bezpečnost ohně. K tomu ke všemu má udělati k té světnici schody samých štálův, však aby nebyly příkry, vedle síně pavlač a ty schody mají dubovejmi držadly pod pavlačí zjištěny bejt a schody s polomem mají prkny zabity bejt a k těm pokojům troje podlahy. Dáleji má mistr Petr sverchní pokoje vším tím způsobem jako dolejší pokoj se vším příslušenstvím zouplna povinen

Vstupmež nyní do Židovského města. Jsme v hlavní třídě, v Židovské ulici, později Široké, nejnověji Josefské třídě zvané. V koutě u brány na levo stál menší domek (č. p. 114-V.), který náležel s části (vzadu ve dvoře) ke konci 16. století rabi Barochovi Synaj, po něm jej dědil rabi Selig Pazner, který jej prodal r. 1645 Barochovi Tyllesovi a jeho potomci r. 1682 Jüdlvi Raudnitzovi.

Při bourání roku 1897 nalezeny byly ve sklepních místnostech rituální lázně pro nevěsty a nebožtíky. Nad lázněmi nalézalo se několik tmavých kobek, v nichž nevěsta israelitského vyznání ihned po odavkách upravila svojí toalettu, načež po točitých dřevěných schodech odešla se do hloubky as 4 metrů, kde až po krk se ponořila do lázně. Po tomto obřadu obrátila se nevěsta do toaletní místnosti a pak teprve mohla oddati se svatebnímu veselí. V těchto místnostech nebožtíci židovští byli svlékáni a v lázni omýváni. Těchto lázní používali židé až do 31. ledna 1897. Potom vytrhali z vnitřku vše, co hřebem bylo přibito.

Znamení byl sousední dům „Wexlerovský“ (č. p. 113-V.). Jméno to pochází od rabi Izáka Wechslera, který zemřel r. 1599. Dědictví dostalo se jeho synům Jakubovi Librmanovi, Mojžišovi a Izaiášovi Wechslerům, z nichž Mojžiš ostatní bratry přežil. Rabi Izák nejspíše založil tu ke konci života svého synagogu a sice v prvním poschodí. Čtyřmi velkými okny, které byly půlkruhem sklenuty, byla svatyně osvětlována. Tabernakl na způsob oltáře ve slohu barokním dotýkal se stropu ozdobeného pěknou štukaturou. Schody byly v posledním čase opraveny a i galerie pro ženy byla mladší než ostatní stavba. Před požárem

bejtí zhotoviti, nic od toho nevypouštějíc a odtad schody až pod samy střechy a vedle těch v obojích pokojích, komorách a síních s hoblinými prkny na lale ponebí klásti a teprva na též shotovené stavení má střecha přijíti s dvěma štíty, jenž mají svou mírou a slušnou velikost, a též střecha i s jinejmi přístřechy nad pavlačemi zdělané mají dobrými novými šindelů přikryty bejtí a jeden každý šindl má dvěma hřebíky, tak aby pevností zdržeti mohli.

Víceji má položití nové žlab mezi týmž židem a jeho sousedem a k tomu na ulici, kdež se jde, do zdi má dubové podvoje svrchní spodní položiti a dubové dvéře pevně do nich zdělati a plaňky s špicemi šest loket z vejši, jakž daleko stačiti bude, na místo postaviti. A k tomu ke všemu stavení jest povinen mistr Petr dáti co od dříví zapotřebí bude, prkna, šindel, hřebíky a co k tomu přináležel beze vší jeho škody vše na mistrův vlastní náklad. A od takového stavení a díla má jemu týž žid povinen bejtí, totiž v summě jedno sto sedmdesáte pět kop vše miš. A takové stavení má mistr Petr v sedmi nedělích shotoviti. — Také jest týž žid jemu mistrovi povinen pár dobrehých střevic a dobrehých pár punčoch dáti.

r. 1754 byla synagoga soukromým majetkem nejdříve rodiny Wechslerovské, pak Gumberta Dušenesa. Po ohni obnovil ji David, syn Lva Kulha. Nejstarší mi známí její správce r. 1681 byli Berl Teller Arzt, Šimon Wolf Klaber, Benjamin Wolf Pan, Mates Muneles a Nathan Raudnitz.

Pro kulturní dějiny pražských židů důležitý byl další dům č. p. 111. Od polovice 16. století držel jej jakýsi Lipman, od něhož jej koupil r. 1572 jako spáleniště obecní starší židovský Juda knihtiskař (impressor) za 30 kop gr. č. Judův bratr byl Markvart impressor.^{*)} S manželkou svou Důbrou měl impressor Juda († kolem r. 1594) syny Heřmana, Izáka Šalamona, Abraháma, Jakuba a Samuele. Z nich rabi Heřman impressor^{**)} (1602) měl za manželku Verunu, rabi Izáka impr. zetěm jmenuje se rabi Abraham (1609). Samuel Geršl Buchdrucker měl syna Lipmana Buchdrukera a Jakub konečně měl syny Judu a Lipmana Buchdrukery (1623).

Památný židům byl i sousední dům č. p. 110-V. Nejprve v polovici 16. století držel jej lékař Izák, který jej koupil r. 1573 od Abraháma a Mojžiše, synů Kalfmennových, za 130 zl. rýn. Lékař prodal jej r. 1581 koniři Davidu Kalfmannovi, ten pak téhož roku rabi Lvovi a synu jeho rabi Calelovi. Rabi Lev i manželka jeho Perla zemřeli — jak se zdá — již před rokem 1595, neb toho roku rabi Calel zapisuje se svou chotí Michlou jednu třetinu domu synu svému Markovi, jinak rabi Mendl zvanému (1601).

Méně povšimnutí zasluhují domy č. 109 (ke konci 16. st. patřil rodině Nosků, r. 1612 Hiršovi Šnatachovi a od r. 1620 Eliáš Touškovskému (Tausekovi) a jeho zeti Šimonu Wahlovi), č. 108 (náležel Judovi impressorovi, který jej „z gruntu vystavěl“; dědictvím přišel na Mojžiše Bunzla Dušenesa 1653), č. 107 (v druhé polovici 16. st. majetek Lazara Černýho, od něhož jej koupil r. 1594 Samuel Koudele a po smrti jeho Šalomona Izák Koudele též Pek zvaní. Tento poslední dal jej r. 1626 synu svému Samuelovi). Nárožní dům č. p. 106 zval se „Karplovský“, dle Karle Saxe, který žil kolem r. 1600.

Míjíme ústí uličky Meyzlový. Zde na pravé straně dům č. p. 89

*) S ním koupil r. 1566 dva díly domu ležícího mezi domy Davida Chromého a Manušovým od Abraháma a Samuele, synů neb. Šalamouna a od Belky, někdy Mojžiše impresora manželky, i Heřmana, syna jejího.

**) Současně žil ještě jiný Heřman impressor (1609), který nebyl však rabinem.

Josefská třída se starým hřbitovem.

Rabinská ulice k radnici.

sestává z bývalých dvou domů náležejících v 16. stol. a v první polovině 17. st. rodinám Epštejnů a Faitlů. Od r. 1604 náležel z části rabi Izakovi, zeti tehdejší nejvyššího rabi Lva, který se zde od rabi Šimona, syna rabi Joachyma zakoupil. V druhém poschodí koupil si r. 1658 byt za 200 zl. rabi Samuel, syn rabi Jekle Schulhofa. Jeho otec Schulhof měl od r. 1647 část domu „Večasovského“, o němž jsme již mluvili, a to od Samuele, syna rabi Hyrše, syna rabi Joachyma Valdamayryna za 400 zl. Před rabi Izákem, zetěm Lvovým, byla zde rodina Barochů, po něm trhem r. 1668 Izák Lebl od rabi Davida Sacerdota, syna rabi Joachyma, který to zdědil po otci i po dědu rabi Izákovi. — Při domě sousedním č. p. 87-V. již při bráně ležícím jest pouze poznamenati, že od r. 1597 náležel z velké části rabi Joachymu Vlachu, obyčejně Valdamayryn zvanému, pak jeho synu rabi Leblovi, který jej postoupil r. 1661 Joachymovi Brandeisovi. Roku 1663 bydlel zde rabi Joachym Geršl Brandeis.

Na druhé straně vedle synagogy Meyzlovy býval dům kdysi Mojžiše lékaře (č. p. 84-V.), který zeť jeho Lazar prodal roku 1566 Šalamounovi Munovi, v jehož rodě zůstal až do nového století. Jmenovitě zde bydlel před r. 1644 rabi Muna, syn rabi Izáka Lichtenstatta. Na synagoze Maiselově jest z této strany hebrejský nápis vypisující dobročinné skutky fundátora a jeho manželky Frumet s letopočtem světa 5353 = r. 1593 od Kr. P. Městiště koupil Mardochoj Maisl r. 1567 od Izáka lékaře za 380 kop a 15 gr. a k tomu téhož roku přikoupil „loubí s průchodištěm svrchu klenutým“, od Bele, manželky někdy Mojžiše impressora za 90 kop gr. č. — Z majitelů domu č. p. 85 jmenují pouze rabi Fajfla Tornu (1618). I v sousedním domě (č. p. 86) bydlel lékař židovský, jménem Šalomon, který dům prodal r. 1599 Viktorinovi Goldšajderovi a téhož syn (?) rabi Izák Viktorin Goldšajder zase r. 1610 rabi Aronu Munkovi, synu rabi Zalmana Munky za 300 k. č. Na to jej koupili z části r. 1661 vnuci po rabi Pinkasovi školníku (Josef Zlatník, Abraham a Johel) od rabi Wolfa Bindlesa, syna Mojžiše Němce jinak Bindlesa (1609). Ke konci století bydlela zde rodina Berlínů Wexlů. Před bitvou Bělohorskou bydlival zde rabi Enzl Tovačovský a r. 1658 Jeruchym Alšul a r. 1653 nejv. rabi Šimon. Dům č. p. 88 náležel rodině Kolbraucherů ke konci 16. st. a v 17. st., na počátku 19. rodu Schepkesů.

Nárožní dům (č. p. 90) zdědil r. 1604 po otci svém rabi Zachariášovi (snad z Vormsu) rabi David Zachariáš, jenž s manželkou svou

Malkou měl syna rabi Abrahama. Zde bydlel*) slavný rabi Löw, syn Bezallev, slavný kabbalista a alchemik. Podrobněji mluvím o něm níže při Staro-Nové škole, jejímž rabinem byl; zde ještě uvedeny buďtež některé pověsti, které se o něm vypravovali. Když jednou vydal Rudolf II. mandát, kterým všichni židé z Prahy vypovězeni byli,**) odhodlal se Löw prositi císaře, aby odvolal rozkaz. Nebyl však předpuštěn a proto čekal na císaře, až na procházku po pražském mostě pojede. Když císař přijížděl, postavil se rabi do prostřed mostu, ale lidé kázali mu odejiti a házeli po něm kamením a blátem, však sotva že se to dotklo rabiho, proměnilo se vše v květiny. Rabi nehnul se z místa a koně císařského povozu sami se před ním zastavili. I přednesl rabi císaři prosbu svoji a ten dověděl se o učenosti prosebníkově, navštívil ještě téže noci ve průvodu Tychona de Brahe dům rabiho a podivil se moudrosti a učenosti Löwově. Na důkaz vědomostí svých vykouzli prý též císaři na stěně síně své obraz královského hradu Pražského, jsa vynálezcem temné komory (camera obscura). To prý mu tak získalo přízeň císařovu, že druhého dne odvolal osudný mandát. Na dům svůj dal pak Löw vytesati lva na památku, že jej byl král český v domě tomto navštívil.

Ještě dvakrát zachránil prý Löw své spoluvěřící. Jednou zkrotiv výtvar ducha svého, golema (viz níže při Staronové synagoze), podruhé když v Praze, jmenovitě mezi dítkami, panoval v Židovském městě veliký mor. Smutek všeobecný ještě vzrostl, když se roznesla pověst, že zemřelé dítky vždy o půlnoci tančí na starém hřbitově nad svými hrobečky, z čehož bylo prý zjevno, že zemřely z trestu božího. I nařídil Löw jednomu ze žáků svých, aby o půlnoci strhl jednomu z dítek rubášek a přinesl mu jej. To když žák učinil a rabimu košilku přinesl, již tu bylo udeřením jedné hodiny také dítko, prosil rabiho o košilku, bez níž prý nazpět nemůže do hrobu. Rabi však žádal na dítěti, aby mu zjevilo příčinu, proč mor panuje. „Cizoložnice zavraždila dítko své a proto Jehova mor na dítky seslal,“ odpovědělo dítko, udávši zároveň jméno cizoložnice. Pak dostalo košilku svou nazpět a mohlo se do hrobu navrátiti. Rabi dal cizoložnici potrestati a od té chvíle také mor přestal. (Svátek.) — Rabi Löw i jeho manželka odpočívají na starém hřbitově. Dům tento nárožní o jednom poschodí ozdoben byl arkýřem holandským. V pokoji jednom do ulice nalézaly se ještě před bouráním roku

*) Na domě bylo viděti vytesaného lva a hrozen.

**) Takový mandát vydán nebyl.

1897 skříňe do zdi zapuštěné, kde vysoký rabi mival schovány svoje učené knihy. V krámu na rohu až do čtyřicátých let 19. století byla liliálka pošly pro Josefov.

Sousedního domu (č. p. 91) zakoupil díl roku 1593 rabi David Vokatý. Na počátku 17. st. bydlel zde rabi David Polák. Vedle (č. p. 92) sídlila rodina Falků, č. 93. patřovalo až do r. 1611 Munkům, nárožní pak (č. p. 94) vyšel z držení Marlů r. 1611, kdy jej koupil Samuel Fidler, jehož syn Joachym rabi prodal jej 1618 vdově Regině po Bernartovi Karplovi, v jehož držení následovali pak jeho synové Lazar, Karpl a Šalamoun.

Protější nárožní dům ulice Zlaté (Úzké) č. p. 42 jmenuje se již r. 1495. Onoho času oznámil jeho vlastník Jonata, „že učiniv počet o všechny dluhy s Israhelem, tchánem svým, i zůstává jemu dlužen VI k. gr. miš. A také týž Jonata oznámil, že od nynějšího zápisu ve čtyřech nedělech má se rozvésti s Blumů, manželkú svú a dcerú téhož Israhele pod pokutú 50 k. miš. vedle řádu židovského“. Dům pak postoupil Zalmanovi Hořovskému a Hoškovi. Po Zalmanovi měli jej Jakub lékař a Juda Velvarský (1498), David Lounský (1522) a dlouho vdova téhož Květná. Od Heřmana Hoška koupil pak r. 1589 díl onen Izaiáš rabi Munka, ostatek pak od Hoškových synů Šalomouna a Šfasněho Hyrš (1600). Jinou část domu měli zde rabi Izák Lebl a Izák Náchodský, Jakub zlatník a Mojžiš Štolmacher. Opět jinou zakoupil si roku 1625 rabi Mojžiš písař od krejčího Gympela a r. 1622 rabi Joachym Prostějovský od Jakuba Bilského.

Vedlejší dva domy (č. p. 38, 35) náležely ke konci 16. st. mistru Pinkasovi a vdově jeho Mladé, na počátku pak 17. st. rabi Šimonovi Hankovi. Z další řady zmiňujeme se o č. 31, který dům patřil od r. 1590 rabi Majerovi Epštejnovi, č. 30 lékařům Mojžišovi (1570), Izákovi (1572); č. 26 (s zahradou) náležel znamenitému židu Lazarovi, jehož synové Mojžiš a Zalman st. prodali jej r. 1479 za 75 kop bratrům svým primatoru židovskému Pinkasovi a Zalmanovi ml. Ke konci 16. st. bydlel zde knihař Manases, Šalomoun impressor, Izák impressor a rabi Israhel Wexler. V č. 25 prý bydlela rodina chlapce Šimona Abelesa, který se dal pokřtiti a proto od svého otce prý byl zabit. Pochován jest v kostele P. Marie v Týně. Dům č. p. 23. měla v druhé polovici 16. a v první 17. st. rodina Chomutovských židů; dům č. p. 22, jehož nejstarší nám známý vlastník (r. 1447) slul Izák Pěnkava, slul ke konci 15. st. „dům Rábský“. Roku 1580 koupil jej rabi Josef, syn Benjamina, za 700 k. č. od Jakuba

koniře, který zde byl od r. 1566. Zprávy o posledním domě v této řadě, který býval při samé bráně, jdou až k roku 1458 (žid Fridl). V první polovici držel jej lékař Jakub a odtud rodina Enocha rabi Synai, které i — jak jsme výše uvedli — náležel druhý dům u brány jdouc k sv. Mikuláši (Meyzlova ul.). Další dům (č. p. 55-I.), který zval se „Hubáčkovský“, náležel již k osadě sv. Valentina. Poslední křesťanský majitel byl Jan od Bílého kříže, jehož sirotkově prodali jej roku 1612 za 750 kop gr. miš. rabi Kaufmanovi Vlachovi a Jonáši Krejčímu.

Naproti býval dříve chrám sv. Valentina, nyní již zbořený. Tento kostel stál zrovna naproti na místě domu č. p. 56-I. Okolo byl hřbitov. Vedle toho blíže k Židovskému městu jako vražený klín do Pinkasovy ulice byly dva domy (č. 16 a 17-V.), nyní již dávno zbořené.

Kostel sv. Valentina byla svatyně starožitná. Náležel křížovníkům sv. Františka u mostu. Roku 1300 vystavěl zde na hřbitově měšťan staroměstský Konrad, syn Welflův, kapli nejsv. Trojice. V kostele připomíná se jen jediný vedlejší oltář Panny Marie (1408). V době husitské dostal kostel faráře pod obojí. Roku 1480 kázal farář zdejší, Václav ze Slaného, proti králi Vladislavovi II. i proti katolíkům a byl s jinými zajat a na Karlštejně uvězněn. Ježto kostel ležel nízko, býval často povodněmi zaplavován; tak se stalo zejména r. 1359 a 1629. Dne 26. dubna 1316 vyšel v sousedství jeho oheň a způsobil velkou škodu, kostelu však neublížil. V 17. stol. bylo okolí tak zanedbáno, že se tu říkalo na „smetiskách“. Jinak slulo malé náměstí zde „ryneček u sv. Valentina“, tak jako podobně u P. Marie na Louži nebo u sv. Hašala. Roku 1629 daroval Ferdinand II. kostel Ambrosiánům. Když však křížovníci neustávali ho pohledávati, vystěhovali se po třech letech Ambrosiáni odsud a obdrželi náhradou kostelík sv. Vojtěcha Menšího (č. p. 418-II. v Podskalí). Roku 1644 nastal mezi křížovníky a staroměstským magistrátem spor o patronát kostela, jenž měl příčinu v tom, že křížovníci r. 1466, dříve než z Prahy odešli, zápisy své Staroměstským k ochraně odevzdali. Spor ukončen byl smlouvou r. 1768, již patronátní právo dáno jest obci Staroměstské s tou výhradou, aby farář byl vždy z řádu křížovníckého a střídavě jednou od velmistra byl jmenován a podruhé k jeho návrhu od magistrátu podán. Na znamení patronátního práva svého dal ihned magistrát nad hlavní oltář v kostele staroměstský znak, kdežto znak řádu křížovníckého směl býti pouze nade dveřmi do sakristie.

Při svém konci měl kostel 6 oltářů (sv. Valentin, Norbert, Kříž,

P. Maria, Václav a Jan Nep.). Kazatelna v kostele byla stará kamenná. Kostel byl dvoulodní, na pravé straně silně opravený, na levo v bývalém gotickém stavu. Na zvonici visely zvony.

Z nárožního domu zde v Kaprově ulici „u černého orla“ vyšel dne 21. června 1689 onen hrozný požár, který zničil tak velikou část Starého Města a Židovského. Kostel sv. Valentína zůstal však ušetřen. Petr Doubrava, kantor a kostelník, vyběhl na věž a začal zvonit na poplach, sotva požár vznikl a známý křížovník Beckovský příběhl a vystoupil s jinými pod krov kostelní budovy a poléval střešní vodou, čímž chrám tento byl zachráněn.

Josefem II. byl i tento kostel zrušen (1784) a fara i škola přeloženy ke křížovníkům. Tam přenesena i stará křtitelnice. Nemovitost pak prodána za 881 zl. a r. 1847 přestavěna škola.

Kostel se hřbitovem o 93 čtv. sáhách zakoupil Antonín Helfert a od tohoto r. 1800 Wolf Zappert.^{*)}

Branou odsud vcházelo se do Židovského města. Svatovalentinská brána jest jedna z šesti, které ohraničovaly osadu židovskou. Ostatní brány byly: proti Rudolfinu (dříve proti sanýtrovému vrchu), na počátku ulice Kaprově v ulici Úzké, v ulici Meyzlově za kostelem sv. Mikuláše, blíž sv. Ducha za domem Blovkým, na konci Rabinské ulice, na rohu Josefské třídy (za domem Šilháčkovským), brána Pachtovská (č. p. 884-I.) a Gunperlova vedle starého hřbitova (naproti č. p. 229-V.).

V místech asi dnešního Umělecko-průmyslového musea stála dříve „Stará židovská lázeň“ (č. p. 12-V.). Tu zakoupili od obce židovské r. 1511 Jan „od záby“. Dle Jana Karla rytíře Goltze, hejtmána malostranského, který nabyt tohoto domu r. 1688 od Michala Kazimíra Hredoviče z Dulska, nazýval se dům tento „Golčovský“. První židovský majitel byl Salomon Lebel Artzt.

Vraťmež se branou sv.-Valentinskou.

Komplex domů uličkou prorvaný, nyní č. 1—9, tvořil původně jedinou areu, která náležela ku konci 14. st. židu Michalovi. Z neznámé nám příčiny připadla na krále, jenž ji dal (1404) sekretáři svému Janovi ze Smržova, který později stal se purkrabím na Bělé. Po něm přišel

^{*)} Na břehu byli před nynější lávkou řetězovou: tak zv. Spinnhaus (č. p. 80), před tím, kde stojí fontana před Rudolfinem stará trestnice (Arresthaus) č. p. 79, na to okolo návrší, kde nyní Rudolfinum, šla cesta podle sanýtrových dolůk mijíc na levo tři soukromé osamělé domky, kolem židovské školy normální (č. p. 208) na pravo, kolem prádelny na břehu na levo kolem t. zv. Kaplanské ohrady, zahrady bratří Milosrdných na František.

dům i s rozsáhlým pozemkem znovu a to navždy do ruky židovské, prodalif jej dědic jeho r. 1416 za 110 kop Abrahamovi z Jičina a Judlinovu synu a vdově. Po dlouhou dobu na to není o domě slechu. Teprve k r. 1518 čteme, že pro dluh zmocněn byl Zywoit Guldemund z Norimberka domu, náležejícího tehda Abrahamovi Hubáčkovi, který „z Prahy utekl“. Norimberský kupec se ovšem nemínil s domem držeti. Byl také v stavu zpustlém, neboť prodávaje jej r. 1521 Pinkasovi Hubatému a manželce jeho Channě, cenil si jej jen na 56 kop.

Jméno Pinkas bylo v rodině Hubatých oblíbeno. Z tohoto roku byl též asi rabi Pinkas, který založil zasmušilou školu dle něho pojmenovanou. Že by založena byla již v 13. století rabim Pinkasein Hořovským z Krakova, nedá se spolehlivě doložit. Naopak dá se tvrdit, že nebyla před rokem 1490, neboť jsouc soukromým jménem, bylo by bývalo při dělení rodinného statku o ní jednáno (viz níže dům u Erbů). Jak ze závěti Pinkasovy z roku 1491 vysvitá, byla tehda jen skromná a nevysoká. Brzy však Aron Hořovský provedl přestavbu, při čemž byla i značně zvětšena. Teprve r. 1862 byla znovu opravena. Zde chovají se jako zvláštní relikvie památky na mystika v Mantui spáleného Salomona Molcha, španělského to žida, který dav se pokřtiti zákonu Mojžíšovu přece zůstal věren. Byl prý sekretářem krále portugalského Jana III. Působením Davida Peubenih nadchnul se myšlenkou mesiášskou a prohlašoval sebe za Eliáše, předchůdce mesiášova. V Itálii přihlásiv se mezitím veřejně k náboženství Mojžíšovu — byl přes veškeru přízeň Klementa VII. zatčen a jednou již prý k smrti odsouzen, ale v pravý čas papežem zachráněn, a jiný na jeho místě popraven. Konečně vyrčen nad ním podruhé rozsudek smrti plamenem a i proveden (1432). Když se ho prý před smrtí ptali, chce-li vrátiti se křesťanství a lituje-li svých hříchů, odpověděl, „že lituje jen jednoho a to onoho jediného roku, kdy nebyl židem.“ Relikvie v Pinkasově synagoze chované jsou kařtan, praporeček z červeného hedvábí se žalmem vyšitým.

Na hřbitově nalézá se kámen označující hrob, který zachoval nám jméno architekta, jemuž děkuje Pinkasova synagoga svoji přestavbu. Nápis jest i tím zajímavější, ježto tato živnost byla jen nepatrně židy pěstována. Zníf:

V úterý dne 2. tišri 5386.^{**)} Zde odpočívá moudrý a dovedný muž Juda Goldschmied de Herz. Vždy byl opatrný a zbožně odbýval své modlitby, prací rukou svých se živil a dle plánů jeho byla celá stavba Pinkasovy synagogy a část Meyzlovy provedeny. Sláva jemu.

^{**) = 1625.}

Náměstí u sv. Valentína. Vchod do Josefské lži (v levo) a do ulice Kaprové (v pravo).

Dům u „Erbů“ slul nárožní dům čís. p. 20 s celým městíštěm v uličce až ke hřbitovu. Náležel znamenitě rodině Hořovských. V závěti své ústní odkázal r. 1490 tři díly domu (r. 1511 praví se „kterýžto dům leží předkem k ulici Židovské a zadkem ke škole jich“) dceři své Šendl a choti jejimu Majerovi Hořovskému. Ostatek náležeti měl dcerám Frajdl a Hester, ale Majer skoupil i jich díly (1491). Tím oddělena byla tato area od velkého komplexu až ku bráně sahajícímu.

Roku 1492 poprvé jmenuje se tu synagoga („dále přimíněno, aby okna z toho velikého domu, ani okna z pokoje Rachel žádná nemají býti zahrazeny, kromě jediné okno, kteréžto jest dole vedle školy, jestli že by kdy školu v časích budících vystavěti chtěli, tedy mohou to okno také zadělati“. 1492).

Po šesti letech nastalo další dělení a povstal dům mezi nárožním u Erbů a školou, když se tu r. 1498 Anděl (Anšel) zakoupil. V jeho rodině zůstal nový dům po celý věk. Prázdná dosud prostora za školou záhy též byla osazena (dům č. p. 29); objevuje se zde jako domácí Jakub lékař s chotí svojí Frankynt, syn jich Jakub, který prodal dům r. 1546 za 80 kop Lazarovi, synu Barochovu, 1548 Lazar syn Jakuba z Nepomuku, 1575 Baroch z Volíně (díl), 1592 rabi Uriel, Hyrš Němec, 1593 Angel, Lazara syn a Mojžiš Němec (za 600 k. č.), 1616 rabi Baroch, Angelův syn atd.

Nárožní dům hlavní patřival, jak jsme řekli, rodině Hořovských. Z četných členů uvádíme jen po Majerovi, který r. 1519 spojil všechny díly domu ve své ruce („krom co se té školy dotýče, kteráž jest v témž domu a pokoje nad tůž školů. To oni předešlaní Majer s Zalmanem Munkou mají spolu držeti, jakož list na pergameně židovský o tom šíře a plněji ukazuje, kdežto na témž listu toho všeho svědkové jsú Hošek kantor, syn Abrahamův a lcheľ, syn Šimonův z pokolení Levi“), rabi Šťastného Hořovského, který zde pojistil věnem 400 kop m. své ženě Edl a který při smrti své (1601) dal půl domu a jednu čtvrtinu stolic v škole Pinkasově Izákovi, synu svému, a Hyndl, budoucí ženě jeho. „Však on Šťastný — podávám další slova smlouvy jako ukázkou takových smluv židovských — do smrti své v tom ve všem mocným hospodářem zůstane. Ale jak on Šťastný, tak Izák a Hyndl té čtvrti jeden bez druhého směniti, prodati ani jak zavaditi nemají a moci nebudou. Jiné pak tři čtvrti téhož domu s příslušenstvím jich a místy nedostavenými, též stolice v škole dal jest týmž způsobem rabi Lvovi, rabi Majerovi a Izrahelovi Hořovským, synům svým.“

Na hřbitově zvětňuje několik kamenů památku Hořovských. Nápis o soudci Asserovi H. zní přeložen:

Opлакávej bez устáни око мѣ úmrtí mého
otce a učitele Assera, syna Natana Hořovského.
Běda, že jsme zhřešili, že zašla s hlavy naší koruna,
dech života našeho, našich očí světlo; dne 28 Eluhu
5369*) odvála jeho duše. — Po mnoho let soudcem
spravedlivým a pravým právem soudil.

Domy v uličce vedoucí ke škole náležely v různých dobách rodině Vokatých, jmenovitě dlouho č. p. 6 Matesu Vokatému a synu jeho Lvovi (1586). Dům č. p. 24 v druhé polovici 17. st. a v 18. st. držela rodina Sekelesů, z níž též vyšlo několik učených rabínů. Sousední nárožní dům měli Karpelesové (Kapříkové).

V dalším postupu zasahuje do ulice Pinkasovy ve výši prvního poschodí hřbitov a teprve čís. 33. počíná se další řada domů, ač nevynikajících. Větší dům byl teprv nárožní (č. p. 264-V.), který po celou druhou polovici 16. st. náležel Wolfovi Hankovi hokynáři, po něm pak Venturům, sousední dům (č. p. 263) měla Estera Hošková 1557, Jeronym Chromý 1589, Abraham Perles 1589, Josef Louda 1603, Enoch Šik (1610) a jeho potomci. Vedlejší dům č. p. 262 náležel od r. 1599 rabi Josefu Tovačovskému, jehož syn rabi Ensl měl dům vedle domu u Erbů. Z další řady až k rohu proti radnici byly domy bohatší: rabi Natana z Wirtu (1616 čís. p. 262), rodiny Brandeisů (čís. p. 261 od roku 1590), z níž po cházal rabi Joachim, přisedící soudu rabínského, rodiny Březnických (následující dva domy) atd.

Na druhé straně nároží dům patřival od roku 1613 písaři židovskému rabi Jeruchynu Joachymovi (v ceně 1500 kop mš.), vedlejší (č. p. 260 od r. 1609 rabi Mendlovi Benešovi, č. 260 Samuelu Roudnickému (1583), č. 254 Josefu Kumplovi vexlíři. Památnější jest dům s radnicí sousedící. V první polovici 16. st. byl v držení Vokatých, až jej r. 1587 jako spáleniště koupil Izak, syn rabi Majera Brandejského, za 1250 k. gr. č., jehož vdova Estera postoupila jej Josefovi rabi Brandejskému. Na počátku 17. st. bydlel zde (od r. 1609) Jakub Librman vexlíř, bratr jeho rabi Isaiáš Liberles, syn toho Mojžiš.

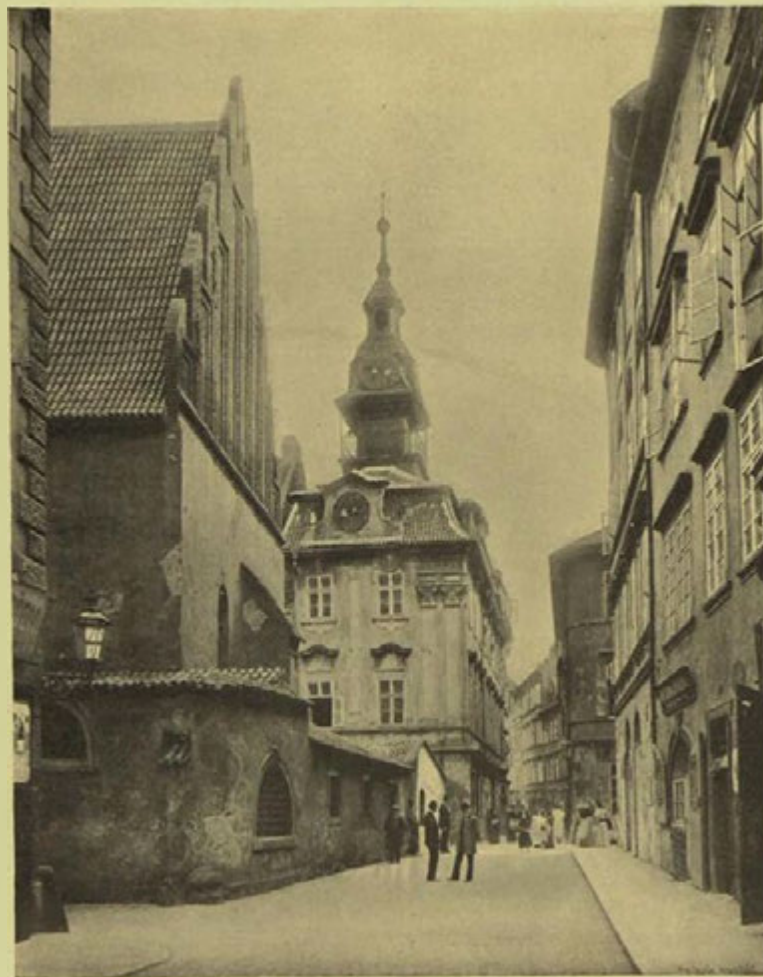
Kdy obec židovská zakoupila si dům, aby v ní umístila svoji radnici, z pamětí nám zachováno není. Roku 1577 již jen rozšiřují shořelý

*) = 1609.

radní dům. Koupili tehdy vedlejší dům na pravo, který náležel Joachymovi Noskovi za 37½ k.

Nedá se doložit, že by židům bývalo dovoleno teprve Ferdinandem III. r. 1648, aby sobě vystavěli směli radnici. Nikde, ani ve velkém privilegiu ze dne 8. dubna roku 1648 není o radnici řeči. Naopak zápisy městské výslovně uvádějí židovský rathouz již od r. 1570.

Nynější radnice byla již dvakrát přestavována. Po požáru r. 1689 a 1754. Dnešní stav jest z r. 1765. Jest to stavení úzké a dlouhé — popisuje Herain — o dvou poschodích s mansardskou střechou, opatřenou prejzovou krytinou, a má na úzké straně dvě a na dlouhé osm oken; fačadu oživují leseny s korintskými hlavicemi, jdoucími prvním a druhým patrem, jakož i štíty nad římsou budovy. Hlavní portál je na dlouhém průčelí do ulice Rabínské při straně pravé a podobný, maskovaný portál nalézá se na levém rohu při nároží ulice Červené. Ve středu zvedá se vysoká, mědi krytá věž pěkných

Staronová synagoga a radnice židovská v Rabínské ulici.

tvář, jež nad bání má ze železa provedený symbol židovstva „muři nohu“. V spodní části věže je krytý ochoz, na čtyři strany kovanou mříží obehnaný a nad ním jsou na čtyřech stranách ciferníky věžních hodin s čísly hebrejskými a rafijemi, které se otáčejí opačně než na hodinách obyčejných, pod věží ve štítu střechy jsou pak umístěny hodiny druhé s ciferníkem obyčejným. Nad portálem vchodu nalézá se v muři noze vedle klobouku letopočet 1765, kdy tato vynikající stavba barokní po požáru znovu byla zřízena. Jako stavitele uvádí pamětní kniha cechu zednického v Praze Josefa Schlesingra v Praze uselého a ve Vratislavi ve Slezsku rozeného († 1780).

Mezi radnicí a Červenou ulicí (č. p. 101) před Staronovou synagogou jest Vysoká škola, která by zasluhovala větší pozornosti. Ani nevíme, kdy byla založena. Z r. 1593 máme o ni zajímavý spor. Toho roku totiž Mojžíš rabi a Josef Němec, úředníci Vysoké školy, obeslali před soud Jana Kyza, že r. 1592

před svatým Martinem „času nočního jim v škole židovské jejich nemalý vzatek od stříbra a od peněz i jiných věcí se stal, kladouce sobě tůž škodu do 400 kop míš. Kdo by jim pak takovou škodu byl učinil, když věděti nemohli, v tom se přitrefilo, že se od té takové škody a vzatku u Kyza plíšek stříbrný jest našel, kterýž také na právo vzat jest. On pak Honz Kyz jsa o to tázán, kde takový plíšek jest vzal, na to žádné odpovědi nedal, než hned se bráně své chytil a jim na zdraví škoditi chtěl. Pročež do vězení vzat byl. Kyza vysvětloval, že když se stěhoval do příbytku sobě najatého na Františku u „myší díry“ řečeného, v kterém prve dva židé křtěni bydleli, a manželka jeho smetí z téhož příbytku a komory vy-metavši v týchž smetech ten plíšek našla a jemu jej ukázala. On pak vida, že ebrejský litery na něm vyryty byly, ihned do židů šel a ten plíšek jim ukazoval, chtěje jej prodati. Kdyby kradený byl, byl by ani on ani manželka jeho jej neukazovali ani do židův nenesli a jej ne-prodávali.“ A skutečně byl Kyz od obžaloby osvobozen.

Několik kroků od radnice spatřujeme zvláštní clumnou stavbu, zasvěcenou tisíceřým útliskem lidu židovského, zachvácenou tolikými požáry a obestřenou nejpřeludnějšími pověstmi — Staro-Novou školu.

Nejlepší popis starožitné svatyně podal dosud jediný Mikovec. I nejnovější Neuwirth souhlasí s jeho vývody. Na žádný způsob — píše Mikovec — není Stará-Nová škola ve své nynější podobě starší nežli z polovice třináctého století. Dne 14. dubna 1316 vypukl v Židovském městě strašný oheň, který je zhubil, ano na velikou část Starého Města až k bráně sv. Martina (Perštejn) se rozšířil. Dvanáct dní na to vyšel oheň podruhé a způsobil velikou škodu v sousedství kostela sv. Valentina. Po tomto záhubném požáru možná že snad vyvedena byla nynější stavba Staré-Nové školy. Vnitřek její má zvláštní podobnost se starou Řezenskou synagogou, která r. 1519 shořela. Dojem celku (dle staré rytiny) jest tak ku podivu shodný, že bezděky připadáme na domněnku, že Pražská Stará-Nová škola jest snad svobodně gothické napodobení starší románské synagogy v Řezně.

Stavení pražské Staré-Nové školy jest podlouhlý čtverhran, jednoduchá kobka 45 stop dlouhá a 27 stop široká, se dvěma úzkými okny na každé podélní straně. Silné lomené klenutí spočívá na dvou osmihraných sloupech, o které se nahoře opírají žebra křížové klenby na konsolích spočívající. Vše na tomto stavení jeví naskrz ráz nejstarší gothiky beze vší patrné stopy slohu přechodního; za takovou mohly by se považovati nanejvýše jednotlivosti u vyvedení některých ozdob, avšak

pouze jen v ohledu na vyvedení. Pěkný vchod, nalézající se na pravé podélní straně, jest rovněž čistě gothický v úplném souhlasu s celým stavením a má na sobě patrný ráz onoho způsobu stavení, jež kvetlo v Čechách od časů krále Václava I. († 1253) až na Jana Lucemburského, za kterého nejprve působením mistra Viléma a jeho tovaryšů (r. 1333) Avignonská škola provozovati začala svůj vliv na gothické stavitelství v Čechách. Záporné pilíře na zevnitřní straně jsou pozdější přídavek, jakož i zoubkované štíty a škaredé tmavé předsíně a komory, které stavení zúžují.

Z velmi temné předsíně vchází se po devíti stupních do svatyně ozdobný gothickým portálem. Ten ukazuje — pokračuje stále Mikovec — jednoduchý, ale velmi ušlechtilý profil; v obloukovém poli vypíná se výborně stylisovaný, bedlivě vyvedený vinný keř, také na dvou sloupových hlavicích tohoto vchodu nalézají se pěkné ozdoby z vinného listí. Po jedné straně jest vchod do synagogy znamenitě porouchán, viděti tu patrné stopy ohně a zjevného násilí.

Klenutí hlavní kobky, do které úzká podlouhlá okna jen skrovného světla vpouštějí, spočívá na dvou sloupech. Hrůza vane ode zdi tohoto ve svém způsobu jediného chramu, jež saze, prach a pliseň potáhly ctihodnou čerností. Vnitřek se svými modlitebními stolicemi a nečíslnými lampami, se svým mřížovým a ostatním nábytkem činí na nejstřízlivějšího navštěvovatele mocný dojem. Na zdech vystupují větším dílem již nečitelné hebrejské písmeny, na některých místech domnívali jsme se viděti celé barevné kusy, jako od starého malování. Za příčinu, proč zdi staré židovské školy nosí na sobě staleté tyto saze a prach, tak velice zvyšující mocný dojem zvláštního toho stavení, udává se, že po roce 1389, v kterémžto zuřilo nejstrašnější pronásledování židů, rabínové po dlouhý čas tomu odporovali, aby zamazány byly známky krve zabitých v samém domě božím a že ti, kteří nedbajíce té nábožné bázně jí na odpor jednali, pokaždé při počínání svém k úrazu přišli.

Na východní stěně byl nápis s letopočtem léta 5141 od stvoření světa = 1381 po Kristu. Po stranách stěn umístěna jsou sedadla pro věřící, uprostřed chrámu jest vyvýšené místo (al-memr) opatřené železným mřížovím. Zde předčítá se při bohoslužbě o svátcích a sobotách dopoledne a odpoledne, pak v pondělí a ve čtvrtek ráno odstavec z bible (tory). Ke sloupu připevněn jest prapor, kterým židé prý od Karla IV. obdařeni byli. Jest to obrovská, červená, zlatem ozdobená korouhev na způsob starých cechovních, jejížto žerď nošena býti mohla toliko pomoci

několika podpor. Na praporu jest šestihran čili tak zvaná pečel Šalomounova se špičatou kápí s nápisem, který se česky vykládá: Pane světa, jehož sláva naplňuje zemi! Roku 117 malého letopočtu světa, t. j. 1357 udělila Jeho Milost Císařská císař Karel IV. Židům pražským vyznamenání, že směji míti korouhev, kterážto obnovena jest za panování nebožtíka císaře Ferdinanda. Délkou času porouchána, obnovena jest nyní ke cti našeho pána, Jeho Milosti císaře Karla VI., jehož slávu Bůh rozmnožíž, při narození se jemu nejjasnějšího syna arciknížete Leopolda. Království jeho trvati bude věčně (1716).

Na pravo od al-memr jest veliký svícen a místo (amud), kde předříkávač stoje koná modlitby s tváří k východu (misrach) obrácenou. Blízko nalézá se čestné sedadlo pro předního rabína. Hned po levé straně předříkávače vede několik stupňů k stánku božímu (Aron hako-deš), který se jeví v podobě oltáře zakrytého oponou. V tomto stánku ozdobeném hmotnými těžkými dveřmi kovovými chová se více přepisů knih Mojžíšových, psaných na závitkách pergamenových. Stánek spočívá na podstavci kamenném, architektonicky velice cenném a opatřen jest po straně sloupy dřevěnými. Před stánkem mívá první rabín kázání (derašot). Od předříkávače na pravo hoří věčné světlo (ner-tamid) a se stropu visí na kovových prutech a sloupech několik lustrů. Svršek budovy tvoří obyčejnou půdu pod krovem, kdež uschovány byly staré, nepotřebné věci kostelní. Půda ta nemá žádných schodů a jediný možný přístup k ní jest po žebříku (dr. A. Stein).

Z pověstí o této temné svatyni uvedeny budtěž tyto: Z vynikajících osob židovských poutá k sobě pozornost jmenovitě též rabi Jehuda Löw, syn Bezaelův, z Poznaňska (nikoli z Wormsu), který v Praze žil v letech 1573—84, 1588—92, a od r. 1597 až do své smrti dne 22. srpna 1609. Rabi Löw založil školu Klausovu a stal se 1597 vrchním zemským rabim v království Českém. Za své doby proslul daleko široko jako nejslavnější znatel talmudu. Vynikal učeností, bystrostí a nadáním řečnickým. Hrobní kámen na hřbitově s obrazem lva, tak jako na jeho domě, uvádí 15 spisů jeho. Vedle několika řečí konaných v Praze a v Poznani, pohřební řeči na frankfurtského rabi Akibu Günzburga jsou to: Výklad na Raši-ho Pentateuch (Praha 1578), spis o přednostech thory (Benátky 1599), výklad na výroky otců (Derek hajjim, v Krakově 1589) s pokračováním mravoučně-exegetickým (Praha 1596), Vítězství Israelovo (Něsah Jisráel, v Praze 1599), Nové světlo (výklad knihy Esther) Or chodeš (v Praze 1600), výklady haggády talmudské a j. Löw uznáváje

zvrácenost vyučování mládeže své doby, proti níž opětně psal, věnoval se horlivě činnosti učitelské.

Pohřební bratrstvo židovské založené 1564 rabim Eličzerem Askenazim děkuje mu za svou organizaci; jeho zásluhou uveden v život i spolek pro studium Mišny (Mišnajoth-Chevroth).

Zamilovaným studiem rabi Löwiho byly vědy přírodní, zejména astronomie a astrologie. S Tychonem de Brahe měl styky přátelské, r. 1592 přijat byl cis. Rudolfem II. v soukromé audienci. Dle rabi Löwa nazván i jeden útvar na měsíci, jak viděti poprvé na Ricciliově mapě měsíce z r. 1651 (Dušek).

Tento tedy rabi Löw — vypravuje pověst — utvořil z hlíny postavu ku člověku podobnou, již vdechl život. Tohoto podivného tvora učinil rabi golemem (sluhou) Staro-Nové školy. Každý den musil oživenému kusu hlíny kladen býti „sem“ (talisman), sice by byl přišel k uvědomění své hrozné kouzelné moci a pak snadno mohl celé Židovské město uvést ve zkázu. Výměna „semu“ dala se vždycky večer, když rabi navštívil synagogu. Jednou musila se slavnost šabesu započítí bez vznešeného rabího, který se nemohl odloučiti od lůžka své na smrt onemocnělé dcery, an tu hrozná přišla zpráva, že golem zuří a ukrutně řádí. Löwi bar Bezael byl toho dne zapomenul na „sem“. Polekán spěchal s novým „semem“ do Staro-Nové školy, kde golem své moci sobě svědom, již hrozné věci tropil. Mezi tím, co třesoucí se shromáždění první žalm šabesový se modlilo, otfásal zděmi prastarého stavení, až Stará-Nová škola v nehlubších základech se chvěla a archa úmluvy se překotila. To spatře vznešený rabi zvolal na shromáždění mocným hlasem: „Zadržte!“ Oni zadrželi a zlomena byla tím moc golemu, neboť pokud první žalm není dokonce odříkán, šabes vlastně ani ještě nepočal. Tím opět přišel k své síle pátkový talisman golema, kouzelný sluha cítil najednou zastavení svou moc, rabi k němu přistoupil s novým talismanem, jež mu vložil do úst místo předešlého, a golem stal se zase poslušným sluhou i nemohl více ztropiti žádného neštěstí.

Když pak byl golem zkrocen, velebili židé hlasitě moudrost rabího Löwa, který je byl zachránil od zkázy, a vroucněji než jindy modlili se první žalm a ostatní modlitby šabesu.

Dle jiného udání obával se rabi, aby někdy zlou náhodou kouzelný sluha neztropil většího neštěstí, pročež zkrotiv ho novým talismanem, odejmul mu zdánlivý život a moc kouzelnou, napsav pokojně opět po-

slouchajícímu golemu na čelo zaklínací formulí, načež zase obrácen jest v mrtvou hlinu a sesul se na hromadu.^{*)}

Vypravuje se, že trosky hliněné té figury dosud se chovají na nejvyšším, skoro nepřístupném podkroví Staro-Nové školy zároveň s mnohým starým náradím a knihami proslulých rabínů. Také prý se tam nacházejí zbytky oněch varhan, s jichž průvodem se drnhdy v Staro-Nové škole zpívala šabesová hymna „Lecha dodi“ při počátku šabesu. (Mikovec.)

O založení synagogy tradovaly se následující tři pověsti, které všemš původ svatyně kladou do šerých dob dávnověku. Za prvních časů, — vypravuje dle Sepurim J. Svátek — když bylo židům dovoleno osazovati se v Praze, měli domy své na Újezdě. Ale jednou vzbouřila se chátra pražská proti židům a domy jejich se zemi srovnala. Při pustošení tomto byla zbořena též tamější synagoga a židé byli bez modlitebny. Vévoda český jim na to vykázal místo k novému obývání v nynějším Židovském městě. I sešli se starší židovští a radili se, jak by si novou školu postavili. Hádáno se dlouho, až tu vešel do shromáždění vážný stařec, který dle vnuknutí božího starším zvěstoval, aby rozkopali pahrbek, tu kde nyní škola stojí, načež prý jim s pomocí boží toužená škola se dostane. Shromáždění vyslechlo s radostí slova starcova a jali se ihned pahorek rozkopávati. A sotva že v hloubku několik loket přišli, vykopali stavení zúplna v té podobě, jak se nyní spatřuje. V radosti své nad tím nekopali židé již hlouběji, aby pahorek s ostatním okolím srovnali, a proto stojí škola tak hluboko v zemi.

Méně skromní jsou jiní vypravovatelé. Dle těchto přenesli andělé po vyhnání židů z Palestiny školu ze svaté země do Čech. Jest prý po synagoze jerusalemské nejstarší na světě. Zároveň uložili andělé starším židovské obce pražské, aby nikdy na ní ničeho neměnili aniž opravovali, neboť prý jen ve své původní podobě přetrvá všechny ostatní synagogy. I pohrozeno smrtí každému, kdo by se opovážil na posvátné modlitebně něco měniti. Když pak se během času přece mnozí pokusili o rozličné opravy, tu prý nejen stavitelé, ale i starší obce, kteří toho dopustili, buď k úrazu přišli neb dokona bídnou smrtí se světa sešli.

*) Jiná verze vypravuje (Svátek), že Löw napsal na čelo hliněného sluhu slovo „golem“ a tím jej oživil, před každým šabesem však je smazal, načež figura se opět proměnila v bezduchou hlinu. Byl pak prý silnější než Samsona a Goliáše, tak že kameny jako stěbla přelamoval a nejtěžšími kameny jako hrachem házel. Proto také osudného onoho pátečního večera, když mu nápis na čele smazati zapomněl, tak velikou spoustu v domě způsobil, až jej tvůrce smazáním nápisu s čela navždy učinil bezmocným.

Když r. 1558 požár zničil okolí Staro-Nové školy, zůstala synagoga zcela ušetřena. Záchrana přičítána byla vyšší moci. Když se za požáru staří mužové horlivě modlili žalmy, aby Bůh odvrátil oheň od svatyně, tu v okamžiku, když již plamen synagogu ohrožoval, objevily se náhle na střeše dvě holubice, které tam tak dlouho vytrvaly, až oheň byl udušen a škole žádné nebezpečí více nehrozilo. Staří židé pravili, že holubice ony byly dva z těch andělů, kteří byli školu z Jerusálema do Prahy přenesli a nyní od Boha vyslání byli, aby plameny od ní odvrátili. Když pak již žádná pohroma škole nehrozila, vznesly se obě holubice vysoko do povětří, kdež zmizely.

Vedle školy na sever i východ byly krámy řeznické se šlachtatou a domy zde na náměstíčku i v ulici vedoucí do Červené ulice (dříve Zei-kerlova) jmenovány byly „v masných krámech“. Ovšem byla i druhá šlachтата starší blízko líbitova za Rabínskou ulicí k řece.

Majitelé domů zde byli většinou řezníci čili, jak se židovským řezníkům ze strany křesťanské potupněji říkalo, masaři. Z nich jmenujem jen Mojžiše Cikána, od něhož ulice stejnojmenná běře své jméno, jehož sousem byl rabi Enoch ze Staré Školy (1600), rabi Asser (1599), Jakub rabi z Ledče (1602).

Pěkný obrázek ze života řezníků židovských máme zachycený v svědeckém protokole z r. 1526. Tehda svědčil Šimon řezník takto: Jest okolo osmi neděl, že sme zabili vůl Markvartovi, zeti mému, i nechali sme toho všeho tu v šlachtatě přes noc. A byla jest šlachtata zavřina i zamčína dobrým zámekem. I lámali se nám v noci do té šlachtaty a zámek vylámali a ukradli nám od toho volu, plece vyřezali a hrudi vodsekali. A potom nechali tak šlachtaty otevřené, že nám psy skůro to všecko maso zhůntovali a zkazili. I šli sme potom k starším, toužíc jim toho, aby nás v tom litovali. A starší řekli: Co máme tomu učiniti, kdo jest vám to udělal? A my řekli, že také nevíme, než prosíme vás, ať jest ve škole na ty všechny, kdož o tom vědí, dána klatba veliká. A byla dána klatba na ně veliká nazejtří.

Potom sme stáli v krámích nad masem i přišel jeden žid jménem David písař i stál tu mlče u víka krámského shlédaje na nás, jakoby chtěl rád s námi mluvit. A já pomyslil: snad tento něco o naší škodě ví. I šel jsem k němu a řekl sem mu: Snad ty něco o naší škodě víš? Víš-li co, pověz; však víš, že sme dali velikú kladbu. A on řekl: A já vím, což byste vy více chtěli mít, kdybyste maso jediné zase své měli? A já řekl: Nu, nechť nám zase maso vrátí. Tehdy jest on David v noci

Nároží Dušňá a Vězeňské ulice.

nám to maso zase přinesl a položil je na víko v krámě. A když sme my to maso brali, ukázali sme je starším, a žádali sme starších, aby nás v tom ráčili opatřit, že jsú nám velikú škodu učinili; jedno, že nám pokradli a druhé, že jsú nám skrze své psy maso zjedli a zhanobili.

A oni starší poslali pro toho Davida i ptali ho, kde to maso vzal. A on dlúho nechťel povědět, až potom, že mu pohrůžky činili, i pověděl. Potom sem já zeptal starších, na čem je ta naše věc a oni mi na ten čas kázali domov jít a nazajtří zase před se přijít. A když sem já nazajtří chťel k starším jít, Izák stál tu v domě Šťastného a řekl mi Šimone, kde chceš jít? A já řekl: Půjdu k starším, ptáti se budu po své škodě, neb sú mi kázali k sobě přijít. A on řekl: Co chceš více, však máš své maso zase. A já řekl: Co mám tak nechati, ani mi všechno maso zhuntovali a ostatek mi psy jedli a zkazili a jest statek lidskej, já nemám ho platit. A chci také vědět, kdo jsú ti zloději. A on řekl: Nechoď k starším a nech tak pro větší nesnáze. A já řekl: Nenechám, kdož mi všechnu škodu navrátí? A on řekl: Mlčíš a já se s tebou o to smluvím. A já řekl: Kdo jsú mi to pak učinili? A on řekl: Já sem učinil se svým tovaryšem neb pomocníkem, byl sem při truňku. —

V Hampejské ulici, kudy, jako dnes, chodívalo se na hřbitov (viz nahoře), postavena byla za Maximiliána příčiněním Meyzla*) a rabiho Lowa, syna Bezalela, škola nyní zvaná Klausova. Příjemná, jednoduchá, r. 1694 přestavěná synagoga, tvoří dostatkem světla uvnitř milý kontrast s ostatními sestrami svými.

Vrátíce se do Rabínské ulice přicházíme k nárožnímu velkému domu č. p. 220, který zván byl „za novou školou“. Pamět o něm sahá až k r. 1481, kdy náležel Davidovi a manželce jeho Lie; ceněn byl tehda na 30 zl. uh. Později zde bydleli Hořovští (1485), Markvart Černý (1489), Jakub Lounský (1493) a synové jeho Jonáš a Juda, Josef Uher lékař (1576), Jakub Ryšlavý (1541), Monyš Beneš Litoměřický (1570), a od r. 1610 Šikové. — V ten čas dům rozdělen byl ve dva. Nárožní (č. p. 220) zdědila po svém muži Davidovi Fleklovi vdova jeho Sláva (1615), po níž nastoupila zde rodina Wedelesů. Zde byl kolem r. 1760 Casriel Lebl Spiro Wedeles, který postoupil svoji část r. 1765 Isákovi Popprovi. Vedlejší dům č. p. 219 prodal syn Jakuba Moneše r. 1628 Josefu Klabrovi. Jeho synové rabi Israel a Ebrle Klabrové prodali své díly r. 1650 bratru

svému rabi Izáku Klabrovi. Část domu měl zde r. 1630 rabi Knytl, syn Abrahama Vlacha, od své matky Estery Dušeny.

Dům pak třetí č. p. 217 Kapřikovský ležel již u brány, za kterou ležel prvý zase dům křesťanský „Zavadilovský“, který prodán byl r. 1549 Vincencem Zavadilem za 150 kop gr. č. židu Litmanovi, synu Josefu lékaře. Od jeho syna Lipmana koupil dům r. 1609 rabi Lipman Wallerstein za 700 k. č.

Další dům č. p. 215 slul Sklenářský. Jej nabyl r. 1623 žid Abraham tkaničkář od Jana Soukupu z Grosperku.

Na rohu ulice Cikánské a Červené byl velký dům Hadovský, mající své jméno od majitele svého Matouše Hada, který jej koupil r. 1534 od Mikuláše syna Václava, starého vážného. Od vdovy Matoušovy Alžběty zdědila dům dcera její Marta, manželka Jana Hipše, jinak Řepíka z Hornošína, která jej odevzdala pak zeti svému Jiříkovi Štanovi. Na to dostal se dům legátem v držení záduší kostela sv. Kříže, které jej prodalo r. 1627 Jakubu Bassevimu z Treuenberku za 5850 kop m. Před tím se již od rozsáhlého místa tohoto, též Velkého dvoru zvaného, oddělilo několik parcel. Č. p. 214 prodal Linhart Vilík r. 1623, dědictví to po Kateřině Domeškové, rabi Mojžíšovi Munkovi. Sousední část, dům Bassevovský (č. p. 200) dostal r. 1646 Nathan Sacerdot a v nároží č. p. 201 vystavěna byla Velkodvorská synagoga. Minouce jeden dům přicházíme k domu tak zv. Závorkovskému (č. p. 194-V.), zvanému dle Matěje Závorky, který jej na počátku 16. st. měl. Do ruky židovské přešel, když jej r. 1631 Jan Červenka prodal rabi Šimonu Rysovi z Vídne. Dům, kde nyní synagoga jest, patřil v druhé polovici 16. st. bohaté rodině židovské Nosků, z nichž Josef prodal jej r. 1609 rabi Josefovi Brandejskému. I sousední dům zpět k židovskému městu patřil oně rodině.

Naproti domu Hadovskému ležící dům nárožní č. 182 zůstal stále v ruce křesťanské, za to však sousední směrem k Josefské třídě koupěn byl r. 1631 rabím Josefem Winternicem za 600 k. m. od pekaře Václava Taty; další, který roku 1585 náležel Janu Matcolovi, prodán byl tímto r. 1601 židu Falkovi. Další (Hřebíkovský) měl žid Heřman konfí atd.

Protější nárožní dům č. p. 188 slul „u černé kočky“. Až do r. 1766 náležel křesťanům. Onoho roku prodal je sládek Tomáš Schultz obci židovské za 2500 zl.

Daleko do minulosti jdou paměti o rozsáhlém domě nárožním do třídy Josefské č. p. 124. Kolem r. 1400 náležel židu Jonáš, dostal se

*) Na jeho pozemku. Vedle zřídil M. lázeň.

Dušní ulice.

Dušní ulice.

však, patrně v dluhu, do držení pana Smila ze Sulevic, který jej r. 1409 postoupil Osvaldovi Rollonovu. Jeho vdova Lidmila dala polovici r. 1414 zeti svému Václavovi Kadeřákovvi. Pro nezaplacení berně k obci židovské zabrán od obce, která jej r. 1446 (Zalman, Fridl, Aaron, Lazar et Ysaac iudei seniores) dala rabínu Heliášovi (magistro ipsorum). Po něm zdědili jej děti jeho Abraham a Markvart, kteří polovici jeho prodali r. 1525 Davidu Vokatému a synu jeho Jonášovi. Roku 1578, kdy polovici koupil Mojžiš Enochovic z Lublína, nazývá se dům spálenišťem. Od r. 1580 měla jej rodina Saxů, počínaje Noskem Saxem. V 17. století měl část domu rabi Chajm, syn rabi Chajma, nejvyššího rabi z Vidně.

Nárožní dům do uličky Šmilesovy náležival na konci 15. st. lékařvi Majovi, synu Danielovu, který jej koupil r. 1497 od Judy za 65 kop. gr. Tehda obsahoval dům i areu sousedního domu č. p. 426, kteroužto veškerou areu měl před Judou rabi (magister) Pinkas s chotí svou Mladou. Po století opět zde v nároží byl domácím pánem lékař Izák Purý (1574).

Překročíce nyní ústí uličky Šmilesovy přicházíme k domu č. p. 105, kde „pokoje dolejší i se studnicí před domem“ měl trhem r. 1601 od Izáka Vokatého Samuel Bassevi z Poncu, který skoupil i ostatní díly domu. To vše r. 1646 prodal syn jeho Šmaj za 1500 zl. rýn. rabi Eliášovi Polákovi Marlovi, tento pak r. 1672 Josefu Marlovi, pokladníku obce židovské. — Sousední dům č. p. 104 náležel kolem roku 1600 Mojžišovi krejčímu a od roku 1601 jeho synům. Zajímavější jest dům další č. p. 98, který koupili r. 1581 impressor (knihťiskář) Šalomoun*) a bratr jeho Izák, od Jana Tetického ze Šonova za 50 kop gr. č. Asi roku 1608 Šalomoun zemřel a o dědictví rozdělili se synové jeho: Mojžiš ujal dolejší pokoje všechny a hořejších pokojů polovici, Benjamin a Heřman ujali prostřední pokoje všechny a hořejších polovici (1608). Druhá polovice Izákova byla pro téhož dluh přirčena Pavlovi Michnovi

*) V Památkách arch. a míst. IX, 364 podány tyto zprávy o knihtiskárnách židovských v Praze: První tiskárnu založil Gerson Kohen čili Katz, potomek sazečské rodiny italské Soncinů. Z tiskárny té vyšla r. 1513 modlitčt kniha hebrejská. Gersonovci měli tiskárnu tu přes 200 let. Mezi pozdějšími tiskárnami nejpamátnější jest Backovská, r. 1585 Gersonem Backem založená, která trvala až do r. 1789. Z hebrejských tiskáren pražských vyšlo od r. 1513—1648 toliko 250 tištěných kněh, menších a obsahem méně důležitých. Pražských tisků hebrejských před r. 1650 jest v knihovně Davida Oppenheima (vrchního rabína pražského 1704—1737), která u tehána jeho v Hannoveru byla uložena, odkud dostala se do Hamburka, a odtud r. 1830 za 10.000 tolarů do university Oxfordské, největší sbírka. Pius IV. kázal veškeré knihy hebrejské spáliti a tak i v Praze r. 1559 židům veškeré knihy i modlitčt byly pobraány a spáleny.

z Vacinova, pak od berníků zemských tomuto odejmuta a prodána 1619 Leblovi Freyntovi za 1000 kop gr. Díl Benjaminův koupil 1619 Samuel Perlhefter, jiný, jeho sirotkův, 1608 Samuel impressor, díl Mojžišův 1626 Joachym Freynt. Část při zemi ležící, též krámy před domem koupil 1648 Aron Fux, syn Zachariáše Vokatého. — Další dům č. p. 97 zakoupil roku 1567 za 380 kop Marek Mardochaj Meysl od lékaře Izáka. Z milosti byl pak po Markově smrti vydán synovci jeho Samuelovi Meyslovi (1613). Roku 1626 David Lorya, Mates Vokatý, starší židovství, Mojžiš Brandejský a Enoch Israel, obecní starší na místě vši obce oznámili, že jim od Hendrycha Libštejnského z Kolovrat dům někdy Samuele st. Meysla a Tauby, ženy jeho, v 14.350 kop míš. dluhu ujatý, byl zastaven a že jej prodávají za 4600 zl. rýn. rabi Šimšovi Samsnovi. — Sousední dům č. p. 96 měl na počátku 17. st. Mojžiš písař a jeho zef Jakub Codník, nárožní pak č. 95 náležel rodině Jakuba Epštejna, jak jsme výše řekli.

Zde v Josefské třídě před domem č. p. 105 stávala studen. Zde stála od r. 1613. Jiná byla u Staro-Nové školy. Do domů z vodárny Staroměstské propuštěna byla voda teprve r. 1622. „Jakož jest — vladař domu Lichtenštejskýho — na ponížené a snažné toho při J. M. Kn. od starších židův — vyhledávání — purgmistru a radě St. M. obzvláštním dekretem, aby do ulice jich židovské jak pro uvarování všelikteraké škody, která by se skrze nešťastnou příhodu ohně státi mohla, i také zachování čistoty, voda skrze trouby puštěna byla, poručiti ráčil — (čehož se předkům jejich ani nynějším židům až posavad dostati nemohlo) — když relací učiněna byla, že by vedle zdání mlynáře mlejnuv blíž mostu Pražského skrze tu ulici mezi domem „u Řešetářů“ a domem „Křenovským“ až k domu „u zlaté tváře“, odtud pak do ulice židovské na ty dvě místa poslední od starších židův vykázané, na nichž dvě kašny postaveny býti mají, voda skrze trouby každého času vedena býti mohla, pročez pan purgmistr a páni radní — ráčili jsou k tomu své povolení dáti — na ten a takový způsob, že oni židé cokoliv k hnání a vedení té vody zapotřebí bude, mostských kupovati mají. Proti tomu — též starší židé — pánům jistou odměnu jsou učinili, platu pak při každém quartalu z každé kašny po 4 k. m. odvozovati povinni budou.“ (Ruk. arch. m. č. 7. fol. 521.) — O něco později povoleno dodávání vody i do lázně.

K domům východní (křesťanské) strany Cikánské ulice přiléhá těsně jarní kostel sv. Duchy, vysoká to někdy gothická stavba s táhlými

Dušní ulice. V pozadí kostel Milosrdných bratří.

Josefská třída (část východní).

Ulička Bílkova.

okny nyní polokruhem zakončenými. Jest jednodlní. Byl po požárech r. 1499 i 1689 přestavován, tak že z původní stavby jsou již jen zdi a opěrací pilíře. Vnitřek jest ovšem copově upraven. Na hlavním oltáři (seslání sv. Ducha) i na ostatních pěti vedlejších jsou obrazy ceny nepatrné. Založen byl kostel tento jako klášterní pro Benediktinky bohatým měšťanem staroměstským Mikulášem Rokycanským v jeho závěti r. 1346, kde obdařil jej statky Libodřicemi a Řisuty. Vykonavatelem poslední této vůle své učinil biskup olomouckého Jana, bratra královny Elišky, který daroval k tomu r. 1348 dům svůj u sv. Benedikta a skoupil hned r. 1346 několik domů, jež dal zbořiti a na jich místě vystavěti kostel a klášter sv. Ducha. Jelikož zbořením několika domů nastala nedalekému klášteru cyriackému u sv. Kříže Většího, v jehož farní osadě stávaly, škoda, dal biskup Jan Cyriakům náhradu. Klášter měl brzy ročního důchodu znamenitou summu 156 kop gr. Místnosti kláštera — popisuje Ekert — rozkládaly se okolo kostela, tak že s tří stran objaty byly ulicemi a jen na severní straně sousedily s domy soukromými. Na východní straně celého prostranství byl hřbitov při kostele, do kterého byly dvěře se strany jižní i severní. Hlavní stavení klášterní s refektářem a přibytky bylo na západní straně kostela a spojeno s ním ambitem, ve kterém se nalézala zahrádka. Ve dvorku na jižní straně nacházel se pivovar, ve dvoře na straně severní byla sladovna a zahrada. Věž na severní straně čtverhranná rovněž byla přestavěna v detailech.

Jeptišky uvedeny sem byly z kláštera sv.-Jirského na hradě Pražském, ač nikoliv na dlouho. Dne 1. září 1419 ráno byly davem odtud vypuzeny. Purkmistr Jan Bradatý ujal se jich, ale r. 1420 musily se přestěhovati k sv. Anně a kostel jich dán byl pražským Němcům, kteří v městě zůstali.*) Po požáru roku 1499 zůstal dlouho zpusťlý. Teprve r. 1599 prosili katoličtí měšťané na Starém Městě Rudolfa II., aby jim daroval tento kostel, aby si tu mohli zřídiťi faru. Sotva o tom zvěděla abatyše sv.-Jirská Judyta Fibenstollerová, činila sama nárok na kostel

*) Se stavením klášterním naloženo bylo od obce Pražské podobně jako s jiným tehdejší zabaveným jménem duchovenstva. Jest totiž předně r. 1424 část stavení i dvoru na straně jihozápadní s pivovarem tam stojícím prodána bečváři Matiašovi, jiná část severozápadní se zahradou r. 1428 jinému bečváři Petrovi a ještě jiná se sladovnou r. 1429 Munkovi vozaťajovi s ponecháním toliko ostatku se zahrádkou v ambitech kněžím, kteří v kostele sloužili. Zamýšlelo se při tom také část hřbitova na straně jižní od kostela rozdělit mezi chudé sousedy k vystavění sobě domů, k čemuž však nepřišlo. Tomek, Dějepis Prahy VIII. str. 142.

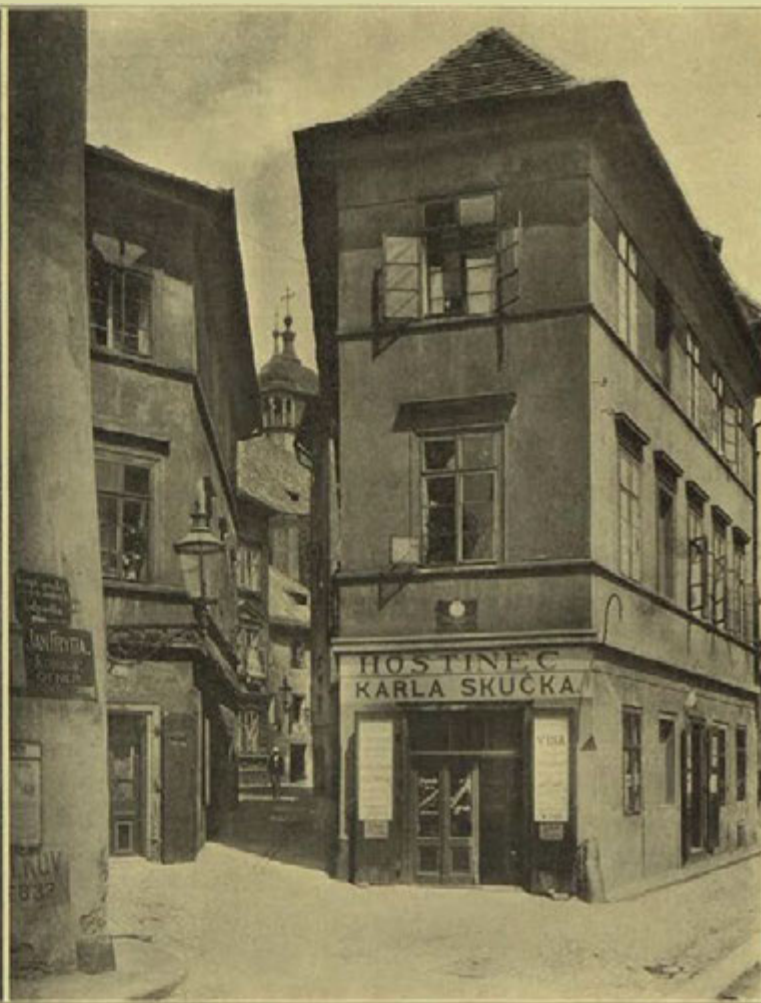
a zavazovala se svým nákladem vydržovati zde katolického kněze, jenž by tu konal duchovní správu. Tato její žádost byla vyplněna a Rudolf II. r. 1589 vydal ji kostel. Abatyše dala jej opravit i a vydržovala tu dva kněze, administrátora a kaplana. Podruhé obnovila jej po požáru r. 1689 abatyše Anna Mechtilda Schenweisová z Eckštejna. Až do r. 1721 konali zde služby boží Cyriakové, od té doby však světští kněží. Když r. 1784 klášter sv.-Jirský byl zrušen, dán byl kostel sv. Ducha náboženské matici. Klášter sv. Ducha měl domy vystavěné na klášterní kdysi půdě ve své právní správě (jurisdikci). Z nich dům č. p. 893 slul „u bílého kříže“, č. 892 „u větrného mlýna“.

Starší a památnější jest nedaleký klášterní kostel sv. Kříže Většího, na rozdíl s kaplí sv. Kříže v Poštovské ulici tak jmenovaný. Zachované byly do nedávna z původní stavby jen slabé stopy. Stavba trojlodní na způsob basiliky měla presbytář ohraničený pěti stranami osmistěnu. Mezi ním a lodí byly dvě křížová sklenutí, lodi jich měly po třech. Detaily sloupů i klenby byly velmi jemně pracovány. „V klášterní budově — horuje Ekert — jsou byty a v znetvořeném chrámu skladiště a chlévy. Tak kde stával hlavní oltář, jsou nyní kravské žlaby. Žalostné to zpuštění! Chrám jest s obou stran zastavěn, zachoval však starožitnou lomenou klenbu a tvary vysokého kůru. Okna jsou vesměs již zkažena. Na bývalém hřbitově stojí dosud zvonice se střechou již zkomolenou. Jinak jest však i jméno bývalých zde Cyriaků nyní mezi lidem neznámo.“

Cyriaky pozval do Prahy Přemysl Otakar II. (1256). Počátkem však 15. st. klášter sešel, neboť řeholníci zanedbávali služeb božích, odávali se světskému životu a chodili žebrotou, ač měli dostatečné zaplacení v domech svých. Byl však mezi nimi zbožný bratr Vavřinec Blažejův, který zpravil o nekázni té papeže Jana XXIII. na sněmu Kostnickém, jenž ihned vydal r. 1415 bullu, aby kláštery a sídla Cyriaků v hlavě i v údech napraveny a obnoveny byly. Když ale Jan XXIII. sněmem Kostnickým sesazen byl, zdráhali se Cyriakové bullu jeho přijati žádající, aby sněm v té věci sám rozhodl, ten však bullu tu potom potvrdil. Také císař Zikmund napomenul Cyriaky ke kázni. Roku 1421 zbořil lid klášter, byl však r. 1437 obnoven. Za Jiříka Poděbradského vzkvétal tak, že týž král po jeho jmění bažil. Roku 1470 poslal prý do kláštera své rady, žádaje půjčky 5000 dukátů, a když řeholníci žádosti té vyhověli, přišli po třech dnech — návodem prý Rokycanovým — jiní poslové královští žádající 10.000 zl. půjčky. Cyriakové vydali i tyto

Přechod u Staré lázně.

Kostelní ulička z Josefské třídy.

peníze, ač jim to již podezřelé bylo, prosili však, aby nadál ušetření byli, jelikož mají jen 2000 dukátů, které nedávno do kláštera přinesl novic Štěpán, bratr biskupa Nitrianského. Avšak král byv naveden Rokycanou, žádal od nich znovu 100.000 dukátů. Tu odešli řeholníci ti jednou zjitra tajně z Prahy, obávající se hněvu krále, do Krakova. Když poslové královští jich u vrchu Homole v Královéhradecku dohonili, nenalezli u nich ničeho, než listiny a spisy klášterní. Ovšem to vše jen ve fantasii Hajkově.

Od počátku 16. st. až do r. 1610 byli zde kališníci a od r. 1611 němečtí Lutheráni až do vystavění kostela sv. Salvátora. Od r. 1624 vrácen katolíkům a 1628 Cyriakům. Ti ustanovili bratra Ireneu Kuceira

„proboštem“, uloživše mu, aby klášter sv. Kříže znova zřídil i o to pečoval, aby odcizené zboží a všecka někdejší práva tomuto klášteru byla vrácena. Ferdinand II. nařídil 1628 staroměstskému rychtáři, aby zboží a práva kláštera vyšetřil, o jich navrácení pečoval a řeholníky do kláštera uvedl.

Dne 11. ledna 1628 konáno zde slavnostní uvedení nových obyvatelů. Šest Cyriaků, vesměs Poláci, byli sem od gen. vikáře Maxm. sv. pána ze Steiniců uvedeni. Staroměstský rychtář vrátil klášteru jménem královským vše, jak zvláštní komise byla vyšetřila. Komise ta rozhodla, že staroměstský magistrát ručí klášteru za jistinu 4000 k. gr.

Klášter zrušen byl 4. srpna 1783.

Kolem ghetta.

Ještě malou procházku po hranici ghetta. Počínáme opětě Dušní ulici z Dlouhé třídy. Nárožní dům (č. p. 924-I) nyní „u zlatých kamen“, slul v 17. st. „u Starých hradů“, v 16. st. „u Radů“ a v 15. Medkův. Mluví se o něm již r. 1354. Na počátku 15. st. náležel znamenitému rodu Rokycanských, z nichž, jak jsme uvedli, Mikuláš, syn Menhartův založil klášter sv. Ducha. Majitelé tohoto domu náleželi však jiné větvi a to poslosti Uly (Oldřicha) Rokycanského, který r. 1359 byl permistrem hor viničných. Syn jeho František byl dobrodincem špitálu proti sv. Ambroži na Novém Městě a založil oltář sv. Eustachia v kapli na hřbitově kostela Týnského za duše otce a matky své i první manželky své Kateřiny. Zemřel asi r. 1410, zůstaviv jediného syna nezletilého Jana. Od toho koupil dům r. 1429 Jan Vičihrdlo za 28 kop gr. Potomci jeho psali se z Všehrd. Vdova Vičihrdlova Anna odkázala dům snad své příbuzné Anně, manželce Oldřicha Medka z Valdeku a Brzví, která jej nejdříve postoupila r. 1467 mistru Janu Rokycanovi, pak ale při smrti své odkázala r. 1481 známému podkomořímu královskému Samuelovi z Hrádku a z Valečova. Ten pak ještě téhož roku „hledě k mnohým věrným a ustavičným službám slovného panoše Zigmunda z Dvořišť, úředníka svého, i chtě jemu, jakož hodné a slušné jest, v tom věčnosti okázati“, dal jemu tento dům. Zigmund pak předal jej po třech letech synu svému Janovi z Dvořišť, až dostal jej jeho vnuk Mikuláš Retafin

z Dvořišť. Jím končí se řada vznešených majitelů domu, a po půldruhé století seděly zde rodiny měšťanské Pšeničkovská, Chyzderovská a Radovská.

Po válce třicetileté drželi tento dům zase členové české šlechty. Roku 1647 koupil jej od svobodného pána Pavla z Briamondy Oldřich Adam Popel z Lobkovic a na Bílině, JMC. rada, skutečný komorník, soudce zemský a nejv. mincmistr v království Českém, který jej téhož času postoupil Ondřeji Borovanskému z Borovan a ten pořáde ještě téhož roku Humprechtovi Račinovi z Račina na Hrádku a Loutkově, JMC radě a soudci zemskému. Ani Račin domu dlouho neměl, ale postoupil jej r. 1651 paní Anně Hadové z Pichlperka v summě 1800 kop gr. m. Po roce Hadová dala dům dcerám svým a to paní Anně Itterové a panně Kateřině, provdané za Jetřicha z Rummerskirchu, sekretáře při komisi konfiskační revisionis a liquidationis, rozeným Kohoutkám z Lichtenfeldu. Roku 1679 nabyt domu opět měšťanský vlastník Karel Jan Lampl, který jmenovitě se židy mnohé provozoval peněžní operace. A musil bývat v úzkých. Zachován jest alespoň listek následující, který nesvědčí o velkém blahobytu. Roku 1690 napsal městský berník Maxmilián Fr. Matouš městské radě tuto relaci: „V. M. páni láskavi! Na domě Jana Karla Lampla nachází se od 30. Decembris 1684 až do ultim. Decembris 1689 zadržalé kontribuce 198 zl. 58 kr. Pro kteroužto, a sice zoumyslně

Pohled ulicí Úzkou (Zlatou) do Josefské třídy.

Pinkasova ulička (v pozadí hřbitov židovský).

a ousokočně zadržalou contribuci že muě do téhož jeho domu „u zlatých kamen“ řečeného právní soud propustiti a aby takový co nejdřív vykonán býti mohl, o tom panu rychtáři městskému decretando naříditi oblíbíti ráčíte, V. M. poslušně žádám.“ — Sousední dům č. p. 996 vystavěn byl za našich již časů na zahradě předešlého domu.

Starožitný jest dům nyní u „Zeleného stromu ořechového“ zvaný (č. p. 922). Povstal oddělením od rozsáhlého městiště královského dvora „u černého orla“ (č. p. 922) na počátku 15. st. Poprvé mluví se o něm r. 1413. Znamenitější majitelé jeho jsou teprve z 17. st. Roku 1614 koupil jej totiž od Bartoloměje Štekla (a ten od nám známé již Žofie Urspergerové) Theobald Švihovský z Ryzmberka za 625 kop gr. č. Jeho syn a dědic domu Ferdinand Karel účastnil se odboje proti Ferdinandovi II. a byl proto 1622 odsouzen k ztrátě hrdla, cti a statku, což přeměněno cestou milosti na konfiskaci všeho jeho jmění. To se týkalo hlavně jen panství Horažďovického, neb dům „u Vořechů“ patřil vlastně jeho tetě, otcově sestře, Evě Švihovské ze Sloupna a byl již též dekretem komory České ze dne 26. srpna 1622 příknut. Eva prodala pak dům ještě r. 1622 Uršile vdově po tesaři Kašparovi Kroovi za 1000 k. gr. č. Další vlastníci náleželi měšťanským rodům.

Za domem Vořechovským jde ulička na bývalý rozsáhlý dvůr „Černého orla“, ke studnici. Za ní na rohu leží dům „u tří andělů“, „Šetelkovský“ čili později „u Shrbených Mazánků“ zvaný (čís. pop. 906). Nyní zde říká se u „Tří mušketýrů“. Byl to již od dávna rozsáhlý pivovár, neboť r. 1415 cení se na 120 kop gr. Druhé své jméno dostal od Martina Všetelky, který jej koupil tuším r. 1456. Památným jest dům tento, že byl od r. 1559 majetkem mistra Jakuba Rokycanského, jinak lépe Jakuba Srnce z Varvažova známého. A i druhý dům nárožní č. p. 908 mu patřil od r. 1548. Srnec povýšen byl r. 1562 na radu apelačního. Pocházel z Rokycan, kde otec jeho měl značné jmění a dům prý č. 9., na jehož portálu lze ještě dnes spatřiti půl srnce, jeho znak.

Srnec, ač byl pod obojí způsobou, byl v bouřném roce 1547 s přítelem svým Duchoslavem Chmeliřem ze Semechova na straně královské. Proto povýšen byl 23. ún. 1549 do stavu vladyckého. Jako rektor university vítal dne 8. listopadu 1558 slavně krále Ferdinanda. Příčiněním Jana Chochola ze Semechova vzat byl do rady městské a r. 1561 stal se primasem Staroměstským. Dle badání M. Řehořovského mistr Jakub oženil se kolem r. 1548. Jeho první manželka byla Dorota a zemřela před r. 1579, druhá slula Salomena Mathiašovská.

Zemřel 11. ledna 1586 a pochován byl u sv. Mikuláše na Starém Městě. Šetelkovský dům prodal mistr r. 1575 za 280 k. gr. Janu Hamrníku Sedlčanskému. Pozdější vlastníci nezasluhují tu zvláštní pozornosti.

Další nárožní dům č. p. 907 má starodávné jméno „u rukavice“. Poprvé mluví se o něm r. 1408. Od r. 1413—1438 náležel rukavičkářům, odtud snad jeho jméno. Poznamenání hodné jest, že jej koupil r. 1553 slavný tiskař Jiří Melantrých Rožďalovský z Aventina za 135 kop a směnou po 8 letech přenechal slavnému právníku, mistru Pavlovi Kristiánovi z Koldína.

Do ulice Vězeňské zasahuje nárožní dům „u Kavků“ (č. p. 908), kde od poč. 15. st. říkalo se „u lesního muže“. Že náležel mistru Srnovcovi z Varvažova, právě jsme uvedli. Jméno své nynější má dle hokynáře Jana Kavky, který si jej koupil r. 1581 za 90 kop a přestavěl, tak že jej jeho děti prodaly již za 400 kop.

A nyní jsme zase v ghettu. Neb zde kolem nynější „Nové“, od dávna ale „Staré“ synagogy stál ostrůvek židovských domů „ve staré škole“. Dnes po přestavbě r. 1868 není zde nic starého. Proto nemožno usuzovati, kdy byla založena. Zdá se, že při řezí r. 1389 již existovala. Roku 1516 vyhořela a byla znovu sklenuta, což dokončeno r. 1536. Roku 1622 byla prý prodloužena. Na to byla rozkazem císařským r. 1693 zavřena a otevřena teprve po desíti letech. Po zpuštění r. 1744 sotva obnovena byla nákladem primátora židovského Israela Frankla Spiro (1750), již opětně shořela 16. května 1754.

Do této části ghetta vstoupíme uličkou za domem „u Kuchynků“. Jest to rozsáhlý druhdy pivovár č. p. 154-V. Původně zde říkali „u Ficetů“, dle soukenníka Jana Ficeta, který dům koupil r. 1465 za 100 kop gr. Novější jméno „u Kuchynků“ vzniklo až r. 1554. Toho času jej totiž zase koupil Václav Kuchynka za 175 kop. Do ruky židovské přišel až počátkem 18. st. Tehda prodala jej Magdalena Wirthová v dražbě Anšelu Kinspergovi. Nárožní dům č. p. 155 koupil r. 1623 rabi Lebl a rabi Marek bratři Pečové za 2750 kop gr. č. Pak ale od nich nabyt ho rada apelační Ondřej Kotva z Frajfeldu, který byl zároveň místosudím dvorským. Počátkem 18. st. stal se i tento dům majetkem židovským.

Nárožní domek i sousední do ulice Vězeňské (č. p. 141 a 142-V) přináležejí k synagoze.*) Ostatní v této řadě až k domu č. p. 860-I,

*) Domek č. p. 141 koupila obec r. 1726 od Mojžíše Kauderse Levity za 1200 zl. V domě č. p. 142 bývala dříve strážnice.

počtem 8, se časem změnily, takže dnes není mi ještě možno určití jich poměr. Zde bydleli Asser rabi (1613), rabi David Karple (1614), rabi Kalman Vlach, který svoji část domku prodal za 100 kop Lvu Loutnaři (1616), soused jeho rabi Mojžiš Seligman Gans, rabi Jeruchyn jinak Jakub Žilař (blízko domu „u Koníčků“), Israhel rabi s chotí svoji Marjánou. I sousední dům „u tří modrých růží“ (č. p. 860-I), který původně se jmenoval „u červeného štítu“, a později „u Koníků“, přišel a to rozdílným časem do ruky židovské. Západní část proti pivováru „u Vořechovských“ prodal Hektor de Vaccanis, který ji byl koupil za 750 kop gr. č. od Daniela Koníka, r. 1615 Gerteradě Munkové, vdově po rabi Feiviš Munkovi, a synu jejímu rabi Feitl Munkovi za 850 k. gr.^{*)} tato pak r. 1623 Josefovi Koudelovi, který držel od r. 1614 sousední dům koupený od rabi Hyrše Josefa Teplického zetě, a od poručníků sirotků po Joachymovi Groffovi.

Překročíce za domem č. p. 861 a 862-I uličku Bílkovu přijdeme k domu do ulice silně vystupujícimu „u zelené hory“ zvanému (č. p. 864), který původně s číslem 865 tvořil celek. Náležel v 16. st. Janu Kometkovi z Rovin a od něho koupil jej r. 1560 Zikmund Kapr z Kaprštějna. Ten odevzdal jej pak synu svému Samuelovi (1578). Zikmund Kapr měl i sousední dům u Bílků (856), dříve Řepikovský zvaný. Z dalších jeho majitelů jmenován buď alchymista Daniel Prantner z Prantlu (1576) a Václav Vendelin Iphofer (1622).

Zajímavější jest dům „u Beranů“ (č. p. 867), na jehož místě stávaly dříve dva domy. První z nich zval se „u pateře“, dle čehož někteří majitelé jako sladovník Václav Pateř, který jej koupil r. 1525 za 40 kop, neb i dříve již r. 1511 Jan Pateř se zvali. Roku 1570 koupil jej Jan Matounský z Florentína za 115 kop, od něho Cyprian Slíbrský a od to-

hoto r. 1588 Natanael Vodňanský z Uráčova. Natanael byl rodič domážlický (nar. 1563), cestoval po Itálii (1582) a usídlil se v Praze r. 1583, kde byl nákladníkem piv vaření. Zalíbiv si (vypravujeme dle badání dra. J. V. Šimáka) ve příbytku senátora pražského Cypriana Lopatského neť jeho Dorotku, sirotka po doktoru Řehoři Khernovi, oženil se s ní počátkem leta 1585. Manželství nezůstalo bezdětno. Roku 1585 9. listopadu porodila mu Dorota synka Daniele, jenž však již 9. února na to zemřel. I druhý synek Cyprian zemřel po půl roce; teprve třetí syn Jan dočkal se věku mužného. Kolem r. 1600 vstoupil Natanael do služeb císařských jako registrátor při komoře dvorské a povýšen byl 24. července 1604 do stavu vladýckého s praedikátem „z Uráčova“. Ve znaku jeho spatřovalo se cimbuří, nad přílbou pak jako klenot dva rohy a mezi nimi ruka brněná, držící v pěsti kytku klasů. V letech 1605—8 byl Natanael colmistrem nařízeným nad lidem válečným. Roku 1608 náležel radě Staroměstské a volen byl mezi defensory stavu městského. V bouři proti Ferdinandovi II. podepsal jako direktor konfederaci s Uhry. Proto po bitvě Bělohorské byl zajat a 26. května odsouzen hrdla a cti a ostatku. Měl býti oběšen na rynku na šibenici zvláště zřízené. Vězněn byl na radnici staroměstské spolu s Kutnaurem, Maštěřovským a Sušickým. K smrti připravoval je farář od sv. Havla. V poslední pak den dlel u nich mistr Viktorin Vrbenský.

Nathanaele navštívil syn jeho Jan a když se loučili, s pláčem prý pravil k otci: Můj pane otče, rád bych s vámi zůstal a s vámi umřít si vinčoval, ale když nelze, Bohu to poroučím. On dejž vám milost a pomoc k šťastnému setrvání. Kdyby vám života podávali, přestoupíte-li, prosím, nečiňte toho. Stálý buďte, Bůh vás potěší a posílí. A tu objímaje tvář jeho slzami smýval. Otec slzy neuroniv, ani zkourmoučení neukázav řekl: Synu, kormoutíš mne pláčem svým, neplač. Já se smrti nestrachuji, nýbrž ji z boží pomoci v dobrém svědomí podstoupiti míním. Promluvení tvé s napomenutím přijímám sice mile, ale což tobě to na mysl přišlo, abys ty o mně pochyboval. Já raději tebe napomínám, abys otcovskými šlépějemi kráčet a bratři, sester a dítek svých k následování stálosti, jejíhož vám na sobě příkladu zanechávám, napomínal. Pamatuj, čemu's ode mne naučen, odejdi s bohem a manželce své nemocné oznam, že jí bolu poroučím i s dítkami.

Skoro celou noc před osudným dnem Vodňanský i druzi jeho strávili zpíváním a modlitbami a byli srdnatí a dobré mysli.

Ráno dne 21. června 1621 vyveden byl též Natanael z vězení.

^{*)} Zajímavý pohled do zařízení domu „u Koníků“ podává tento popis svršků z r. 1616: Předně v světnici velké, kde sám Hektor (de Vaccanis) nyní zůstává, čtyry okna sklená, kolečky malými vysázená. Kryms u dveří světničních přibytý, kamna zelený dobrý a mřížky okolo nich, almara koutní jedna na druhé, zámek zapadlý u komory skrze světnici. Před touž světnicí dveře u kuchyně celý bez zámku, v kuchyni mříže velká železná v okně. V druhém pokoji proti velké světnici dvě okna sklená, místy kolečka, však nepřilíší, vytlučena, kamna zelený dobrý, krymsy vůkol světnice vykládané přibité, u dveří zámek nevelmi dobrý. V třetím pokoji nahoře kamna zelený a v nich hrnec měděný, okno jedno sklený, dvě krymsy k stěně přibité. U komory před pokojem a u mashauzku u dveří zámek. Dole v síni při zemi u hvozdu a u sklepu podzemního dveře a zámek. Na dvoře byly maršale dvě a nad nimi dvě komory, pak vinopalna a za ní zahrádka.

Přišel na lešení, pohlédl na těla obou soudruhů, vzdechl velice a řekl: Litoť jest mi, mojí milí a věrní tovaryši, tohoto boje, že nemám tu spolu s vámi viseti, ale že k místu ohavnějšímu, totiž na šibenici, jíti musím. Kněz ho potěšoval, aby věděl, že čím potupnější bude u světa, tím u Krista Pána v slávě bude oslavenější. Šli tedy přes lešení dolů po schůdkách na rynek mimo kašnu Krocínovu k dřevěné šibenici. A tu mnohými slovy potěšován, an i kat slzel, Vodňanský poddal se vůli boží a vstupoval nahoru, máje ruce svázané, „a modlil se, až i konec života vzal, trápiv se však déleji“. Byl stár 58 let.

Manželka Nathanaelova, syn Jan a rodina jeho zůstali i na dále u víře své luteránské. Polovice domu byla fiskem skonfiskována a r. 1628 zapsala vdova Dorota druhý díl domu synu svému Jindřichovi a odešla do Perna a potom do Drážďan. Jindřichovi byl díl však též zabaven a komora česká prodala celý dům 10. dubna 1631 za 800 zl. písaři při úřadu paušreibrském Valentinovi Frankovi.

Nový vlastník však dlouho nebyl v držení jeho uveden a dům, nemaje hospodáře, pustl. Druhý dům (nárožní) zván jest dle pekaře Jakuba Berana, který jej koupil r. 1594.

Dušní ulice zakončena jest klášterem Milosrdných bratří s kostelem sv. Šimona a Judy. Zde stával špitál s kaplí již od 14. st. Založil je r. 1357 Bohuslav, syn bohatého měšťana Olbrama Menhartovice. Od 16. st. až do r. 1620 byl kostel v držení Bratří českých. Hned však po bitvě Belohorské dán byl Ferdinandem II. Milosrdným bratřím. Ti upravili kostel a dali jej 1632 vysvětit. Hrabě Humprecht Černím z Chuděnic položil svým nákladem r. 1687 základ k novému většímu špitálu, což přerušeno bylo požárem r. 1689, přece ale dokonáno r. 1703. R. 1849 byl konvent o nové křídlo rozšířen.

Odtud po Janském náměstí zahněme k domku č. p. 278, bývalému to domku košeráka, a odtud k č. p. 208 k Nové lázni židovské. Blízko stával dům kdysi Jezberovský. Z této krajiny zmiňujeme se o malé epizodce. R. 1618 byl zde zabit Blažej Jezbera. Jeden svědek takto to slovně vypravoval. Bylo to po návštěvě u Teufla v domě č. p. 873: Že jsme my u jeho švagra toho Jana Teufla byli a on nic více nedal než 3 kr. na pivo a jeho švagr Hendrich přidal k tomu taky 3 kr. — Potom jsme my svou cestou domů pokojně šli a více nic sme tam u něho nepili. A Jan Teufl ke mně řekl: Můj milej bratře, proved mne vedle vody, však jest nyníčko čistě sucho. Já zase k němu pověděl: Můj bratře, velmi rád. A tak sme v pokoji šli a žádnému s lidí sme

žádného slova nepromluvili, až jsme před dům té vdovy Jezberovy přišli. Tehdy pral ten posel dítě a to dítě plakalo velmi. Tehdy Jan Teufl řekl ke mně: Hleď můj bratře, jak ten otec své dítě bije. A já k němu řeknu: Můj otče, nezabíjejte je, však jest to hanba, že vy to dítě v noci na ulici vyhazujete, však by mohlo zmrznouti neb jest velmi zima. A tak sme předse svou cestou šli a k němu sme nic více neřekli až pod lázni židovskou do ulice. Tehda za námi běželi Blažej Jezbera a jeho bratr Jan a na nás křičeli a za námi láli. Já se obrátím a je sem několik mnohokrát pro Boha prosil, ale oni na tom přestali nechtěli. Tehdy jeho mladší bratr Jan Jezbera nejprve na mne bil pěstí a mně můj klobouk s hlavy vzal a potom mně tak nechal a já je předse sám prosil, aby toho tak nechali, ale oni nechtěli a opět na Jana Teyfla bil pěstí ten mladší bratr a sáhl mu po ty ručnici pod plášť a vzal mu jí a Blažek Jezbera s trdlem na něho Teyfla také pral; tak on k svému rapíru sáhl a brániti se musel, když tak hrubě na něj dotírali. Mezi tím, když se on tak silně bránil, že jsou se obrátili a mladší bratr Jan Jezbera tu ručnici v rukou jměl, já po ní sáhnul a vytrhnul mu jí z rukou, až na zem vyskočila. I ohlídnul já se po svým vobojku, kterýž mi s hrdla ztrhly a já se po tom vobojku sehnul, on pak Blažek Jezbera ještě jednou ranou po Teyflově uhořel a právě mu na rapír trefil, až jeho rapír mně na hlavu vskočil. A oni obrátivše se běželi odtud a vzali můj klobouk s sebou a křičeli: Sousedí, pomáhejte nám, zabijí nás. Mezitím sme svou cestou dolu šli.

Lázeň zakoupili židé r. 1621 a to budovu „se dvěma kotly k zahřívání vody, též zahrádku a místem podle též zahrádky, z něhož plat do úřadu pánův úředníkův šestipanských náleží, od Jana Waisporta lazebníka za 2000 kop gr. č. Židé lázeň si hned upravili podle svého, ovšem při tom si zabrali též něco pozemku obecního, s nově vystavěnou zdí ulice dvě zazdítí dali, nemalý kus obce sobě přivlastnili a touž zdí ohraditi dali, nad to vše cestu zoužili, v nově založený břeh sobě zarazili a nemálo země nebo prstí na něj vyvezli (1623). Dřívější lázeň byla odsud nedaleko. Známe z r. 1616 spor židů s lazebníkem Matoušem Hyncem, který má i pro obřady židovské zajímavost: Úředníci židovští stěžovali sobě, že Hync jim dovolil vedle zákona jich šnůru udělati a nyní jim ji přeřezal a trpěti nechce. Hync namítl, že jest se toho nenadál, nebo jednoho času bez vědomí jeho pod krov vešli a šnůru zavěsili, kdež mu se některé košile a šaty ztratily, pročež on k tomu povoliti nemůže. Židé dali čísti zápis a oznámili, že z toho

plat vychází, pročež toho užítí mají. Šestipanský úřad uznal, „poněvadž dovolení postavení dřeva a přetáhnutí provázku k stavení Nové lázně podle obyčeje a zákona jich (z r. 1613) se stalo, že Hync povinen to trpěti.

Stará lázeň židovská, nejstarší známá, byla, jak výše vyloženo, u sv. Valentina.

Městiště domku č. 278 vykazáno bylo židovské obci r. 1623 „kde by mohli sobě šlachtatu dáti udělati“. Roku 1857 bylo místo toto rozšířeno o 27 sáhů k zřízení jatek drůbežních. Sousední větší dům č. p. 883-I býval hlavní židovskou porážkou.

Při hřbitově č. 274 jest umrlčí komora.*) Jdouce dále Pobřežní

*) Roku 1605 zakoupili Aron Munk a Samuel Meyzl, úředníci nad špitálem židovským nařizení, dům vedle křehova za fořnou (tedy za domkem č. p. 274) od někdy Matouše Blovskyho za 350 k. gr. č.

uličkou přichází k domu pohřebního bratrstva žid. darovanému 28. května 1703 syny Šalamouna Levity Teplicera k tomuto účelu. Zde byla Popprova synagoga a zde vchází se do židovského hřbitova.

O tom bylo výše mluveno. Zbývá dodat, že rozloha jeho jest 129·289 čtvr. arů. V sousedství jeho jest židovská nemocnice.*)

Naposledy připomenouti jest ještě snad nejmenšího jednopatrového domku v celé páté čtvrti, který stával v Meizlově ulici při č. p. 27—I. a nesl č. p. 277—V. Říkali mu „Pardonový domek“ (Pardonhäuschen). Do poschodí šlo se schody otevřenými přímo nahoru z ulice. Zde se z masa, z drůbeže a ryb přivezených do Židovského města platil akcis, po jehož zaplacení udělen byl „pardon“ k propuštění do města.

*) Nárožní dům Šelesové ulice (č. p. 218) náležel z části konšlí Mojžíšovi a Jakubu Epstelnovi (1625). Vedlejší nárožní dům (č. p. 216) byl dříve křesťanský, náležel tédy k řadě tak zv. domů Lichtenštejnských. Teprve r. 1613 koupil jej Abraham Votický od Matěje Mařika za vysokou cenu 2500 kop gr. č.

Konec ghetta.*)

Ve schůzi městské zdravotní rady dne 28. března 1885 bylo za předsednictví tehdejšího starosty dra. Tomáše Černého na základě důvodů fysikem drem. J. Záhořem uvedených a prof. Kaulichem podporovaných usneseno, by Josefův a dolejší část Starého města pobořeny byly a na základě moderní hygieny nové město vystavěno bylo na útraty státní. Usnesení to zdálo se vstupovati do života, když počaty byly ke konci roku 1886 důvěrné porady a komise na základě ministerského nařízení, dle kterého části Prahy do asanace spadající na 20 let od daně činžovní osvobozeny býti mají. Dne 17. února nastalo trvalé dohodnutí stran asanace a stran 20letého osvobození od daně. Týkalo se této čáry: od Vltavy Platnéřskou ulicí, Linhartským nám., za radnicí č. p. 13 a 21-I., rovnou čarou rynkem, Dlouhou třídou, Rámovou a Haštalskou ulicí přes č. p. 761 a 764-I. Eliščinou třídou k mostu.

Dne 18. prosince 1886 děla se porada na c. k. místodržitelství za předsednictví dvorního rady Řehoře Smolaře ryt. z Dobiašovských. Důvody akce precisovány: velká úmrtnost i počet onemocnění nemocí nakažlivých, tamější zvláštní poměry stavení, velký počet zdravotních a stavebních závad a mrtvých stok, přelidnění následkem přílišného zastavění plochy, velký počet bídných, přeplněných a nečistých příbytků, po většině z jedné místnosti sestávajících, nedostatek čerstvého vzduchu v těsně vedle sebe stojících domech a nedostatek pitné vody dobré, jakož i ohled, že okres ten jest v obvodu inundačním.

*) Dle úředních zpráv.

Jednalo se tu o plochu celého Josefova o 16 jitrech 253·1 □^a a značné části Starého města o 47 jiter 562·7 □^a.

V příčině osvobození daně podána byla císaři žádost, kterou ministerstvo financí vyřídilo dne 6. pros. 1886 prozatímním sdělením, že ochotno jest podati návrh zákona takového parlamentu.

Dne 11. února 1893 č. 22 ř. z. vydán byl zákon, jímž uděleno obci Pražské právo expropriace a zákony ze dne 11. února 1893 č. 23 a 27 ř. z., kterými povoleno osvobození dvacetileté.

Když pak dnem 30. září 1895 dvouletá lhůta vyzvaných majitelů nemovitostí pro většinu ve skupinách 30, 31, 35 a 36 byla prošla, nastalo systematické provádění asanace. A poněvadž nebylo lze se nadíti, že by některý podnikatel v provedení se uvázal, nezbývalo, než aby sama obec práci se ujala. Dříve ovšem bylo třeba pomýšleti na to, zdali by provádění asanace nepřesahovalo síly obce. Proto předložila zvláště zřízená asanační kancelář 17. června 1895 plán na postupné provádění těchto prací. Práce rozvrženy byly na 8 let. Úkol obce obmezen na získání pozemků a prodej stavenišť.

K návrhu rady městské usnesl se sbor obecních starších ve schůzi dne 28. listopadu 1895, aby k tomu účelu opatřena byla půjčka do 6 milionů zl. Zemský výbor dal ve smyslu § 109 Pražského řádu obecního svolení vynesením ze dne 29. ledna 1896 č. 5568, načež byla podle usnesení sboru obecních starších ze dne 10. srpna 1896 učiněna asanační výpůjčka prozatím ve výši 3,000.000 zl. u Zemské banky království Českého.

Dům č. pop. 25	str. 106, 111	vyobr. str. 32.
27	104—106, 108—109	32, 92, 97.
30	110—111	99.
32	111—112.	
55	125	127.
56	125—126.	
860—864	143.	
866—867	143—144	137.
873	143—144.	
892—893	138.	
904	118	135.
905—908	142	133, 135.
924	90	73.
925	101	73.

Dům č. pop. 1—5	str. 126	vyobr. str. 141.
6	126, 128	141.
7—9	126.	
12	126	139.
20	128	118, 141.
22—23	125	5.
24	128	5.
25	125	5.
29	128.	
30—31	125.	
35	125.	
38	125.	
42	125.	

Dům č. pop. 48	str. 113	vyobr. str. 141.
52—53	113.	
57	112—113.	
58—59	112.	
60	111—112.	
61	113—114	59.
62	114	59.
63	114—115.	
64	109—110	99.
65	115.	
66	115	107.
67	110.	
68	115	107.
70	109.	
71	101	32.
72	96, 100—101	82.
73	95—96, 98, 100	32.
74	92, 95, 98	23, 34, 35, 37.
75	96, 115	99, 107.
76—77	115	23, 99.
78—79	116	23.
80	115—116.	
81—82	115	106, 109.
84	115, 124	106.
85—86	124	23, 109.
87	115, 124	109.
89	122, 124	109.
90	124	41.
91—93	125	41, 99.
94	113, 125	99.
95—98	136	123.
104—105	136.	
106—111	122	26, 41.

Dům č. pop. 113—114	str. 122	vyobr. str. 26, 41.
" " 115—116	118, 120	41, 119.
" " 117	116, 118, 120.	
" " 118—119	118, 120	64, 73.
" " 120	116	73.
" " 121	117, 118	73.
" " 122—123	118	64, 73, 135.
" " 124	134, 136.	
" " 125—127	136.	
" " 141—142	142.	
" " 154—155	142.	
" " 169	118.	
" " 170	118.	
" " 182	134.	
" " 188	134.	
" " 194	134.	
" " 200—201	134.	
" " 208	144, 145.	
" " 214—215	134.	
" " 216	145.	
" " 217	134.	
" " 218	145.	
" " 219—220	134.	
" " 250	128, 129	vyobr. str. 129.
" " 254	128.	

Dům č. pop. 260—262	str. 128	vyobr. str. 123.
" " 264	128	123.
" " 269	118, 120.	
" " 274	145.	
" " 277	145	32.
" " 278	144, 145.	
Hřbitov, starý židovský	3	5, 7, 9, 145.
Kostel sv. Ducha	136, 138	135.
" sv. Kříže	138.	
" sv. Mikuláše	102—104.	
" sv. Salvatora	90.	
" sv. Šimona a Judy	144.	
" sv. Valentina	125, 126.	
Radnice židovská	128, 129	129.
Synagoga Klausova	134.	
" Maislova	113.	
" Nová	122	26, 41, 110.
" Pinkasova	126, 128	141.
" Popprova	145.	
" Stará	142.	
" Staro-Nová	130—132	15, 129.
" Wechslerovská	122	26, 41, 110.
" Velkodvorská	134.	
Vysoká škola	129	15.

O B S A H.

DR. ZIKMUND WINTER:

Část kulturně-historická.

	Strana
Hřbitov	3
Z dějin	15
Ze života	49

IGNÁT HERRMANN:

Ze života páté čtvrti	75
---------------------------------	----

DR. JOS. TEIGE:

Procházka židovským městem.

	Strana
Okolo sv. Salvatora	90
Kolem kláštera sv. Mikuláše	102
Zlatou ulicí	111
Starým Židovským městem	120
Kolem ghetta	140
Konec ghetta	145

ILLUSTRACE J. KAŠPARA.

	Strana
Cechovní bota židovských práků	58
Chudáčkův nový oblek	61
Již dávno zatékalo	85
Kavárna v ghettě	48
Masné krámy	56
Na číhaně	81
Nedělní dopoledne v Židech	78
Pražský žid masař z roku 1741	57
Pražský žid krejčí z roku 1741	57

	Strana
Pražský žid z II. polovice XVII. století	69
Pražský žid z roku 1741	72
Pražský žid student z XVIII. století	46
Rabbi XVI. století	11
Sabbath, obrazy z konce XV. věku	50
Sklep vetešníkův	47
Šlejfr v Židech	62
Trochu politiky ve chvíli odpočinku	86
V chrámě	51

	Strana
V nočním doupěti	83
Vetešník čeká	60
Zámožná Židovka z počátku XVII. století	69
Žid z XII. století	15
Židovská nevěsta z r. 1741	72
Židovská škola v XVI. věku	54
Židovský hřbitov	9
Židovští hudeci. Praha 1741	71
Židovští šašci z roku 1741	72

POHLEDY FOTOGRAFICKÉ.

	Strana
Basewův dům	34, 35, 37
Bilkova ulička	137
Cikánská ulice	91
Dlouhá třída	99
Dušní ulice	89, 91, 133, 135, 137
Na Františku	13
Jáchymská ulice	59, 99, 107
Joselská třída	5, 41, 99, 119, 123, 137
Klášter sv. Mikuláše	93

	Strana
Kostelní ulička	139
Maislova ulice	13, 23, 32, 99, 108, 109
u Maislovy synagogy	107
Náměstí sv. Valentína	127
Nová škola v Joselské třídě	27
Pinkasova ulička	141
Rabínská ulice	99
Sál v klášteře sv. Mikuláše	97

	Strana
Stará lázeň (přechod)	139
Staronová synagoga	17
Synagoga Nová	110
Šamesova ulice	65, 73, 114, 116
Šmilesova ulice	99
Úzká ulice	99, 141
Vězenská ulice	133
Židovská radnice	137
Židovský hřbitov	5, 7, 9, 145

OLIHAKKE GHTIO
PRAYSKIE GHTIO